

Iuri Dombrovski

Conservatorul de antichități

Iuri Dombrovski

Conservatorul de antichităţi

Traducere din limba rusă şi note de

Antoaneta Olteanu

EDITURA ALLFA

2014

Iuri Dombrovski

ХРАНИТЕЛЬ ДРЕВНОСТЕЙ

Юрий Домбровский

Traducerea acestei opere şi punerea ei în pagină au fost executate

cu sprijinul financiar al Agenţiei Federale de Presă şi Comunicare,

în cadrul programului „Cultura Rusiei (2012-2018)”.

Translation of this publication and the creation of its layout were carried out with

the financial support of the Federal Agency for Press and Mass Communication

under the federal target program „Culture of Russia (2012-2018)”.

CONSERVATORUL DE ANTICHITĂŢI

Iuri Dombrovski

ISBN ePub: 978-973-724-929-6

ISBN PDF: 978-973-724-889-3

ISBN Print: 978-973-724-607-3

Redactare: Ruxandra Câmpeanu

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Corectură: Anca Tach

Design copertă: Alexandru Novac

Editura ALLFA

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512, Bucureşti

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuţie:

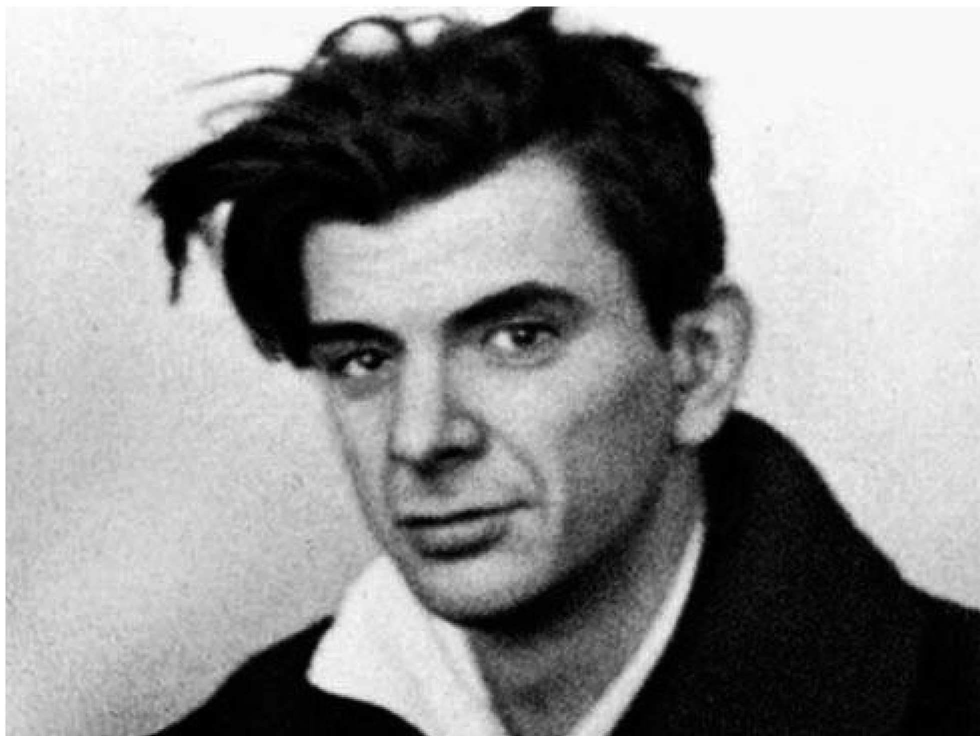
021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi:

comenzi@all.ro

www.all.ro

IURI DOMBROVSKI

Iuri Osipovici Dombrovski (1909-1978) a fost scriitorul rus care a suferit probabil cea mai lungă şi mai dureroasă detenţie în lagărele sovietice (aproape optsprezece ani). Scrierile sale au avut aceeaşi soartă ca ale lui Andrei Platonov, apărând la lumină integral abia după reformele iniţiate de Mihail Gorbaciov în anii 1980. În timp ce Maimuţa vine să-şi ia craniul (Обезьяна приходит за своим черепом, 1959; Editura ALLFA, 2013) se constituie într-o critică virulentă la adresa fascismului, Conservatorul de antichităţi (Хранитель древностей, 1964; Editura ALLFA, 2014) sondează critic faţa stalinistă a totalitarismului, avându-şi rădăcinile în experienţa anilor de exil petrecuţi de autor la Alma-Ata. Apărut iniţial în

foileton în prestigioasa Novîi mir, Conservatorul de antichităţi va fi publicat în volum abia doi ani mai târziu, în 1966. Facultatea lucrurilor de prisos (Факультет ненужных вещей, 1988; Editura ALLFA, 2012), care continuă Conservatorul de antichităţi, va avea o soartă încă şi mai cruntă: finalizat în 1975, romanul nu va vedea lumina tiparului în patria lui Dombrovski decât la zece ani după moartea autorului, în aceeaşi Novîi mir.

Vocea autorului

„Nu există pe lume o crimă care să atragă după ea mai multe catastrofe decât aceea de a aplica legii teoria relativităţii moral-politice şi sociale.”

„Acum, în sfârşit, revenim la viaţă. (...) Şi totuşi, dată fiind fragilitatea naturii umane, leacul acţionează mai încet decât boala. Tot aşa cum trupul se dezvoltă lent şi moare într-o clipă, e mai uşor să zdrobeşti talentul decât să îl readuci la viaţă. Căci şi trândăvia are dulceaţa ei, iar lenea, pe care la început o dispreţuiam, ajungem să o îndrăgim. În decurs de cincisprezece ani – o mare parte a vieţii unui om! –, mulţi au murit din cauze obişnuite, iar cei mai destoinici au căzut victime furiei Împăratului; numai puţini dintre noi au supravieţuit, dar ce importanţă are, dacă cei mai rodnici ani ne-au fost smulşi, făcându-i pe tineri să ajungă la bătrâneţe după o viaţă de tăcere abrutizantă, iar pe bătrâni aducându-i până în pragul morţii!”

Tacit, Agricola

Partea întâi

Capitolul 1

Am văzut pentru prima dată acest oraş neobişnuit, atât de diferit de orice alt oraş din lume, în anul 1933 şi ţin minte şi acum cât de tare m-a uimit atunci.

Am plecat din Moscova când începuse dezgheţul, pe o vreme înnorată şi călduroasă. Din când în când cădea o burniţă uşoară şi abia începuseră să se ivească, din spatele gardurilor, pe marginea bulevardelor umezite de ploaie şi în ghivecele de pe pervazuri, muguri moi şi cenuşii. Mă petreceau numai rămurelele firave şi roşietice ale sălciilor înflorite, cu mâţişorii lor jucăuşi, galbeni şi albi, cât nişte ghemotoace de puf. În rest, nu mai înflorise nimic. Dincoace, în schimb, m-am trezit dintr-odată în toiul unei veri meridionale. Peste tot erau flori, chiar şi acolo unde nu aveau ce căuta – pe gardurile dărăpănate, pe zidurile caselor, pe acoperişuri, pe bălţile acoperite de mătasea-broaştei, pe trotuare şi pe caldarâm.

Era devreme şi mă aştepta un drum lung. De la gară până la marginea oraşului am mers cu o maşină de ocazie, dar prin oraş trebuia să merg pe jos. Cum Alma-Ata încă era cufundată în somn, nu aveam pe cine să întreb de drum şi

am pornit la nimereală. Mi-am zis că e mai bine totuşi să merg decât să stau aşa, ca un popândău. Am mers, am mers, am mers... Am tot ţinut-o aşa vreo trei kilometri, până când mi-am dat seama că mă învârt în cerc. Asta pentru că nu aveam ce punct de reper să îmi iau, totul era identic: garduri de nuiele, în spatele lor căsuţe din chirpici, mai rar albe, mai mult albastre şi verzi (mai târziu am aflat că aici gospodinele adaugă în var piatră-vânătă); nişte case zdravene, asemănătoare celor din Siberia, din bârne, cu ferestrele acoperite cu nişte şipci de lemn prinse cu bolţuri negre, din loc în loc nişte barăci muncitoreşti şi nişte clădiri galbene cu etaj, de tip feroviar – cu scări, balcoane, terase acoperite cu sticlă (tocmai se încheiaseră lucrările la Turk-Sib[1]). Şi toate erau ascunse până la acoperiş de grădini. Grădinile erau peste tot. Ba o grădină răsărise chiar pe caldarâm: ronduri de flori, gazon, o fântână micuţă de beton, lalele galbene, maci roşii sau albăstrii-cenuşii şi floarea aceea neobişnuită, cu frunze negre şi lucioase, cu petale de o culoare incertă, undeva între purpuriu şi roşu-violet, pe care locuitorii din Alma-Ata o aduc de lângă gheţari şi pe care au botezat-o, din veneraţie şi respect, cu prenume şi patronimic – Maria Korevna (Rădăcina-Mariei[2], cam aşa ar veni).

În alt loc am dat de un pâlc de salcâmi albi, răsăriţi tot direct din caldarâm. Pur şi simplu am dat colţul şi dintr-odată mi-a apărut în faţă o adevărată pădurice de salcâmi înalţi, subţiri, îndoiţi şi fragili. „Ca nişte cadâne”, mi-am spus. Şi, într-adevăr, prin frunzuliţele lor purpurii, parcă lăcuite, prin cerceluşii sidefii (exact ca nişte scoici), prin ciorchinii florilor albe (exact ca nişte văluri de mireasă),

---

[1] Abreviere pentru magistrala feroviară Turkestan-Siberia.

[2] Specie de bujor, paeonia anomala.

prin unduirea neobişnuită a trunchiurilor, semănau cu nişte fete care dansează. Salcâmii răspândeau un parfum dulceag şi îmbătător, atât de greu, încât nici nu plutea, ci părea să zăbovească aşa în aer, fără să se risipească. Soarele încă nu răsărise, dar sub salcâmi deja trâmbiţau bondarii şi se învârteau nişte fluturi mari şi albi.

Mi-am dat astfel seama că verdeaţa din oraş creşte în terase, iar primul nivel sunt chiar aceşti salcâmi. Deasupra salcâmilor vin livezile, deasupra livezilor – plopii, iar deasupra plopilor sunt numai munţii împăduriţi, cât vezi cu ochii. Tocmai livezile m-au încurcat cel mai mult: cum să-ţi dai seama unde te afli dacă tot oraşul este o livadă de la un capăt la altul – o livadă de meri, de caişi, de vişini, de migdali, cu flori roz, flori albe, flori crem.

Iar deasupra livezilor sunt plopii. Abia mai târziu aveam să aflu că ei sunt cei mai importanţi din oraş. Fără ei este imposibil să vorbeşti de Alma-Ata, nici măcar nu poţi să o concepi fără plopi. Plopii sunt acolo încă de dinainte de fundarea oraşului. Nu erau încă nici străzi, nici case, dar ei existau.

Tot oraşul, casă după casă, cvartal după cvartal, e înţesat de plopi. Nu e nicio fereastră în oraş pe care să te apleci şi să nu vezi chiar în faţa ta un trunchi alb şi lucios sau negru, cu scoarţa plină de crestături. De la Alma-Ata la Taşkent este un drum mare, pe care circulă camioanele zi şi noapte. Dar nu i se zice nici „şosea”, nici „şleau”, nici „drum”, ci pur şi simplu „alee”. „Aleea Taşkentului”, spun locuitorii din Alma-Ata. Şi, într-adevăr, şoseaua lungă de sute de kilometri e, de la un capăt la altul, doar o mare alee mărginită de plopi.

Plopul de Alma-Ata este un copac remarcabil. E înalt, drept şi aproape mereu nemişcat. Când vine furtuna, ceilalţi copaci, foşnindu-şi frunzele, se îndoaie ca un arc, dar el abia dacă îşi leagănă vârful. Nu e un copac, ci o uriaşă columnă triumfală ridicată într-o piaţă. (Luaţi aminte, fiecare dintre uriaşii ăştia are pe puţin o sută de ani.) Dar nu există copac mai viu şi mai vorbăreţ decât plopul. De la rădăcini până în vârf e plin de frunze mici şi zglobii, care foşnesc, pulsează şi flutură în bătaia vântului, ascunzând şi dezvăluind argintiul şi negreala ramurilor.

Iar deasupra plopilor se înalţă deja munţii.

Crestele munţilor Tian-Şan. Ai zice că deasupra oraşului s-au întins două aripi mari, de un albastru-cenuşiu, care îl ţin în aer şi nu-l lasă să cadă. Dar în dimineaţa aceea îndepărtată aripile îmi păreau albastre-cenuşii numai în partea de jos, acolo unde se întind pădurile dese de conifere; în schimb, crestele munţilor erau de un roz delicat. Cine a fost la Marea Caspică ştie: aceleaşi reflexii le vezi şi pe aripile pescăruşilor în zori, când zboară deasupra apei.

Stăteam aşa, mă tot uitam la munţi, la plopi, la salcâmii albi de sub ei şi mă gândeam încotro s-o apuc, pentru că în Alma-Ata niciodată nu ştii care e drumul cel bun. Răsărise soarele şi, cu toate că oamenii încă mai dormeau în spatele lacătelor, al obloanelor, al bolţurilor şi al grilajelor, oraşul se trezise deja. Cam de o oră începuse conversaţia vioaie a cocoşilor. Cântau cucurigu, unul mai vioi ca altul, în toate curţile oraşului. Nici livezile de vişini nu tăceau. Cu un bâzâit sec, electric, lăcustele roz şi albastre zburau pretutindeni. Din loc în loc se auzea orăcăitul broaştelor. Nici serile nu sunt mai liniştite aici: la lăsarea întunericului, în parcul oraşului se aude o bufniţă.

Pe străzi, imediat ce se lasă bezna, încep să zboare liliecii, iar grangurii ţipă şi cântă în staţia de autobuz din centru. Pe acoperişurile din scânduri ale caselor de la periferie (aici se păstrează denumirea lor din vechime: „staniţe”) se aşază fazani. Vezi şi câte unul teribil de frumos, cu pene galbene şi roşii, uitându-se neliniştit în toate părţile: a venit de pe o tarabă (aşa sunt numite aici dealurile ierboase) şi nici el nu ştie de ce. Căpriţe sălbatice vin toamna şi fată prin livezile de la marginea oraşului. Într-un cuvânt, nicăieri în lume, după cum mi-a spus un zoolog, sălbăticia naturii nu se apropie aşa de mult de un oraş mare cum se întâmplă în Alma-Ata.

Nu poţi să spui că străzile erau şic. Încă nu era „frumoasa Alma-Ata” din anii patruzeci, cu atât mai puţin cea din anii cincizeci: case, tot case ţărăneşti, colibe ciudate din chirpici, cu pereţii văruiţi numai până la jumătate şi cu o singură ferestruică, imediat sub acoperiş; apoi deodată îţi răsare în faţă o izbă rusească, tare ca o nucă, cu ferestre sculptate şi poartă mare, în spatele căreia se întinde o construcţie lungă cât tot cvartalul – amintind de clădirile feroviare –, cu o mulţime de ferestre, terase, scări şi uşi; şi apoi din nou case şi căsuţe. Lut, chirpici, scânduri, trestie. Nici piatră, nici cărămidă. Sunt puţine case noi cu etaj; din cele vechi nu sunt deloc. De fapt, tot oraşul e un sat căzăcesc tradiţional, care doarme liniştit de la începutul secolului.

Şi deodată s-a întâmplat o minune: am traversat strada şi m-am trezit în cu totul alt oraş. Aici străzile erau mai late şi pavate, casele aveau etaj şi reliefuri de sus până jos şi la fiecare uşă ducea câte o scară cu trepte uriaşe, din piatră albă, ca de biserică. Acoperişurile acestor case erau şi ele deosebite – înalte, încheindu-se fie cu o fleşă, fie cu o cupolă aurită, fie cu un cocoş de vânt. Şi peste tot numai

lemn sculptat, piatră albă, coloane, burlane cu dantelării de fier.

Clădirea pe lângă care treceam mi se părea că se întinde pe mai multe străzi. Semăna cu un pasaj vechi sau cu o piaţă acoperită. Nu ştiu de ce mi-au trecut prin minte cuvinte ca „hală” sau „centru comercial”. Iar vizavi de hala asta se afla un adevărat palat din O mie şi una de nopţi, aşa cum vezi desenat pe pachetele de ţigări: o clădire uriaşă cu un turn în vârf, cu o mulţime de ferestre şi uşi largi, sculptate cu tot felul de arabescuri – nu uşi, ci adevărate porţi, care te îmbie să le deschizi.

Am cotit şi am văzut imediat celebra catedrală. Auzisem multe despre ea şi înainte, dar ce-am văzut atunci a fost ceva cu totul neaşteptat. Părea suspendată undeva deasupra oraşului. Înaltă până la cer, cu multe cupole, în mii de culori, cu nişte cornişe interesante, cu acoperiş din tablă ondulată. Cu clopotniţă şi cu scară – de fapt, cu o întreagă reţea de scări, de pasaje şi de galerii. O adevărată Catedrală Vasili Blajenîi[3], numai că ridicată acum cincizeci de ani de către un arhitect de prin partea locului. Catedrala se afla într-un parc şi nu era nimeni în preajmă, numai pe treptele largi dormea un kazah bătrân, cu arma pe umăr şi cu pălăria de postav trasă peste ochi. Am aşteptat puţin lângă el, am tuşit, am oftat, dar bătrânul dormea dus. L-am atins pe umăr. S-a mişcat puţin, a ridicat capul, s-a uitat la mine şi, într-o rusă foarte curată, a întrebat cât e ceasul. Era un orologiu chiar vizavi. Ne-am uitat amândoi la el. Era deja ora cinci.

Paznicul a oftat.

---

[3] Faimoasă catedrală din Piaţa Roşie, ridicată în perioada 1555-1561.

— Devreme, devreme au început să vină trenurile vara asta, a spus el. (Aveam un geamantan cu mine.) Ce, aţi venit direct de la gară?... Şi aţi mers pe jos, prin tot oraşul? Bravo! Asta înseamnă că aţi făcut cam cinci verste, dac-aţi mers drept. Nu sunteţi de aici? Aaa, nu sunteţi de aici! Şi unde vă duceţi acum? Aaa, pe Oktiabriskaia! Aşa carevasăzică! Deci în fostul hotel? Ei, nu, nu s-a închis. Şi acum mai trag călătorii acolo. Este hotel, cum să nu? L-a construit un om de pe la noi în o mie nouă sute unsprezece. Ei, cum să nu, ştim tot, tot! În timpul războiului civil a locuit acolo chiar tovarăşul Dmitri Furmanov[4]. Aţi citit Myatezh? Ei, tocmai despre hotelul ăsta e vorba acolo! Păi o luaţi aşa prin parc, drept înainte, şi acolo e hotelul. Imediat o să-l vedeţi. E cu acoperiş în pantă şi are la intrare o scară mare, care-ţi taie răsuflarea. O să recunoaşteţi clădirea imediat. Nu seamănă cu niciuna de pe-acolo. E făcută de Zenkov.

— Cum ai zis? Zen... Zenkov?

— Da, chiar aşa, e de-a lui Zenkov. Zenkov, a repetat paznicul insistent. Uite, imediat se vede că nu-i de pe-aici! Andrei Pavlovici Zenkov[5]. Încă de pe vremea ţarismului s-a apucat de reconstrucţia oraşului. Uite, toate astea-s ale lui! a zis portarul, descriind un cerc cu mâna. Şi catedrala e tot a lui. Şi catedrala, şi piaţa, şi magazinul lui Şahvorostov, şi Cercul Militar, şi clubul, şi cele două gimnazii, şi tribunalul de plasă (acum acolo e tipografia) – totul, totul e zidit de el.

---

[4] D.A. Furmanov (1891-1926), scriitor sovietic, revoluţionar, om politic; autorul romanului Ceapaev.

[5] Andrei Pavlovici Zenkov (1863-1936), architect rus, a luat parte, din 1900, la lucrările edilitare din Alma-Ata.

— Cum, totul a fost construit de un singur om? am întrebat eu.

— De unul singur, de unul singur, că doar nu de zece! a repetat el, plesnind de satisfacţie. Andrei Pavlovici, inginerul Zenkov. A fost un constructor celebru. Mai trăieşte şi azi. Dar acum... Ehei, şi acum mai ţin minte cum era atunci! Pe vremuri nu era nimic în locul ăsta. Totul fusese măturat de cutremur. Numai molozul mai rămăsese. Eram băiat tânăr pe atunci, eram argat. Ne trimiteau aici să adunăm molozul cu lopata. Voiau deja să mute oraşul în alt loc, dar s-au sfătuit cu Zenkov, care i-a făcut să se răzgândească. „N-are rost să-l mutaţi. N-a fost construit bine, de-aia s-a prăbuşit. Dar noi o să-l construim cum trebuie şi o să ţină un secol. Niciun cutremur n-o să-l clintească.” Şi aşa a fost; oraşul e şi astăzi în picioare, neclintit.

— Păi poate n-au mai fost cutremure de-atunci, am îndrăznit eu să sugerez.

— Cum aşa? Dar ăl din o mie nouă sute unsprezece? s-a supărat paznicul. A fost cel mai înspăimântător cutremur! S-a surpat pământul, s-au zguduit munţii! Dar ce-a fost al lui Zenkov aşa a rămas, în picioare. Nici geamurile nu s-au spart. Dar ştiţi ce clădire e asta? E a doua în lume ca înălţime. Şi n-are niciun cui, nicio bucată de fier în ea, e numai lemn, aşa să ştiţi! Ce o ţine în picioare, nimeni nu ştie, poate vreun clei special. Toată lumea se minunează. Vin străinii s-o vadă, se uită, se tot uită, dar nu pot să priceapă nimic, cum să priceapă? Asta da clădire! Iar dumneavoastră spuneţi că n-a mai fost niciun cutremur! A fost aşa de mare, că...

Paznicul a dat din mână a lehamite, şi-a aruncat puşca pe umăr şi a plecat, cotind pe lângă catedrală.

Şi aşa, la doar câteva ore de când sărisem de pe treptele vagonului pe pământul oraşului Alma-Ata, am auzit acest nume de la primul kazah bătrân care mi-a ieşit în cale: „Andrei Pavlovici Zenkov. Inginer celebru, cel care a reconstruit oraşul Vernîi după cutremur.”

Dar în toamna anului 1960, când am plecat din Alma-Ata, m-am dus la Muzeul Central de Stat al Kazahstanului şi am cerut să mi se dea fotografii ale tuturor construcţiilor lui Zenkov. Mă ştiam de mult cu oamenii de la muzeu. Fusesem trei ani acolo cercetător ştiinţific şi făcusem tot ce mi se ceruse: mă dusesem în expediţii şi delegaţii, săpasem gorgane, cercetasem cranii din vechime şi îi dictasem bătrânei noastre dactilografe stafidite fişe de descriere pentru toate obiectele din lume care se nimeriseră în muzeul nostru, de la o copeică din timpul ţarului Nicolae până la câinele înaripat din insula Java; făcusem şi sute de alte treburi, mari şi mici, utile şi inutile, aşa că eram cunoscut la muzeu. În doar cinci minute, custodele mi-a adus un teanc întreg de fotografii. Cuiva îi trecuse prin cap să le pună într-un plic negru de hârtie fotografică. L-am deschis, l-am scuturat şi pe masă au căzut, una după alta, imagini ale vechiului Vernîi – tot ce schiţase, măsurase şi construise Zenkov de-a lungul timpului. Am văzut o primăvară cenuşie, un pod de bârne fără parapet şi piloni, peste un râuşor liniştit şi murdar, iar în jur tulpinile subţiri ale unor sălcii, apoi clădirea de lemn a Cercului Militar, înalt, elegant, înzorzonat – ca monumentul funerar al vreunui negustor din cimitirul Vagankovo sau ca o piramidă de placaj din parcul oraşului –, un foişor în stil rusesc cu un pridvor înalt, înalt, plin de ştergare şi de ornamente de lemn; lângă el se opriseră

nişte ţărani bărboşi şi, zâmbind, se uitau în obiectivul aparatului de fotografiat. Foişorul avea nişte scări late şi o uşă mică în fundul pridvorului, ceea ce dădea impresia de rezistenţă şi stabilitate, aşa cum înţelegea arhitectul Zenkov aceste concepte. Era foarte sofisticată cutia asta uriaşă, greoaie şi perforată, împodobită toată cu dantelării de lemn şi ştergare.

Din plic nu încetau să cadă fotografii. A apărut şi casa în pantă a episcopului (stupidă, oricum ai lua-o, parcă e o ladă de făină); clădirea gimnaziului, îngâmfată şi sobră, ca o uniformă de funcţionar închisă la toţi nasturii (aici a învăţat Frunze[6]); magazinul de coloniale al negustorului... negustorului... Cu niciun chip nu am reuşit să-i descifrez numele scris cu litere luminoase pe firma de tablă înaltă şi strâmbă ca un curcubeu; am desluşit numai că făcea comerţ alături de fiii săi.

Uimitor de clar şi de precis mi s-a arătat într-o fotografie veche tinereţea cam ciudată şi ridicolă a oraşului. În imagine totul pare proaspăt şi neobişnuit. În prim-plan se înalţă un copăcel subţiratic, strâmb, cu crengi numai în vârf, aşa cum nu mai întâlneşti nicăieri acum pe străzile din Alma-Ata. Acum tot drumul de la poalele munţilor până la gară e numai un şuvoi zumzăitor de verdeaţă. E aşa de multă verdeaţă, că până şi felinarele par verzi. În schimb, în fotografie nu vezi decât un copăcel strâmb şi cioturos, parcă uitat de Dumnezeu. Dar eu ştiu foarte bine copacul ăsta. Mai creşte şi acum la intersecţia dintre străzile Krasin şi Gorki. Mi-am dat lângă el tot felul de întâlniri, chiar şi întâlniri amoroase. Acum este un uriaş negru şi gălăgios, ca toţi confraţii săi ce străjuiesc străzile din Alma-Ata. Şi

[6] Mihail Vasilievici Frunze (1885-1925), revoluţionar, unul dintre cei mai mari teoreticieni militari bolşevici.

atunci câţi ani să aibă fotografia asta? Treizeci, patruzeci, cincizeci? Poate mai mulţi?

În faţa uşii deschise a unei prăvălii, un căluţ apatic stă înhămat la o căruţă, iar în căruţă aşteaptă cineva, legănându-şi în gol picioarele încălţate cu cizme. Încă un cal vine de la vale – ştiu de unde, de la piaţă, de la prăvălia lui Şahvorostov. Acum acolo e uzina, dar am mai prins şi eu clădirile acestea albe, scunde, cu ziduri oarbe, ca de mânăstire. Se apropie în pas săltăreţ doi bărbaţi, şi ei tot în cizme (locuitorilor de aici nu le plac ghetele). Pe trepte (trebuie să mă uit cu lupa) stau două bătrâne, iar lângă ele sunt nişte saci dezlegaţi. Oare vând seminţe? Dar se pare că nu prea faceţi vânzare, dragile de voi! Număr: doi în mers, doi în căruţe şi două băbuţe, deci în total şase oameni. Atât! Şase oameni, într-o zi senină, însorită, pe cea mai populată stradă a oraşului!

Aşa arată primăvara timpurie a unui an fantastic de îndepărtat – 1910 sau 1911 – pe fundalul faţadelor bogat ornamentate ale lui Zenkov. Îmi place să privesc fotografiile vechi ale unor locuri prin care umblu de mai bine de jumătate de veac. Toate îmi apar schimbate, învăluite într-o lumină nouă, tăioasă, piezişă. În lumina asta, obiectele întineresc, oamenii stau drepţi şi zâmbitori, iar clădirile vechi, bine înfipte în pământ, îşi înalţă mândre acoperişurile şi faţadele sculptate cu multă migală.

Cândva, demult, într-o zi senină de primăvară, un fotograf ambulant (reprezentant al Uniunii Poştale Universale, după cum scrie pe vedere) şi-a amplasat trepiedul chiar acolo, pe caldarâm, i-a împrăştiat pe gură-cască cu o mişcare din mână şi a păcănit din obiectiv. Asta a fost cam cu cincizeci de ani în urmă; şi iată că, o jumătate de secol mai târziu, eu văd tot ce a văzut el, cu ochii lui. Cum s-a minunat el,

mă minunez şi eu. Cum s-a bucurat el de toate cupolele astea bizare, de arcade şi de fleşe, mă bucur şi eu.

Dar despre constructorul acestor minunăţii nici acum nu ştiu prea multe. Ştiu că a fost un inginer militar („de fortificaţii”, cum se spunea pe atunci) şi că a construit nu numai repede şi înzorzonat, ci şi – lucrul cel mai important – temeinic. Iar la Vernîi asta se aprecia cel mai mult.

Oraşul Vernîi avea pe atunci o faimă îngrijorător de proastă. Era cunoscut ca un teren mereu zguduit de cutremure de o forţă distrugătoare, ca şi cum ar fi fost construit pe un vulcan.

Se spunea că la Vernîi trebuie să faci fie clădiri fără ferestre, ca nişte cutii de lemn, fie case cu un singur etaj, foarte joase, bine înfipte în pământ, cu pereţi groşi şi fundaţie solidă.

Dar Zenkov nu era de acord şi zicea că nu trebuie decât ciment, fier şi lemn. Şi aşa a început să facă din brazii din Tian-Şan case cu multe etaje şi a înconjurat centrul cu palate înalte, înzestrându-le cu tot ce ar fi trebuit să se prăbuşească la prima suflare de vânt – fleşe, cupole şi turnuleţe peste turnuleţe. Ca şi cum şi-ar fi râs sfidător de forţa distrugătoare a cutremurului, ca şi cum s-ar fi luat la întrecere cu ea.

„Cu o încredere deplină în succesele viitorului, pot să spun că nu mă tem pentru oraşul nostru”, scria Zenkov în Semirecenskie oblastnîe vedomosti[7], buletinul provinciei noastre atât de expuse riscului seismic. „Eu cred în viitorul lui, cred că (...) oraşul nostru se va împodobi cu multe clădiri solide, cu mai multe etaje, cu clădiri de piatră, de

[7] Numerele din 8 şi 10 martie 1911. (N. a.).

beton şi din alte materiale la fel de trainice. (...) Dacă fundaţia se face aşa cum trebuie, (...) nimic nu ne împiedică să ridicăm clădiri grandioase, chiar şi de 30-40 de etaje.” Şi mai departe: „Mintea scrutătoare a omului, energia lui, geniul creaţiei, care subjugă stihiile (minunate cuvinte mai găsea Zenkov când scria despre nobila lui meserie), ne insuflă încă de pe acum speranţa că forţa violentă a cutremurelor nu va reuşi să aducă în genunchi construcţiile grandioase durate de mâna omului.”

Vă rog să observaţi: asta se scria în martie 1911, imediat după un cutremur mare, de zece grade[8].

Pagubele produse de această nouă catastrofă au fost şi ele numeroase (deşi de zece ori mai puţine decât la cutremurul precedent). Şi totuşi, dintre palatele minunate ale lui Zenkov nu s-a prăbuşit nici măcar unul. Lemnul nu l-a trădat! Iar cea mai grandioasă construcţie a lui Zenkov – catedrala – a rămas cu toate vitraliile neatinse. „Fiind atât de înaltă”, scria el despre creaţia sa, „am proiectat-o în aşa fel încât să fie şi foarte flexibilă. Clopotniţa s-a legănat şi s-a îndoit ca vârful unui arbore, ca o creangă în vânt.”

---

[8] A fost, într-adevăr, un seism foarte puternic. După cutremur, pământul a vuit multă vreme ca un clopot uriaş. „Ca fenomen seismic”, după cum spuneau oamenii de ştiinţă (academicianul Goliţîn), „cutremurul acesta este unul dintre cele mai mari cunoscute de ştiinţă. Depăşeşte prin forţa sa ultimele cutremure din Messina, Şemaha şi chiar din oraşul Vernîi din anul 1887. Seismografele din multe staţii seismice din Europa s-au stricat din cauza lui şi nu au mai putut funcţiona, lucru care nu s-a întâmplat la cutremurele precedente.” (Raportul prinţului Bagration-Muhranski, Semirecenskie oblastnîe vedomosti, 15 aprilie 1911). (N. a.).

Citeşti şi parcă şi vezi cum se legănau şi vuiau la Vernîi plopii în timpul cutremurului.

Zenkov a reuşit să construiască o clădire înaltă şi flexibilă ca un plop. Ce ar putea fi mai măreţ de-atât! Şi oraşul a rezistat bine mersi. Nu s-a pierdut nimic. Toate palatele, gimnaziile, prăvăliile şi catedralele au rămas întregi. Aşa le vedem şi acum. Ce-i drept, timpul a adus câteva corecţii la creaţiile lui Zenkov. Într-un loc a fost dat jos pridvorul, în altul s-a făcut o uşă, dar toate astea sunt mărunţişuri, fleacuri – în mare, clădirile nu s-au schimbat. Nu s-a schimbat nici centrul oraşului, proiectat tot de Zenkov. Când mergi, să zicem, pe strada Gorki (fosta Torgovaia) şi vezi toate clădirile acestea din lemn – sculpturile în lemn, ferestrele în ogivă (dar nu gotice!), arcadele înalte ce se deschid ca un cort, apele pe care le face şindrila acoperişurilor înclinate la un unghi periculos –, atunci înţelegi: toate poartă amprenta lui Zenkov, toate au ieşit din sufletul lui, din mâinile lui de aur, din noţiunea lui de frumos. Tot ce a lăsat Zenkov moştenire a rămas neatins. Nici de oameni, nici de timp, nici de cutremure. Cu atât mai puţin de cutremure. Seismele nu mai reprezintă niciun pericol pentru oraşul lui – de beton, de piatră, cu zeci de etaje şi veşnic, aşa cum scria chiar el în Semirecenskie oblastnîe vedomosti acum o jumătate de secol.

Am dat şi peste o fotografie de-a lui Zenkov de atunci – din perioada lui de glorie. Un ofiţer încă tânăr, frumos, zvelt şi subţirel. Nu ştiu prin ce anume – poate prin figura suptă şi nervoasă, prin mustăţile de ofiţer sau prin celebra pelerină largă, cu catarame în formă de cap de leu, pe care o

poartă în toate fotografiile –, dar mi se pare că seamănă uimitor cu locotenentul Schmidt[9].

Şi mai ştiu despre Zenkov că-i plăceau lucrurile frumoase. Mai bine zis nu frumoase, ci frumos ornamentate. La muzeu se păstrează un portţigaret de-al lui dintr-o piatră din Ural. E plin tot de monograme, iconiţe, imagini, ornamente din email roz sau de un albastru intens, portrete şi peisaje. Pe o suprafaţă cât o palmă sunt înghesuite cam treizeci de astfel de mici imagini felurite, viu colorate şi împodobite. Mă uitam la jucăria asta minunată şi mă gândeam: „Cât de mult seamănă cu clădirile lui Zenkov!” Timp de jumătate de secol, acest constructor remarcabil a schiţat, a proiectat şi a ridicat tot ce i-au comandat autorităţile şi diverşi particulari – conace, poduri, biserici, capele, magazine şi hale pentru depozitarea mărfurilor. Le-a construit pe toate după acelaşi plan. Nu putea să sufere spaţiile goale şi, peste tot pe unde putea, îşi ridica turnuleţele şi cornişele; îndoia şi frângea liniile acoperişurilor, le împodobea cu un relief mărunt şi, când termina, înălţa, ca un piedestal pentru toate acestea, podiumul uriaş şi neted al scării, acoperit cu o marchiză; în oraşul ameninţat de cutremure el ridica fleşe, făcea arce deasupra ferestrelor şi punea grilaje ajurate la geamuri, pe care le vopsea în verde şi chinovar (se pare că nu suporta ocrul!); Cred că pavilioanele sofisticate de la expoziţia industrială din Nijni Novgorod au fost mereu pentru el un ideal de frumuseţe, de opulenţă şi de eleganţă.

Tocmai de aceea clădirile lui le recunoşti fără greş. Le recunoşti după cercevelele sculptate ale ferestrelor, după

---

[9] Piotr Petrovici Schmidt (1867-1906), revoluţionar rus, unul dintre conducătorii revoltei din Sevastopol din anul 1905.

fierul ajurat, după uşă, după acoperiş, după scară şi, mai ales, după îmbinarea îndrăzneaţă a tuturor acestor detalii. Iar dacă stilul acesta nu a devenit stilul oraşului, nu Zenkov e de vină pentru asta. Pe atunci nici nu putea fi vorba ca oraşul să aibă un stil anume. Vernîi a crescut sălbatic, de capul lui – ba se căţăra pe terase, ba o lua la goană prin râpe, ba se lipea, sub forma unor căsuţe oarbe din chirpici, de un pârâu lent şi murdar (tocmai de aceea îi şi spuneau Jegosul!), ba se trăgea cu toate foişoarele şi turnuleţele lui spre râul mare şi învolburat ce izvora chiar de sub gheţari. Oraşul era aşa de tânăr, de plin de viaţă şi de energic, încât niciun stil nu îl putea supune...

Şi totuşi, este imposibil să-ţi imaginezi Alma-Ata fără construcţiile lui Zenkov. Cu toată dragostea lui pentru înfloriturile arhitectonice, pentru lemnul sculptat şi pentru fierul gofrat, ştia să încadreze detaliile într-un ansamblu armonios, ceea ce făcea ca de multe ori clădirile lui să semene cu un brad de Crăciun împodobit de sus până jos. Poţi să vezi la un loc şi stele, şi cocoşi, şi multe alte zorzoane şi înflorituri, toate nespus de frumoase. Iar clădirile lui au, într-adevăr, un aer de sărbătoare, par învăluite într-o strălucire veselă. Zenkov voia să îi bucure şi să îi minuneze pe oameni şi, desigur, a reuşit. Sunt convins că, dacă treceau pe lângă clădirile lui, oamenii îşi ridicau capul şi zâmbeau. Cât curaj, ce arhitect cutezător! Dacă l-aţi scoate pe Zenkov cu foişoarele şi turnurile lui minunate din oraşul Vernîi, Alma-Ata de azi nu ar mai fi la fel. Nu ar fi doar puţin schimbată, ci cu totul altfel, pentru că şi-ar pierde centrul în jurul căruia gravitează şi cu care se făleşte – catedrala uimitoare a lui Zenkov. Iar să-ţi imaginezi Alma-Ata fără această clădire aproape fantastică e pur şi simplu imposibil.

După cum spuneam, cât am lucrat la muzeu am fost nevoit să întocmesc tot felul de fişe şi documente – de la liste de inventar cu mobilă veche până la mustrări adresate celor care nu ne-au mai înapoiat exponatele luate cu împrumut. Cred că am fişat şi catalogat toate obiectele din lume, înarmat cu Enciclopedia Brockhaus-Efron[10]; numai despre catedrala în care lucram (şi unde azi e Muzeul Republicii) nu am scris nimic.

Şi era şi de înţeles. Pe atunci nimănui nu îi păsa de arhitectul Zenkov.[11] De aceea nu ştiu despre catedrală decât ce am citit prin arhiva ziarelor. Se spune – şi e consemnat şi în ghiduri – că e a doua cea mai înaltă clădire de lemn din lume, şi am citit de curând într-un ziar că ar fi de fapt „cea mai înaltă construcţie de lemn de pe mapamond”. Poate, cine ştie... Deşi nu prea îmi vine a crede. Până la urmă, cine a stat să compare înălţimea

---

[10] Enciclopedie celebră din Rusia imperială, publicată între anii 1890 şi 1907.

[11] Despre viaţa personală a lui Zenkov se pare că încă nu a scris nimeni nimic. Tocmai de aceea vreau să transcriu un pasaj din evocările publicate în anul morţii remarcabilului constructor. „Mulţi constructori veneau în căsuţa micuţă şi primitoare de lângă canalul principal, şi fiecare pleca de acolo nutrind multă simpatie pentru acest bătrân care ţinea atât de mult la oraşul şi la ţinutul în care lucrase mai mult de jumătate de secol. Îmi amintesc că trebuia să alegem un loc pentru a construi fabrica de cherestea de pe râul Ili (el era pe atunci inginer gubernial). «Să mergem luni», am spus eu. «Nu, luni nu avem cum, o să ningă acolo», mi-a răspuns el. (Până luni mai erau încă patru zile!) Şi a avut dreptate: am reuşit să alegem locul de-abia marţi. Mi-au rămas în minte pentru totdeauna şi călătoriile cu el, şi întâlnirile, şi pescuitul în râul Ili. Era mare meşter la pescuit şi îi plăcea şi vânătoarea de fazani.” (P. Grigoriev, ziarul Soţialisticeskaia Alma-Ata, 1963) (N. a.).

catedralei lui Zenkov cu cea a celei mai înalte construcţii de lemn din lume, care zice-se că s-ar afla undeva în Spania sau în Canada? De fapt, cine să stea să adune informaţii despre înălţimea relativă sau absolută a clădirilor de lemn din toată lumea? Aici nimic nu e clar, nimic nu e sigur, începând cu Spania. Că doar Spania este o ţară a pietrei, a lutului ars, a plăcilor de calcar şi a granitului. Culturile catolice nu agreează construcţiile din lemn şi, dacă e să cauţi o catedrală mai înaltă şi mai frumoasă decât cea din Alma-Ata, probabil ar trebui să te uiţi în nord, în Veliki Ustiug, în Arhanghelsk şi chiar în Alaska.[12]

Tot ce am scris până acum despre clădirile lui Zenkov se aplică perfect şi la catedrală. E aşa de înaltă, că n-o poţi cuprinde cu privirea. E aşa de bogat ornamentată, că, dacă te uiţi de aproape, nu-ţi dai seama ce e important şi ce e secundar în arhitectura ei. Şi, de fapt, dacă vii spre ea dinspre Cercul Militar (iar pentru asta trebuie numai să traversezi parcul), vezi că nici nu prea seamănă cu o clădire bisericească. Are aceleaşi cupole, aceleaşi fleşe, aceleaşi cornişe sculptate, înflorituri şi acoperişuri ascuţite pe care le vezi şi la construcţiile laice ale lui Zenkov. Şi ţi se pare că ar fi de ajuns să iei Cercul Militar şi să pui deasupra o cupolă în formă de ceapă cu o cruce în vârf ca să faci din el o biserică. De fapt, constructorul catedralei

---

[12] În orice caz, la ceremonia de inaugurare a catedralei, episcopul Turkestanului, Dmitri, a numit-o pur şi simplu „una dintre cele mai mari biserici de lemn din patria noastră”. Mi se pare că această formulă precaută e mai aproape de adevăr. Se mai spune că toată catedrala e construită fără fier – niciun cui, niciun bolţ. Dar nu e deloc adevărat. Zenkov însuşi scria astfel despre clopotniţă: „Pereţii ei, la colţuri şi pe porţiunile dintre ferestre, sunt străpunşi de câte opt bolţuri verticale.” (N. a.).

din Vernîi nu se pricepea prea bine la arhitectura lăcaşelor de cult. Este şi de înţeles. Era un om de lume, construise la viaţa lui centre comerciale, un cerc militar, un club. Când, într-un sfârşit, oraşul i-a comandat şi catedrala – una nemaivăzută, uriaşă şi bogat decorată –, el a ridicat şi pentru Dumnezeu aceleaşi palate ca pentru guvernator. Şi totuşi, repet: catedrala e minunată, e uriaşă şi măreaţă, aşa cum trebuie să fie orice clădire ce se desenează pe zăpezile lanţului montan Tian-Şan. Prin turlele şi acoperişurile lui, Zenkov a înălţat oraşul de la poalele munţilor cu peste patruzeci de metri. În zdrăngănitul barbar al clopotelor catedralei răsună tot spiritul oraşului Vernîi, aşa cum ni l-a construit Zenkov: tinereţea lui, vitalitatea lui neîncorsetată, naivitatea, independenţa şi, în sfârşit, dorinţa arzătoare de a nu se face de ruşine în faţa lumii.

În jurul catedralei se întinde un parc imens, unde cresc plopi, stejari, pini şi tei, unde foşnesc vesele tufele mărunte, unde înfloresc lângă fântâni stânjenei şi trandafiri.

Iar înăuntru catedrala e de-a dreptul impresionantă. Arcadele se înalţă în V ca un cort şi adună sub ele lumina şi căldura soarelui, ale cărui raze pătrund pe ferestrele din cupolă şi se revarsă pe dalele podelei. În zilele însorite, cupola străluceşte şi parcă se înalţă şi mai mult, gata să-şi ia zborul, iar pereţii zici că plutesc într-o ceaţă albă şi azurie. De fapt, această capodoperă a lui Zenkov îţi dă o senzaţie atât de puternică de spaţiu, lumină şi libertate, încât ţi se pare că bolta catedralei acoperă o mare parte din imensitatea globului pământesc. Are aerul unei biserici meridionale, e proiectată în aşa fel încât să se bucure cât mai mult de lumină şi de soare.

Noi, cei din nord, cunoaştem cu totul altfel de biserici – strâmte şi înghesuite, cu tavane scunde, care te apasă, cu bolţi înguste, colţuroase. În ele e mereu întuneric, e înghesuială şi ţi-e frică. Şi e o atmosferă foarte mistică, întreţinută de chipurile din icoane, de petele tulburi ale candelelor, de argintul înnegrit al sfeşnicelor.

Dar Zenkov I-a dat şi lui Dumnezeu ceea ce se obişnuise să le dea oamenilor de mulţi ani – pereţi albi şi înalţi, arcade albe, o cupolă în ale cărei tăieturi se vede cerul minunat al oraşului, icoane azurii şi roz, ca nişte tablouri. Şi nu un călugăr, un uns al lui Dumnezeu, a pictat aceste icoane, ci un profesor de desen pe nume Hludov, un decorator la fel de mare ca şi constructorul Zenkov.[13]

---

[13] Voi da mai jos câteva principii teoretice ale lui Zenkov, comparându-le cu datele pe care ni le furnizează ştiinţa contemporană. Potrivit lui Zenkov, ca să fie rezistentă din punct de vedere seismic, o clădire trebuie să îndeplinească următoarele condiţii: a) să fie construită din lemn sau din înlocuitori ai lui. Asupra acestui fapt consensul este unanim. „Numai nişte materiale şi construcţii elastice sunt factori activi antiseismici în mâinile unui arhitect.” (N. Bacinski, Factorii antiseismici la monumentele arhitectonice din Asia Centrală);

b) să aibă o fundaţie adâncă. „Săpaţi fundaţia adânc în pământ şi nu o să vă mai temeţi pentru locuinţa dumneavoastră.” Abia în ultima vreme a început să fie recunoscut acest principiu al lui Zenkov: „Studierea urmărilor cutremurelor a arătat că o adâncime redusă a fundaţiei reduce rezistenţa construcţiilor la cutremure.” (K. Nikolaev, Unele principii de construcţie în regiunile seismice);

c) să aibă spaţii largi între pământ şi fundaţie. Fiindcă „o casă de piatră care, prin fundaţia ei, nu vine în contact cu straturile superioare ale pământului nu se teme de cutremure; casa trebuie să aibă un beci, pentru că el absoarbe undele seismice.” (Zenkov)

Capitolul 2

Au trecut de atunci patru sau cinci ani. S-a nimerit să încep să lucrez chiar în catedrală.

Primul lucru pe care l-am văzut când am ajuns acolo a fost podul bisericii. M-a condus acolo şefa departamentului de conservare, chiar în prima mea zi de lucru. Problema e că

Dar iată ce soluţie propune inginerul sovietic F. Zelenkov pentru amortizarea seismică (după părerea lui, propunerea ar fi cu totul originală): „În lucrarea de faţă este descrisă pentru prima dată această metodă... În acest scop se foloseşte un fundament special care separă, adică izolează clădirea de pământ printr-un strat de aer şi, în felul acesta, o fereşte de undele seismice venite dinspre pământ.” Autorul pomeneşte multe nume, dar cel al lui Zenkov nu se află printre ele.

Ca o dezvoltare şi o continuare a acestei idei, consideră Zenkov, e nevoie „să se înconjoare clădirea cu şanţuri care, în cazul unui sol tare, pot fi acoperite cu pământ”. Zenkov a elaborat aceste idee timp de câteva decenii, după ce, în anul 1887, a sesizat mai multe fenomene surprinzătoare.

După catastrofa din 1887 s-a dovedit, scrie el, că „vechea galerie de mină din oraşul Vernîi, aflată la o distanţă de 12 verste de epicentru (trecătoarea Askaiskoe), a fost zgâlţâită atât de blând, încât a căzut foarte puţin pământ în ea”. Iar în teribilul an 1911, Zenkov a făcut un experiment: „Am săpat în jurul casei mele un şanţ antiseismic. Rezultatele le consider remarcabile. În timpul unor cutremure de 6 grade”, scrie el, „am auzit numai un vuiet; aşteptam zguduiturile, dar ele nu mai ajungeau până la casa mea înconjurată de şanţ... Şapte luni au tot venit oameni la mine să vadă şanţul.” Se pare că acest experiment al lui Zenkov nu a fost studiat încă de nimeni şi nu a fost repetat. (N. a.).

în pod se aflau deja de vreo trei ani nişte lăzi bătute în cuie, pline cu cioburi karahanide[14] (secolul al XI-lea!), iar şefa de la conservare, o fată încă foarte tânără, dar strângătoare şi organizată – o chema Klara Fazulaevna –, tare mai voia ca eu să lipesc măcar câteva zeci de vase. Cioburile, ce-i drept, erau neasemuit de frumoase – colorate şi strălucitoare de-ai fi zis că-s noi: unele albastre-deschis, altele de un verde care bătea spre negru, altele ciocolatii.

— E simplu, m-a îmbiat Klara Fazulaevna cu miere în glas, aveţi tot ce vă trebuie, aici sunt toate fragmentele, numerotate, aşa cum trebuie; mai lipseşte numai să vă apucaţi de treabă şi să le lipiţi.

De treabă nu m-am apucat, dar în pod m-am tot urcat de atunci, din ce în ce mai des.

Podurile sunt slăbiciunea mea. Îmi plac şi le-am simţit vraja încă din copilărie. Când aveam zece ani, stăteam la Moscova într-o casă mare, sobră, cu patru etaje, şi lucrul cel mai bun la ea era podul. În fiecare zi petreceam acolo câteva ore. Era linişte şi bine, chiar dacă mi se făcea frică acolo. Zăceau pe acolo obiecte care de care mai bizare, aşa cum nu mai vezi nicăieri – coarne de cerb acoperite de un strat gros de praf, un acvariu spart, o bufniţă împăiată. Din când în când, dintr-un lavoar vechi se iţea botul catifelat al unui şoarece uriaş, iar eu muream de încântare. Alteori, un motan necunoscut, roşcovan apărea lângă ferestruică, ţanţoş, şi se uita drept la mine. Nu semăna deloc cu pisoii slăbănogi, cu blăniţa aspră, amărâţi şi cerşetori pe care nu aveam voie să-i iau în braţe. Prin

---

[14] Numele unui hanat turcic care şi-a exercitat puterea în Asia Centrală între secolele al X-lea şi al XIII-lea.

crăpături şi pe la streşini piuiau pui de vrabie şi, dacă te ridicai în vârful picioarelor, puteai să-i iei în pumn şi să le simţi puful călduţ şi umed. Jos bineînţeles că nu găseai aşa ceva.

Dar, dacă e să fiu sincer, podul muzeului e cel mai bizar pod dintre toate câte am văzut. Erau cranii acolo. Imaginaţi-vă că sunteţi pe o scară îngustă, întunecoasă, ca de clopotniţă, că urcaţi din greu, cocoşaţi, vă strecuraţi printr-o crăpătură îngustă, aproape pe burtă, şi deodată daţi de o lumină gălbuie, difuză şi de o linişte neîntreruptă decât de nişte sunete înfundate – a trosnit o grindă sau s-a aşezat o pasăre pe acoperiş. În încăpere pluteşte un miros de pământ şi de bârne smolite. Iar sub picioare sunt cranii – o piramidă întreagă de cranii, à la Vereşceaghin[15]. Câte mai erau! Cranii lunguieţe şi rotunde, cranii ştirbe şi cu colţi, cranii cu coarne şi fără coarne, cranii de păsări şi de animale sălbatice, cranii pe jos, în cutii de placaj, pe grinzi sau lăsate pur şi simplu să zacă pe podea, la întâmplare. Şi ce cranii înfricoşătoare găseai acolo! Erau şiruri întregi de arhari[16] cu dinţii pătaţi; ceva mai departe, tigri cu orbite înguste şi piezişe, ca de pisică, care adăpostiseră cândva nişte ochi vicleni; într-un colţ se aflau lupii – nişte ţeste cu bot lung, hidos, fioros, ca de câine turbat. Ţestele de lupi şi de mistreţi erau cele mai numeroase. Separat se aflau câteva cranii de urs – cu fruntea teşită şi cu maxilarul superior proeminent. Iar pe o grindă, chiar deasupra intrării, un craniu de bour îşi înălţa coarnele ca două suliţe. Sub el, într-o cutie de trabucuri, am găsit colţul unui urs de peşteră. Multă vreme l-am învârtit în mână. Era o armă cu adevărat impresionantă – mare, ascuţită, îndoită

[15] Trimitere la celebrul tablou al lui Vasili Vereşceaghin (1842-1904), Apoteoza războiului, care înfăţişează o movilă de cranii într-un deşert.

[16] Specie de berbec sălbatic din Asia Centrală.

ameninţător, ca un briceag de băgat în carâmbul cizmei sau un iatagan cu care să spinteci burta animalelor. Evoca parcă singurătatea din Epoca Pietrei. Am citit de curând un studiu al unui savant german. Ursul de peşteră, scrie neamţul, nu îşi merită reputaţia de bestie feroce. Era un animal paşnic, erbivor; şi a fost primul animal domesticit de om. Nici nu se născuse încă în vizuina unui lup căţelandrul din care s-au tras mai apoi toţi câinii, iar ursul deja învăţase să se întoarcă la stăpânul lui sau să râcâie în bolovanul piatră cu care omul îi astupase intrarea în peşteră.

„Animalul erbivor de talie mare, care îşi petrece o treime din viaţă într-un somn hibernal”, scrie cercetătorul, „a fost probabil pentru om un fel de cămară de provizii. Când îl ajungea foamea, era suficient să se ducă în galeria subterană, să găsească intrarea în peştera animalului şi să pocnească (!) ursul cu ceva în cap. (Nu pot să-mi închipui cum arăta asta!) Strămoşul nostru proceda aproape la fel ca omul contemporan, care se duce în cocină să înjunghie porcul.”

Nu ştiu, nu ştiu ce să zic... Desigur, s-ar putea ca lucrurile să stea chiar aşa. La urma urmei, reputaţia omului şi reputaţia animalelor sunt la fel de şubrede. Am citit odată în literatura de specialitate că gorila este o creatură liniştită şi bonomă, pe care congolezii pur şi simplu o adoră, că înfricoşătorul peşte piranha, care poate să roadă în zece minute un bou până la os, nu va ataca niciodată un om, că leul de peşteră era dungat ca tigrul şi că de fapt era tigru, şi nu leu. Până şi despre portretul Giocondei se spune că nu e al Giocondei, ci al vreunei curtezane. (Şi atunci ce să mai înţelegem din zâmbetul ei celebru?!) Ce să spun, după logica asta, nici ursul de peşteră nu e urs, ci un fel de porc din Pleistocen. Dar, dacă e s-o spun pe-aia

dreaptă, când mă gândesc la colţul ăla îngălbenit, demn de recuzita unui tâlhar, şi îmi aduc aminte cum mă simţeam când îl învârteam în mână, îl săltam în aer şi îl cântăream în palmă, nu prea-mi vine să-l cred pe savantul german. Nu, era totuşi un urs, şi colţii lui erau de urs, de urs mâncător de oameni! Multă vreme l-am purtat în buzunar, la un moment dat chiar mi-a trecut prin minte să-l găuresc şi să-mi fac din el un talisman pe care să-l port la gât, dar conştiinţa mea de cercetător şi-a spus cuvântul, aşa că am pus colţul înapoi în cutie. Probabil că se află acolo şi azi.

Era atât de cald în pod, că te sufocai. Un aer îmbâcsit, ca de baltă stătută. Totul emana căldură – căpriorii de brad, acoperişul, craniile, podeaua... Mai ales podeaua, care era plină de găinaţ de porumbel. Fenomenul era peste puterile mele de înţelegere. Doar nu sunt porumbei în oraş. Şi atunci, de unde găinaţ? Nimeni nu ştia. Tinerilor nu le păsa, iar bătrânii nu-şi mai aduceau minte. Şi totuşi, s-a găsit odată cineva care să-mi povestească despre porumbeii din Vernîi: tâmplarul muzeului. Era un bătrân înalt şi zdravăn – un beţivan spurcat la gură, îmbrăcat într-o bluză soioasă, pătată de vopsea. Lucra de treizeci de ani în catedrală şi văzuse multe: văzuse şi cum plecaseră porumbeii.

Parcă îl văd şi acum în faţa unei sobe mici, amestecând cu o periuţă cleiul negru şi împuţit într-o cutie de conserve şi spunând cu o voce arţăgoasă, lălăind cuvintele:

— Porumbeii! Pe mine să mă întrebi de ei, că-n afară de mine nimeni n-are cum să-şi mai aducă aminte. Ştii tu câţi au fost aici? Fatalioane! (Avea el nişte unităţi de măsură – mii, milioane, fatalioane.) Cum să nu-mi aduc aminte de porumbei? Părintele m-a trimis odată după nişte vopsea în

pod – lucram la iconostasul cel nou şi aveam nevoie de foiţă de aur. Urc eu acolo şi ce văd? O vijelie! Doamne, ce mai fâlfâiau din aripi! Parcă s-ar fi întunecat deodată! Am început să strig: „Hai, uşcheala, căraţi-vă de-aici!” Dar m-am înecat. Am înghiţit praf, am început să tuşesc, mă sufocam, nu vedeam nimic... Numai praf peste tot, şi ei tot dădeau din aripi, neîncetat. Şi-mi dădeau întruna peste faţă, întruna zic! Ca să vezi, ticăloşii! Am reuşit cumva să scap şi am luat-o la fugă în jos pe scări. Dar m-am lovit şi era cât pe ce să-mi zdrelesc genunchiul. Cu chiu, cu vai, m-am târât până jos, plin de puf şi de praf, cu faţa murdară toată şi ameţit de nu mai ştiam de mine. M-a văzut popa şi imediat m-a luat în primire: „Dar vopseaua unde e?” Păi ce vopsea? Eu de-abia îmi trăgeam sufletul! „Acolo”, zic, „la porumbeii Sfinţiei Tale, mama lor de...” Şi odată-ncepe să mă certe: „Ce te-ai speriat aşa de porumbei, prostovanule, ce pot să-ţi facă ei ţie?” „Ce pot să-mi facă? Păi uite, să mă dea de-a berbeleacul pe scară.” De-abia puteam să vorbesc. „Păi ce”, zice, „sunt vulturi, sunt şoimi? Sunt porumbei, sunt păsările lui Hristos, despre ei scrie şi-n Scriptură: «nevinovaţi ca porumbeii.»”[17] „Nu”, zic eu, „Sfinţia Ta, nu urc! Şi să nu-mi vorbeşti mie de păsările lui Hristos! Hristos avea nişte porumbei anume, albi, uite, cum sunt pictaţi deasupra altarului sau cum sunt ăia de-i gonesc de pe acoperişuri copiii neghiobi, dar ăştia”, zic, „ăştia sunt mari ticăloşi...” Şi nu m-am mai urcat, până la urmă s-a urcat chiar pictorul. Nu ştiu cum s-a descurcat acolo cu ei...

— Şi cum de-au zburat de aici? am întrebat.

— Păi uite cum, a răspuns el, apucând cu o cârpă cutia de conserve, luând-o de lângă foc şi punând-o pe masă. Într-o

[17] Matei, 10:16.

zi s-au strâns toţi într-un stol, au uguit ce-au uguit între ei, şi-au luat zborul, au făcut un cerc deasupra catedralei şi au plecat. Tot oraşul se uita. Uite, într-acolo au zburat! mi-a zis el, arătând cu mâna spre munţi. Au zburat ce-au zburat pe deasupra livezilor şi pe urmă au luat-o spre pădure, spre munţi. L-au făcut curios pe vecinul meu, care a pornit călare după ei. L-am întrebat mai târziu ce-a văzut şi mi-a zis aşa: „Nu pot să spun unde s-au dus până la urmă, când s-a lăsat noaptea i-am pierdut. Pe măsură ce se depărtau, zburau din ce în ce mai jos. Cei mai slăbiţi se aşezau pe crengile merilor sau în iarbă. În rest, stolul a zburat mai departe, bineînţeles.” Şi aşa au dispărut. Uite, deja nimeni nu mai ştie cum au plecat, numai eu mai ţin minte.

Şi oricât i-aş mai fi întrebat după aceea pe locuitorii mai vârstnici, oricât aş fi încercat să lămuresc problema cu naturaliştii din partea locului, nimeni nu a putut să-mi spună nimic în plus. Până atunci erau mii de porumbei în jurul catedralei, iar într-o zi, când s-au uitat, deodată nu mai era niciunul. Mai auzisem şi înainte despre ceva asemănător. Un fel de forţă misterioasă care vine şi goneşte deodată nu ştiu ce animale mărunte şi le duce într-un alt loc. Încep, de exemplu, să plece veveriţele. Şi tot merg, merg, merg înainte. Sunt cu zecile, cu sutele de mii. Sar pe buturugi, se caţără pe trunchiuri de copaci, trec prin iarbă, şontâc-şontâc. Nu se tem de nimeni, nu văd nimic. O iau pe câmp, pe stradă, neabătute. Se duc toate într-un loc numai de ele ştiut. Aşa se spune că au plecat şobolanii din halele Şciukin din vechiul Petersburg. Erau nu sute de mii, ci milioane. Mărşăluiau în toiul zilei, drept prin mijlocul străzii. Se speriau caii înhămaţi la tramvaie şi o luau la goană din calea lor. Şobolanii nimic, îşi vedeau de drumul lor. Au traversat câteva străzi, au ajuns la Neva şi

acolo parcă i-a înghiţit pământul. Aşa ceva s-a întâmplat şi cu marmota în Alpi. Dar păsări, dar porumbei cenuşii...

Mă gândeam la asta pe când stăteam în pod şi ordonam craniile – lup cu lup, tigru cu tigru, mistreţ cu mistreţ.

Şi totuşi, în pod mergeam numai rareori. Ordonarea craniilor nu intra în obligaţiile mele directe. Tot timpul cât eram la serviciu stăteam la mine, în „cabinetul arheologic”. Aşa scria pe tăbliţa de pe uşa camerei mari şi luminoase din balconul corului, care îmi servea drept birou. Deasupra acestei tăbliţe vechi cineva pusese alta: „Conservatorul de antichităţi.” Altcineva completase „Accesul strict interzis”, iar un al treilea pur şi simplu bătuse o bucată de tablă înfăţişând un craniu şi două oase încrucişate. Adeseori mă întrebam ce fusese în camera aceea înainte de venirea mea. Oare acolo aveau loc repetiţiile corului, oare acolo se ţineau obiectele de cult? Nu-mi plăcea camera: era sufocant înăuntru, şi, lucrul cel mai important, încăperea era prea sus; încearcă numai să te caţări acolo cu braţele pline de pietre şi de obiecte de fier. Şi eu aveam multe pietre. Aproape toate exponatele erau pietre. Că doar în vechea Semirecie nu au fost aşezări antice. Numai în aşezările antice găseşti amfore, oale de teracotă, camee, vase pictate cu negru şi roşu. În schimb, în Semirecie nu găseai decât bolovani cenuşii cu inscripţii, ceaune uriaşe de bronz pe care de-abia poţi să le urneşti din loc, sfeşnice de fier, pe picioare ca de ţap, fiecare având pe puţin câte un chintal. Se adunaseră la minte aşa de multe obiecte de felul ăsta, că nu mai aveam nici unde să stau jos. Mijlocul „cabinetului” era ocupat de o vitrină uriaşă din sticlă cu inscripţia „Industria Epocii de Piatră”. Cândva, „industria” asta se afla chiar în muzeu. Pe urmă fusese mutată la mine şi-mi umpluse imediat camera. Rămăsese loc numai pentru două scaune şi

pentru o măsuţă de marmură cu nişte picioruşe subţiri din fier, ca măsuţele acelea care se găsesc prin berării.

Când am venit aici, primul meu gând a fost să fac ordine. M-am închis în cameră şi am început să iau totul la mână. Am pus scuturile într-un loc, lăzile cu pietre, în altul şi monedele separat (grupate pe categorii, în clasoare diferite, de la pitaci de pe vremea reginei Ecaterina până la dinari romani şi solzişori argintii cu inscripţii arăbeşti). Numai asta mi-a luat mai mult de o lună. Doar am deschis pentru o clipă cutiile ca să văd ce e în ele şi le-am închis la loc, dar, chiar şi aşa, mi-a fost de ajuns ca să văd ce bogăţii adunaseră acolo înaintaşii mei.

Iar înaintaşii mei au fost oameni însemnaţi. Din loc în loc, de exemplu, dădeam de numele Castagnier. „Din colecţiile Castagnier”, „Descris de Castagnier”, „Vezi desenul din monografia lui Castagnier” şi aşa mai departe. De omul acesta am început să mă preocup mult mai târziu. Pe atunci însă pur şi simplu nu mai scăpam de el. Câte pietre adunase! Castagnier colo, Castagnier dincoace, peste tot acelaşi Iosif Antonovici Castagnier, „secretar ştiinţific al Comisiei de Arhivă din Orenburg” (aşa se semna el în articolele sale). „Profesor de franceză la gimnaziul din Orenburg” (aşa scrisese Vengherov despre el într-un articol). Ce să zic? Titulaturile astea sunt singurele lucruri pe care le ştiam eu despre el. Şi nu numai eu. Nimeni nu ştia nimic despre Castagnier. Mult mai târziu, când m-am pornit să caut cam într-o sută de dicţionare şi îndrumare bibliografice, am văzut că nu era menţionat în nici măcar unul. Aşa că habar n-am când s-a născut, când a murit sau măcar ce valoare au cărţile pe care le-a scris. Ştiu numai că era extrem de energic şi de entuziast. Se dedicase cu fanatism regiunii Semirecie. Unde nu scrisese sau vorbise despre ea! La Paris, la Musée de l’Homme, unde îi

înmânase „marelui Mortillet” un raport despre idolii de piatră; la Toulouse, unde vorbise despre ei cu „celebrul Cartailhac”; la Madrid, unde studiase epitafurile iberice din Muzeul Naţional de Arheologie. La Berlin, în Corsica, în Tunis, unde a văzut ruinele Cartaginei. Toate ideile şi figurile istoriei universale, săpate în aur, marmură, granit sau bronz, îi serviseră acestui om ca să explice adevărata semnificaţie a idolilor de piatră din stepele lui dragi. Nu a ieşit nimic din asta, bineînţeles. Cartagina şi regatul incaşilor nu au făcut, în cele din urmă, decât să-i încurce treaba. Misterul a rămas mister. „Da, există, într-adevăr, o recurenţă a ideilor, aşa cum mi-a spus nu demult celebrul Cartailhac, dar la popoare diferite”, scria el melancolic. „Oare nu vedem piramide egiptene în Mexic, gorgane scitice în valea fluviului Mississippi, idoli de piatră ca în stepele ruse în vechiul regat incaş? Cauze identice pot da naştere unor urmări identice.” Atâta tot. Nici nu a început bine, că s-a şi împotmolit! Ca să meargă mai departe trebuia să dispună nu numai de dovezi materiale, ci şi de un fundament teoretic, dar de unde să-l ia Castagnier? Se frământaseră cu problema asta şi alte minţi decât cea a fostului secretar al Comisiei de Arhivă din Orenburg; nu era singurul care fusese sedus de o aparentă asemănare între fenomene şi obiecte total diferite. În schimb, în calitate de cercetător – cum îl considerăm acum –, Castagnier s-a dovedit foarte priceput: atent, erudit, pătimaş, se număra printre cei pentru care istoria chiar era o muză. Despre ce nu scrisese el, ce nu etnografiase, prin ce colţ de stepă nu umblase şi ce nu păţise prin pivniţele misterioase, pline de schelete! Scrisese şi despre epitafurile de pe monumentele funerare, şi despre sarcofage siriene, şi despre situri neolitice, şi despre semnificaţia svasticii în Antichitate, şi despre Dumnezeu mai ştie ce.

Desigur, eu nici nu mă puteam compara cu înaintaşul meu. El într-adevăr adunase toată industria Epocii de Piatră: în lăzile lui se aflau topoare de cremene, săgeţi, vârfuri de lance, bucăţi şlefuite de silex, poate şi rămăşiţele vreunei Venere paleolitice. Şi ceramică, ceramică în draci... adică cioburi, bineînţeles... Cred că lipeai şi o sută de vase din toate cioburile alea.

„Ornament dinţat în stil pieptene”, „ornament dinţat cu adâncituri”, scria Castagnier pe etichete. „Ornament cu adâncituri” – ăsta trebuie să fie strămoşul cel mai îndepărtat al desenului. Cândva, în negura timpului, un om se întinsese pur şi simplu pe malul unui râu şi băgase degetul în nisip să vadă ce o să iasă. Şi ieşise o linie, un punct, din nou o linie, din nou un punct, şi iată, la un moment dat nu a mai fost o succesiune de linii şi de puncte, ci un desen în toată regula. Iar mai apoi cineva, poate tot el, poate un altul, a mutat toate aceste linii şi puncte pe gâtul unui vas şi l-a pus pe foc să se întărească. Şi aşa s-a născut ornamentul. Şi cu siguranţă a trecut neobservat. Doar o bătrână care păzea vasul, moţăind lângă foc, o fi dat aprobator din cap, iar copiii or fi început să ţipe, să ţopăie şi să o roage să le dea şi lor să ţină în mână oala cea nouă. Probabil asta e tot ce s-a întâmplat în ziua aceea lângă foc. Dar ornamentul se născuse. Şi a început să trăiască, să crească, să-şi schimbe aspectul, să se complice, să se îmbogăţească mereu cu noi detalii, să devină tot mai complicat. La un moment dat a ajuns să ocupe nu numai gâtul vasului, ci vasul în totalitatea sa; se târa în jos, o lua în sus, şerpuia, îşi răsucea spiralele în jurul vasului, ţâşnea când ici, când colo – chiar că începuse să semene cu un pieptene. Parcă i se deschiseseră omului ochii şi începuse să vadă ceea ce până atunci nici nu visase: forme geometrice pure. Nu o frunză rotundă, nu o

piatră triunghiulară, ci un cerc şi un triunghi – linii şi puncte, în combinaţiile cele mai diverse. Şi, în afară de liniile simple, duble, în zigzag sau frânte în diverse unghiuri, au mai apărut şi pătrate, ovale şi piramide. Linia s-a schimbat atât de mult, de nici n-o mai recunoşteai. O vedeai formând snopi pe lutul umed, trasând şi cel mai subţire ac de brad şi desenând cruciuliţe. Pe gâtul unui vas pântecos – cine ştie cu câte zeci de milenii în urmă? – trebuie să se fi născut, sub degetele unui meşter, abstracţiunea frumoasă şi aproape magică a ornamentului cu care azi ne-am obişnuit aşa de mult, încât nici nu-l mai remarcăm.

Sub degetele unui meşter! Am folosit însă un termen inexact. Tocmai aici e schepsisul: creatorul ornamentului nu a fost un meşter, ci o meşteriţă. Nu un bărbat, ci o femeie. După amprentele care s-au păstrat pe pereţii vasului, oamenii de ştiinţă au ajuns la concluzia că vasele erau modelate pe atunci de către femei. Probabil aşa era şi firesc. Fiecare cu treaba lui. Bărbaţii priveau moartea în faţă în fiecare zi, iar moartea avea când chipul unui urs, când al unui leu de peşteră. Numai la ornament nu le stătea mintea vânătorilor. Puţin probabil să fi priceput sensul şi frumuseţea acelor liniuţe şi adâncituri. Era ceva mult prea mărunt şi neserios, cam ca mărgelele şi colierele. Bărbaţii veneau la vatră obosiţi şi transpiraţi, acoperiţi de sângele lor şi al animalelor sălbatice. Când se odihneau scobeau într-o bucăţică de os mamuţi singuratici, bizoni la atac, un cerb uriaş cu coarnele lăsate pe spate. Ciopleau şi siluete de femei. Dar nu cum crestau siluete de bizoni, ci sculptându-le în os şi piatră, ca să poată să le strângă mai bine în pumn. Ieşeau din mâinile lor nişte animale minunate, cu şolduri puternice, cu trupul împărţit în cercuri şi triunghiuri. Şi acum îţi face plăcere să

te uiţi la minunăţiile acestea din piatră – Venere irepetabile din Paleolitic.

Şi aşa au apărut cele două direcţii – una concretă şi cealaltă abstractă. Şi aşa au coexistat zeci de mii de ani, fiecare în domeniul ei, una pe gâtul vasului, cealaltă pe oase şi pe pereţii peşterilor, fără să se nege sau să se concureze una pe cealaltă.

Aici trebuie să fac o precizare. Eu nu scriu despre arta abstractă, ci despre abstracţiunea în artă, iar astea sunt lucruri total diferite. Sunt convins că abstracţionismul modern a apărut din altceva, şi nu din ornament.

Omul primitiv – Homo primigenius, cum îl numeşte cu respect ştiinţa – era o fiinţă pozitivă, bine ancorată în realitate. Pentru el, frumuseţea era măsură şi număr, armonie şi proporţie. Remarca această armonie şi pe pielea unei şopârle pe care o strivea (şi pe solzii ei imprimase cineva un ornament dinţat), şi în felul în care erau dispuse frunzele pe creangă, şi în picuratul primăvăratic al gheţii care se topeşte, şi în petele de culoare de pe aripile fluturilor, şi în alternanţa zilelor şi a nopţilor, a iernilor şi a verilor. Precizia acestui ritm dă şi armonia ornamentelor create de om. Pe când abstracţionismul, dimpotrivă, se teme cel mai mult de echilibru. Dacă faceţi o pânză abstracţionistă să se reflecte în oglinzi, o să moară imediat, transformată într-un model banal de tapet. Dacă marele om de Cro-Magnon a echilibrat lumea pe gâtul unui vas, atunci pictorul secolului al XX-lea a aruncat-o în aer cu dinamita, a trecut-o prin maşina de tocat, a luat un pumn din ce a rămas şi le-a mâzgălit pe o pânză.

Şi pe pânză au apărut aglomerări de culori, umbre de obiecte, forme frânte. Şi din nou trebuie să-l chemăm pe omul de Cro-Magnon să creeze din fragmentele amestecate ale lumii melodia şoptită, abia auzită, a Epocii de Piatră.

Am simţit asta pentru prima oară când studiam colecţiile lui Castagnier. Şi mi-au plăcut foarte mult şi vasele în sine. Omul aramei şi al bronzului era un mare maestru al artei sale. Vasele lui sunt atât de rezistente, încât ai zice că sunt din piatră. Şi chiar sunt, de fapt, din piatră: lutul lor era amestecat cu nisip şi cu un pietriş mare (în cioburi se văd clar pietricelele roşii, galbene şi verzi). E ca şi cum vasul ar avea un schelet din cremene, de aceea rezistă atâtea milenii. În muzeu erau tot felul de vase. De la ulcele în care probabil clocotea supa de mamut, până la nişte oale uriaşe, cât un stat de om... Tocmai acestea erau mai recente. Fiecare dintre ele avea cel mult şapte sute de ani. Perfect netede, indestructibile, cu gâtul modelat cu măiestrie, cu urmele roţii olarului pe partea interioară, nu aveau nicio valoare istorică şi mă deranjau îngrozitor. Înainte să vin eu, femeile de serviciu îşi ţineau în ele cârpele şi periile, iar într-unul găsisem aproape un pud de seminţe de dovleac. Am povestit aiurea despre ele cuiva şi după aia tot muzeul a început să vină la mine după ele, când eram în pauză. „Dă-mi şi mie nişte seminţe, te rog.” Cu un gest larg, îi invitam să se servească, iar ei deodată aplecau vasul, îl răsturnau şi scoteau seminţe din el cu un făraş de metal. Tot aşteptam ca unul dintre ei să izbească monstrul de podea şi să-l facă praf. Dar vasul era pur şi simplu incasabil. Oricât l-ar fi tras, oricât l-ar fi rostogolit – iar podeaua era de piatră –, vasul rămânea întreg. Încă vreo cinci vase din astea şi aveam să mă văd nevoit să dau afară din cameră până şi măsuţa de berărie şi să-mi

clasez pietrele pur şi simplu stând pe vine. De aceea, când a venit un bătrânel la muzeu şi mi-a povestit că sus de tot, la colhozul Uriaşul Munţilor, toate răsadurile de căpşuni sunt pline de cioburi, că în biroul colhozului se află chiar două vase în stare perfectă şi că trebuie să venim să le luăm, am notat în detaliu toată povestirea lui, dar nu m-am dus nicăieri şi nu am spus nimănui nimic. Până şi oalele mele de mult voiam să le arunc la gunoi, şi tot din regiunea Uriaşul Munţilor erau. Dar cum să fac aşa ceva, când pe fiecare etichetă era însemnarea „Vas pentru păstrarea cerealelor. Perioada karahanidă (secolul al XI-lea). Din colecţia I.A. Castagnier”?

Despre bătrânul acesta – îl chema Rodionov – o să mai vorbesc. Nu ştiu cum s-a nimerit, dar de la venirea lui la muzeu toată viaţa mea s-a întors cu fundul în sus. De fapt, totul a început când, într-o dimineaţă devreme, am fost sunat de la redacţia ziarului republican şi rugat să trec pe la redactorul-şef. M-am dus. Secretara, care era şi dactilografă, a scos dintr-un dosar trei foi cu un titlu pompos, Oaspetele indian, şi mi le-a dat.

— Uitaţi, aţi fost rugat să le citiţi şi să faceţi un referat, a spus ea şi şi-a băgat din nou nasul în dosare.

Colaboram de mult cu ziarul acesta, băteam singur la maşină articole jubiliare, furnizam informaţii despre toate descoperirile şi achiziţiile interesante ale muzeului nostru, dădeam consultanţă, îi ştiam pe toţi şi mă ştiau şi ei. Aşa că primeam des astfel de sarcini. Dar de data aceasta, imediat ce am citit cele trei pagini bătute la maşină, am înlemnit, am amuţit şi am pornit drept spre uşa de sticlă a biroului în care lucra redactorul-şef. Redactorul-şef nu era. La masa lui se afla adjunctul – un tânăr foarte înalt, cu

ochelari cu ramă de baga şi cu o pipă în gură. Nici nu fusese repartizat bine de la Moscova, că şi începuse să se tragă de şireturi cu toţi şi să dea tonul în redacţie: „bătrâne”, „frate”, „N-ar trebui, frate, să mergem noi la Calul Bălan”...

— Ascultă, am spus eu, de ce mi-ai dat asta? E o aiureală de la un cap la altul.

Adjunctul şi-a scos ochelarii şi a început să şi-i şteargă. Desigur, erau doar nişte ochelari din sticlă obişnuită, dar era prima oară când îl vedeam fără ei.

— Au fost tot felul de păreri legate de aiureala asta, a spus el. Unii zic că se poate să nu fie chiar o aiureală. Eu sunt nou aici, nu ştiu nimic, aşa că...

Şi deodată a zâmbit, arătându-şi dinţii minunaţi, rotunzi, ca nişte alune de pădure.

Am tresărit: în sfârşit îl vedeam aşa cum era cu adevărat, cu moaca lui simplă, de băiat bun, de la ţară, cu nasul ca un cartof şi ochi căprui. Dar, nu ştiu de ce, tocmai asta m-a enervat cel mai tare.

— Adică dumneata admiţi, am întrebat eu furios, că un şarpe boa putea să scape pur şi simplu din menajerie şi să se târască aşa prin tot oraşul? Înţelegi ce spun? Prin tot oraşul! Prin piaţa de legume, pe străzi, prin scuaruri, prin parcuri, prin faţa caselor... Şi să se târască aşa până la terase, să se încolăcească pe vreuna dintre ele şi să hiberneze sub nămeţi. Ei bine, să ştii că...

Dar el şi-a pus la loc ochelarii de baga, devenind din nou ironic, inaccesibil şi mândru.

— Eu, dragă bătrâne, nu ştiu nimic, mi-a tăiat-o el, vorbind ca un redactor cu state vechi. Sunt numai de patru luni în oraşul ăsta, şi de-aia nu ştiu nimic. Dar uite, te întreb pe tine, că doar tu locuieşti aici de mai mult timp decât mine: A fugit vreun şarpe boa de la menajerie sau nu?

— Nu ştiu.

— Nu ştii! Locuieşti aici de-atâta timp şi nu ştii! Ei, şi atunci de unde să ştiu eu, homo nova[18], a?

A deschis sertarul biroului, a scos un plic şi l-a pus în faţa mea.

— Uite. Citeşte, te rog.

Am citit următoarele:

„Poşta redacţiei: ziarul... numărul... din 6 august... înştiinţare de la corespondentul nostru, Un musafir indian la periferiile oraşului Alma-Ata.

Alma-Ata (de la corespondentul nostru)

Încă de toamna trecută, prin colhozul Uriaşul Munţilor circula un zvon despre un musafir nepoftit. Fusese văzut adesea în crâng. Iarna relatările au încetat, dar zilele acestea «musafirul» a apărut din nou.

A fost văzut în livadă. Se încolăcise în jurul unui trunchi de măr şi mânca fructele cele mai frumoase şi mai coapte.

---

[18] Formă stâlcită a sintagmei latineşti homo novus.

Un colhoznic, Luţenko, povesteşte: «Mergeam la amiază, pe la ora unu, prin livadă. Deodată începe să sâsâie ceva lângă mine: era cât pe ce să calc pe coada unui şarpe uriaş. Era cenuşiu, lung de vreo patru metri şi gros cât trunchiul unui măr.»

În ultimele zile, din colhoz au început să dispară iepurii. S-a dovedit că anul trecut a dispărut din menajerie, la un târg al colhozului, un şarpe boa indian. După ce s-a strecurat în afara oraşului, şarpele s-a aclimatizat şi a reuşit cumva să îndure gerurile de peste iarnă. Acum se iau măsuri în aşa fel încât să fie prins."

— Ei, ce zici? a întrebat adjunctul când am azvârlit extrasul pe masă. Pare convingător: data, numele martorului, locul, detaliile...

Am ridicat din umeri.

— Bine, citeşte mai departe. Uite mărturiile martorilor oculari. Asta e o consemnare apărută în ziarul nostru. E din august, de anul trecut.

Nota era intitulată „La vânătoare de şarpe boa":

„În ultimele zile, în zona colhozului Uriaşul Munţilor, în preajma locului în care a cantonat brigada a VI-a, au început să dispară tot mai des găini şi iepuri. Colhoznicii ştiu cine este hoţul, dar îl văd foarte rar. Pe 8 august, nişte copii se jucau în livadă, în apropierea taberei brigăzii a VI-a, şi au observat un şarpe mare. Şarpele se ridicase până la primele crengi ale unui măr, îşi înfigea colţii în fructe şi le mânca. Copiii şi-au dat seama că este un şarpe boa şi

au fugit în tabără. Colhoznicii s-au înarmat cu funii şi beţe lungi, dar când au ajuns la locul indicat, şarpele nu mai era.

Colhoznicii s-au decis să prindă şarpele de viu, cât mai grabnic.”

Am pus ziarul pe masă şi m-am uitat lung la adjunct. S-a uitat şi el la mine şi a zâmbit.

— Uite, noi, adică redacţia, rugăm muzeul tău să ne dea consultaţie ştiinţifică pe tema dacă există la noi un şarpe boa sau nu. Dar să fie un răspuns limpede, sprijinit de date, scris cu autoritate şi într-un mod categoric, care să nu lase loc de discuţii. Clar?

— E clar, am spus eu, ezitând. Dar oare chiar vă interesează aşa ceva?

— Păi cum să nu? s-a minunat el, înveselindu-se. Cum să nu ne intereseze, bătrâne? Umblă de doi ani prin colhoz nu ştiu ce monstru, sperie oamenii, îi deranjează de la muncă, le strică merele, le mănâncă găinile – ia du extrasele astea la muzeu, arată-le acolo! – şi nimeni nu ştie nimic. Şi atunci pe cine să rog să facă lumină, dacă nu o organizaţie ştiinţifică republicană? Dar dacă refuzi, bine! Atunci o să ne adresăm filialei Academiei de Ştiinţe.

— Ei, nu, de ce? am bâiguit eu. Cum să refuzăm? Nu refuzăm deloc...

— Ei, uite, aşa zic şi eu, că n-aveţi de ce să refuzaţi, a zâmbit adjunctul. Unde mai pui că materialul e interesant şi neobişnuit, cu siguranţă o să umple ziarele mult timp

de-acum încolo, dar e nevoie de o mare precizie. Ştii şi dumneata ce timpuri trăim şi cum sunt priviţi panicarzii.

Ştiam, ştiam, cât de bine ştiam...

Am îngăimat ceva, am luat notiţa şi m-am dus într-un alt birou. Trebuia să chibzuiesc totul pe îndelete. Rândurile dactilografiate pe care mi le dăduse secretara erau semnate D. Nikitici (cu alte cuvinte, Dobrînia, ucigaşul de balauri[19]), dar am recunoscut imediat pana aurită a unui formator de opinie din partea locului, Daniil Rotator. (Asta nu mai ştiu dacă era poreclă sau nu.)

„Sunt liniştite culmile munţilor Alatau, dese şi întunecoase pădurile lor”, scria D. Nikitici. „Pline de flori sunt pajiştile şi pline de rod, minunatele livezi de meri de la poalele munţilor. În aceste livezi vine din India pasărea albastră. Aici îşi face cuib acest minunat peregrin al cerurilor – cu penaj azuriu, cu tril ca de flaut –, pe nişte stânci de-a dreptul inaccesibile, unde încă nu a călcat picior de om. Nimeni nu a reuşit până acum să închidă într-o colivie o pasăre albastră! Până nu demult, era singurul musafir indian care vizita oraşul nostru. Dar iată că a apărut un al doilea oaspete – unul tăcut şi misterios. Acum câţiva ani oraşul nostru a fost vizitat de o menajerie ambulantă. Acolo erau lei şi tigri, leoparzi şi pantere, în bazin înota un crocodil de Nil, iar într-un pavilion separat stătea un şarpe uriaş ca un balaur. Ziua dormea, strângându-şi inelele trupului uriaş, iar noaptea ochii fosforescenţi ai şarpelui...”

Urma o coloană întreagă despre aceşti ochi, despre felul în care şarpele boa îşi hipnotizează victimele, despre îmblânzitorii de şerpi, despre fachiri; o jumătate de coloană despre Salammbô şi despre pitonul ei iubit şi, în

[19] Dobrînia Nikitici, personaj legendar al vechilor balade ruseşti.

sfârşit, o coloană despre noaptea în care şarpele boa l-a hipnotizat pe paznic şi a scăpat din menajerie. Când au venit să deschidă menajeria, paznicul dormea, întins pe o ladă. Luat la întrebări, a spus că fusese hipnotizat, dar ce era să spună, la urma urmei?

„...De atunci, acest legendar animal biblic s-a instalat în livezile de meri din Alatau. Doi ani nu a putut fi prins sau văzut. Dar acum o săptămână, un brigadier din brigada a VI-a a colhozului Uriaşul Munţilor, Ivan Fiodorovici Potapov, pe când mergea cu paşi de gospodar prin sectorul său...”

M-am oprit să caut un telefon liber şi am sunat la Uriaşul Munţilor. Au răspuns imediat. O voce groasă de bărbat a întrebat cu cine vreau să vorbesc. Am cerut cu Ivan Fiodorovici Potapov, brigadier în brigada a VI-a.

— La telefon, a zis o voce. Cu cine vorbesc?

— De la muzeu, am răspuns eu.

— Aşa, a zis Potapov.

I-am spus că am vrea nişte informaţii de la el.

— Şi despre ce informaţii e vorba? a întrebat el aproape ostil.

Am început să-l întreb despre şarpele boa: dacă l-a văzut chiar el sau a auzit de la altcineva şi dacă în colhoz mai e cineva care să-l fi văzut. Şi când s-a întâmplat asta.

Potapov m-a ascultat, m-a ascultat, iar apoi a spus încet:

— Banii de delegaţie i-ai primit?

— Ce bani de delegaţie? am întrebat eu, fără să pricep.

— Cum ce bani? a strigat el deodată. Las’ că ştii tu ce bani! O să scriu eu despre asta şi o să trimit plângerea direct la tine la birou, şi atunci o să vezi tu ce bani. Trântorule! Nenorocitule! „Semnaţi-mi, vă rog, delegaţia.” Şi eu, ca prostul, am semnat-o, mama ta de...

A trântit cu năduf receptorul.

Am stat puţin, m-am uitat nedumerit la secretara dactilografă, m-am scărpinat în creştet fără să pricep nimic şi am pornit agale spre casă.

Ei, şi atunci m-a găsit blestematul ăsta de Rodionov. Stătea pe o băncuţă şi mă aştepta. Pe jos, lângă cizmele lui, era o faţă de pernă plină ochi cu nişte obiecte tari şi colţuroase.

„Au început să vină şi acasă”, mi-am spus şi am întrebat:

— La mine aţi venit?

— Exact, la dumneavoastră! a zis el, ridicându-se. Mi s-a spus azi că n-o să fiţi la muzeu. Iar eu tocmai azi am liber. Vin din munţi. Tocmai de-aia am şi îndrăznit...

Vorbea politicos, dar rece şi dându-şi importanţă. Se ţinea foarte ţeapăn, de parcă ar fi înghiţit un băţ, şi arăta ca un ied, cu bărbuţa aia ascuţită şi ochii severi, iscoditori. Strângea la piept un porthart. Asta era tot: niciun zâmbet, niciun gest de prisos. Stătea acolo, în cizme şi vestă de lână (pe zăpuşeala aia), iar pe cap avea un chipiu cu nişte „fermoare” zmeurii.

— Ei, ce să zic, atunci haideţi în cameră, l-am poftit eu, dându-mi seama că nu pot să scap de el, şi am împins uşa cu piciorul. (La mine nu era încuiat niciodată.)

Se uita la mine acuzator, dar nu spunea nimic. În cameră era răcoare şi întuneric. (Directorul îmi cedase nişte draperii chinezeşti şi un ventilator de tablă, care şuiera toată ziua şi mai că nu sărea de pe masă.)

— Lucraţi la poştă? l-am întrebat eu, trăgându-i bătrânului un fotoliu (de piele, ca de popă, cu nişte arcuri mai silenţioase).

— Am lucrat, acum sunt la pensie, sunt contabil la cooperativa azilului Podişul de Piatră.

— Şi ce-i asta? E pe lângă colhozul Uriaşul Munţilor? l-am întrebat eu într-o doară.

— Da, e chiar alături. Colhozul e pe terase, unde sunt livezile, iar noi suntem jos, la şosea, dincolo de râul Alma-Atinka.

— Şi ştiţi pe cineva acolo? Îi ştiţi pe toţi? Îl cunoaşteţi cumva şi pe brigadierul Potapov?

Aveam un ton încordat, inchizitorial, cu toate că încercam să afectez indiferenţa. Nu avea cum să nu observe.

— Brigadierul de la brigada a VI-a? a întrebat el. Nu, nu-l cunosc personal. De văzut, l-am văzut de multe ori, dar n-am avut ocazia să vorbim.

Credeam că o să mă întrebe: „Şi de ce aveţi nevoie de Potapov ăsta?” Dar el nu a întrebat nimic; stătea numai,

uitându-se la mine şi aşteptând. „E parşiv moşul”, mi-am spus eu în gând şi am întrebat:

— Şi ce se zice c-a apărut acolo la dumneavoastră, un şarpe?

Fără să se minuneze, a dat apatic din umeri.

— Ei, muierile spun de toate. Eu, sincer să fiu, nu mă uit în gura lor. Nu mă interesează povestea asta.

S-a aplecat spre faţa de pernă de la picioarele lui.

— Iată ce voiam să vă arăt. Dacă-mi permiteţi, desigur...

Tonul lui sec, indiferenţa, privirea aspră, politeţea falsă – toate astea luate la un loc mi se păreau pur şi simplu o provocare. Şi, nu ştiu de ce, i-am întins articolul.

— Citiţi.

A lăsat jos faţa de pernă, a băgat mâna în buzunarul vestei, a scos de acolo un toc burduşit, de marochin, cu iniţiale aurii, l-a deschis, a scos ochelarii, apoi a luat o foaie de pe masă şi a început să citească. Eu mă uitam la el. Citea posac, dar pe îndelete. A citit o foaie, a pus-o pe masă, a luat-o pe a doua, apoi pe a treia. Citea temeinic, fără să sară niciun rând. A terminat de citit cele trei file, şi-a scos ochelarii, i-a băgat în toc, a închis tocul, l-a pus în buzunar şi a spus:

— Da, foarte poetic, n-am ce zice. Numai că despre pasărea albastră degeaba spune aşa, nu e azurie, ci de-un albastru închis cu reflexii, ca oţelul brunat. Şi poţi s-o prinzi. E greu, dar se poate. Eu am prins una. Asta să

schimbaţi. De fapt, e o mierlă, numai că i se spune şi „pasăre albastră”. Bun, ia să vă arăt...

S-a aplecat din nou, a desfăcut sfoara cu care legase faţa de pernă şi a scos din ea o bărcuţă de jucărie destul de mare, cu trei vâslaşi. Barca era neagră, iar figurinele – de un galben pal. Bătrânul a pus jucăria pe masă şi s-a uitat la mine. Iar eu mă uitam la jucărie şi îmi ziceam: „Unde am mai văzut eu toate astea, barca şi figurinele vâslaşilor, care stau în picioare în loc să stea jos?”

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, am spus, dar asta e…

Voiam să spun „asta e de la muzeul jucăriilor”, dar, nu ştiu de ce, am tăcut.

Abia atunci a catadicsit să zâmbească puţin – de fapt, nu să zâmbească, ci numai să îşi întindă uşor colţurile gurii.

— Aţi recunoscut-o? a spus el. Nu vreau să mă laud, dar e o copie perfectă. Eu am sculptat-o, cu mâna mea, şi o ofer acum muzeului! Un dar din partea lui Rodionov.

Şi a făcut chiar şi o plecăciune uşoară.

— Mulţumesc, am bâiguit eu năucit. Vă mulţumesc mult, dar... nu ştiu...

De fapt, nu ştiam cum să-i spun că obiectul pe care îl sculptase era doar o jucărie – o bărcuţă indiană sau javaneză, şi nici măcar un original, ci o copie. N-aveam ce face cu ea. N-aveam nici măcar unde s-o punem, nu se potrivea în nicio secţie.

— Da, numai că nu ştiu... Noi nu colecţionăm jucării, suntem muzeu republican.

Dar el s-a întins din nou spre gura sacului improvizat şi, uitându-se la mine cu asprime, a zis:

— Nu colecţionaţi jucării? a întrebat el amabil. Dar de asta ce ziceţi? Şi asta e tot o jucărie?

Cotrobăind prin sac, a pus pe masă, unul după altul, mai multe obiecte: o statuetă a lui Buddha, aurită şi pictată – buze roşii, ochi albaştri, un lotus alb în mână –, pe urmă un dragon chinezesc auriu şi, în sfârşit, un turn cu o scară în spirală, cu balustrade, caneluri şi un acoperiş viu colorat. Toate erau lucrate cu mult meşteşug şi aveau o culoare ca de fildeş. Trebuia să recunosc că nu văzusem prea des astfel de sculpturi.

„Bine, dar ce să fac cu astea?” îmi spuneam încurcat. „Ei, Buddha ăsta mai treacă, meargă, a fost pe-aici o mânăstire budistă, dar restul...”

— Deci dumneavoastră ziceţi că toate astea sunt jucării? a întrebat Rodionov.

Stătea ţeapăn pe scaun şi mă sfredelea cu privirea.

— Ei, nu, nu sunt jucării, am răspuns eu stingherit. O să vi-l luăm pe Buddha şi o să vi-l plătim…

— Dar să ştiţi că nici barca nu-i de jucărie, mi-a tăiat el vorba şi a început să-şi strângă articolele, băgându-le pe toate la loc în faţa de pernă. E luntrea morţilor de la Muzeul de Artă „Puşkin”. Dacă sunteţi arheolog, atunci sigur aţi văzut-o. Se vând şi ilustrate cu ea. Eu am făcut-o după ilustratele alea şi după aia m-am dus s-o compar cu originalul. Şi dumneavoastră spuneţi că e o jucărie! Pentru o secţie de istorie, jucăriile astea sunt foarte importante!

Fir-ar să fie! Nu se putea să nu fac eu o boacănă! Imediat cum a pomenit de muzeul „Puşkin”, mi-am şi adus aminte că de zeci de ori am văzut barca asta, ba chiar îmi amintesc perfect unde se află – cum intri, în partea dreaptă, lângă vitrina cu mumii: mumia unui crocodil, a unei pisici, pe un suport craniul unei femei, iar alături, într-o altă vitrină, pe raftul de jos, barca asta. Dar nu mai avea rost să încerc să demonstrez sau să mai explic ceva.

— Bun, uitaţi, pe Buddha îl luăm, am repetat eu tâmp.

— Mulţumesc, nu e nevoie, mi-a tăiat-o el mândru. O să trec prin parc şi-o să li-l dau copiilor să se joace cu el... Acum uitaţi despre ce e vorba...

A scormonit în porthart şi a scos de acolo un pachet lung şi subţire, înfăşurat într-o cârpă aspră. A desfăcut cârpa şi am văzut că pachetul mai e înfăşurat şi într-o hârtie cerată. A desfăcut şi hârtia şi a dat la iveală trei cioburi mari: gâtul unui vas, fundul şi peretele. Se vedea că toate trei fuseseră şlefuite mult timp de apă, dar am recunoscut imediat resturile surorii bune a vasului meu. „Parcă văd că aduce şi idiotul ăsta două sau trei cisterne de cioburi, că la Uriaşul Munţilor găseşti cu ghiotura din astea.”

— De unde le aveţi? am întrebat eu neputincios, învârtind cioburile în mână.

— De la colhozul Uriaşul Munţilor, a răspuns el, regăsindu-şi calmul. Chiar din locurile prin care cântă pasărea albastră şi se târăşte şarpele boa.

„Parşiv mai e afurisitul ăsta”, mi-am spus în sinea mea, „dar oricum o să trebuiască să mă duc acolo.”

— Ei, ce să spun, o să mă duc să văd, am zis eu, oftând. Lăsaţi-le aici pe toate şi o să văd eu după aia...

Dar el stătea în continuare jos, uitându-se la mine, aşa că am întrebat în silă:

— Mai aveţi şi altceva?

S-a aplecat în tăcere, a scormonit prin porthart şi a scos de acolo o hârtie împăturită.

— Ce-i asta? am întrebat eu fără să întind mâna.

Atunci el, cu ochii scăpărând, a despăturit-o în tăcere, mai bine zis a pus-o cu emfază în faţa mea, pe masă. Era un plan. În verde erau trecute dealurile, copacii, tufele creţe (aşa făceau simboliştii norii), iar în mijloc era un dreptunghi pe care scria mare: „De săpat aici.”

— Ei, şi ce găseşti acolo dacă sapi? am întrebat eu plictisit.

S-a uitat la mine cu un licăr în ochi.

— Dacă sapi inteligent, a zis el, subliniind ultimul cuvânt, atunci poţi să găseşti nişte obiecte foarte interesante.

— Ce anume, oale?

Nu reuşeam deloc să-mi stăpânesc iritarea din glas. Oricât aş fi dorit să vorbesc cu calm, pur şi simplu nu reuşeam. Bătrânul mi-a aruncat o privire, după care s-a întors din nou spre hartă.

— De tot felul, a răspuns el, aruncându-mi din nou o privire şi întorcându-se spre desen. Două vase sunt deja dezgropate, sunt la conducerea colhozului, veniţi să le

luaţi, dar mai sunt multe de scos din pământ. Dacă sapi, scoţi la lumină un întreg oraş roman.

— Chiar roman? am zâmbit. Ei, ca să vezi!

Dar de fapt nu era deloc de râs. Îmi dădeam seama. Povestea asta idioată avea să mă coste scump. De la mine, căutătorul ăsta de comori putea să se ducă la director, iar directorul şi aşa risca să piardă fondurile alocate de la începutul anului pentru munca ştiinţifică; ni se reduseseră cu un an înainte pentru că nu le folosiserăm, aveau să ni le reducă şi de data asta, iar anul viitor nu aveau să ne mai aloce niciun ban; din moment ce nu puteam să îi folosim, de ce să mai cerem? Directorul era nou în domeniu, nu mai lucrase până atunci într-un muzeu, iar bătrânul ăsta entuziasmat, cu hărţile şi cioburile lui, cu oraşul roman îngropat undeva în apropiere, putea să îl ameţească rău de tot. Directorul nu ştia că din ăştia vin la muzeu aproape în fiecare lună. Unul aduce o hartă a zonei şi îţi arată unde e îngropată comoara lui Alexandru Macedon, al doilea a găsit în beci un geamantan cu hârtii vechi, iar printre ele se află şi capitolul al zecelea din Evgheni Oneghin, bătut la maşină, al treilea s-a dus să se plimbe în munţi şi deodată a început să-l fugărească un sălbatic, al patrulea... ei bine, al patrulea se afla cu mine chiar în clipa aia, aruncându-mi priviri furioase. Un bătrân care se entuziasma prosteşte, dar de unul ca el nu scapi aşa de uşor. La nişte belele din astea nici nu ştii ce e mai rău – încăpăţânarea lor de catâr sau entuziasmul gălăgios de cocoş.

— Şi de ce tocmai roman? am întrebat eu deja apatic. Hai, dacă era vorba de usuni[20] sau saka[21], mai treacă, meargă, dar cum să ajungă romanii aici? Doar n-au trăit aici!

El zâmbeşte condescendent, de parcă şi-ar zice: „Uite cine s-a găsit să-mi zică mie de romani!” Aşa se uită un academician la un şarlatan care se dă drept profesor.

— Dar ştiaţi că Alexandru Macedon a luat apă cu coiful din Sîrdaria? m-a întrebat el fără ocoliş.

Blestematul ăsta de Alexandru Macedon! Nu scapi nicăieri de el în Asia Centrală – a fost peste tot, a spus aforisme la fiecare răspântie, a luat apă în coif, a îngropat comori în fiecare deal.

— Dar el a fost grec, am izbucnit eu, grec! N-aţi auzit? Ma-ce-don! Deci grec, dacă-l cheamă Macedon. Şi apoi unde e Sîrdaria şi unde e Alma-Ata? Nu vedeţi nicio diferenţă?

El zâmbea din ce în ce mai fin, mai dispreţuitor.

— Nu e o diferenţă prea mare. Amândouă sunt în Kazahstan. Uitaţi-vă pe hartă. Iar grecii şi romanii sunt acelaşi popor.

— Cum aşa? am întrebat eu năucit.

— Păi uite aşa, a trântit-o el. Antichitate!

---

[20] Triburi migratoare iraniene sau turcice care s-au stabilit în secolul al II-lea î.Hr. în regiunea care astăzi se numeşte Semirecie.

[21] Triburi iraniene atestate din primul mileniu î.Hr. pe teritoriul actualului Kazahstan.

Ei, ce să mai zic la asta? Am desfăcut larg braţele a neputinţă, dar asta l-a scos din pepeni de-a dreptul.

— Ei, ce daţi aşa din mâini? a pufnit el înciudat. N-aveţi de ce să daţi, din moment ce vi se spune omeneşte. Acolo, dacă vreţi să ştiţi, s-au făcut deja descoperiri. Presa a scris despre ele. Dumneavoastră, lucrând la muzeu, ar fi trebuit să fiţi primul care află.

— Vorbiţi despre moneda romană sau ce?

El a zâmbit cu răutate.

— Aha! Romană! Deci recunoaşteţi că e romană! Şi atunci cum vine asta, au pus-o acolo intenţionat, nu?

— Ei, nu, de ce, am răspuns eu moale, cine s-o arunce? Probabil că e autentică.

— Poftim, a zis el, încuviinţând liniştit din cap. Trebuia să fi spus aşa de la început.

Şi atunci am izbucnit în râs. Ce frumos mai ieşise! Mă făcuse arşice!

Iată care era povestea cu moneda: cu un an în urmă (deci înainte de sosirea mea la muzeu) ziarul republican publicase în pagina a patra un articol cu titlu de-o şchioapă: „Kazahstan, colonie romană?” Semnul întrebării de la sfârşit era pură cochetărie. Autorul articolului, Stoliarov, profesor la Institutul Cultural, nu punea nicio întrebare, pur şi simplu afirma şi gata. Şi afirma multe lucruri, nu glumă. Kazahstanul, de la Aral la Tian-Şan, afirma profesorul, a făcut parte cândva din provincia romană Asia („rămăşiţe ale măreţului imperiu al lui

Alexandru Macedon”). Această provincie o conducea guvernatorul roman Sanabar; el a introdus pentru prima dată în colonie latina în locul „limbii greceşti ce se folosea acolo”. Asta cică s-a întâmplat, după toate probabilităţile, în anii douăzeci ai primului secol din era noastră. La periferia vestică a oraşului Alma-Ata, „unde sunt livezile şi grădinile de legume de azi”, se afla pe atunci centrul provinciei, cu clădirile administrative şi cu palatul guvernatorului. Deluşoarele care mărginesc strada Dacinaia nu ar fi deluşoare, ci „morminte ale oficialilor Imperiului”. (Care oficiali, care?) Şi, concluziona el lista descoperirilor sale, „este incontestabil faptul că scrierea cuneiformă, complicată în comparaţie cu cea asiro-babiloniană şi persană, se folosea în Kazahstan acum două mii cinci sute de ani.”

Toate acestea i le spusese profesorului o monedă romană dezgropată undeva, într-o grădină. Articolul era ilustrat cu o reproducere a ei. Pe o parte a acestei monede era înfăţişată figura unui bărbat bărbos „cu obişnuitul coif roman”, iar pe cealaltă, „chipul unui om luminat de razele soarelui”. („În picioare calcă popoarele învinse”, scria profesorul.) În jurul efigiei era o inscripţie pe care autorul articolului o descifrase aşa: IMP(ERATOR) CAVE(T) ELIN(ORUM) MU(NDUM) SANA(BAR), adică „Împăratul apără lumea elinilor, Sanabar”. Pe partea cealaltă, lângă figura încadrată de raze se afla o altă inscripţie, ORIENS MU(NDUS) – „Lumea Orientului”, iar dedesubt erau nişte litere rămase nedescifrate: R.H.H.T.

Se scria mai departe că moneda asta e chiar unică. La Ermitaj, ce-i drept, mai e un dinar al aceluiaşi Sanabar, dar inscripţia de pe el e în caldeeană, nu în latină. Istoricul englez Swingham a datat moneda şi a apreciat că ar fi fost emisă la începutul anilor douăzeci ai primului secol al erei

noastre. Profesorul încheia cu o chemare adresată tuturor instituţiilor ştiinţifice, arheologilor şi naturaliştilor, pe care îi îndemna să facă săpături pe strada Dacinaia. În urmă cu vreo patruzeci de ani se descoperiseră acolo monede, nişte obiecte de uz domestic, cenuşă, nişte cioturi de lance cu vulturi în vârf. Cenuşa ar fi fost o dovadă că se practica acolo cremaţiunea, iar vulturii ar fi fost emblemele care figurau şi pe steagul legiunilor. Deci putem numai să bănuim ce comori ascund dealurile de lângă Dacinaia!

La două zile după apariţia articolului, spre grădinile caselor de vacanţă au pornit oameni înarmaţi cu lopeţi şi târnăcoape. În scurt timp, nefericitele dealuri arătau de parcă ar fi fost invadate de o turmă de rinoceri. Dar nu numai amatorii săpau. (La urma urmei, se zvonea că acvilele romane ar fi din aur şi din argint curat – se transmisese repede observaţia profesorului.) Toată Şcoala Nr. 10 – cea mai mare din oraş – se dusese acolo cu lopeţi, pregătită să sape în fiecare zi. Într-o zi, când am trecut din întâmplare pe Dacinaia, l-am întâlnit acolo şi pe Dobrînia Nikitici. Mergea agale, zâmbind înţelept şi enigmatic. Era un bătrân burtos, cu lornion, cu un aer cochet şi impunător, cu o chelie roz şi o bărbie ascuţită. Îl ştia lumea din oraş. Preda literatura la institutul pedagogic şi scria eseuri pe teme literare. Le citeam când dădeam peste ele. Probabil că la fel de sublim şi înţelept ar fi scris şi măgarul lui Buridan dacă ar fi învăţat carte. Când am ajuns în dreptul lui, Dobrînia mi-a întins mâna şi m-am oprit. Ne-am salutat. M-a întrebat dacă am citit ziarul de seară. Am răspuns că nu, nu am apucat.

— Citeşte-l, sigur o să-ţi placă, m-a sfătuit el. Am dat acolo un studiu foarte interesant. Nu-i nimic deosebit, desigur, dar e foarte grăitor şi îndrăzneţ. Cum de-or fi riscat să-l publice? a zis el, chicotind mândru. Ştii, e aşa, un fel de

miniatură istorică. Vin legiunile romane, cu acvilele de aur strălucind în soare, stepele se cutremură, muzica bubuie... ei, şi aşa mai departe... Legiunile sunt conduse de un ostaş cărunt, hârşit în lupte. De mult a venit timpul să se retragă în linişte, dar el încă vrea să cunoască locuri neştiute. Să-l citiţi neapărat!

Am citit articolul lui Dobrînia cinci minute mai târziu, stând în picioare lângă un chioşc de ziare.

„Fierbinţeala nisipului începe să se simtă în aer”, scria el. „Deodată izbucneşte vâlvătaia focurilor din stepă şi se aud melodii necunoscute, dar atât de bine armonizate cu peisajul din jur. Sunt întinderile unui pământ necunoscut... Nisipurile, desigur, nu sunt pajişti verzi; sunt sterpe, nu sunt lanuri cu grâne. Dar cine conduce legiunile ştie: trebuie să meargă spre răsărit, de acolo vine lumina... Este ca o ultimă strângere de mână cu pământul... E ciudat, dar e adevărat: vulturii romani, în zborul lor cutezător, au ajuns până la poalele munţilor Alatau şi şi-au strâns aripile sub plopii de la Alma-Ata. Şi acolo, unde azi e numai iarbă verde şi cer albastru...” Şi aşa mai departe, vreo două sute de rânduri de „focuri de stepă”, „melodii fermecate” şi „strângeri de mână cu pământul”.

Când am lăsat ziarul din mână mă simţeam de parcă aş fi băut ulei de ricin cu zaharină. Dar ce simţeam eu e altă poveste; important e că moneda romană fusese într-adevăr dezgropată în grădinile de la periferia oraşului şi chiar nu credeam că fusese pusă acolo intenţionat. De aceea nu mai aveam ce să îi răspund bătrânului.

Iar el stătea pe marginea scaunului şi se uita la mine cu un dispreţ posac. Înţelesese că mă blocasem de tot. Dacă

moneda era autentică, asta înseamnă că romanii chiar fuseseră la Alma-Ata, că doar nu Sfântul Duh o adusese pe strada Dacinaia.

— Vedeţi dumneavoastră, am spus eu cu tristeţe, ei, cum să vă explic? Da, e o monedă romană. Nu ştiu cine-i Sanabar, nu am auzit de unul ca el printre guvernatorii romani, dar să admitem că o fi fost pe-aici vreun regişor de două parale, de la periferie; poate că era chiar guvernator. Dar asta are prea puţină importanţă. Oare o monedă romană e un document? Demonstrează ea ceva? Uitaţi cum stă treaba, se vede că dumneavoastră n-aţi fost niciodată colecţionar! Păi ştiţi câte monede d-astea sunt răspândite prin lume? Tone! Zeci, sute de tone! Romanii le-au împrăştiat pe tot pământul. Au tot trecut aşa, dintr-o mână în alta, şi iată că a ajuns bănuţul de aramă şi în grădinile din Alma-Ata. Şi nu valorează mai mult decât o fibulă de la tunica unui ofiţer.

— Dar nu e de aramă, e de argint, a pufnit bătrânul.

— Ei, de argint! Ştiţi cât argint e într-un bănuţ d-ăsta? Doi la sută! Şi uneori nici atât... În bucăţelele astea de metal, nouăzeci şi opt la sută e altceva. Când mergeam la şcoală, cumpăram o monedă d-asta cu douăzeci de copeici. Sau hai, un pic mai mult, cu cincizeci de copeici, dacă era mai mare. Am avut cândva o cutie plină de astfel de monede. Aşa că, dacă dumneavoastră umblaţi după monede d-astea...

N-a mai pierdut timpul cu mine. Pur şi simplu s-a ridicat cuviincios, şi-a luat chipiul, şi l-a pus pe cap, şi-a netezit pantalonii şi a ieşit din cameră. În prag s-a oprit şi a spus sever, cu reproş:

— Oţi fi cumpărat dumneavoastră la şcoală monede d-astea cu douăzeci sau cu cincizeci de copeici, oţi fi umplut cutii cu ele, se poate, nu neg ce nu cunosc, dar aici moneda n-a fost cumpărată, ci descoperită. Chiar eu am dezgropat-o în grădină. Aşa că pe mine nu mă prostiţi. Şi poate că într-adevăr la Moscova se găsesc monede romane pe toate drumurile – ce n-am văzut nu ştiu –, dar aici fiecare obiect este important... Aşa să ştiţi! Şi la revedere.

Şi cu asta şi-a luat catrafusele şi a plecat. „S-a dus la director să se plângă”, mi-am zis eu.

Capitolul 3

Şi, într-adevăr, a doua zi directorul m-a chemat la el în cabinet. Când am intrat, stătea la birou – un bărbat înalt, voinic, de vreo patruzeci şi cinci, cincizeci de ani, cu o tunică militară descheiată la guler, de sub care se vedea un guler alb ca zăpada – şi scria de zor într-un caiet. Lângă cotul lui se aflau cele trei cioburi – gâtul, fundul şi peretele vasului –, luntrea morţilor şi Buddha cel aurit. Le-am văzut şi am oftat. Directorul a ridicat ochii spre mine şi a început să râdă.

— Alea sunt, alea sunt, a spus el vesel. Şi atunci ia zi, dragă tovarăşe, de ce nu te îngrijeşti de bunurile statului? Ce fel de conservator mai eşti şi tu, a? Îţi aduce un om exponate preţioase – ţi le dă gratis, reţine! – şi tu strâmbi din nas, refuzi. Cum aşa? m-a mustrat directorul, luând în mână statueta lui Buddha şi întorcând-o pe toate feţele. Uite ce-ai refuzat, sucitule! Uite ce migălos e lucrat! Uite!

Fiecare unghiuţă e cioplită şi străluceşte statueta de parcă are manichiura făcută, nu alta! Şi faldurile, uite ce falduri complicate are la poale! Numai cu lupa poţi să le vezi!

Chiar a scos o lupă, studiind statueta pe toate părţile.

— Şi fiecare buclă, fiecare buclă e făcută cu atâta migală! a spus el entuziasmat. Na, na! Uită-te! Zici că l-a sculptat cu acul de cusut!

— Dar de ce să-l luăm, ce să facem noi cu el? am întrebat. E Buddha, bine, las' să stea în magazie. Dar luntrea morţilor? Ce, la noi e Egiptul antic, Nubia?

— Iar mă iei cu „de ce”? a făcut directorul, lăsându-se pe spătarul fotoliului şi uitându-se la mine cu severitate. Nu, lasă astea. Chiar te rog serios să laşi astea. Dar propaganda antireligioasă? Cine s-o facă în locul nostru, Puşkin? Noi trebuie s-o facem şi, în primul rând, tu trebuie s-o faci, în calitate de cercetător ştiinţific, înţelegi? Uite, i-am dat şi cartea lui Iaroslavski, Cum se nasc, trăiesc şi mor zeii şi zeiţele. I-am făcut comandă să-i sculpteze şi pe Osiris, Adonis şi Mithra. O să expunem toate astea în secţia de la intrare – „Hristoşi păgâni”. Iar alături, icoana Sfintei Veronica. O s-o aduc eu. Am una acasă, am făcut şi demonstraţii pe ea. Simţi ce propagandă poate să iasă din asta? m-a întrebat el, făcându-mi şiret cu ochiul. Iar tu să scrii nişte legende cât mai bune, cât mai de efect.

„Aoleu, în ce vrea să mă transforme?”, mi-am spus eu în gând şi am întrebat cu glas tare:

— Păi asta e treaba responsabilei cu propaganda, Mitrofan Stepanovici, nu mă pricep eu la asta.

El s-a uitat îndurerat la mine, a oftat şi a clătinat din cap.

— Vai, ce ne mai place să pasăm responsabilitatea altora, vai, ce ne mai place! Da, s-o fi ocupând altcineva de propagandă, dar tu eşti cercetător ştiinţific! a început el deodată să se răstească la mine. Tu să scrii pentru responsabila cu propaganda, iar ea o să ducă la mase ce-ai scris tu, ai priceput? Bun, acuma stai şi tu jos un pic şi nu te mai agita atâta. Mi-au trimis aici o hârtie... a zis el, oftând şi clătinând din cap. Cine le-o inventa acolo, nu ştiu. E vreo tipă cu părul tapat care stă şi scrie, scrie întruna. Ia loc, te rog, nu te mai fâţâi atâta.

Camera înota în fum şi era foarte cald. M-am dus la fereastră şi am deschis-o larg, lăsând să intre în încăpere parfumul florilor de liliac. Pe urmă am luat carafa şi am udat florile de pe pervaz; am încercat să pornesc ventilatorul, dar nu mergea. Atunci mi-am adus aminte că nu mersese nici cu o zi înainte. Toată lumea se plângea, dar nimeni nu făcea nimic. Am ridicat receptorul şi am rămas aşa cu el în mână, încercând să-mi amintesc numărul de telefon.

— Nu, stai jos! Stai jos! a repetat directorul. Hai, că mă ia ameţeala! Ia zi, ce mai e nou pe la tine?

Am zâmbit. Ce putea să fie nou la mine? Chiar nimic – cioburi şi pietre. Toată „istoria antică a Kazahstanului” din vechea expoziţie încăpea pe un singur perete, de la o fereastră la alta. Trei panouri şi o vitrină. Panourile erau din cele obişnuite – placaj învelit cu pânză roşie. Pe primul panou era un colţ de mamut care semăna cu un burete de piatră, iar sub el stăteau câteva cioburi strâmbe (Epoca de Piatră); pe următorul erau o seceră de bronz ca o lună în prag de eclipsă, o oglindă rotundă cu mâner lung, nişte

inele de hamuri şi trei şiraguri de mărgele albastre şi verzi, iar pe al treilea – nişte plăci de ceramică albastre-închis, luate de la Moscova, de pe un mausoleu celebru, şi o oală albă, făcută din cioburi lipite, care avea desenată pe ea o zvastică neagră (feudalism). Vitrina era încă şi mai săracă: în ea erau expuse o bucată de piatră funerară, un vas mic cu mei şi nişte oase, de câine şi de om. Fuseseră descoperite şi aduse la noi cu vreo cinci ani în urmă, de către o cercetătoare moscovită întoarsă dintr-o expediţie. Vasul era ars şi crăpat, pe o parte era complet negru, iar pe alta – roşu-cărămiziu; într-un cuvânt, nu-ţi părea rău să-l pui într-un mormânt. Mormântul fusese al unui bărbat foarte în vârstă, înţepenit, cu reumatism la degete şi cu dinţii cariaţi. Şi câinele de la picioarele lui avea colţii galbeni şi era bătrân. În rest, nu se mai găsise nimic în mormânt – nu tu cuţit, nu tu săgeţi, nu tu mărgele.

În schimb, cercetătoarea moscovită spunea că tocmai sărăcia asta este lucrul cel mai interesant din practicile funerare. Gorganele conducătorilor, movilele regilor şi ale hanilor decedaţi, dâmburile de pământ ridicate deasupra mormintelor ostaşilor renumiţi, ne asigura ea, sunt bine cunoscute de ştiinţă şi au fost studiate de mult. Dar abia acest mic mormânt sărac, părăsit, din stepă, reflectă cu adevărat viaţa cotidiană a nomazilor din secolul al VI-lea.

Vasul îmi plăcuse şi mie, dar din cu totul alte considerente. Mă uitam la el şi mă gândeam că e un vas ca toate celelalte, încă mai găseşti din astea câte vrei la bătrânii de la ţară. De câte ori nu i-or fi băgat-o bătrânului sub nas, alungându-l pe drum cu sărmana lui potaie? „Marş de-aici, javră”, „Ce te bagi aşa printre picioarele oamenilor?” Şi uite că unchiaşul a murit, câinele a fost omorât, vasul s-a spart (vase întregi nu prea se puneau în morminte) şi toate astea, în decursul a o mie de ani, şi-au pierdut

semnificaţia adevărată, umană, dobândind în schimb valoare ştiinţifică de document istoric. Un document care nu vorbeşte nici despre bătrâneţe, nici despre sărăcie, nici despre umanitate. Un singur lucru rămăsese: „Mormânt usun din secolul al VI-lea” – o cutie de un metru şi jumătate, acoperită cu sticlă.

Despre extraordinara valoare ştiinţifică a mormântului le povestea vizitatorilor, cu multă voioşie, ghidul din secţia mea – o fată tânără, dezgheţată, cu o voce sonoră şi cu părul prins sus, într-o coadă de cal: „Vă rog să vă apropiaţi, tovarăşi. Aşa! Vedeţi toţi? Vede toată lumea? Perfect! Acum o să ne uităm la nişte vestigii de la începutul istoriei republicii noastre. În vitrina asta – Dă-te mai încolo, fetiţo, să vadă toată lumea! – avem un inventar de înhumare usun din secolul al VI-lea. Să ne uităm cu atenţie la obiectele care se află în mormânt... Aşa, în primul rând vasul. În vas era mei.” Şi pe urmă despre mei: „Meiul, tovarăşi, este una dintre cele mai vechi culturi agricole din lume.” Apoi despre câine: „La picioarele bătrânului, parcă păzindu-l, se află oasele unui câine. Asta nu e întâmplător, tovarăşi. Câinele l-a făcut om pe om.” Şi dă-i, şi dă-i... despre usuni, despre saki, despre câte şi mai câte. Fata are o voce sonoră, emană entuziasm prin toţi porii, dă din mâini, zâmbeşte, se întoarce spre vizitatori şi iată că ei îi duc vorbele tot mai departe, şuşotind între ei, cei din faţă se apropie şi mai mult, iar cei din spate se ridică pe vârful degetelor şi încearcă să vadă şi ei cutia de sticlă cu oasele cenuşii şi cu vasul roşu. Ce vechime! Ce valoare! Ce raritate!

A ţinut-o aşa o lună, după care fata a fost transferată la secţia „Reconstituiri de gospodării agricole”, iar panourile mele au rămas singure şi plicticoase. Până la urmă nu au mai pus nici paznic la secţia mea. Pe ultima femeie care

făcuse de pază au dus-o jos, la secţia cu tigri din Semirecie, unde cel mai fioros exemplar rămăsese fără mustăţi. La un moment dat a încercat să vină la panourile mele responsabila cu propaganda, dar imediat s-a făcut de cacao. Unul dintre vizitatori a întrebat-o odată: „Ce recoltă de mei pe hectar strângeau vechii usuni din secolul al VI-lea?” Întrebarea nu era prevăzută în instrucţiuni, femeia s-a tulburat, şi-a adus aminte de povestirile mele despre grâul mitic egiptean care, chipurile, ar fi dat de o sută de ori mai mult decât se semănase şi a trântit-o: „De o sută de ori mai mult.” După care s-a speriat şi mai tare şi a adăugat: „De aici a apărut şi cuvântul «însutit».” Putea să iasă un scandal imens, cu sancţiuni administrative, note explicative şi tot felul de alte neplăceri. Problema era că tocmai atunci celebrul Ceaganak Bersiev obţinuse cea mai mare recoltă de mei din lume şi recolta asta, desigur, nu se apropia deloc de ce zicea femeia. Asta ar fi dus, cum se spunea pe atunci, la o umbrire a faptei de eroism a cultivatorului de mei sau, mai rău, la o defăimare a realităţilor sovietice. Femeia, gândindu-se şi ea la toate astea, a stat ca pe ghimpi până când s-a terminat vizita şi după aia, moartă de frică, s-a dus val-vârtej în biroul directorului, s-a trântit în fotoliu şi a început să plângă, să se agite, să se smiorcăie, să tune şi să fulgere.

— Numai el, numai el e de vină! urla ea. Numai conservatorul ăsta al vostru, naiba să-l ia! Numai de-al dracului mi-a tot povestit despre grâul ăla egiptean, las’ că ştiu eu! De ce mi-a povestit? Ce, n-avem şi noi grâul nostru în Uniunea Sovietică? Dar să nu-şi închipuie că scapă basma curată. Ştiu eu unde să mă duc!

De dus, nu s-a dus nicăieri (au liniştit-o, i-au dat apă, i-au şters nasul şi nu au lăsat-o să plece nicăieri), dar de atunci a început să mă urască crunt. Rămas fără ghid, mi-am

văzut liniştit de treabă în biroul meu, făcând inventarul. Dar în curând s-au terminat şi fişele de inventar. Aşa că, pe când stăteam în faţa directorului şi mă uitam cum mâzgăleşte ceva în caiet, iute şi apăsat, am spus:

— Nu mai am ce să lucrez.

El a ridicat privirea şi s-a uitat neîncrezător la mine.

— Cum, chiar ai terminat tot? Bravo! Foarte bine, să nu mai zică lumea că stai degeaba încuiat acolo şi tragi la măsea cu tâmplarul.

Chiar trăgeam la măsea cu tâmplarul, dar nu la muzeu, ci în parc, pe iarbă, sub liliac.

— Ce să zic, dacă n-o să mai fie fişe, probabil c-o să trag şi la măsea, numai că nu prea e o activitate de sezon.

Directorul s-a uitat gânditor pe fereastră.

— Da, mare caniculă, dracu' s-o ia! Patruzeci de grade la umbră! Cum dă boşorogul ăla vodca pe gât, chiar că nu pricep. Uite, eu nu pot să iau nici măcar o sorbitură pe vremea asta, iar el bea juma de litru direct din sticlă. O dă pe toată pe gât dintr-o suflare. Şi de mâncat, nu mănâncă nimic după aia. Miroase numai câte o coajă de pâine şi gata. Şi se mai plânge că respiră greu. Cum adică respiră greu? Ăsta o să trăiască încă o sută de ani de-acum încolo. Nu e ca noi, frate!

Am râs puţin amândoi.

— Ce să spun, ţăran verde din Vernîi. Şi acum treizeci de ani trăgea la măsea în catedrala asta, cot la cot cu popii.

Povestea că a dat fuga odată peste podul Pugasov, ca să facă rost de vodcă Smirnovskaia dublu distilată.

— Cum ai spus? Smirnovskaia? a repetat directorul, căutând să îşi amintească. Da, da, Smirnovskaia, Smirnovskaia! Aşa e, aşa e, era o vodcă cu numele ăsta, ţin minte! Coniac Şustovski, vodcă Smirnovskaia şi ţigări Zefir.

A stat puţin în contemplaţie, zâmbind unui gând numai de el ştiut, şi deodată a spus:

— Hai să-l lăsăm pe unchiaşul nostru, că prea mult am vorbit de el... Uite, mai e un unchiaş, care e tare supărat pe tine.

A făcut un semn din cap spre caiet.

— Nici barca n-ai luat-o, nici harta nu prea te-a interesat... Despre vasul ăla îngropat ce i-ai spus? I-ai spus că n-avem nevoie, că nu mergem după el?

— Dimpotrivă, am spus c-o să mergem neapărat.

— Da? a făcut el. Foarte bine, atunci du-te, ia vasul şi adu-l încoace. Şi, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai trage de timp, nu mai trage de timp... Ce tragi aşa de timp? Dacă e un obiect vechi, nu mai sta pe gânduri, că doar muzeu suntem, nu altceva.

— Aşa e.

— Ei, dacă e aşa, atunci fă ce trebuie! Că altfel, uite, zâna ta păzitoare de-abia aşteaptă să te prindă pe picior greşit, de mult nu mai are muniţie. „Omul nostru de ştiinţă nu e dispus să facă niciun efort, îi e lene şi să se ducă să ia un

vas, îl doare-n cot de prestigiul muzeului.” Vezi ce şarpe e? Şi nu poţi să-i închizi gura. Nu, du-te, du-te şi ia vasul.

Vorbea de parcă s-ar fi scuzat în faţa mea, şi îl înţelegeam foarte bine. Nici el nu credea că au vreun rost vasele astea, dar, din moment ce eram muzeu, iar vasul era vechi, atunci trebuia să-l aducem şi să-l includem în colecţiile noastre. Îmi dăduse un ordin, iar ordinul nu se discută. Unde mai pui că directorul îşi petrecuse jumătate de viaţă în armată; la muzeu ajunsese printr-un straniu concurs de împrejurări (asemenea stranii concursuri de împrejurări se întâlneau des în anii aceia), şi de aceea înţelegea disciplina ştiinţifică tot milităreşte. Dacă s-a dispus, atunci ce să mai discutăm atât? E muzeu... Şi totuşi, când venea vorba de secţia mea, mereu se simţea cam stingherit, nu ca în secţia despre cultivarea bumbacului, de exemplu. Acolo totul e clar ca lumina zilei, uite exponatul, uite diagrama, uite schema procesului de producţie, uite portretul Conducătorului şi, deasupra lui, cu litere mari: „Viaţa a devenit mai bună, tovarăşi, viaţa e mult mai veselă.” Totul e clar ca lumina zilei. La mine nici dracu’ nu pricepe despre ce e vorba: obiectele nu au valoarea lor obişnuită, ci una deosebită, numită „ştiinţifică”, atribuită după legi misterioase.

De exemplu, lăzile din pod. În unele sunt numai cioburi lăcuite, frumoase, strălucitoare, multicolore, toate cu nişte reflexii ca de pene de păun şi solzi de şarpe; în altele sunt nişte cioburi cenuşii, plicticoase. Dar valoarea unora şi a altora e identică. Fiecare are cota lui, de exemplu „Tr.35.B.S.3.S.4.B.”, ceea ce înseamnă „Taraz, săpături din anul 1935. Baie, săpătura a treia, stratul patru. Săpăturile au fost făcute de Bernştam.”

Când îi explicasem asta directorului, îşi frecase mâinile de plăcere. Aşa de mult îi plăcuse că fiecare ciob are codul lui. De atunci încolo, de fiecare dată când îi explicam ceva, directorul se arăta supus şi respectuos, dar afişând o nedumerire veselă. Repet, era militar de formaţie.

De altfel, directorul avea o mulţime de treburi şi fără mine. Fără o supraveghere constantă, în muzeu totul se surpa, se prăbuşea, curgea, se dărâma. Nimeni nu ştia ce avem şi ce nu şi ce ne mai trebuie. Toată ziua directorul umbla pe la comisii, subcomisii, comisariate ale poporului şi administraţii centrale, iar la birou se întorcea numai spre seară, când spatele vestonului i se înnegrea de transpiraţie. Era un om energic, tenace, ba chiar şi un bun vorbitor, ştia să fie convingător şi să obţină ceea ce vrea. Dar toate astea se aplicau la chestiunile militare. La muzeu însă, mereu era ceva ce nu mergea. Din când în când dădea cu oiştea-n gard, scria ce nu trebuie, nu reuşea să răspundă la cele mai simple întrebări, cerea bani pentru ce nu trebuia să ceară, aducea în discuţie lucruri care nu ar fi trebuit pomenite. Situaţia era complicată şi pentru că, la vremea lui, îi călcase şi el pe alţii pe bătături, şi acum vechii lui duşmani i-o plăteau cu vârf şi îndesat.

Odată, când am intrat în cabinetul lui, l-am găsit pe canapea cu un prosop umed pe faţă. Chiar pe faţă, nu pe cap. De sub cocoloşul umed să vedea numai bărbia, bine rasă. Prosopul era greu şi nestors, iar apa îi şiroia pe gulerul alb şi boţit, până pe pieptul dezvelit. Am închis uşa după mine şi l-am strigat. El nici nu s-a clintit. M-am apropiat şi l-am apucat de mână. Avea o mână grea, fierbinte, dar fără niciun pic de viaţă în ea. I-am pus-o pe piept, m-am dus la telefon şi am ridicat receptorul, dar nu am apucat să formez numărul. Directorul a aruncat deodată prosopul (a căzut cu un pleoscăit pe podea) şi a

spus: „Nu e nevoie. Mă doare capul.” A spus-o ca şi cum nu se mai putea face nimic, ca şi cum ar fi zis: „Nu e nevoie, e cancer.” Migrenele îl apucau subit pe director. Stătea la birou şi scria sau discuta cu cineva şi deodată tresărea, pălea, îi cădea falca, înghiţea cu efort, se făcea verde la faţă şi imediat, sprijinindu-se cu mâinile de birou, se ridica şi ieşea încet din cabinet. Sau se întindea pe canapea, închizând ochii; avea greaţă.

Şi, cu toate acestea, nu uita de mine. O dată pe săptămână, oricât de ocupat ar fi fost, îşi aducea deodată aminte că sus, sub clopotniţă, stă un om care scrie nişte fişe sau poate bea vodcă şi, clătinând ironic din cap şi râzând, urca la mine.

— Ei, ce mai faci, ce mai e nou, conservatorule? mă întreba el.

Fie aveam oase noi, cioburi şi unelte de bronz pe care tocmai le cărasem la mine din pod, fie tocmai terminasem de făcut fişele şi mă pregăteam să le duc în pod şi în beciuri. Directorul umbla printre bolovanii mei şi printre idolii de piatră, dârz ca un comandant de brigadă în retragere (o retragere foarte suspectă, ce-i drept), voinic, cu un veston alb de vară, cu centură militară cu o cataramă în formă de stea, cu pantaloni bufanţi şi nişte cizme atât de curate, că tot timpul scânteiau (numai militarii pot să cureţe aşa cizmele), şi zâmbea la tot ce vedea. La început nu punea nicio întrebare, dar mai apoi, încet-încet, a început să pună din ce în ce mai multe, până când, în cele din urmă, a ajuns să pună aşa de multe, încât nu mai aveam ce să-i răspund. Citea mult şi avea o memorie extraordinară, de militar. Nu greşea niciodată şi nu făcea confuzii. Când lua în mână câte o bucată de cremene şlefuită, netedă, cenuşie sau de un albastru

închis şi spunea scurt „Neolitic”, nu aveam nimic de zis. Era, într-adevăr, din Neolitic. Tot aşa, odată, când i-am arătat un vas bogat ornamentat, numai zimţi, cercuri, mănunchiuri de raze desenate din puncte minuscule, aranjându-se într-un zigzag sălbatic sau într-un vârtej circular de linii continue şi frânte, şi i-am spus „Ia uite ce-am descoperit azi în depozit, ia uite ce vas frumos din cultura Andronovo.”[22], a exclamat ca un cunoscător „Aaaa! De la Acinsk” şi a trecut mai departe.

Era din ce în ce mai greu să-l faci să se mire de ceva.

Şi totuşi, odată nu numai că l-am uimit, dar chiar pot să zic că l-am cutremurat. I-am arătat nişte flori. Într-o cutie mică de placaj cu capac de sticlă (din cele în care se vindeau de obicei prunele uscate), pe un strat de vată care nu mai era de mult alb, se aflau nişte petale galbene, albe, crem sau aproape negre, scorojite. Fiecare era cât o unghie. Erau încreţite, fragile, extrem de uşoare şi foarte, foarte vechi. Se simţea în ele marea durere a ofilirii. O mărturie a morţii violente, brutale a florii. Cutia fusese sigilată bine şi ţinută, la rândul ei, într-o cutie de stejar. O găsisem în pod, printre craniile de lup şi de urs.

— Ce mai e şi asta? a întrebat directorul pierdut.

În loc de răspuns, i-am pus cutia în braţe. A luat cu grijă, aproape sfios, micul sicriu de sticlă cu peceţi uriaşe şi negre, l-a pus în palmă şi a început să-l examineze cu atenţie.

— Câţi ani au astea? a întrebat el încet.

---

[22] Cultură materială din epoca bronzului (cca 1800-1400 î.Hr.), răspândită în Asia Centrală.

Am răspuns că petalele au nu mai puţin de trei mii de ani.

— Ce? Trei mii de ani!... a făcut el uluit. Ce flori sunt?

Am răspuns că sunt petale de salcâm alb. De mult, la moartea faraonului Amenhotep al II-lea, cineva a rupt dintr-un copac o creangă întreagă şi a depus-o pe pieptul mortului. Pe fruntea craniului deja gol ca o ulcică de lut se afla o cunună din flori de lotus albastre şi albe, iar pe piept, ramura de salcâm. Trupul faraonului, uscat, galben şi găunos ca un trunchi de copac, fusese descoperit în anul 1899 de către arheologul francez Loret, în aşa-zisa Vale a Regilor de lângă Teba. Arheologul a luat de pe pieptul faraonului florile şi o amuletă şi i-a dus toate acestea domnişoarei Olga Kozlova de ziua ei, în 5 decembrie. Toate astea sunt consemnate cu tuş, în franceză, pe fundul lădiţei din pod.

— Şi amuleta unde e? a întrebat directorul.

— Amuleta n-am găsit-o, am găsit numai florile. Acum trei mii de ani, cineva le-a pus pe pieptul răposatului, care fusese un om violent şi puternic la vremea lui, un luptător iscusit, al cărui arc nu putea fi întins de nimeni în afară de el, aşa se lăuda faraonul chiar şi în epitaf. Trei mii de ani au stat pe pieptul lui.

— Dă-o, dă-o la secţia de conservare, a spus directorul. S-o pună în vitrina cu porţelanul. Că doar salcâmul ăsta alb are trei mii de ani!

Pe atunci salcâmii albi înfloreau în tot oraşul. Erau nişte copaci înalţi, cu ramurile răsucite şi mlădioase. Răspândeau un parfum dulce şi sub ei era mereu umbră. Noaptea veneau la ei fluturi mari, misterioşi, cu aripi

catifelate. Deasupra, acolo unde crengile nu mai ascundeau lumina soarelui, se învârteau în roiuri cărăbuşi aurii. Probabil tot aşa fusese şi în Egipt în ziua în care ramura de salcâm fusese ruptă din copac şi pusă pe pieptul faraonului.

Dar cine o fi rupt ramura de salcâm? Un preot, soţia faraonului, un sclav iubit? O sclavă? Cine să mai ştie? Nimeni nu poate şti nimic despre un fapt atât de mărunt, despre nişte flori uscate găsite într-o carte veche sau pe pieptul unui mort.

— Deci să te duci să iei vasul, a repetat directorul şi s-a ridicat de la birou. Să-l iei, da? „Ia tu haina, ca să terminăm cu cearta”, după cum spune Aleksandr Sergheevici[23], că uite ce-a scris bătrânul ăla!

A scos dintr-un dosar două foi de caiet şi mi le-a întins.

— Uite aici, unde e subliniat.

„Conservatorul acestei secţii”, am citit eu, „este un om încă tânăr şi are o mândrie mult prea mare. Are impresia că ştie totul mai bine decât oricine. Dar, dacă stai puţin de vorbă cu el, imediat îţi dai seama că e un mare Ageamiu şi un Incult. (Ambele cuvinte erau scrise cu majusculă.) Şi atunci, te întrebi: cum poate fi încredinţată studierea Ţinutului Nostru Natal (toate cu literă mare) unui om care nu arată nici cel mai mic interes pentru el?! Vă rog foarte mult, stimate tov. comisar al poporului, să cercetaţi problemele acestea cu maximă seriozitate. În plus...”

Am azvârlit scrisoarea pe birou.

[23] Versuri ale lui A.S. Puşkin din Cântec despre Stenka Razin.

— Ai văzut cum scrie, ai văzut? a spus directorul.

— Am văzut cum scrie. Magnific scrie! Şi să ştii că are dreptate în tot ce zice: nu mă interesează câtuşi de puţin individul ăsta şi nici nu mă gândesc să vorbesc cu el. E sub orice critică. Nici n-aş şti de unde să-ncep. Se bagă şi el în seamă, atâta tot. A dezgropat o tinichea de undeva dintr-o grădină şi a dus-o la institut. Şi aţi văzut ce larmă au stârnit cei de acolo – o legiune romană în Alma-Ata! Unde acum e colhozul Uriaşul Munţilor a fost cândva palatul consulului Sanabar! Acvile de aur, morminte imperiale... Astea nu le născoceşti nici la beţie! Şi ce să vezi, a mers. Cei de aici au publicat povestea, iar cei de la Moscova au tăcut. Cine are chef să se lege la cap cu scrântiţi d-ăştia? Aşa că acum a venit la noi şi vrea să trimitem acolo o expediţie! Dă-i un şut în fund!

— Da, cere, cere, a zis gânditor directorul. A făcut şi un raport în sensul ăsta. Ei, desigur, n-o să facem ditamai expediţia, dar nişte d-astea... cum le ziceţi voi? Săpături de prospecţiune, nu? Ei, nişte săpături de prospecţiune s-ar putea face.

Tare îmi mai venea să îi zic una verde-n faţă, dar mi-am muşcat limba şi l-am întrebat numai ce sens ar avea aceste săpături de prospecţiune. Sigur, de mers, puteam merge – era vară, vremea era minunată, se copseseră şi merele, eu oricum nu mai aveam fişe de făcut, aşa că nu mă ţinea nimic în loc, dar care era rostul acestei munci? Bun, mai aduceam vreo zece oale şi o mulţime de cioburi, dar ce să facem cu ele? Oricum mai aveam în pod încă zece lăzi pline cu astfel de hârburi, toate excavate în acelaşi loc. Şi aveau să stea acolo până când cuiva avea să îi vină ideea să le arunce la gunoi.

— Nu e vorba de cioburi, a spus directorul. Ce, tu chiar n-ai vorbit deloc cu el? În locul ăla, sub pământ, e oraşul antic Alma-Ata, aşa a zis bătrânul. E un oraş îngropat acolo, aşa am auzit şi eu. Şi uite, el zice că l-a descoperit. Chipurile, cât au căutat unii, n-au putut să-l găsească, dar el l-a găsit. Înţelegi?

Am zâmbit.

Ce uşor era să-l duci de nas pe director, dacă te apucai să-i spui de lucruri care îl depăşeau! Dar nu l-am contrazis. Am întrebat numai pe cine se gândeşte să trimită la săpăturile de prospectare. Eu nu puteam părăsi secţia, că se apropia expoziţia comemorativă dedicată lui Hludov, trebuia să scormonesc o lună întreagă prin depozitele muzeului ca să găsesc picturile şi desenele lui şi să fac un catalog. Sau crede cumva că putem amâna expoziţia? Dacă e s-o amânăm, atunci e altceva, pot să merg să stau o săptămână, două la aer curat.

— Nu, nu, în niciun caz, s-a alarmat directorul, lucrează, lucrează, te rog, Hludov e prioritatea noastră.

Am tăcut amândoi.

— Uite, dacă am mai fi avut un angajat... am spus eu în treacăt. Mereu îmi promiţi că mai luăm pe cineva, şi înainte am avut aceeaşi discuţie cu vechea directoare, şi ea mi-a promis la fel...

— Şi ea a promis la fel, a zâmbit amar directorul şi a clătinat din cap. Ea a promis, eu promit, numai că degeaba. Nu-i aşa? Dragul meu, de unde să mai angajez eu pe cineva? Comisariatul poporului nu ne trimite pe nimeni, şi nu poţi să iei aşa, pe cineva, pur şi simplu de pe

stradă. Ştii şi tu câte vestigii valoroase am adunat noi în muzeu, şi toate zac de-a valma, neinventariate. Totul se duce dracului. O să scriu un al treilea raport şi o să cer se ne mai trimită neapărat un om.

— Şi o să ne trimită?

A ridicat din umeri.

— Ei, în cazul ăsta, când o să ne dea un om, atunci o să mergem şi noi în munţi, am spus eu.

Directorul a oftat.

— Da, se vede că aşa o să fie.

S-a sculat şi a început să se plimbe prin cameră.

— Se vede că aşa o să facem.

A clătinat din cap şi a izbucnit în râs.

— Ai dat peste un bătrân tare afurisit, frate, a zis el, pufnind de furie.

Vorbeşte încă destul de reţinut, dar ceva urlă în el.

— În orice caz, tu ocupă-te de Hludov, lucrează. Asta e prioritatea noastră acum... Deja am anunţat în ziare expoziţia. Singura problemă e că bătrânul ăsta e mare chiţibuşar şi o să dea fuga să se plângă. Ei, asta e, las’ să se plângă. Hludov e acum cel mai important lucru pentru noi.

A doua zi dimineaţă l-am găsit în biroul meu pe bătrânul tâmplar. Unchiaşul stătea la măsuţa de berărie şi, cu

coatele răşchirate, scria ceva sârguincios cu un creion chimic. Când m-a văzut, a băgat repede foaia în buzunar.

— Credeam că nu vii, a spus el impasibil.

— Şi de ce să nu vin? am întrebat eu, traversând camera şi ducându-mă la fereastră. Ce-ai mai fumat aici!

— Nu, acum nu mai pot să fumez mult, s-a văitat unchiaşul. Că respir greu şi mă doare în piept. Ia zi, ce înseamnă când te înţeapă aici, în coşul pieptului? Uite aici, aici, vezi?

Unchiaşul făcuse pe gazda în absenţa mea şi îl adusese pe Petea instalatorul să joace cărţi cu el la mine în birou. Cutiuţa de lemn cu zarurile se vedea iţindu-se dintr-un craniu de cal (mormânt usun), aşa că mi-am dat seama ce se întâmplase imediat cum am intrat. Şi trăseseră şi la măsea împreună, păi se putea? Cu o zi înainte, Klara, grăbită, uitase să încuie dulapul în care păstram borcanele cu exemplare în spirt; când şi-a dat seama şi s-a întors să-l încuie, a văzut că dispăruse borcanul în care ţineam şarpele tigru.

— Nu l-o fi băut cumva unchiaşul? m-a întrebat ea.

— Vai, cum poţi să spui aşa ceva! m-am scandalizat eu şi am luat-o din loc.

— Ai grijă, unchiaşule, am zis eu, bei nişte chestii de-o să orbeşti, aşa să ştii. Klarei i-a dispărut şarpele cu clopoţei, ştii ceva de asta?

— Cu clopoţei? a făcut unchiaşul, uitându-se la mine cu un dispreţ nesfârşit. Păi ce prost ia un şarpe cu clopoţei? Dacă

ar fi fost să iau ceva, apoi luam o broască sau un şarpe obişnuit. Şi tu crezi c-am furat şarpele cu clopoţei! Nu, uite, mai bine să-mi spui de ce nu pot eu să respir. Uneori parcă n-am nimic, dar alteori mă strânge aşa de tare, uite, aici, of, of, of! s-a plâns el, înfigându-şi degetul sub piept.

— Întreabă-l pe director, l-am sfătuit eu. E tare interesat de durerea ta. Ieri numai despre ea am vorbit.

M-am dus la dulap, l-am descuiat, am scos cutia cu fişe, am pus-o pe masă, am tras călimara şi m-am pregătit de lucru. Unchiaşul stătea şi se uita la mine cu ochii cât cepele.

— Hai, a zis el după câteva momente, de ce-ai tăcut aşa, spune mai departe! Despre ce-aţi vorbit?... Zi, zi...

— Ce să zic? „Uite, o să crape unchiaşul de la atâta vodcă, o dă pe gât în toiul caniculei” – aşa a zis directorul, asta a fost toată discuţia.

Unchiaşul a făcut o grimasă urâtă de tot, cu toate că se forţa să pară stăpân pe situaţie.

— Ei, nu, a protestat el cu o voce ascuţită, îmi ascunzi tu ceva.

Am lăsat jos tocul şi m-am uitat la el cu atenţie.

— Hai, spune, spune, a strigat unchiaşul, ce te codeşti aşa ca... Pe cine vrea s-aducă în locul meu?

— Ai înnebunit de tot de la vodca asta, i-am zis. Dracu’ ştie de unde le scoţi.

— Şi atunci de ce mi-a cerut directorul să eliberez un banc la tâmplărie? Cică o să vină altul aici să lucreze duminica. De ce mi-o ascunzi? Spune tot!

— Ei, nu-i nici o nenorocire, las’ să lucreze, să taie şi el lemne lângă tine.

Am luat din nou tocul.

Unchiaşul s-a uitat chiorâş la mine, neîncrezător, dar m-am făcut că nu bag de seamă şi mi-am văzut mai departe de scris. Scriam şi simţeam că un gheţar uriaş căzuse de pe inima unchiaşului şi că se topea repede, murind la soare.

„Ce prost eşti, unchiaşule”, mi-am zis, „of, prost mai eşti! Păi oare o să ne despărţim noi vreodată de tine, beţivan bătrân ce eşti? Şi cum o s-o ducă mai departe fără tine catedrala asta? Directorul te trage pe sfoară, atâta tot. Nu vrea decât să te tachineze. Păi oare încap doi urşi într-un singur bârlog?”

— Nu-i nimic, unchiaşule, ţine-te tare! O să treacă totul, n-o să te lăsăm noi la nevoie! am strigat eu vioi.

Bătrânul s-a uitat fericit la mine şi a început să turuie emoţionat:

— Nu mă lăsaţi voi... Nu mă lăsaţi voi... Să mă bizui pe voi! Ştii cum mă bizui eu pe voi? M-oi bizui pe voi când mi-oi vedea ceafa!

Dar zâmbea întruna, iar mai apoi şi-a adus aminte de ceva şi a strigat:

— Să ştii că te-a căutat o fată frumoasă!

— Care fată frumoasă? am zâmbit eu.

— Păi Dumnezeu mai ştie care! Doar la tine a venit, nu la mine. Dacă vine la mine o frumoasă, ştiu eu de ce fel e. Ştii cum era pe vremuri...

Şi mi-a povestit cum era pe vremuri.

„A prins viaţă unchiaşul”, mi-am spus eu.

— Bine, unchiaşule, las’ că acuşica vine Klara să se socotească cu tine pentru şarpele ăla...

— Păi cu Klara a vorbit, a sărit unchiaşul fericit, ei, Doamne, Doamne... Nu i-a spus nimic ei, nimic n-a vrut să-i spună! A-ncercat Klara s-o tragă de limbă, că una, că alta, „poate vreţi să-i transmit ceva”, „lăsaţi-mi numărul de telefon, ca să vă sune el”, dar ea nimic! Klara se făcuse roşie ca o sfeclă şi când a plecat, n-a răbdat-o inima să nu zică ceva: „Îl sună tot felul de...” Aşa a zis!

Şi unchiaşul a pufnit în râs.

Era tare pişicher beţivanul ăsta de şaptezeci de ani, cu nasul cât un borcan. Bea ca un diavol, îşi ştia ca un înger meşteşugul de tâmplar, îi plăcea să facă glume, să râdă, să bârfească puţin şi, poate, cine ştie, îşi mai făcea şi de cap din când în când.

— Deci nu a venit, ci a sunat, am remarcat eu. Şi atunci de unde ştii că e frumoasă?

— Ştiu, a pufnit unchiaşul, odată chiar eu am răspuns la telefon. Ştii ce voce are? De sirenă, nu alta! Uite, domnişoara Folbaum avea un glăscior aşa. „Spuneţi-mi, când aş putea să-l văd...” Şi ţi-a înşirat toată titulatura.

„Puteţi să-l vedeţi şi azi”, zic, „a fost chemat la Sovietul comisarilor poporului, îl aşteptăm să se întoarcă din clipă în clipă.” „A, mulţumesc mult, mult, mersi.” „Mă rog, suntem mereu bucuroşi să ajutăm domnişoare frumoase.” Aşa că azi să nu stai în chiloţi, c-o să vină, şi tu, ca Vanka ăl mic, o să te simţi cam ruşinat fără pantaloni.

Avea el un exemplu, Vanka ăl mic, pentru ultima treaptă a decăderii umane, a prostiei şi a tâmpeniei. Pe mine mă compara cu el destul de rar, şi nu pe la spate, dar când venea vorba de alţii, numele acestui nefericit de Vanka îi era mereu pe buze.

— Bine, unchiaşule, du-te, du-te, c-o să vină fata şi nu e bine să ne găsească pe amândoi aici...

Femeia a venit abia a doua zi. Tocmai întocmeam nişte fişe, când deodată am ridicat capul şi nu mi-a venit să-mi cred ochilor! Primul lucru care mi-a trecut prin minte a fost că am dat nas în nas cu o nălucă! Aşa de înfricoşătoare era şi aşa de silenţios apăruse în prag.

— Ce-i asta? am început eu să strig, sărind de pe scaun (chiar eram numai în chiloţi, altfel nu puteai să lucrezi acolo). Muzeul e închis!

Ea a zâmbit uşor şi a spus:

— Am venit la dumneavoastră. O să mă plimb puţin prin muzeu, ca să aveţi timp să vă îmbrăcaţi.

Avea, într-adevăr, o voce melodioasă şi cristalină.

Peste cinci minute a venit din nou şi s-a prezentat: prosector la institutul de medicină, văduva profesorului Van der Belen.

— Am o treabă cu dumneavoastră.

— Luaţi loc, vă rog, am bâiguit eu.

Eu unul nu aveam stare să mă aşez, aşa că am rămas în picioare până la sfârşitul discuţiei.

Mă strivea prin toată persoana ei – prin ţinută, prin faţa galbenă, ca de cămilă, prin paltonul cenuşiu care nu făcea nicio cută, parcă ar fi fost croit din tablă, prin servieta neagră şi pântecoasă pe care o pusese imediat pe masă.

— Uitaţi ce vreau să vă întreb, a spus ea, abia mişcându-şi buzele subţiri, dispreţuitoare, nu aveţi în muzeu un sculptor bun?

Am spus că nu avem aşa ceva, dar că dispunem totuşi de serviciile unui meşter în mulaje.

— Mulaaaje? a făcut ea. Nu, nici vorbă, n-are cum să mă ajute. Ce vreau eu e să fac un bust...

A scos din servietă un portret înrămat, acoperit cu geam, şi l-a pus pe masă.

— Uitaţi!

M-am uitat.

— Ce e, un portret?

— Da, a răspuns ea, e un portret! Este portretului unui om la care am ţinut foarte mult, doctorul Blinderman. Chiar eu i-am dat foc, iar acum vreau să-i fac bustul.

Tăceam şi mă uitam la ea năucit.

— Ei, desigur, mai întâi s-a îmbolnăvit, a murit şi după aia l-am incinerat, m-a lămurit ea, zâmbind. Vă uitaţi la mine de parcă...

— Nu, nu, am spus eu grăbit, nu-i nimic. Numai că poate ar trebui să-mi explicaţi puţin...

— De fapt, e foarte simplu, a zis ea şi a început să povestească.

Într-adevăr, povestea ei s-a dovedit de-a dreptul trăsnită, dar nu chiar aşa de complicată.

Omul pe care îl iubea văduva Van der Belen era chirurg şi lucra la spitalul municipal. Fusese deportat aici pe o perioadă de cinci ani, nu se ştie din ce motiv, şi se apropia de termenul pedepsei. Acasă îl aşteptau soţia şi copiii, dar el s-a scrântit deodată şi a început să trăiască împreună cu această bătrână înfricoşătoare, ciolănoasă ca moartea. Van der Belen era mereu îmbufnată, dar energică; avea simţul umorului şi nu se temea de nimic pe lumea asta. Micul doctor Blinderman (aşa mi-l închipui, după ce i-am văzut fotografiile – un piţigoi zburlit într-un sacou) se temea de orice, şi cel mai mult de un al doilea arest. Şi aşa trăiau, lucrau, ieşeau în oraş. Dar într-o zi doctorul Blinderman s-a îmbolnăvit şi a căzut la pat. Toamna anului 1937 a fost la Alma-Ata foarte urâtă – ploioasă, rece, aducătoare de gripă. Blinderman a făcut o congestie pulmonară. Boala, după cum mi-a spus Van der Belen, s-a

agravat repede. Doctorul Blinderman aiura, sărea din pat, urla mereu, cerând să fie ascuns, că au venit după el, iar la căpătâiul lui se afla înfricoşătoarea văduvă Van der Belen, care îi schimba compresa udă de pe cap, îi dădea să bea ceai şi încerca să-l potolească. Nu mai dădea nimeni pe acolo, nimeni nu se interesa de doctorul Blinderman. O săptămână mai târziu, a murit. Bătrâna l-a ars la crematoriu şi a adunat cenuşa într-o cutie de tinichea cu eticheta „Zahăr”. Apoi a făcut rost de undeva de nişte răsaduri de flori, le-a pus în ghivece pe o tavă de tablă, şi de atunci cenuşa şi portretul doctorului Blinderman se aflau mereu printre flori. Aşa au trecut câteva luni, iar pe bătrână o frământau fel de fel de gânduri. Şi, într-un sfârşit, a luat o hotărâre. În vara anului 1938, a început să viziteze apartamentele unor pictori din Alma-Ata. Îi ruga pe proprietari să-i acorde cinci minute, se aşeza, punea servieta pe genunchi, scotea cutia de tinichea şi le povestea toată istoria vieţii şi a morţii doctorului Blinderman. Pictorii se speriau, se scandalizau, îi strigau că e dusă cu pluta, îi ziceau să se care naibii din casa lor, că altfel pun câinii pe ea sau cheamă miliţia. Dar era pur şi simplu imposibil s-o tulburi pe această bătrână oacheşă născută prinţesă gruzină şi fostă elevă a Institutului Smolnîi. Băga la loc cutia în servietă, îşi cerea politicos scuze şi pleca. Avea o încăpăţânare de fier şi, mai mult, era convinsă că până la urmă tot o să găsească ea un sculptor. Avea bani să-l plătească. O jumătate de an mâncase numai lapte şi pâine şi pusese bani deoparte. Şi, într-adevăr, a găsit un sculptor. Era un inventator chimist cam într-o ureche, care se ocupa în acelaşi timp şi de sculptură. Ideea de a face bustul unui deportat necunoscut din cenuşa defunctului l-a cucerit imediat. A sunat-o la prosectură şi i-a spus că e de acord. „Bine”, a răspuns bătrâna, „mâine vi-l aduc.” Dar noaptea la uşa lui Van der

Belen au ciocănit doi flăcăi rumeni la faţă, însoţiţi de administratorul clădirii, şi i-au arătat un mandat de arestare. Prima întrebare pe care i-au pus-o a fost: „Dar unde e doctorul Blinderman?” „Uite-l acolo, între flori”, a zis administratorul, făcând un semn din cap spre pervaz. Atunci unul dintre băieţi s-a apropiat cu un mers jovial (toţi erau într-o dispoziţie de zile mari), a înşfăcat portretul rotunjorului Blinderman şi a spus vesel: „Tot n-aţi scăpat de noi, doctore Blinderman!”

Am aflat finalul acestei istorii incredibile abia câţiva ani mai târziu. Dar toate elementele esenţiale – moartea doctorului Blinderman, portretul, bustul, arestul – le-am aflat chiar atunci şi i le-am spus şi directorului. El m-a ascultat, fără să mă întrerupă şi fără să mă întrebe nimic. Numai când am terminat a lăsat deoparte stiloul cu care se juca şi m-a întrebat dacă e adevărat. Am spus că, în linii mari, da.

— Asta nu e bine, a oftat el, nu e bine deloc.

— Îmi pare rău de bătrână, am zis eu.

El m-a privit uimit.

— De bătrână? De vrăjitoarea aia? De ea chiar că nu-mi pare rău, e o hoaşcă psihopată şi o pacoste pe capul omului. N-aş lăsa o zdreanţă ca asta să lucreze nici la aprozar, iar ei au primit-o la morgă, idioţii!

— Da, am spus, ai dreptate. E o vrăjitoare shakespeariană. Seamănă şi la înfăţişare, ia uite!

Am deschis un volum de Shakespeare pe care îl aveam pe masă şi i-am arătat o ilustraţie. El s-a uitat multă vreme şi apoi, cumva tulburat, pe cu totul alt ton, a spus:

— Leit Shakespeare! Dar să ştii că nu l-am citit pe tot, frate! Numai ce-am văzut pe scenă. Dar aş vrea să citesc Macbeth. E aici, în cărţulia asta?

Şi a plecat, luând cartea cu el.

Peste vreo două ore a venit din nou la mine, mai liniştit, şi a întrebat cu seninătate cine se ocupă la noi de secţia de la intrare.

Am izbucnit în râs. La drept vorbind, nu era nicio secţie la intrare, era pur şi simplu un hol cu silueta unui mamut (pictat direct pe perete, în mărime naturală). Se mai afla acolo o vitrină în care fusese cândva expus un meteorit feros, din păcate furat foarte repede. (Sincer să fiu, mie şi acum îmi mai pare rău de el, era un meteorit foarte frumos, de vreo trei kilograme, şlefuit pe o parte ca oglinda, iar pe partea cealaltă păstrându-şi asperităţile – denivelat, negru, colţuros, modelat de focul şi de frigul spaţiului cosmic.) Mai erau agăţate câteva planşe colorate care explicau originea universului: peste tot explozii, buchete de flăcări galbene, teoria Kant-Laplace, teoria Chamberlain-Moulton, ipoteza cosmogonică a lui Jeans (de Fesenkov şi Schmidt nu auzise nimeni pe atunci).

Asta era toată secţia de la intrare. Ah, şi mai era o carte veche, din secolul al XVIII-lea, Despre pluralitatea lumilor, cu un forzaţ minunat (gravură pe aramă) ce înfăţişa modelul heliocentric al lui Copernic. Cumpărasem cartea dintr-un anticariat şi i-o dăruisem şefei departamentului de conservare. Pe atunci secţia aceasta abia se năştea.

De fapt, chiar de la cartea aceasta a şi pornit discuţia despre înfiinţarea unei secţii introductive.

I-am răspuns directorului că secţia încă se dezvoltă; iată, Klara făcuse rost de un album intitulat Istoria religiilor, ni-l adusese şi scoseserăm din el câteva ilustraţii, le puseserăm în ramă şi urma să le agăţăm pe pereţi; ne aduseseră nişte elevi o bucată de şist argilos cu silueta unui peşte dispărut – aveam să o punem tot acolo. Şi nu demult găsisem un dinte de cal preistoric, pe care îl dezgropasem...

— Da, da, a spus directorul gânditor, e clar, foi din album, un dinte... fleacuri, lucru de mântuială... Şi deodată a întrebat: Cui i-a dat prin cap să expună, printre tabele şi dinţi de cal, cartea asta despre sisteme cosmogonice, care a apărut acum două sute de ani?

Am răspuns că eu.

S-a uitat la mine în tăcere o jumătate de minut, apoi deodată m-a bătut pe umăr.

— Ei, bravo, a spus el chiar mişcat. Ai gust şi idei... Ai, întradevăr! În munca noastră, ăsta e lucrul cel mai important. Uite ce-nseamnă să ai idei! Dacă ai fi pus nu cartea, ci o fotografie, totul s-ar fi dus dracului, lumea ar fi trecut pe lângă ea fără ca măcar să se uite. Şi nu e o carte oarecare. Cartea asta a fost trecută de Sfântul Sinod pe lista celor care ar fi trebuit distruse. Dumnezeu e unic şi lumea e una singură, aşa că despre ce pluralitate poate fi vorba? Asta era problema cu o carte ca asta.

S-a aşezat.

— Ia scrie o legendă despre asta, îţi dau eu material, bine?

Am încuviinţat din cap.

— Dar ştii, mai îndrăzneţ, mai cu elan, m-a îndemnat el, spintecând curajos aerul cu pumnul. Uite, cum am zice noi în amfiteatrele Armatei Roşii: „Urând cunoaşterea şi temându-se de puterea gândului omenesc, bigoţii în sutane negre au hotărât...” Înţelegi? O să scrii?

— Dacă o să pot, o să scriu.

— O să poţi, m-a liniştit el cu generozitate. Tu poţi! Al tău e articolul din Kazpravda[24] despre biblioteca republicană? Cum că acolo se află prima ediţie din operele lui Galilei? Al tău e?

I-am zis că am scris articolul împreună cu un angajat al bibliotecii, Kornilov. El îmi arătase cartea; am zis şi că nu cred că a fost încă trecută în inventarul bibliotecii.

— I-auzi!

Ochii directorului sclipeau ca ai unui vânător. Deodată se deşteptase în el propagandistul-agitator, membru al Societăţii Ateilor Militari.

— Zici că n-a fost încă inventariată? Auzi, ce-ar fi dacă am aduce-o aici, la muzeu, s-o punem în vitrină? Cu o legendă deasupra ambelor cărţi: „Lupta Bisericii împotriva raţiunii – cărţi interzise de inchiziţia ortodoxă şi de cea catolică”. La un loc cu hristoşii păgâni.

---

[24] Abreviere pentru ziarul Kazahstanskaia pravda, oficiosul guvernului din Kazahstan, publicat în limba rusă.

„Iarăşi hristoşii... Ce belea pe capul meu, deci n-a uitat...”, mi-am spus eu în gând şi am răspuns:

— N-o să ne dea cartea asta. E acolo o tanti...

— Cum să n-o dea? s-a mirat directorul, căscând ochii mari. Ei, asta-i bună! Totul ţine de felul în care scrii cererea. Judecă şi tu, cine citeşte la ei în latină? O să stea acolo pe raft mult şi bine. Dacă n-ar fi fost articolul tău, n-ar fi ştiut nimeni de ea. Lasă, o să vorbesc eu cu cineva. Dar cum o cheamă pe tanti aia? Aiupova? Aiupova, Aiupova! Parcă ne-am întâlnit cândva, la o şedinţă Narkompros[25], mi se pare.

Discuţia aceasta a avut urmări dintre cele mai neaşteptate.

Peste două zile, directorul m-a chemat la el, a deschis sertarul biroului şi a scos ediţia princeps a operei lui Galilei, în coperte gălbejite, din piele scorojită de porc. Era exemplarul pe care îl ţinusem în mână cu atâta emoţie în urmă cu o lună.

— Ce, v-au dat-o s-o fotografiem? am întrebat eu.

El a început să râdă în hohote, plesnind de mulţumire.

— Să o fotografiem! Asta-i bună! Nu iau eu cărţi pentru atâta lucru; dacă le iau, le iau pentru totdeauna, a spus el, lovind cu palma peste carte. E a noastră! Ne-a aşteptat trei sute de ani, a venit la noi tocmai din Olanda! S-o punem s-o vadă toată lumea. De fapt, tu ar trebui să te ocupi de secţia asta de la intrare. Doar suntem muzeu!

[25] Abreviere de la Narodnîi Komissariat Prosveşcenîia, Comisariatul Poporului pentru Educaţie.

Trebuie să educăm poporul! Numai cu pietre nu mergi prea departe, tovarăşe arheolog!

Şi, după ce a râs din nou ironic şi m-a bătut pe umăr, a plecat. Iar eu am rămas şi am început să mă gândesc la el.

Cum de ajunsese el tocmai la noi? De ce nu fusese trimis, să zicem, inspector la Osoaviachim[26], de ce nu fusese făcut director la un institut de educaţie fizică? De fapt, cum de a îndurat el să se îngroape aşa într-un muzeu? Trebuie să spun că nici acum nu am lămurit semnificaţia ascunsă a acestei repartizări. Probabil că nici nu avea vreo semnificaţie. Pur şi simplu trebuia repartizat undeva, şi l-au repartizat. Ne-am întâlnit cu totul întâmplător. Şi s-a dovedit că ne preocupă acelaşi domeniu, dar din puncte de vedere diferite. De cinci ani mă ocupam sistematic de criza gândirii antice din secolul I şi, prin urmare, de naşterea creştinismului. Iar el vreo douăzeci de ani ţinuse prelegeri pe teme antireligioase, demascase minunile sfinţilor, făcuse experimente pe icoane şi prefăcuse apa în sânge. De aceea aveam multe interese comune. Fusese un conferenţiat minunat. Simţea starea auditoriului cu toată fiinţa lui, chiar şi prin catarama de la centura lui de militar în Armata Roşie; era imposibil să-l tulburi. Şi de aceea preoţii chiar se temeau de el. În plus, avea şi o memorie infailibilă. Ţinea minte pe de rost şi textele sacre, şi critica lor.

Texte ştiam şi eu, dar din cu totul altă perspectivă, iar uneori le interpretam cu totul altfel decât el. De aceea mai mult polemizam decât cădeam de acord. Dar şi asta era bine. Ca toate persoanele care făceau propagandă

---

[26] Societatea pentru Sprijinirea Apărării şi Dezvoltării Aviatice şi Chimice în URSS; a funcţionat între 1927 şi 1948.

antireligioasă în vremea aceea, el înţelegea problemele direct şi frontal şi le rezolva la fel de frontal. De exemplu, schiţa pe tablă arborele genealogic al lui Isus (îl ştia pe de rost, pe de rost!), cum apare la Matei şi pe urmă cum apare la Luca. Şi atunci, tovarăşi din Armata Roşie, cum stau lucrurile de fapt? Ca la Matei sau ca la Luca?

Pentru mine, se înţelege, asta nu avea nicio importanţă. Eu îi vorbeam despre epoca tulbure în care apăruse acest curent de gândire tânăr, dar uimitor de puternic şi de rezistent, despre faptul că, la începutul erei noastre, republica devenise monarhie, iar conducătorul ei se prefăcuse mai întâi în împărat, apoi în zeu, şi încercam să îi arăt că, pentru gândirea umană neliniştită şi rămasă fără puncte de reper, nu mai rămăsese altceva de făcut decât să îi întoarcă spatele unui asemenea zeu şi să facă din om singurul purtător al tuturor valorilor lumii. Dar atunci a fost nevoie să mute împărăţia omului dincolo de hotarul vieţii, căci pe pământ nu mai rămăsese loc pentru om. Directorul înţelegea foarte bine toate acestea, dar, în acelaşi timp, nu era deloc interesat de ele. Într-un amfiteatru de soldaţi nu vii cu discuţii din astea. Şi, desigur, avea dreptate. Construcţiile mele savante nu făceau în final decât să încurce lucrurile. Preoţii (la noi apăruseră destul de mulţi, pentru că directorul voia să facă inventarul muzeului şi avea nevoie de oameni cu carte; nu era la îndemâna oricui să descrie şi să treacă în cartotecă două sute de mii de exponate) mă ascultau şi se mulţumeau să încuviinţeze din cap şi să aprobe ce spuneam eu („Deci aşa învaţă studenţii azi! Foarte bine, tinere, foarte bine! Cum să-i ţinem piept cu pregătirea noastră de la seminar? Păi aşa ne învăţau pe noi odinioară? De-aia am ieşit cu toţii proşti!”). Directorul însă ştergea cu ei pe jos. Opoziţia lor era foarte slabă în faţa argumentelor lui de fier. Trebuie să

spun că acum acest tip de propagandist-predicator aproape că a dispărut de tot. Dar generaţia mea îl ţine bine minte. În anii ’20, în cluburile muncitoreşti, în şcolile pentru adulţi, chiar şi în biblioteci sau cantine, venea o întreagă generaţie de astfel de comandanţi tineri, pătimaşi, frumoşi, guralivi. În doar câteva ore terminau cu Dumnezeu, cu popii, cu Biserica, cu cei care făceau contrabandă cu alcool, cu chiaburii, cu speculanţii şi îşi încheiau prelegerea cu proiecţia unui film la fel de impetuos, de curajos şi de vesel ca şi ei – de exemplu, Comandantul de brigadă Ivanov, care rula în 1924, unde comandantul o captivează pe o fetiţă de preot prin violenta lui prelegere antireligioasă şi o ia cu el pe şaua lui de cavalerist. Că doar asta e marea cultură a versului civic din anii ’20! Toată subtitrarea filmului era scrisă în versuri!

Vechii intelighenţii nu-i plăceau astfel de conferenţiari. Îi făcea vagabonzi şi huligani, spunea că prelegerile lor sunt pline de vulgarităţi sau că nici nu se compară cu prelegerile lui Lunacearski, comisar al poporului! Dar oamenii ăştia nu pot fi scoşi din epocă. Ei au intrat în viaţa noastră şi o să dăinuie cât trenurile de propagandă pictate cu dragoni verzi şi cu muncitori musculoşi şi roşii, cât vitrinele ROSTA, cât afişele propagandistice ale lui Moor[27] şi cele viu colorate ale lui Maiakovski.

Şi iată, tocmai la culori ne înţelegeam mai bine eu şi directorul. Amândoi îl iubeam pe pictorul Hludov, a cărui expoziţie s-a deschis pentru prima oară în sălile muzeului nostru în vara anului 1937.

---

[27] Pseudonimul lui Dmitri Stahievici Orlov (1883-1946), artist rus cunoscut pentru afişele sale de propagandă comunistă.

Capitolul 4

Trăise în oraş un pictor, autorul a numeroase tablouri etnografice, consilier de stat, profesor de desen la gimnaziul de băieţi din Vernîi, pe numele lui Nikolai Gavrilovici Hludov[28].

În tinereţe fusese pedant şi sever, iar la bătrâneţe ajunsese cam ciudat şi ridicol. Îşi trata musafirii, la jumătatea anilor treizeci, cu ţigări Iuiu. Tare mult şi-ar mai fi dorit să primească o comandă de stat, dar nu se înţelegea niciodată cu statul când venea vorba să semneze un contract. Pur şi simplu nu pricepea cum se

[28] Iată ce informaţii se păstrează în singurul articol pe care îl ştiu despre el: „S-a născut în anul 1850 în gubernia Oriol. Tatăl era artificier la arsenalul din Briansk. A studiat la şcoala de desen din Odessa. În anul 1876 a intrat ucenic în atelierul lui Gogolinski. În 1877, împreună cu pictorul Gluşkov, a ajuns profesor de desen la Vernîi. A făcut, împreună cu Gluşkov, un album etnografic (kazahi, uiguri, dungani, uzbeci), apoi a lucrat la hotărnicirea pământului din regiunile Semirecie şi Sîrdaria. În 1887 este invitat de Muşketov şi călătoreşte cu el prin diverse locuri afectate de cutremur. Este decorat cu o medalie de argint. Între 1910 şi1917 e profesor de desen artistic şi tehnic la liceul superior naţional din Vernîi, la seminarul pedagogic şi la gimnaziul de fete. Din 1910 ia parte la expoziţii la Petersburg şi Moscova. Între 1918 şi 1919 predă desen artistic şi tehnic la colegiul tehnic de agricultură din Vernîi.” Mai adaug aici un ultim amănunt biografic: „Activitatea pedagogică a lui Hludov a avut o mare importanţă pentru arta kazahă sovietică. Din 1921, a condus un atelier în care a şcolit un grup de pictori începători” (E. Mikulskaia). Şcoala s-a închis în anul 1931, dar însemnătatea muncii lui Hludov depăşeşte cu mult acest îngust interval de timp, pentru că în acest atelier au primit primele cunoştinţe profesionale mulţi pictori care lucrează şi azi la Alma-Ata. (N. a.).

poate picta în cinci zile un afiş de zece metri când el, Hludov, şi la un tablou de un metru pierdea mai mult de o lună. „Văd că aţi înnebunit cu toţii”, spunea el trist şi dădea din mână a lehamite. (Şi aşa nu a mai venit nicio comandă de stat.)

Soarta l-a înzestrat pe acest om ciudat nu doar cu o rară longevitate, ci şi cu un talent extraordinar de prolific. O sută de tablouri şi studii de Hludov se mai păstrează şi acum în depozitele Muzeului Central de Stat. Asta pentru că galeria a refuzat să le primească. „Ce pictor mai e şi ăsta?” se miraseră criticii de artă. „N-are stil, n-are un simţ al culorii, nu ştie să transmită o stare de spirit... Omul ăsta pur şi simplu a tot bătut stepa în lung şi-n lat şi a strâns în albumul lui tot ce i-a căzut sub ochi – un kazah, o kazahă, un copil de kazah cu o ceapă şi tot felul de nimicuri.” Aşa că nu au luat nimic din ce a lucrat Hludov. Când, pregătindu-mă pentru expoziţia jubiliară, am rugat pe cineva de la Uniunea Artiştilor Plastici să-mi arate ce şi unde să atârn, s-au uitat la mine ca la un nebun. „Doamne, păi puneţi-le pe toate de-a valma”, mi-a spus cel mai important om de acolo. „Ce să alegi din ele? Doar e Hludov!” Atunci m-am hotărât să le atârn pe toate la rând – o kazahă cu un covor în mână, nişte fete la râu, copilul cu ceapa, furtuna nocturnă, minunaţii cazaci din Semirecie, călare şi cu săbiile în aer, şi tot felul de alte lucruri. Le-am expus pe toate, fără excepţie, şi toate au strălucit, atrăgând privirile vizitatorilor. Doar era Hludov!

La scurtă vreme după asta mi s-a propus să scriu despre el un mic articol de popularizare pentru un ziar. Am acceptat; m-am apucat să cotrobăi prin toată arhiva muzeului, am adunat un dosar întreg de fotografii, după care am scris cu mare greutate vreo zece pagini serbede şi m-am lăsat păgubaş. Nu mi-a ieşit nimic. Nu găseam nici cuvintele,

nici imaginile potrivite. M-au certat cei de la redacţie, dar, un an mai târziu, s-a găsit altcineva să scrie articolul – de data aceasta, un critic de artă adevărat. Un fragment din articolul lui l-am citat deja. Iată încă două despre măiestria pictorului:

„Singura influenţă pe care a primit-o Hludov este cea a naturalismului lui Vereşceaghin. Hludov a obţinut din când în când nişte rezultate semnificative, unind gama cromatică săracă, reţinută, cu desenul precis.”

Iar desenele acestea precise sunt descrise aşa: „Şcoală uigură – opt băieţi stau pe jos, în timpul lecţiei de citire a Coranului, iar în spate e învăţătorul-mola, ţinând în mână un indicator cu care arată textul; Seceriş – o familie de kazahi seceră grâu în prim-plan, una dintre femei îi toarnă alteia într-o cană nişte kumîs; Jaf de noapte – un peisaj de munte, noaptea, pe furtună, câţiva kazahi gonesc o herghelie de cai; Răpirea miresei – un tânăr kazah duce peste râu o fată, iar pe malul celălalt îl aşteaptă un tovarăş cu nişte cai.”

Asta e tot. Vreo zece ilustraţii color, documente etnografice despre modul de viaţă din stepa kazahă de la începutul secolului – opt băieţi, patru kazahi, o fată, un mola. Şi cu asta s-a încheiat viaţa pictorului.

Nu vreau să-l jignesc pe criticul de artă, şi cu atât mai puţin să polemizez cu el; în fond, probabil că are şi el dreptate pe undeva, dar cred că am şi eu dreptate când spun că nu l-a înţeles deloc pe Hludov.[29] Iar mie nu mi-a

[29] De fapt, criticul de artă citat nu era un caz izolat. O asemenea abordare lucrărilor lui Hludov era pe atunci obişnuită. Lumea nu intuia pictorul din el. „Pânzele lui Hludov sunt o mică enciclopedie a Kazahstanului, ce transmite specificul acestui ţinut prin intermediul

reuşit articolul despre pictor numai pentru că şi eu am încercat să-i analizez tablourile şi pe urmă să trag nişte concluzii generale, dar despre Hludov trebuie să povesteşti. Şi articolul despre el trebuie să-l începi aşa: „Îl iubesc.” Sunt nişte cuvinte foarte precise, care pun imediat totul la locul lui. Aşa că iată, îl iubesc...

Îl iubesc pe Hludov pentru prospeţimea şi bucuria pe care o emană tablourile lui, pentru plenitudinea vieţii care se degajă din lucrările lui, pentru frumuseţea scenelor pe care le-a văzut şi pe care le-a transpus pe pânză.

Îl iubesc pentru soarele care ţâşneşte spre mine din tablourile lui. Sau, mai simplu şi mai clar: îl iubesc şi îl înţeleg aşa cum copiii iubesc şi înţeleg litografiile uriaşe de pe perete, felicitările fermecătoare, cărţile poştale strălucitoare, cărţile pentru copii cu coperte viu colorate şi lucioase. În ele totul e minunat, totul scânteiază. Şi soarele de deasupra mării (soarele e roşu, marea e albastră), şi purpura imperială de deasupra unui pat auriu, şi merele zemoase de pe farfuriuţa de argint – mărul este pe jumătate roşu şi pe jumătate verde (otrăvit) –, şi pădurile întunecate, şi cerul albastru, şi pajiştile de un verde suav, ca de broscuţă, şi bogăţia de nuferi pe iazul albastru precum cerul. Ei bine, tot aşa e şi Hludov. Numai genialul Rousseau Vameşul[30] nu se temea să picteze în culori la fel de crude – de intense, aş spune – ca acelea folosite de Hludov. Paleta lui Hludov era formată din culori puternice, nu din tonuri; la el nu sunt tonuri, aşa cum nu sunt nici alte

---

culorilor şi al liniilor”, scria Literaturnaia gazeta în zilele primei decade a artei Kazahstanului (15 mai 1936). (N. a.).

[30] Henri Julien Félix Rousseau, supranumit Vameşul (1844-1910), pictor autodidact, unul dintre reprezentanţii primitivismului în artă.

stări în afară de bucurie şi de entuziasm în faţa vieţii. El făcea pajiştile să fie pline de flori, caii să cabreze, bărbaţii să stea mândri cu mâinile în şolduri, frumoasele să-şi despletească părul. Aduna brocarturi cu modele complicate, covoare, ţesături de tot felul şi le punea mai apoi mormane în faţa privitorului, ca şi cum ar fi zis „Uitaţi, nimic nu este peste putinţa mea!”. Era un desenator minunat – nu un desenator, ci un maestru al desenului. Uneori pur şi simplu cocheta cu tehnica, îi plăcea să dea măsura virtuozităţii sale: desena migălos, hodoronc-tronc, pe câte o brăţară urâtă şi grea din argint negru, un ornament kazah vechi, sau picta un covor de pâslă astfel încât ţesătura parcă ieşea în relief şi te făcea pur şi simplu să vrei să-l atingi! Sau făcea să treacă o rază de soare prin apă, iar apa exploda în mii de scânteieri. Tot ce vedea, vedea cu precizia unui binoclu prismatic. Şi cu un asemenea binoclu nu poţi să prinzi nici tonuri, nici treceri subtile spre o altă culoare. Prinzi numai culori intense şi un contur clar, precis: un copac, un deal, un om pe deal. Ceva asemănător, dar mult mai dur şi mai tăios poţi întâlni în desenele anexate la rapoartele ştiinţifice şi la jurnalele vechilor expediţii. (Toţi vechii naturalişti erau şi minunaţi desenatori.) Fineţea acestor desene poate fi comparată numai cu legendele latineşti care le însoţeau. În asemenea desene animalele erau împărţite în specii, iar oamenii, în rase şi popoare. Omul de ştiinţă era mai presus de pictorul din el şi, cu toate că îl priva pe acesta din urmă de orice fărâmă de libertate de creaţie, îl învăţa pe artist să lucreze cu precizie şi să mânuiască obiectul cu grijă, în aşa fel încât nu doar să reprezinte lumea, ci s-o şi împartă în clase. Asta era ştiinţa. Pictorii aceştia nu reuşeau să ajungă până la suflet prin haine, turbane şi bijuterii, dar le plăcea mult trupul şi se pricepeau să îl redea de minune. Istoria a fost nerecunoscătoare cu aceşti desenatori

minunaţi şi nu le-a păstrat numele pentru noi. Ar trebui să ne pară rău de asta, pentru că toţi aceşti factografi protocolari erau, în adâncul sufletului, nişte romantici visători.

Să încerc să explic asta printr-un exemplu. Acum vreo patru sute cincizeci de ani, un întreprinzător sau un căpitan de corabie a adus în slăvitul Nürnberg un rinocer, iar Dürer s-a strecurat printre mulţimea de gură-cască, şi-a deschis caietul de schiţe şi a început să îl deseneze. Desenul lui s-a dovedit a fi unul foarte precis. Un rinocer ca toţi rinocerii. Poţi identifica şi rasa, şi vârsta animalului. Şi totuşi, repet (cu toate că nu prea pricep cum vine asta): nu e numai un rinocer obişnuit, este şi animalul monstruos şi fantastic al Apocalipsei. Solzii de pe carapacea lui parcă sunt aripile unui dragon sau ale unui liliac uriaş. Pterodactilii, aşa cum sunt descrişi în romanele SF despre călătorii în timp, au exact aripi din astea. Articulaţiile, copitele solzoase şi unghiile se văd cu maximă claritate. Toată silueta animalului parcă a fi fost forjată în fierăria unui armurier. Acolo se fac săbii, scuturi, coifuri, platoşe, dar uite că au făcut şi animalul acesta, ca o încununare a arsenalului. Este chiar monstrul despre care se scrie în cartea lui Iov: „Îşi îndoaie coada tare ca un cedru, şi vinele coapselor lui sunt întreţesute. Oasele lui sunt ca nişte ţevi de aramă”[31]. Aşa l-a văzut Dürer şi aşa l-a desenat. Dar noi încă din copilărie ştim cu totul alt rinocer. Pentru noi, rinocerul e pur şi simplu un animal mare, greoi, murdar, cu piele groasă, cu nişte ochi înguşti, ca de porc, şi fund mare. Se învârte greoi în ţarc, pufneşte, fornăie, iar când calcă pe stratul de paie de pe jos sar de acolo stropi de bălegar. Aşa l-am cunoscut în copilărie la grădina zoologică şi în manualele de zoologie, şi nici nu putem să-l

[31] Iov, 40:17-18.

vedem altfel, nici măcar după Dürer. Dar priviţi desenul lui Dürer şi o să înţelegeţi ce-i trecuse prin minte maestrului când şi-a deschis prima oară caietul de schiţe în faţa cuştii animalului.

Dar gravurile colorate cu care au fost ilustrate cărţile de istorie naturală ale lui Buffon? Era un om uimitor Buffon ăsta – naturalist, călător, un om deosebit de spiritual, un stilist genial şi membru al mai multor ordine cavalereşti. El a fost cel care a vrut să ia pe umerii lui misiunea lui Noe. A inventariat toate vieţuitoarele – toate animalele curate şi necurate –, şi a făcut-o cu strălucire, în volume legate în piele cenuşie şi gravate cu aur.

Desigur, zoologii de azi nu au ce face cu acest munte de cărţi, dar ce gravuri sunt acolo! Oare se pot compara cu ele desenele ilustratorilor lui Brehm[32]? Cu toate că şi ei au fost nişte maeştri ai artei lor, asta e incontestabil. Ce păuni au desenat! Minunaţi, strălucitori, cu penele întinse ca un evantai uriaş! Ce bine au reuşit să surprindă moliciunea pufului păsării paradisului, solzişorii cei mai mici de pe aripile colibriului, lumina, smaraldul şi bronzul penelor pescăruşului albastru! Au desenat şi cea mai mică pană, au surprins luminescenţa scoicii, strălucirea penajului, luciul blănii, ochii galbeni ai sălbăticiunilor. Dar târziu, mult prea târziu, au venit ei cu pensulele lor. Într-o sută de ani se dusese deja surpriza, se stinsese entuziasmul deschizătorilor de drum. Noilor desenatori nu le-a mai rămas decât acurateţea liniei, fermitatea mâinii, agerimea ochiului. Şi imediat tablourile lor minunate s-au transformat în oleografii. Tot ce era uimitor, irepetabil, de

[32] Alfred Edmund Brehm (1829-1884), zoolog german, autorul unei cărţi deosebit de influente în epocă, Lumea animalelor.

basm a dispărut din desenele lor şi nu s-a mai întors niciodată.

Cine vrea să păşească împreună cu Robinson pe insula lui nelocuită, cine vrea să-l îndrăgească pe Vineri ar face bine să caute prin muzee şi biblioteci albumele vechi, să le răsfoiască paginile albăstrui şi să studieze cu atenţie desenele precise şi fidele ale artiştilor de demult! Numai acolo găseşti portrete ale unor oameni nemaivăzuţi, desene ale unor animale necunoscute. Aici accentul nu cade pe măiestrie, bineînţeles. Desenatorul avea o singură sarcină: să producă un document exact, nu să picteze, ci să dovedească vizual existenţa vieţuitoarelor pe care le văzuse. Dar oare nu simţi şi măiestria, când te uiţi la aceste linii, spirale şi forme neobişnuite, oare nu simţi fiorul care face mâna artistului să tremure când ţine creionul? Să luăm, de exemplu, o gravură dintr-o carte de Buffon – pasărea-rinocer. E monstruoasă, uriaşă, fioroasă – un fel de cioară tropicală, cu plisc în formă de corn. Pictorul a fost scrupulos, nu a omis nimic. Creionul şi dalta lui ajungeau numai până la un anumit nivel şi se opreau acolo; dar se simte cât de mult ar fi vrut să-i mai deseneze diavolului ăstuia încă un corn, să-i facă ciocul mai încovoiat, coroiat ca nasul unei vrăjitoare, iar ghearele mai ascuţite; de fapt, ar fi vrut să sugereze că între un drac şi o pasăre-rinocer nu e o diferenţă prea mare. Se ne uităm la o altă gravură – un vultur. Te uiţi şi înţelegi că pictorul a desenat o pasăre, dar cu un dragon în minte. Şi amplitudinea aripilor diavoleşti, şi penele ca nişte solzi, şi ghearele de oţel, şi gâtul zbârcit, ca de şarpe, al monstrului – totul, totul arată foarte clar gândul artistului. El îşi dădea seama că pasărea, aşa cum ieşise din mâinile Creatorului, nu fusese imaginată până la capăt, că nu toate potenţialităţile fuseseră actualizate, că Dumnezeu nu

o gândise până în cele mai mici detalii. Dacă artistul ar fi fost în locul lui Dumnezeu, ar fi făcut imediat lumină în tot ce a fost lăsat de izbelişte. Dragonul ar fi fost dragon, iar dracul, drac, până la capăt. Dar deasupra pictorului se afla omul de ştiinţă, aşa că gândul la toată această diavoliadă se strecoară abia simţit în tuşele hotărâte ale creionului.

Aşa erau vechii desenatori. Şi Hludov ar fi putut rămâne toată viaţa numai unul dintre ei. Dar, cum era înconjurat de munţi, de nisip, de mare, de verdeaţă şi se delecta mereu cu profunzimile albastre ale cerului şi cu bogăţia de culori a pământului, şi-a lăsat creionul deoparte şi a apucat penelul. Şi se vede că nu a făcut-o degeaba. Lumea a început să se bucure, să trăiască, să vibreze în pânzele lui. Bătrân profesor de desen la un gimnaziu de provincie, nu s-a despărţit niciodată de maniera lui austeră, aproape fotografică, de a surprinde peisaje, nici de liniile aspre ale desenului, şi nici nu a descoperit alte culori şi vopsele în afară de cele ce se pun pe pânză direct din tuburi.

Am zis deja: semitonurile şi tranziţiile cromatice îi erau cu totul inaccesibile. Nu cunoştea vremea urâtă şi cerul cenuşiu. Tot ce a văzut a fost fie la lumina soarelui, fie sub lună plină. Dar aici nu avea rivali. Nu desena numai stepe şi munţi, ci şi uimirea şi entuziasmul pe care le simte fiecare dintre cei care ajung pentru prima oară în acest ţinut neobişnuit. Şi tocmai de aceea fiecare pânză a lui parcă se bucură şi râde. Desigur, bucuria asta e una pură, fără complicaţii sufleteşti. Hludov era în mod clar lipsit de sensibilitatea aceea aparte care îl face pe pictor să se oprească deodată în amurg în faţa unei tufe de liliac sau să învârtă în mână o scoică strălucitoare. Dar ce ciorchini minunaţi, ce struguri zemoşi, copţi, grei, bătuţi de soare duce în coş vânzătorul de fructe! Stă la umbra copacilor pe o alee însorită. E un bărbat frumos, bine făcut, vânjos, iar

soarele se strecoară arzător printre frunzele arborilor şi aruncă pe asfalt medalioane şi brăţări galbene. Vânzătorul are o cămaşă albă, pantaloni sumeşi, picioare puternice; e tânăr, bronzat, umblă desculţ, cu un taler pe cap. E de ajuns să arunci o privire la tablou, şi imediat îţi simţi sufletul uşor. Ceasurile fierbinţi de amiază, penumbra verzuie a arborilor, umbrele şi lumina pe asfalt, ciorchinii de struguri, bărbatul frumos şi zâmbitor – asta e lumea lui Hludov. Şi iată ce e interesant. Stepa din Semirecie, ca orice ţinut cu istorie, pur şi simplu musteşte de monumente. Cavouri uriaşe, ruinele unor moschei minunate – cu domuri bombate ca nişte perne umflate –, pietre funerare cu inscripţii alambicate şi cu ornamente în formă de semilună, idoli de piatră – oraşe întregi moarte, populate de oameni de piatră... Dar Hludov nici nu s-a uitat la ele. Nu cunosc nici măcar o schiţă de-a lui care să reprezinte aşa ceva. O fi vreun desen de felul ăsta rătăcit pe undeva, prin nişte albume, dar cu siguranţă nu a pictat tablouri cu ruine. El trăia numai în prezent, era interesat numai de ce e actual şi viu.

Şi atunci vă închipuiţi ce fel de biserică a construit el cu Zenkov. Am avut ocazia la un moment dat să mă conving că nu avea niciun fel de vocaţie pentru sacru. Multă vreme au stat aruncate în pod câteva scânduri lungi şi negre, pe care nimeni nu le băga în seamă, dar într-o zi s-a nimerit să le întorc şi să le şterg de praf, iar la lumina candelei am văzut picturile ascunse atâta timp sub colb. Erau multe scânduri – să tot fi fost vreo zece, cincisprezece. Le-am şters pe toate cu o cârpă umedă şi le-am pus lângă perete. Şi deodată în faţa mea stăteau înşiraţi militari, împăraţi şi oameni de rând. Unii cu figuri severe şi încrâncenate, alţii înflăcărându-se la gândul faptelor eroice care îi aşteptau; pe pieptul lor străluceau cămăşi de zale, în mână ţineau

săbii, iar deasupra lor pluteau nimburi şi coroane cereşti. La rând venea un bătrân cu o faţă trandafirie, ca de copil, şi cu o barbă lungă şi venerabilă. Îşi ridica smerit ochii spre cer, iar la picioarele lui se aflau nişte tăbliţe de ardezie sparte. Femei frumoase, subţiratice, cu faţă ovală, cu ochi albaştri, cu părul bogat, ţineau între degetele lor lungi şi reci ramuri de palmier şi flori de crin. Se vedeau peste tot numai petale strălucitoare şi stamine galbene, care semănau cu nişte omizi. Erau şi copii bucălaţi cu aripioare. (Cine îi răpise de pe pământ ca să-i facă îngeri?) Erau şi tauri şi lei, şerpi şi porumbei. Probabil dădusem de un rest al iconostasului despre care părintele Markov din Vernîi, cel care păcătuia prin versurile lui uşurele, scria astfel în Semirecenskie vedomosti:

Aici iconostasul e sculptat şi minunat,

Acoperit cu iscusinţă cu aur curat,

E grandios, înalt, din trei părţi făcut,

Sclipeşte de parcă dintre flăcări ar fi apărut.

Chiar ai fi zis că arde, atât de luminoase erau panourile tripticului. Străluceau chiar şi acolo, în pod. Chiar şi acoperite de colb. Chiar şi după zeci de ani de uitare şi nepăsare.

Când am lăsat scândurile şi m-am întors sub tavanul alb şi boltit al muzeului, cu ferestrele lui înalte şi cu stâlpii lui pântecoşi învăluiţi în lumină, ca să mă ocup mai departe de secolele mele de piatră, de bronz, de aramă şi de fier,

mi-am dat seama de ce Zenkov i-a încredinţat tocmai lui Hludov pictarea bisericii.

Şi m-am bucurat pentru amândoi.

Capitolul 5

Peste vreo două săptămâni de la expoziţie, directorul a urcat la mine şi m-a întrebat dacă nu-l cunosc pe unul, Nikolai Semionovici Kornilov. I-am răspuns că dacă vorbeşte de tânărul care lucrează la biblioteca publică, atunci îl ştiu. De vreo două ori fusesem la el cu diverse solicitări personale. O dată îl rugasem să-mi facă rost de două cărţi care erau foarte importante pentru mine, iar cu altă ocazie, când mă trimisese la bibliotecă redacţia ziarului Kazahstanskaia pravda, Nikolai Semionovici îmi făcuse turul bibliotecii şi îmi arătase rarităţile. Tot el era şi cel care îmi arătase ediţia operelor lui Galilei.

— Despre el e vorba, despre el, s-a bucurat directorul. Din ce zice el, în harababura din arhiva bibliotecii au mai rămas vreo două sute de lăzi nedeschise şi nimeni nu ştie ce e în ele. Ziare vechi, manuscrise arabe… Cine ştie? Iar el tot stă şi scrie fişe pentru ele. Face asta de un an de zile şi zice c-o să mai piardă aşa vreo doi. Tare organizaţi mai sunt şi ăştia de la bibliotecă! a conchis directorul, izbucnind în râs. De zece ani putrezesc la ei lăzile astea şi nu-i pasă nimănui. Cum le-au adus în anii douăzeci, aşa au rămas, bătute în cuie, şi toţi zic că noi suntem haotici! Ce-a făcut, ţi-a dat cărţile?

Am spus că nu, probabil că nu le-a găsit sau a uitat.

— Nu le-a găsit! a strigat directorul, dând din mână a lehamite. Bineînţeles că nu le-a găsit! Că altfel le-ar fi adus.

— Aşa e, nu e delăsător din fire.

— Uite, cere să fie primit la noi la muzeu. Nu ştiu ce nu-i place acolo, nu pare să se împace deloc cu conducerea. Cu Aiupova, cu Aiupova! a strigat el, râzând. Ce zici de asta?

Am spus că aş fi foarte bucuros de un asemenea şef, de un arheolog.

— Tocmai, a spus directorul, tocmai, că e arheolog. Dar de ce zici că eşti „bucuros de şef"? Eşti bucuros de un colaborator, nu de şef.

— Păi cum să nu-mi fie şef? El e specialist, e exact ce ne trebuie aici, iar pe mine o să te rog să mă muţi undeva, la tigri. Şi aşa m-am săturat de cioburile şi de pietrele astea…

— Ei, ei, de unde-ai mai scos-o şi p-asta? Auzi, tigri! Uite, o să-l trimit la tine chiar mâine, să staţi puţin de vorbă.

Kornilov nu a venit a doua zi, şi cu asta s-a încheiat povestea. Pentru moment.

În schimb, m-am întâlnit într-o zi cu Dobrînia în parc. Mergea agale pe o alee, plin de importanţă. Oamenii îl salutau din toate părţile. Răspundea plecându-şi insesizabil chelia rozalie, ca o bucată de săpun. Lornionul îi strălucea în soare, lucea moale şi chelia, mâinile umflate, de parcă n-ar fi avut oase, îi atârnau ca nişte înotătoare de focă, iar el, cu totul, cu scăfârlia lui rotundă, cu trupul lui

îndesat, cu burta care gemea sub strânsoarea curelei, semăna cu un dinozaur dresat de talie medie. Avea uimitor de multe lucruri în comun cu o reptilă mare, galbenă şi moale. Când m-a văzut, Dobrînia s-a oprit, s-a încruntat şi mi-a făcut semn să mă apropii. M-am dus la el şi ne-am salutat.

— Ce faceţi? m-a întrebat el, trăgându-se mai aproape. Vreţi să-l angajaţi pe Kornilov?

Am răspuns că da, vrem, s-a vorbit despre asta.

— Doamne Dumnezeule, a zis Dobrînia, gesticulând dramatic cu mâinile lui moi şi roz. Ce e-n capul vostru? Nu ştiţi de ce pleacă de la bibliotecă?

— Nu!

Lui Dobrînia mai era puţin şi îi săreau ochii din orbite de uimire.

— S-a certat aşa de tare cu Aiupova, că l-a dat afară. Cum de n-aţi auzit?

Nu auzisem nimic de asta, dar pe Aiupova, secretarul ştiinţific al bibliotecii, o ştiam foarte bine. Fusesem nevoit de câteva ori să mă adresez ei cu nişte rugăminţi. Trebuie să spun că au fost cele mai neplăcute momente din viaţa mea. Aiupova era o femeie înaltă, uscăţivă, brunetă, cu gesturi hotărâte, bărbăteşti, cu ochi tăioşi, căprui şi cu o voce spartă, ca de tinichea. Avea un costum negru, cu o fustă strâmtă, care îi strângea foarte tare genunchii, şi nişte ghete aproape bărbăteşti, cu şireturi până sus, pe carâmb. Avea un chip prelung, gălbejit, ca o foaie de hârtie îmbibată cu ulei. Se tundea scurt şi fuma mult. Se

uita la tine, tăcea încruntată, gândindu-se la cu totul altceva şi molfăind din ţigară. Tot timpul era ocupată, niciodată nu avea timp de musafiri. De fiecare dată, mă primea pe fugă. Fie se plimba agitată prin birou, fie o găseam cu receptorul în mână. Să vorbeşti cu ea era nu numai neplăcut, ci şi din cale-afară de dificil. În mijlocul discuţiei îşi amintea deodată ceva, spunea repede „O clipă!” şi înşfăca receptorul. Discuţiile la telefon erau mereu scurte şi tăioase. Întotdeauna se încheiau la fel: fără să se încurce prea mult în cuvinte sau să-şi asculte interlocutorul până la capăt, ordona sec: „Să faceţi!”, „Să luaţi!”, „Să vă duceţi!”. Pe urmă trântea cu zgomot receptorul în furcă, înşfăca pixul şi nota repede ceva în blocnotesul de pe birou. Mişca buzele în timp ce scria, iar după aceea ofta, ridica spre mine nişte ochi reci, cu o expresie permanentă de plictiseală şi neatenţie, şi spunea: „Da, vă ascult, vă ascult.” Şi mă asculta, încruntată şi jucându-se cu pixul, până când din nou îşi aducea aminte de ceva şi punea mâna pe receptor. Probabil că astea erau fleacuri, lucruri mărunte, care nu meritau prea multă atenţie. Dar de fiecare dată când ieşeam din biroul ei, îmi juram că nu mai calc pe acolo niciodată. Nevoia era însă mai puternică, aşa că peste o săptămână iarăşi ciocăneam trist şi sfios la uşa cu plăcuţa neagră, gravată cu litere aurii: „Secretar ştiinţific. Audienţe: în fiecare zi, între 15.00 şi 16.30.” Aiupova zâmbea foarte rar şi, în ceea ce mă priveşte, cu totul pe neaşteptate. Eu o rugam să îmi dea pentru o expoziţie cutare carte rară sau să îmi permită să fac nişte fotocopii după nişte pagini din ediţia cutare, ea mă asculta multă vreme, tăcând, cu privirea pironită în tăblia mesei, şi molfăindu-şi ţigara, iar apoi deodată îşi ridica privirea, zâmbea şi spunea: „Da, bine, luaţi-o.”

Un minut mai târziu, când eram deja în stradă, îmi băteam capul, încercând să îmi dau seama ce i se păruse aşa de amuzant. De unde venise zâmbetul ăla? Şi nu puteam să găsesc niciun răspuns. De-abia mai târziu am înţeles, iar răspunsul mi-a venit ca o străfulgerare: Doamne! Păi ea râdea tocmai pentru că spusese „bine”! Când te refuza, o făcea fără să zâmbească, se uita drept în ochii tăi şi niciodată nu-şi îndulcea refuzul cu scuze sau explicaţii. Nu se poate şi gata. Iată ce ştiam despre secretarul ştiinţific al bibliotecii, şi dacă mă mai irita vreo întrebare în rarele ocazii în care mă întâlneam cu ea, era asta: „Drace, rolul cărui comisar de oţel în scurtă de piele îl joacă femeia asta în vârstă, explozivă şi, probabil, destul de nefericită?” Şi totuşi, niciodată nu îi pusesem la îndoială corectitudinea. Nu i-o pusesem la îndoială nu pentru că aş fi crezut în virtuţile ei anoste şi atât de plicticoase, ci pur şi simplu pentru că nu voiam să mă gândesc la ea mai mult de cinci minute, adică exact cât îmi lua să ajung de la bibliotecă înapoi la muzeu. Dar când Dobrînia mi-a spus că Nikolai Semionovici se certase cu Aiupova şi că ea îl concediase, dintr-odată m-am simţit cu adevărat oribil. Puteam să îmi imaginez cu foarte multă precizie ce înseamnă să te cerţi cu Aiupova. Parcă o vedeam cum bate în sticla mesei cu pumnul ei mic şi gălbejit, făcând să se zgâlţâie şi geamurile, cum urlă, cum pune tot timpul mâna pe receptor, întrerupând discuţia, în timp ce tu stai în picioare, aştepţi şi încerci să ghiceşti ce o să urmeze. Probabil că mă şi încruntasem, pentru că Dobrînia a exclamat bucuros:

— Dar cum de nu v-aţi gândit la asta? Nu, nu, nu-i bine să vă luaţi o pacoste pe cap, nu asta vă trebuie.

I-am mulţumit lui Dobrînia şi m-am dus la director. Directorul se plimba gânditor prin birou; când m-a văzut, s-a bucurat şi a strigat:

— Ascultă, să ştii că a venit să te vadă...

Dar nu l-am lăsat să termine şi i-am spus tot ce am auzit. El s-a încruntat imediat, s-a dus la canapea, s-a aşezat, m-a ascultat până la capăt, iar apoi m-a întrebat:

— Ei, şi ce se agită aşa Dobrînia ăsta? Ce-l priveşte pe el?

Am ridicat din umeri.

— Ne informează, ne atenţionează… a continuat directorul, clătinând din cap şi zâmbind. Să-mi fie cu iertare, dar ăsta se lipeşte ca râia de om. Ei, şi ce-l priveşte pe el, a?

S-a uitat la mine întrebător, iar eu am ridicat din nou din umeri.

— Şi doar e un om talentat, uite ce mă supără, a zis el mai departe cu tristeţe. Un scriitor de talent şi un istoric aşa de bun şi…

A alungat gândul cu un gest din mână, s-a sculat de pe canapea şi a început din nou să se plimbe prin cameră.

— Ceee?! am făcut eu.

Nu-mi venea să-mi cred urechilor. Era rândul meu să mă aşez pe canapea.

— Ce-aţi spus? Dobrînia, un scriitor foarte bun?…

Directorul s-a uitat la mine la fel de uimit cum eram şi eu.

— Păi tu nu-i citeşti articolele? Scrie minunat! Frumos, cu miez... Are o scânteie de geniu. Ce tablouri zugrăveşte câteodată! Ce, nu eşti de acord?

Nu am răspuns nimic; directorul a zâmbit sarcastic şi a clătinat din cap.

— Doamne, invidioşi mai sunteţi, a zis el cu reproş. Oţi fi voi scriitori, dar nu aveţi sufletul mare. Nu văd la voi mărinimia aia pe care o aveau clasicii. Nu poţi să-l lauzi pe unul în prezenţa altuia, că imediat se supără. Asta-i culmea! Şi tu scrii destul de bine, şi articolele tale le citesc mereu cu plăcere, ba i le arăt şi soţiei: „Uite, Valia, uite ce-a mai scris conservatorul nostru!" Şi articolul ăla despre bibliotecă, de exemplu, de la care a pornit toată afacerea cu Kornilov, nu e deloc, dar deloc prost scris. Sunt foarte multe date interesante în el. Dar asta nu e totul, nu e totul... Ştii care-i chestia? Tu nu ai tablourile alea... Pui ceva suflet în ce scrii, dar îţi lipseşte scânteia. Scrii coerent, legat, logic, te citeşte omul cu mult interes, dar în tine nu arde scânteia aia pe care o are Dobrînia. Nu, nu arde... Şi ăsta e lucrul cel mai important, să ardă. Cum am învăţat noi la şcoală? „Semănaţi lucruri mari, bune, eterne."[33]

Vorbea foarte avântat şi ar mai fi putut să o ţină aşa încă o oră. Dar l-am întrerupt.

— Stai puţin, ai zis că totul a pornit din cauza articolului meu despre bibliotecă. Cum adică? Şi ce treabă are Kornilov cu asta?

---

[33] Citat aproximativ din Ekaterina Peşkova (1887-1965), activistă pentru Drepturile Omului, prima soţie a lui Maxim Gorki.

Directorul s-a uitat nemulţumit la mine. Of, invidioşii ăştia, nu vor să priceapă nimic dacă le-ai zgândărit orgoliul.

— Ei, s-a supărat pe tine Aiupova asta, a zis el cu o uşoară iritare în glas. Pentru că te-ai apucat să scrii despre neajunsurile bibliotecii. De parcă n-ar fi fost de ajuns, ai mai şi inventat o angajată care ţi-ar fi arătat toate lipsurile astea. De fapt, n-a fost nicio angajată. Kornilov e cel care te-a dus prin bibliotecă. Aşa că Aiupova imediat s-a năpustit asupra lui: „Cum ai îndrăznit?” „Păi chiar dumneavoastră m-aţi pus să mă ocup el!” „Cum adică eu te-am pus? Cum îndrăzneşti să arunci vina asupra mea?” Şi după aia i-a zis şi el ceva de dulce... Şi aşa a început toată tărăşenia! Ca să n-o mai lungesc, Kornilov şi-a depus deja demisia.

— Măi să fie! am spus eu năucit. Şi de unde ştii toate astea?

— Păi de la el le ştiu. Nu ţi-am zis? E la tine în birou, te aşteaptă. Şi ţie-ţi arde să mă contrazici când îl laud pe Dobrînia! Fiecare scrie cum poate, asta e! Hai, du-te mai repede, să nu plece. De o oră te aşteaptă.

Kornilov stătea la masă şi se uita la stereoscop. Trebuie să spun că aveam un stereoscop cu adevărat remarcabil. O cutie uriaşă din lemn roşu, lăcuit, strălucitor, încăpătoare, cu lentile mari şi colorate şi cu un set bogat de diapozitive. Diapozitivele erau chiar superbe. Când le lumina un bec electric, păreau să prindă toate viaţă – păuni, fântâni, focuri de artificii, rachete, curcubeie, aurora boreală, salve de tun, evantaie de la Versailles. Mai aveam o cutiuţă cu diapozitive, şi ele color şi tot pe sticlă, dar secrete. Ţineam cutiuţa ascunsă. În ea găsisem şi o foaie galbenă,

împăturită. Pe ea se lăfăia un scris lăbărţat şi înflorat, încadrat de un chenar negru, cu o rândunică deasupra şi nişte pitici zâmbitori pe margine. Textul era următorul:

„Minunea secolului al XX-lea!

Pentru prima oară în oraşul Vernîi!

În parcul oraşului va fi arătată

Electrostereopanorama!

O mare panoramă în două părţi

Prima parte

O călătorie fermecată în toate colţurile globului pământesc, pentru doar un pitac.

Fotografiile sunt făcute de corespondenţii noştri speciali şi sunt colorate la Leipzig, de mână, în prestigioasa tipografie a lui Brockhaus.

O să vedeţi:

elefanţi într-o pădure virgină din Sri Lanka,

un şarpe boa sugrumând un bivol,

o vânătoare de lei organizată de negus[34],

un tigru care-şi sfâşie nefericita victimă,

---

[34] Titlu deţinut, până în 1974, de suveranul Etiopiei.

o peşteră a scheletelor,

o vânătoare de balene,

o sirenă prinsă de arabi în Marea Roşie.

Şi, bineînţeles,

Multe altele!!!

Mai ales pentru bărbaţi!!

Partea a doua

Pentru o plată suplimentară de zece copeici

(în care este inclusă şi o donaţie în scopuri caritabile),

patruzeci de imagini ale unor femei picante.

Lumea frumuseţii feminine!

Frumoasele Parisului, ale Berlinului, ale Londrei şi ale Madridului,

aşa cum le-a înzestrat natura.

Dezvăluirea minunilor lumii şi a femeilor de lume.

Madam Europa în îmbrăţişarea unui negru.

Husari austrieci asediază cetatea iubirii.

«Aşa că uite, Simona mea, unde e coroana ta!»

povestire picantă în trei părţi (în culori).

Domnii ofiţeri sunt invitaţi să asiste gratuit la reprezentaţia noastră.

Gradele inferioare plătesc jumătate.

Femeile şi copiii până la 16 ani nu sunt admişi la vizionarea celei de-a doua părţi a programului.

Panorama este deschisă până la ora 12.00 noaptea.

Grăbiţi-vă, grăbiţi-vă, grăbiţi-vă!!!

Mai sunt doar câteva zile înainte ca spectacolul să se mute la Moscova şi la Petersburg!”

Nu cred că am exagerat cumva în prezentarea acestui program bogat şi atât de promiţător. Deşi probabil că am omis nişte lucruri. Era, la urma urmei, o foaie mare de caiet acoperită de scris, nu cred că aveam cum să reţin totul.

Găsisem cutiuţa asta în pod, printre lăzi şi cioburi. Era scorojită, murdară şi acoperită de bucăţi de tencuială. Am curăţat-o, am spălat-o cu apă fierbinte, i-am dus-o unchiaşului la tâmplărie, iar el mi-a adus-o peste două zile, înfăşurată într-o cârpă curată, şi a aşezat-o solemn pe masă, nou-nouţă, mirosind a clei şi a pere.

— Ei, acum s-o tot învârţi până dimineaţă, a spus el. Ia aprinde lumina şi pune muierile.

Le-am pus, iar unchiaşul s-a lipit de lentile.

— Ia uite, nenorociţii, a zis el, plescăind de mulţumire şi învârtind manivela. Câte nu mai inventează, nu?... Şi sunt oameni învăţaţi, nu?... Tiii, drace! Ia uită-te! Ia uită-te!

Şi hohotea cu lacrimi în ochi.

S-a uitat până la capăt, ca să vadă toate femeile, şi apoi a întrebat:

— Dar licoarea unde e?

Am scos de sub masă sticla de Żubrówka şi am băut-o amândoi pe loc, în faţa panoramei. Unchiaşul s-a cherchelit, s-a tolănit pe scaun şi a început să povestească.

— Pot să spun că panorama asta e o veche cunoştinţă de-a mea. Ştii de câţi ani o ştiu? a întrebat el deodată sever. Să tot fie vreo patruzeci de ani, în niciun caz mai puţin! A trecut pe-aici Circul Internaţional şi au adus şi cutiuţa asta, au pus-o într-o gheretă verde. Femeile îi trăgeau pe bărbaţi de rever, să-i scoată din chioşc, parcă era şerpărie acolo: „La ce vă tot zgâiţi?" Ce hărmălaie era acolo! Dar ştii ce, a spus unchiaşul dintr-odată alarmat, mai bine ai ascunde pozele asta cu muieri. Lasă la vedere numai leii şi elefanţii, că ştii cum poţi s-o păţeşti? Şi mă bagi şi pe mine în belele, că e muzeu totuşi.

Aşa că am pus din nou lei, elefanţi şi sirene, iar pe frumoase le-am pitit bine. Şi iată-l acum pe Kornilov în faţa cutiei, învârtind manivela. Când am intrat, a ridicat privirea şi a spus simplu şi vesel, de parcă ne despărţiserăm în urmă cu două ore:

— Ştiţi ce, acum douăzeci de ani am văzut la Moscova imagini exact ca astea! La Cistîe Prudî.

M-am uitat pe masă şi mi-au picat ochii pe două volume groase, în coperte cenuşii: Epoca de Piatră a lui Uvarov. Deci totuşi nu uitase, le adusese!

— O, mulţumesc mult pentru cărţi, am spus. Sunt chiar ce-mi trebuie.

— Da, da, mă bucur mult, a îngăimat el, absorbit cu totul de cutiuţa magică.

M-am plimbat puţin prin cameră, am deschis fereastra, am pornit ventilatorul şi, într-un sfârşit, m-am oprit lângă el.

— Auzi... Ce s-a întâmplat acolo, la dumneata, la bibliotecă?

S-a încruntat.

— Acum mă uit la diapozitive. Îţi povestesc după aia.

„Ce om ciudat”, mi-am zis în sinea mea. Voiam să spun ceva, dar deodată parcă mi s-a luat un văl de pe ochi. Mi-am adus aminte cu o claritate perfectă şi chioşcul de la Cistîe Prudî despre care vorbea el, şi cutiuţa cu imagini din Egipt şi din India, şi o altă cutie, dosită într-un colţ, interzisă şi misterioasă, de la care mereu mă goneau (pe atunci nu ştiam de ce), şi aparatul de tablă pentru încercarea puterii, pe care era desenată figura unui atlet rus, Ivan Poddubnîi (bicepşii rumeni şi mustăţile răsucite), şi dispozitivul electric cu fire şi cilindru metalic, strălucitor („Vă rog să încercaţi. Face bine la sănătate.”), şi o altă

cutie – să fi fost o flaşnetă sau o cutiuţă muzicală. Când băgai o monedă în nişa laterală, se auzeau nişte valsuri.

Mi-am mai adus aminte şi de fanfara militară. În mijlocul bulevardului, pe o mică platformă, se afla un chioşc înalt şi rotund. Acolo, în foişor, soldaţii cântau la trompetă. Aveau şi o tobă, şi tromboane, şi talere, şi flaute. Dar cele mai importante erau trompetele. La fiecare zece minute orchestra intona un vals nou sau o mazurcă. Când prima notă muzicală zbura deodată, ca un bulgăre, din trombon şi, ţopăind aşa, sălta pe gazon sau când o trompetă şfichiuia aerul ca un bici subţire sau parcă îl tăia cu o pânză de traforaj, mămicile, doicile şi bonele, încremenite şi importante, ca nişte zeităţi mici de bronz, se sculau de pe bănci, ne luau de mână şi ne duceau la chioşc. Muzicanţii cântau, cu ochii holbaţi, umflându-şi obrajii, înroşindu-se de efort şi de bravură soldăţească. Era greu să cânţi pe caniculă în aşa fel încât să te audă tot bulevardul, dar ei făceau eforturi, în timp ce cântau îşi scoteau adesea batista ca să îşi şteargă fruntea, iar bluzele lor erau mereu negre pe spate de sudoare. Un omuleţ uscăţiv, ameninţător, parcă înaripat, controla totul, plutind deasupra lor. Muzicanţii se uitau la bagheta lui, la mâinile micuţe şi hotărâte, la chipul lui congestionat de furie şi băteau toba, fluierau, suflau. Mi-am amintit şi pupitrele albe, fasonate cu rindeaua, şi foile cu note, scrise cu cerneală liliachie, pe care muzicanţii le ţineau pe pupitre, şi muzica din foişor – solemnă, bubuitoare, absurdă şi bogată, care părea pătrunsă de propria-i importanţă.

După ce văzusem toate acestea şi ascultasem muzica, coborâsem din chioşc pe treptele înguste, pornisem pe nisipul cu urme de paşi, trecusem printre găletuşele verzi şi roşii, printre cercurile aurii, printre coardele copiilor,

ocolisem gropile din nisipul roşiatic şi mingiuţele colorate şi, cu capul plecat, mă strecurasem în locul cel mai tainic, cel mai misterios, cel mai tulburător – în peştera pe care o aveau chiar sub nas, tot timpul verii, doicile, bonele, trompetiştii, copiii, însă fără să o vadă.

Numai eu ştiam şi vedeam tot. Acolo mereu te bucurai de umezeală, răcoare şi umbră. În cea mai însorită zi, acolo de-abia pătrundea lumina. Când coboram acolo, nimeni din lumea toată nu putea să mă găsească. Mă căutau, strigau după mine, îmi porunceau să nu fac pe prostul şi să ies, pentru că oricum mă văd. Dar eu stăteam pitit cuminte, iar ei nu reuşeau să priceapă unde am dispărut. Într-o clipă eram lângă ei şi îi pisam să mergem la iaz, iar în clipa următoare nu mai eram de găsit nicăieri, de parcă m-ar fi înghiţit pământul. De fapt, eram foarte aproape, la doi paşi de ei, numai să întindă mâna şi m-ar fi prins, dar nu mă vedea nimeni. Nimeni nu ştia peştera secretă, numai eu! Şi acolo am găsit o mulţime de obiecte interesante. Alunecau în peşteră şi nimereau chiar lângă picioarele mele. Erau tot felul de mingi – mari şi mici de tot, colorate şi cenuşii, foarte tari sau cam dezumflate, în carouri... Copiii le căutau, plângeau amarnic după ele, se certau din cauza lor („tu ai luat-o şi ai aruncat-o") şi, în tot acest timp, ele se aflau chiar lângă mine. Erau mingiuţe noi de tot, care începeau să sară de îndată ce le atingeai. Erau mingi vechi de tot şi dezumflate; dacă le apăsai cu degetul, se forma o adâncitură mare, care nu dispărea repede. La unele ca astea nici nu mă uitam. Odată am dat peste o jucărie micuţă, cu cheiţă – o maşinuţă neagră, lucioasă, frumoasă, cât un cărăbuş. (Îmi plăcea să caut cărăbuşi pe iarbă, sub pietre.) Rămăsese blocată, se lovise de o surcea peste care nu putea să treacă, şi, când am

luat-o în mână, a început deodată să pârâie, să zumzăie şi să se zbată în mâinile mele ca o şopârlă.

În acest loc minunat am aflat pentru prima oară amurgul suav al peşterilor, misterul şi liniştea lor. De fapt, degeaba vorbesc despre linişte. Acolo nu era niciodată linişte. Urlau trompetele, bubuia toba, cizmele cu blacheuri ale soldaţilor băteau ritmul în podeaua de scânduri, căci refugiul meu (trebuie s-o spun în cele din urmă) se afla chiar sub podeaua chioşcului în care cânta fanfara militară.

Chioşcul se sprijinea pe un fel de piloni. Între podeaua de scânduri şi pământ era spaţiu gol. Acolo măturătorii îşi băgau seara măturile, lopeţile, căldările şi greblele uriaşe şi albe. Adulţii nu se puteau strecura acolo decât târându-se pe burtă. Eu însă intram cu uşurinţă, doar aplecându-mi puţin capul. În zilele cu soare se făcea foarte cald sub foişor; umbra şi umezeala mă făceau să mă simt ca într-o pădure tropicală. Peste tot, ca nişte palmieri, se ridicau pilonii. Într-o vreme se instalase acolo o familie numeroasă de pisici înfricoşătoare, sălbăticite, murdare, păroase şi cu ochii verzi. Erau cele mai violente făpturi, şi dintr-un colţ se auzea mereu şuieratul lor furios, de parcă aş fi tulburat cuibul unor cobre negre.

Şi mi-am adus aminte şi de iaz, şi de podeţele de scânduri, lungi, de scările de lemn, cu treptele mereu umede, de bărcile albe-argintii, ale căror nume păreau alese special ca să fie rostite cu voce tare – Vulturaşul, Chantecler. Mi-am adus aminte şi de acordeonistul schilod, care stătea într-un scaun cu rotile şi se uita urât la lume. Cânta la comanda trecătorilor – de regulă, studenţi cu şepci verzulii, tineri veseli (probabil băieţi de prăvălie), cu cămăşi brodate cu gulere răsfrânte, băieţi voinici (tot

vânzători în prăvălie, dar serioşi şi meditativi, în sacouri ţepene şi cu pălării de paie, tot ţepene) sau fete mereu îmbujorate, în bluze albe, cu şnuruleţe de catifea la gât, mirosind a caramele. Domnii cu pretenţii nu dădeau pe acolo. În ciuda numelui, Cistîe Prudî era de fapt un iaz mic şi murdar. Nici bulevardul nu era pe placul acestor domni – era îngust şi plin de coji de seminţe. Nici fanfara nu era pe gustul lor: nu cânta ce voiau ei să audă, iar publicul care se aduna lângă foişor i-ar fi făcut să strâmbe din nas.

— Dar mai ţii minte fanfara? l-am întrebat pe Kornilov şi i-am pus mâna pe umăr. Mai ţii minte cum cânta Pe dealurile Manciuriei?

A sărit imediat de pe scaun.

— Cum? Cistîe Prudî? Deci şi dumneata...

M-a apucat de mână. Stăteam în picioare şi ne uitam miraţi unul la celălalt.

— Deci şi dumneata...

În momentul acela mi s-au împăienjenit ochii, mi s-a pus un nod în gât şi, slăbit, m-am aşezat pe scaun. Chiar atunci s-a deschis uşa şi a intrat directorul.

— Ei, a zis el zâmbind, v-aţi înţeles? Minunat! Conservatorule de antichităţi, salută-ţi noul coleg. La urma urmei, tu eşti vinovat c-a apărut aici! Din cauza articolului tău a zburat el de la bibliotecă.

Articolul de care era vorba îl scrisesem la însărcinarea redacţiei şi fusese publicat într-unul dintre numerele din martie ale ziarului.

Scriam acolo că „Între cele mai mari depozite de carte din Uniunea Sovietică, Biblioteca Publică «A.S. Puşkin» din Alma-Ata ocupă un loc de frunte. După nişte informaţii departe de a fi complete, fondul ei de carte cuprinde peste şase sute zece mii de volume în treizeci şi cinci de limbi ale popoarelor lumii.”

Biblioteca, scriam mai departe, dispune de nişte rarităţi extraordinare: de exemplu, ediţia completă a Enciclopediei franceze a lui Diderot – toate cele treizeci şi cinci de tomuri; ediţia princeps a Elogiului nebuniei scris de Erasmus din Rotterdam. („Este foarte interesant exemplarul de la Alma-Ata. E plin de tot felul de însemnări. Pe prima pagină sunt nişte semne într-o limbă misterioasă, pe o pagină de la mijloc, pe margine e un scris din secolul al XVI-lea, iar pe ultima filă sunt nişte însemnări în ebraică. Oare câţi oameni au citit în felul lor şi au studiat această carte?”)

Apoi am scris despre cartea lui Galilei – despre ediţia care migrase la noi, pentru a ajunge în vitrina secţiei de la intrare: „Următoarea carte e scrisă în latină. Titlul ei, într-o redare parţială, sună aşa: Cartea autorului Galileo Galilei, licenţiat al Universităţii din Pisa, matematician extraordinar, în care sunt cuprinse şapte dialoguri despre cele două lumi ale lui Ptolemeu şi Copernic, la care se adaugă descrierea Pământului şi a mişcării lui.

Pe forzaţ este o gravură – trei astronomi care observă răsăritul soarelui. Lângă un Aristotel vlăguit şi un Ptolemeu vânjos ca un pugilist, se află silueta unduioasă a tânărului

Copernic. Este o carte celebră, care a pus bazele astronomiei moderne şi căreia i s-au consacrat monografii groase în toate limbile lumii. Geneza ei a fost studiată în detaliu de generaţii întregi de istorici. Cartea lui Galilei a apărut în Florenţa în februarie 1632, iar în anul 1633, autorul, în vârstă de şaizeci şi nouă de ani de ani, în genunchi şi într-o cămaşă zdrenţuită, s-a dezis, în beciurile Inchiziţiei, de adevărurile expuse în cele şapte dialoguri.

În bibliotecă se păstrează un exemplar al ediţiei scoase de celebra editură olandeză Elzevir după condangarea autorului. Pentru a nu îi face rău lui Galilei, editorul spune ferm că această carte a fost tipărită fără ştirea autorului. Inchiziţia a trebuit să lase impresia că s-a lăsat convinsă de această disculpare naivă.

În ceea ce priveşte condiţiile tipografice, ediţia este făcută cu minuţia remarcabilă, cu eleganţa şi cu simplitatea pentru care numele Elzevir a devenit faimos. Când priveşti literele curate, imprimate cu atâta precizie, îţi vine să dai crezare legendei stranii conform căreia caracterele tipografice ale lui Elzevir ar fi fost turnate din argint curat.”

Şi, în fine, înainte de căderea cortinei, cum s-ar zice, am dat lovitura de graţie. Dar tocmai acolo, la sfârşit, s-a strecurat în articol o greşeală de culegere, şi de la ea avea să pornească tot scandalul.

„Ultima carte la care s-a oprit cercetarea noastră fugară”, scriam eu, „nu a fost inclusă de către administraţia bibliotecii printre rarităţi. Ea stă modestă pe un raft, fără să atragă atenţia nimănui. Şi totuşi, până şi o examinare fugară, superficială, a fost suficientă pentru a-i stabili valoarea colosală. Este un in-folio uriaş de istorie a Inchiziţiei, datând din 1685. An de an, cu o precizie rară,

această carte uimitoare povesteşte despre torturi, execuţii şi prigoană religioasă. Un pictor necunoscut a ilustrat-o din abundenţă. Stâlpi de tortură, ruguri, tăiatul în patru, spânzurătoarea – iată care sunt temele acestor gravuri incredibile.

Ce carte e aceasta, cum a ajuns ea în Kazahstan? Oare mai există undeva vreun exemplar? La aceste întrebări, şefa secţiei de carte străină, tov. Popiatna, nu a putut să dea niciun răspuns. Avem totuşi motive să credem că acest volum este un unicat. Cartea încă îşi aşteaptă cercetătorul."

Şi articolul se încheia aşa: „Din păcate, prelucrarea ştiinţifică a acestei incredibile bogăţii culturale nu se află la înălţimea cuvenită. Ediţii foarte vechi, din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, zac pe raft, acoperite de praf, aşteptându-şi în zadar cititorul. În multe cazuri, cercetătorii din bibliotecă nu ştiu nici ei de ce comori dispun. Patruzeci de mii de volume în douăzeci şi cinci de limbi europene sunt toate în grija unui singur angajat. Desigur, în asemenea condiţii nici nu poate fi vorba de muncă ştiinţifică.

(...)

Nu putem să nu constatăm că Biblioteca Publică din Alma-Ata, cu toate că este una dintre cele mai bogate biblioteci din republicile socialiste şi dispune de cărţi de valoare internaţională, nu prea îşi cunoaşte bogăţiile."

Toate acestea fuseseră publicate în numărul de duminică. Aiupova citise şi rămăsese mască. Un articol despre bibliotecă, despre faptul că biblioteca era una dintre cele mai mari din Uniunea Sovietică, despre imensul ei fond de

carte, despre comorile nepreţuite pe care le adăpostea şi, în sfârşit, despre faptul că secretarul ştiinţific şi angajaţii bibliotecii nu ştiau nimic din toate astea şi habar nu aveau ce valoroase sunt cărţile lor. Ce însemna asta? Cine îi permisese unui obraznic de la redacţie să scormonească în biblioteca ei, să scoată ceva în evidenţă, să îşi exprime nemulţumirea, să dea vina pe cutare angajat, să se amestece în treburile ei? Şi ea, secretarul ştiinţific, nu ştia nimic! „Tovarăşa Popiatna se pare că l-a condus pe escrocul ăsta prin arhiva bibliotecii! Unde e Popiatna asta? Haideţi, aduceţi-o aici, să vorbesc eu puţin cu Popiatna asta aşa cum ştiu eu.” „Dar la noi nu e nicio tovarăşă Popiatna”, îi spuseseră secretarului ştiinţific angajaţii speriaţi. „Aşa deci!” şuierase femeia. „Aşa mă gândeam şi eu, că nu e nicio Popiatna la noi. E clar că totul e o abureală. Ia chemaţi-l pe individul care l-a condus pe corespondent prin bibliotecă!”

Când a ajuns cu povestirea în punctul ăsta, Kornilov – pentru că am redat exact ce mi-a istorisit el – a început să râdă şi a zis:

— Trebuie să-ţi spun că m-ai pus într-o situaţie tare stupidă. Aiupova şuiera şi scuipa şi zbiera la mine, iar eu tăceam ca un prost, pentru că la noi chiar nu e nicio Popiatna.

— Doamne! Păi şi eu am aflat numele ăsta abia din ziar. Ziarul nu-mi trimite şi mie corectura, şi uite ce-a ieşit… În loc să fie „La aceste întrebări, şeful secţiei de carte străină, se înţelege[35], nu a putut să dea niciun răspuns”, dactilografa a scris: „şefa secţiei de carte străină,

[35] În limba rusă, poniatno.

Popiatna” şi aşa mai departe. Ei, ce mai puteam face? Ziarul deja apăruse.

— Ei, de la Popiatna asta a început totul, a zâmbit Kornilov, reînnodând firul povestirii.

După ce aflase vinovatul, Aiupova se pusese pe treabă. Îl chemase pe şeful secţiei de conservare, îl făcuse cu ou şi cu oţet şi îl dăduse afară din cabinet. Îl chemase pe cercetătorul de la secţia de orientalistică, profesorul Gavrilov (el îmi arătase manuscrisele vechi ale Coranului), şi îl întrebase în ce scop creează agitaţie în jurul muncii sale de la bibliotecă şi de ce şi-a trecut în articol, fără cunoştinţa direcţiei ştiinţifice, nişte complimente îndoielnice. Gavrilov, profesor turcolog, încercase să se explice, dar atunci Aiupova înşfăcase intempestiv receptorul, sunase la secţia de cadre şi ceruse să i se aducă imediat dosarul personal al angajatului Gavrilov. Şi o spusese aşa de ameninţător, încât angajatul Gavrilov pălise şi dăduse să se aşeze pe canapea. Dar ea nu-i dăduse voie să ia loc şi îl trimisese înapoi la muncă, zicându-i că o să-l cheme ea dacă va mai fi nevoie. Peste o oră, într-adevăr, a fost chemat, dar de data aceasta la secţia de cadre, şi pus să scrie o autobiografie nouă. (Cealaltă, i s-a spus, fusese întocmită nesatisfăcător: nu era scris, de exemplu, de ce cetăţeanul Gavrilov părăsise deodată, în anul 1935, Leningradul şi catedra de arabistică pe care o conducea acolo şi se mutase în Kazahstan.)

Pe urmă, Aiupova l-a chemat la ea pe profesor a doua oară şi abia atunci a început lucrul cel mai monstruos. Urla, smucea receptorul telefonului care bâzâia întruna, după care îl trântea din nou în furcă. Pe birou avea dosarul personal al lui Gavrilov, cu autobiografia cea nouă, şi lua iritată când o hârtie, când alta, i-o agita pe sub nas şi o

arunca din nou pe masă. Zbiera la el, zicând că ştie foarte bine în ce scop s-a făcut totul, că noi ne-am înţeles să discredităm personalul bibliotecii, dar că n-o să ne meargă, ea o să se ducă şi o să spună tot. În cele din urmă, nefericitul profesor a fost târât din biroul secretarului ştiinţific mai mult mort decât viu.

În cazul lui Kornilov, totul a decurs mult mai simplu. Când Aiupova a început să strige şi să îi fluture pe sub nas cartea de muncă, el s-a sculat deodată, s-a dus la masă, i-a smuls cartea de muncă din mână şi a ieşit, trântind uşa.

Toate acestea mi le-a povestit Kornilov în timp ce se uita la panorama „Minunea secolului al XX-lea”, ciocănind cu degetele în masă.

— Aşa s-a întâmplat, a încheiat el. De-aia am venit la muzeu.

— Ei, ce să facem, am răspuns eu, a ieşit urât. Să vedem ce-o să fie mai departe, poate se liniştesc spiritele. Noaptea e un sfetnic bun.

Dar n-a apucat să vină noaptea: în seara aceea am fost sunat la muzeu de la redacţie şi mi s-a cerut să mă duc de urgenţă în cabinetul redactorului-şef. M-am dus şi, cum am deschis uşa, am şi dat cu ochii de Aiupova. Stătea în fotoliu, picior peste picior, şi fuma. Era îmbrăcată în eternul ei taior negru, cu fustă strâmtă. În veci mi s-au întipărit pe retină faţa ei prelungă şi gălbejită, buzele subţiri şi gestul – tăios, impulsiv, rafinat – cu care lua ţigara şi, după ce scutura scrumul, începea să o molfăie din nou. În timpul discuţiei, ţigara asta se stingea mereu şi

Aiupova, smulgând cutia, scăpăra chibriturile unul după altul, le rupea şi le arunca direct pe masă.

Când am intrat, imediat s-a întors spre mine.

— Ei, a spus redactorul-şef bucuros, intră, ia loc. Vă cunoaşteţi?

— Da, am răspuns eu, intrând şi luând loc. Ne cunoaştem.

— De nevoie, a precizat Aiupova.

— Minunat, a zis redactorul-şef, fără să ia în seamă tonul ei. Uite care e treaba...

Era mic de statură, corpolent, oacheş, cu o faţă rotundă şi cu o mustaţă scurtă, cu vârfurile lăsate în jos, care îl făcea să pară un om bun şi pus pe glume.

— Tovarăşa Aiupova, aici de faţă, e nemulţumită de articolul nostru, a zis el mai departe, privindu-mă drept în faţă cu ochii lui inteligenţi şi zâmbitori. Am încurcat multe acolo, am pus prea mult accent pe ceea ce nu trebuia. S-a scris mult despre rarităţi, dar munca neostoită a colectivului a rămas cumva la o parte.

— Ei, cum la o parte? Dimpotrivă, am scris că fondul de carte e uriaş, pe când sediul e neîncăpător, iar personalul, insuficient, ceea ce încetineşte lucrul.

— De-aia, pesemne, aţi şi inventat-o la sfârşit pe Popiatna, ca să suplimentaţi personalul, a intervenit Aiupova.

— Popiatna aşa e, n-avea ce căuta acolo, i-am spus redactorului-şef. N-am ce spune, redacţia s-a cam dat în

stambă, inventând un nou sublocotenent Kijé[36]: pe tovarăşa Popiatna. Cine o să răspundă pentru asta?

— Autorul, a sugerat amabilă Aiupova.

— Nu, nu, a zis repede redactorul-şef, fluturând din mână, deja v-am spus, tovarăşă Aiupova, că autorul aici nu are nicio vină, la el totul e corect; greşeala a apărut la culegerea textului. O să discutăm problema în şedinţa de redacţie. Cine a greşit, ăla o să răspundă. O să-l ardem la salariu...

Aiupova s-a uitat la mine şi şi-a trecut mâna tremurătoare pe spătarul fotoliului. Şi atunci deodată a pus stăpânire pe mine o furie inexplicabilă. Nu mai simţisem aşa ceva până atunci – ea mi-o transmisese, pentru că asta simţea ea. Pur şi simplu clocotea, totul tremura şi fierbea în ea ca într-o tigaie încinsă. Şi am vrut să-i dau focul puţin mai mare, s-o aduc la isterie, să o fac să urle. Am urât-o instantaneu, cu toate celulele trupului meu, şi am devenit prudent şi calculat.

— Că tot veni vorba, tovarăşe redactor-şef, am spus eu pe tonul meu obişnuit, de parcă nu se întâmplase nimic şi în cabinet nu era nici urmă de Aiupova, pe viitor ar trebui să introduceţi o regulă de fier: autorul să citească obligatoriu corectura.

— Da, avem regula asta, o avem, a zis redactorul-şef, încruntându-se de durere. Când putem, o trimitem, desigur. Dar problema e că noi suntem cotidian şi de aceea la noi sunt mereu mai multe excepţii decât reguli.

---

[36] Personaj al unei anecdote din timpul împăratului Pavel I: ofiţer fictiv, apărut din greşeala unui copist, lucru care n-a împiedicat însă ridicarea lui repetată în grad.

Uite, de exemplu, zboară deodată un material din numărul pe care îl pregătim, redactorul de noapte umblă la rezerve, ia, să zicem, articolul dumitale, numără rândurile, taie cât trebuie şi-l bagă pe coloana liberă. Ei, şi atunci ce corectură să mai trimitem autorului? Şi de unde să-l luăm pe autor? Ce să facem, să-l ridicăm din pat?

— Uite aşa apar de-alde Popiatna, am spus eu moralizator şi am auzit cum, în spatele meu, Aiupova se foieşte în fotoliu.

— Dar, la urma urmei, nu de Popiatna vorbim aici, a răbufnit ea şi, luând ţigara, a trântit-o cu atâta forţă, că s-a lipit de scrumieră. Problema e că nu trebuia să faceţi senzaţie (chiar aşa a spus, „să faceţi senzaţie”), ce, vă credeţi în America? Aţi găsit cu ce să uimiţi omul sovietic – secolul al XV-lea, al XVI-lea, Galilei, Inchiziţia... Nu, omul sovietic nu de asta e interesat. Iar activitatea bibliotecii nu se apreciază după câte ediţii din secolul al XV-lea sau al XVI-lea a adunat, ci după felul în care îşi deserveşte cititorii. De asta aţi uitat? de felul în care îi de-ser-veş-te! Iar dumneavoastră aţi alergat după senzaţie, după sen-za-ţi-e! Despre asta vorbim aici!

Aiupova zicea „senzaţie” de parcă tot ce era mai rău şi mai obscurantist în capitalism ar fi fost concentrat tocmai în senzaţia asta. Peştele putred pe care stă orânduirea exploatatoare. După ce şi-a răcnit tirada, a oftat şi şi-a umezit buzele. Iar eu mă uitam la Aiupova cu o ură nepotolită şi înţelegeam tot ce întâmplă cu ea. Urlase de-şi vărsase plămânii, izbise cu pumnul în masă, ocărâse, îi împroşcase pe toţi cu salivă la ea la bibliotecă, iar pentru lovitura finală, decisivă, îi rămăseseră cam puţine forţe. În plus, înţelesese că venise încoace degeaba: cel pe care îl ţinea vinovat de tot ce se întâmplase nu era deloc

implicat, vinovată era numai redacţia. Şi ce să facă Aiupova cu redacţia? Nimic. Nu se tipăreau erate. Aiupova îşi dădea foarte bine seama de asta.

— Şi nici pe cititori nu-i deserviţi prea grozav, i-am spus eu într-o doară, amical, apropiindu-mă de ea. Sala de lectură e mică, lipsită de confort, iar printre unele rafturi nici nu poţi să treci; ce se află acolo numai Allah ştie. Prin urmare, cam aşa stau lucrurile cu deservirea. Uitaţi, să vedeţi şi dumneavoastră.

Mi-am scos carneţelul din buzunar.

— La ora douăsprezece ziua un cititor a comandat o carte. De-abia peste zece minute a ajuns comanda la depozitul de carte, iar de acolo...

Aiupova mi-a aruncat o căutătură cruntă şi s-a tras deodată înapoi.

— Degeaba încercaţi, m-a întrerupt ea şi a dat atât de vijelios din mână, că mi-a zburat carnetul pe podea. Datele lui Kornilov nu mă interesează deloc.

— Păi nu sunt datele lui Kornilov, am protestat eu, am scos asta din raportul dumneavoastră.

— Cum, v-am dat eu raportul meu? s-a oţărât deodată Aiupova.

Căsca ochii la mine şi mi s-a părut că a şi pălit.

— Aţi auzit vreun cuvânt de la mine? Am vorbit eu cu dumneavoastră? Vi l-a dat tot omul ăsta care...

Deodată, s-a întors spre director.

— Despre problemele astea aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră în particular, a spus ea sec.

S-a lăsat tăcerea. Mă uitam la Aiupova. Aiupova se uita la mine.

— Ei, ce să zic, a bâiguit redactorul-şef, ridicându-se de la birou, haideţi să vorbim. Tovarăşul o să aştepte în altă cameră. Numai să nu pleci, m-a rugat el repede. Am nevoie de dumneata. O să te chem.

M-a chemat după zece minute. Când am intrat, Aiupova stătea jos, ca mai înainte, şi fuma.

— Ascultă, a început redactorul posac, dumneata ai informaţii că tovarăşul Kornilov ar fi fost deportat?

— Am.

— Cum? Pentru ce? Când? a continuat redactorul încruntat, copleşindu-mă cu o avalanşă de întrebări.

Aiupova se uita la mine şi pe faţă i se citea un sentiment de triumf şi aşa de multă răutate, că mi-a venit să râd. „Mai eşti şi proastă pe deasupra”, mi-am zis eu şi am răspuns:

— Tot ce ştiu mi-a povestit ieri. A avut un incident stupid în studenţie, au făcut ceva la beţie...

— Ce anume, ce anume?! mă tot înghiontea redactorul. Ce-au făcut? Nu te-ai interesat? E membru de partid?

— Nu ştiu.

— Fir-ar să fie! a spus tăios redactorul şi a lovit uşor cu pumnul mic în masă. Ei, nici măcar aşa, aproximativ, nu ştii despre ce e vorba?

— Ba da, aproximativ ştiu. A fost o ceartă între studenţi, nimic deosebit, şi el a nimerit acolo din întâmplare. Pur şi simplu a fost de faţă.

— Păi tot aia e, tot aia e! cânta victorios Aiupova. Din moment ce a fost deportat...

— Eu nu vorbesc cu dumneavoastră! m-am răstit eu la ea, de m-a auzit toată redacţia, şi am împins aşa de tare un scaun gol, încât s-a răsturnat pe podea. La urma urmei, nici nu e treaba dumneavoastră, ci...

Dar nu o ştiam bine pe Aiupova. S-a ridicat deodată ameninţătoare, s-a făcut mai înaltă cu un cap, zveltă, suplă şi, luându-şi elan, a aruncat cu ţigara în mine.

— Dar a cui e treaba? a răcnit ea. A dumneavoastră? Dacă i-am lăsa pe unii ca dumneavoastră să facă ce vor...

A alungat gândul cu un gest din mână.

— Conducătorul ne învaţă că presa sovietică este cea mai ascuţită armă şi că trebuie s-o mânuim cu mâinile curate, ştiţi asta?

— De parcă mâinile dumneavoastră or fi curate! i-am întors eu vorba. N-aş lăsa nici un pisic pe mâna dumneavoastră, darămite oameni!

— Ar trebui să fiţi dat afară din muzeu ca un mizerabil ce sunteţi, a bubuit Aiupova şi imediat s-a făcut din galbenă vânătă la faţă. Să fiţi luat la palme, să nu mai faceţi şi alte

ticăloşii! Ce, credeţi că nu se ştie că împuiaţi capul tineretului nostru cu poveşti fanteziste despre nu ştiu ce cultivator de mei?

— Ce? Ce cultivator de mei?

Recunosc, pur şi simplu am înlemnit. Parcă m-ar fi trăsnit cu ceva în moalele capului.

— A, nu mai ţineţi minte, aţi uitat deja? a zis Aiupova cu un zâmbet, aplecându-se şi bătând furioasă darabana în spătarul fotoliului. Minţiţi! N-aţi uitat nimic! Vă aduceţi aminte totul la perfecţie! Şi cum aţi făcut excursia la noi la bibliotecă, şi pe care oameni din personalul nostru i-aţi învăţat să ne calomnieze angajaţii cei mai de nădejde, şi cum aţi vândut la maculatură portretele conducătorilor noştri, vă amintiţi tot, tot…

Uşa s-a întredeschis şi de după ea a apărut chipul speriat al tuşei Nastia, femeia de serviciu.

— Şi dacă nu vreţi să vă amintiţi singur, o să vă facă alţii să vă amintiţi! a strigat Aiupova triumfătoare.

— Ei, ajunge, a spus deodată redactorul încet şi tranşant şi s-a ridicat. Ce-i asta, redacţie sau menajerie? Ce portrete de conducători ai vândut la maculatură?

— Păi ziare, ziare vechi, am spus eu, simţind deodată că mă ia cu greaţă. Acum vreo două luni, muzeul a vândut unui chioşc câteva puduri de ziare vechi.

— Dar cultivatorul de mei? Cu ăsta ce e?

— Întrebaţi-o pe dumneaei.

Am dat din mână a lehamite şi le-am întors spatele, nu-mi mai păsa de nimic, nici de Aiupova, nici de redactorul-şef, nici măcar de mine însumi. Aşa o silă mă cuprinsese deodată.

— Daaa, a lălăit-o redactorul. Daaa...

Aiupova mi-a aruncat o privire victorioasă, s-a ridicat şi şi-a luat servieta.

— Când o să fie nevoie şi o să mă întrebe cineva, o să povestesc, a spus ea zdrobitor, iar glasul începea din nou să-i fie melodios. Şi cu dumneavoastră de fapt nu mai vreau să am de-a face niciodată, să nu mai veniţi la noi.

În drum spre uşă, s-a oprit lângă masă severă, serioasă, imperturbabilă în adevărul ei inflexibil.

— Aşa că uite, tovarăşe redactor, am venit la dumneavoastră nu ca să mă plâng, ci ca să vorbim ca de la membru de partid la membru de partid. Desigur, sunteţi liber să faceţi ce doriţi, dar... presa sovietică trebuie făcută cu mâinile curate!

A strigat-o ca pe o lozincă şi cu asta a ieşit din birou.

S-a lăsat o tăcere grea. Redactorul-şef a stat multă vreme fără să zică nimic, doar uitându-se încruntat la tăblia mesei, după care a ridicat receptorul, a cerut tipografia şi a avut o conversaţie scurtă cu redactorul de noapte. Nu am prins conţinutul discuţiei. Stăteam pe scaun, dând tăcut din picior, şi în mine era un gol sfâşietor; mă simţeam singur şi mizerabil. Pe urmă redactorul-şef s-a ridicat de la masă, a început să umble prin birou, s-a dus la fereastră, a stat puţin lângă ea, a tras un stor, a luat

servieta de pe masă, a închis-o, s-a dus la uşă, a întredeschis-o şi a strigat:

— Tuşă Nastia, încuie uşa, noi plecăm!

Apoi s-a apropiat de mine şi m-a atins pe umăr.

— Să mergem, a spus el liniştit.

Era linişte şi nu se simţea nicio adiere de vânt. Pe cer strălucea o lună străvezie, iar la lumina ei totul părea albastru, verde sau cenuşiu; trunchiurile netede ale plopilor erau verzi, zidurile albe ale caselor scunde băteau în albastru, castelul de apă şi dalele pavajului – cenuşii-argintii. Lumina era atât de puternică, încât distingeam fiecare frunză a fiecărui plop şi fiecare groapă din asfalt, demascată de razele necruţătoare ale lunii. Băltoace mari, albastre, se formaseră la rigolă, şi în ele, ca nişte recife, pluteau nişte umbre negre, aproape violete. Am ieşit în bulevard şi ne-am apropiat de marginea caldarâmului, de şirul de plopi: la picioarele noastre, prin canale, curgea silenţios un şuvoi de apă – când negru de tot, pe sub plopi, când albastru cu scurte scânteieri violete, la răspântii.

— Undeva ard frunze, a spus încet redactorul-şef. Simţi fumul?

Dintr-odată, de pe partea cealaltă a străzii, dinspre livezi şi munţi, a venit o adiere caldă, delicată, aducând cu ea un nor mare şi cenuşiu, care mirosea a fum şi a mere. De după colţ s-a ivit silenţios micuţul GAZ al redacţiei, şi el verde la lumina lunii, şi s-a oprit drept în faţa noastră. Şoferul a deschis portiera şi a scos capul afară.

— Vania, du-te acasă, a spus redactorul. O să merg pe jos.

Portiera s-a închis la loc, iar glasul tânăr al şoferului a întrebat ceva.

— Nu, a răspuns redactorul-şef, mâine să vii pe la ora trei, nu mă duc la redacţie.

Am mai făcut câţiva paşi împreună şi, într-un sfârşit, redactorul-şef m-a întrebat:

— Ai auzit ce-a spus Aiupova?

— Da, am răspuns.

El s-a uitat la lună şi a tras adânc aer în piept.

— Ce mai noapte, ce mai noapte! a exclamat redactorul-şef pe cu totul alt ton, moale şi liric. Ştiţi, anul ăsta este prima oară când mă plimb noaptea. La câte lucruri renunţăm când îmbătrânim! Renunţăm la carne, nu mai mergem la munte, nu ne mai plimbăm noaptea... Şi doar sunt ultimii ani...

Tăceam.

— Da, uite ce lucru neplăcut cu Kornilov ăsta. Şi Aiupova are dreptate! Are, totuşi, dreptate!

— Cum adică are dreptate? m-am mirat eu, oprindu-mă din mers.

A oftat.

— Păi are dreptate, dragul meu, a zis el moralizator şi trist, luându-mă de braţ. Presa sovietică trebuie făcută cu mâinile curate. Ai înţeles? Elementele străine – oameni obijduiţi, reprimaţi, oportunişti, din alte clase – nu sunt

acceptaţi în preajma ei. Iar noi, uite, îi lăsăm să scrie. Uneori din cauza unui liberalism putred, alteori din lene – mai bine să scrie altul decât noi! Şi cel mai adesea, cum s-a întâmplat şi azi, din cauza bolii ăsteia idioate care se cheamă „mărinimie”. Şi uite ce iese. Omul atrage atenţia asupra unor lipsuri reale, demască pe cineva, iar cel demascat vine şi spune: „Protestez! În ziarul dumneavoastră aţi găzduit articolul unui duşman de clasă.” Şi n-ai ce replică să dai, trebuie să recunoşti; într-adevăr, i-ai găzduit articolul.

— Păi Kornilov e duşman de clasă?

Redactorul s-a uitat la mine şi a început să râdă.

— Ce, nu e duşman? a întrebat el cu bonomie şi tot el a răspuns: Probabil că nu e chiar duşman, dar numai eu şi dumneata ştim asta. Iar cel la care o să dea fuga Aiupova să se plângă n-o să ne întrebe pe noi. Cum o să privească el lucrurile? A fost condangat? Da, a fost. Pentru ce a fost condangat? Pentru activitate antisovietică. Deşi încă n-a fost reabilitat, colaborează totuşi la ziar. Foarte rău că i s-a dat posibilitatea asta. Şi cel care a admis aşa ceva a dat dovadă de lipsă de vigilenţă. Iată cum stau lucrurile. Înţelegi?

Tăceam.

— Aşa stau lucrurile, a repetat el insistent. Pentru că, atunci când o să spună aşa, n-o să mai am ce să răspund. Şi după aia du-te de explică. Şi o să pot să mă consider fericit dacă, după ce explic şi demonstrez tot şi aduc toate hârtiile, acelaşi tovarăş mă întreabă deodată simplu, omeneşte: „Şi trebuia să te legi tu la cap cu el, să-ţi faci neplăceri şi să ne faci şi nouă? Oare chiar n-ai găsit în

redacţie pe nimeni care să scrie un articolaş ca ăsta, dar care să n-aibă probleme la dosar? Şi atunci pentru ce le plăteşti oamenilor salariu?” Şi doar n-ai ce să mai zici. Are dreptate.

— Desigur, aşa e, am încuviinţat eu cam anemic, dacă privim lucrurile aşa, dar...

El s-a uitat la mine, a dat din cap deznădăjduit şi a oftat. Am pornit din nou pe strada scăldată în lumina lunii, pe lângă plopii albaştri şi cenuşii. Din loc în loc mai vedeam câte o fereastră scânteind roşiatică sau albăstruie, în timp ce treceam pe lângă chioşcuri şi garduri, livezi şi piaţete, străbătând oraşul adormit.

— Îmi pare rău de băiat, nici nu-ncape vorbă! a spus redactorul-şef. S-a zbătut, a făcut eforturi, a vrut să ne facă un serviciu, şi uite ce răsplată primeşte! Ce crezi, că nu mă gândesc şi la asta?

Tăceam.

S-a uitat la mine pieziş, apoi s-a aplecat repede, a ridicat o pietricică de pe drum şi, luându-şi puţin avânt, a azvârlit-o în bezna nopţii.

— Şi când te gândeşti că toată tevatura asta a pornit din josnicia lui Aiupova, pentru că voia să-şi scape pielea, a spus el după o clipă de tăcere. Ca nu cumva să-i mai treacă prin minte cuiva să se atingă de ea! Restul n-au decât să-şi frângă gâtul; ei să-i fie bine! „Ce e al meu e sfânt. Nu te băga, că-ţi rup gâtul, uite, ca lui Kornilov. Nici până acum nu şi-a găsit de muncă, nu-l primeşte nimeni nicăieri!” Ea doar asta vrea. Dar ar trebui s-o auzi: „Mie îmi place autocritica.”

Am pufnit în râs.

— Ea ţi-a spus asta?

A început şi el să râdă.

— Ea, în persoană. Cu asta a început discuţia. „Îmi place autocritica, eu îi critic pe alţii şi cer ca şi eu să fiu criticată în modul cel mai nemilos. Consider că fără critică nu poate fi vorba de progres.” Vezi, Doamne, aşa consideră ea! Ei, şi după aia: de ce am publicat articolul ăla? De ce-i reproşăm cutare şi cutare lucru, de ce n-am anunţat-o în prealabil, de ce am permis să i se impută atâtea lucruri?

Când am ajuns în capătul aleii, redactorul-şef m-a luat deodată de cot şi m-a întors încetişor înapoi.

— Să mergem! S-a făcut târziu. Soţia cred că stă acum călare pe telefon şi mă caută pe la toţi cunoscuţii. O să mă dea dispărut. Întotdeauna când ies de la serviciu mă duc direct acasă.

A tăcut puţin, de parcă ar fi rumegat un gând.

— E adevărat ce mi-a zis Aiupova? Kornilov vrea să vină la voi la muzeu?

Am ridicat din umeri.

— Acum n-o să-l mai primească. După ce o să bată ea pe la toate uşile şi-o să se plângă...

— Aşa laş e directorul vostru? a întrebat redactorul-şef, urmând un gând al lui.

— Nu, dimpotrivă, directorul e un om curajos, dar...

— Atunci o să-l sun mâine, s-a decis redactorul-şef. Poate să-l primească fără teamă. O să vorbesc eu unde trebuie, o să explic tot. Lucrul cel mai important e că articolul e corect! Kornilov ăsta e băiat de nădejde, a dat un material interesant, care stă în picioare. Asta trebuie avut în vedere. Şi m-au sunat deja de la CC să-mi spună să publicăm mai multe articole de felul ăsta.

— Făcute cu mâinile duşmanului de clasă? am întrebat eu.

El a izbucnit în râs şi a dat din mână, ca pentru a-mi alunga temerile.

— Lasă asta! Hai, la revedere. În sfârşit mă văd şi eu acasă. De patru ori am trecut azi prin faţa porţii fără să intru. Nu mi s-a mai întâmplat niciodată aşa ceva.

A dat să intre, dar deodată s-a oprit.

— Ascultă, a spus el grav, să nu te superi nici tu prea tare pe Aiupova. Acum o săptămână l-au ridicat pe bărbatu-său.

M-a trezit unchiaşul. Stătea la căpătâiul meu şi tuşea. Am ridicat capul.

— Dormi întruna, a şuierat unchiaşul, de parcă i-ar fi cântat două fluiere în piept. Vai, ce greu răsuflu, acum nici mahorcă nu mai fumez, dar tot mă apasă aşa, în coşul pieptului. Ei, hai, scoală, îţi zic! Hai, că aia cu propaganda ţi-a făcut praf tot imperiul, ţi-a dat jos toate pozele de pe pereţi.

— Care poze? am întrebat eu, încă buimac de somn.

— Du-te şi vezi, a zis unchiaşul şi a trântit supărat pe marginea patului fotografia lui Castagnier, un unicat găsit de mine în dosarele din arhiva muzeului.

— De unde ai luat-o? am întrebat, trezindu-mă de-a binelea.

— Nu ţi-am zis? Du-te, o să le găseşti pe toate pe jos.

Am sărit din pat şi am început să mă îmbrac. Unchiaşul stătea lângă mine, tuşea şi povestea:

— Mă cheamă şi zice: „Adă scara, să luăm fotografiile.” Eu i-o dau, bineînţeles, iar ea mă duce la panourile tale şi zice: „Uite, eu ţi le-arăt, iar mata le dai jos.” Când am ajuns la ăsta al tău, o întreb: „Da’ conservatorul ştie?” Iar ea: „Dacă nu ştie, o să afle. E ordin de sus, scoate fotografiile, n-ai de ce să te temi.” Ei, dacă tot mi-a zis să nu mă tem, atunci am jupuit toţi pereţii.

Cu portretul lui Castagnier în mână, am năvălit în muzeu şi m-am cutremurat: responsabila cu propaganda deja terminase cu „Prietenia între popoare” şi, cu mâinile în şolduri, comanda distrugerea „Culturii şi artei Kazahstanului”. Lângă ea, pe jos, se afla un morman întreg de rame şi tablouri. De peretele golaş era sprijinită o scară şubredă, pătată de var, şi pe treapta cea mai de sus dansa electricianul nostru, Petea – un băiat guraliv, de vreo douăzeci de ani. Ridicat pe vârfuri, se întindea să apuce o fotografie uriaşă, „Ceapaev cu statul său major”. Două femei – fotograful şi responsabila secţiei de conservare, Klara –, stăteau de o parte şi de alta a scării, sprijinind-o, şi se uitau cu teamă la Petea.

— Zoia Mihailovna, ce faci? am strigat eu.

Responsabila cu propaganda s-a uitat la mine şi a zâmbit. Era grasă, cu o faţă prelungă, aşa de întinsă, că mereu îmi venea s-o strâng în palmă, ca pe o pompă de clismă. Ochii propagandistei erau înguşti, ca de porc, cu irizări galbene.

— Bună ziua, m-a salutat ea sever. Te-am tot căutat! Uite, a dat ea din cap spre pereţi, facem curat la exponate, directorul a ordonat să înlocuim piesele învechite. La dumneata deja am terminat.

— Cum, l-ai dat pe Castagnier jos la ordinul directorului?

— Se înţelege! Cu siguranţă îţi dai seama şi dumneata că exponatul ăsta n-are ce căuta în muzeu.

— Şi de ce „cu siguranţă”? am întrebat eu furios.

Ea şi-a mijit ochii cu o viclenie atotştiutoare. Şi i-a mijit politic, ca să zic aşa.

— Păi ia uită-te mai bine la el.

M-am uitat mai bine. Desigur, Castagnier ăsta nu avea cine ştie ce gusturi. Se fotografiase într-o poză hamletiană: o pelerină neagră care îi cădea în falduri largi, uniformă, o pălărie neagră cu boruri mari, iar în mână un craniu.

— Aşa, şi?

— Uită-te cum e îmbrăcat, nu vezi cum e îmbrăcat? s-a răstit deodată propagandista, împungând portretul cu degetul.

De sub pelerina lui Castagnier se vedea uniforma Narkompros cu vipuşcă şi nasturi strălucitori, iar în piept era înfiptă insigna albă de absolvent al şcolii de jurişti.

— Ei, şi ce-i cu asta? am repetat eu, într-adevăr nepricepând nimic.

— Hai, dă-l jos, Petea, nu sta! a început deodată să strige propagandista, dând din mâini cu frenezie. Numai cu grijă, pentru numele lui Dumnezeu, să nu cazi din nou.

Am ridicat iritat din umeri. Responsabila secţiei de conservare, Klara, o kazahă frumoasă, subţire, oacheşă, semănând deopotrivă cu o indiană şi cu o cercheză, s-a îndepărtat de scară şi mi-a atins uşor cotul. M-am smucit nervos de lângă ea.

— Dar pe Ceapaev de ce-l daţi jos? am întrebat eu grosolan. Cine v-a permis să-l daţi jos?...

În momentul acela Klara m-a tras din nou de mânecă şi a ciripit la urechea mea:

— Te-am tot căutat... Trebuie să semnezi în caiet pentru nişte exponate, hai să mergem.

Am pornit mecanic după ea.

— Iar portretul poţi să-l laşi aici, a adăugat ea, o să-l iau eu mai târziu.

— Ba o să-l pun la loc pe perete, am strigat eu furios şi mi-am smuls cotul din strânsoarea ei.

— Dar mai întâi treci pe la director, m-a sfătuit împăciuitoare propagandista. Şi nu mai striga. Doar sunt vizitatori în muzeu.

— Aveţi dreptate, Zoia Mihailovna face exces de zel, mi-a spus Klara când am coborât. Ieri a dat jos peste o sută de

fotografii: Strângerea recoltei, Crescătorie de porci, Fabrica de confecţii, portretele unor fruntaşi în producţie, fotografii cu oameni de ştiinţă...

— De ce?

Klara a zâmbit şi a ridicat din umeri.

— Spune că e mai sigur aşa, prea mulţi au fost fotografiaţi. Li s-au dat titluri, onoruri, iar mai apoi s-au dovedit a fi duşmani ai poporului. E tare precaută.

— E o scroafă! am strigat eu şi l-am strâns aşa de tare pe Castagnier la piept, că a pârâit. E o scroafă şi gata!

Când am intrat amândoi în cabinetul directorului, l-am găsit aplecat peste masă, vorbind la telefon. Ne-a văzut, a zâmbit, a dat noroc cu mine şi apoi, cu multă dexteritate şi curtoazie, cum îi şade bine unui militar, i-a sărutat mâna Klarei. Ne-a făcut semn să luăm loc, a mai spus câteva cuvinte la telefon, l-a pus în furcă şi s-a ridicat.

— Ia zi, pe unde umblă Kornilov al tău? m-a întrebat. Ce-i lălăiala asta? A? Eu am pus şi rezoluţia, au bătut şi ordinul la maşină, iar el nicăieri. S-a învârtit pe aici o zi întreagă, şi acum parcă a intrat în pământ.

— O să vină, am spus. Ascultă...

— Mai întâi tu să mă asculţi, şi după aia te-oi asculta şi eu, m-a întrerupt directorul. Înainte de toate, găseşte-l pe Kornilov şi dă-i ordinul. Să aducă la secretariat cartea de muncă şi să se pregătească să plece imediat în munţi. O să vină administratorul să-l ia cu maşina. Ai priceput?

— Am priceput, dar eu altceva voiam să...

Directorul mi-a aruncat o privire deznădăjduită, a oftat, clătinând din cap, şi s-a întors spre Klara.

— Klarocika, a spus el cu blândeţe, eu plec acum şi nu mai vin pe-aici azi. Ai dumneata grijă de treaba asta, te rog eu, că uite, eu vorbesc cu omul de ştiinţă, iar lui îi umblă gândurile în altă parte, după vrăbii... a zis directorul cu un gest spre fereastră, după care s-a înveselit din nou şi s-a mai îmbunat. Ia zi, ai avut discuţia aia cu Aiupova?

Am încuviinţat din cap.

— Şi? Cum a mers?

— N-a fost mare lucru...

Directorul a lovit uşor cu palma tăblia mesei şi a izbucnit în hohote de râs.

— Cum n-a fost mare lucru? Bătăioasă mai e! Blestematele astea de mâini curate! O să-ţi arate ea ce mâini are! a zis el, devenind deodată grav. Aşa că fii atent, Kornilov să ia imediat ordinul şi să plece. Dacă e ceva, îi dă muncitori brigadierul Potapov. Deja am vorbit cu el. O să-i dea şi casă. Klarocika, trebuie să-i dăm cu decont vreo două sute cincizeci de ruble, bine? Eu l-am înştiinţat pe contabil, iar dumneata ai grijă să se facă. Nu uiţi, bine? Unchiaşul trebuie să vină pe la ora patru, am trimis pe cineva după el. Ce tot învârţi tu acolo?

— Pe Castagnier, am zis eu şi am pus portretul pe masă, în faţa directorului. Uite.

— Mă uit.

Directorul a întors portretul pe toate părţile şi pe urmă l-a pus din nou pe masă.

— Ei, şi ce-are aşa deosebit? Un gropar, adică un arheolog! a zis directorul, pronunţând cuvintele cu vădită plăcere. Tare interesantă mai e lumea asta a oamenilor de ştiinţă! Uite, ţine un craniu în mână, de ce oare? Klarocika, ai văzut la cinematograf Omul din cutie? Joacă Hmeliov, artistul poporului. Ei, e leit tipul ăsta: şi bărbuţa, şi uniforma... Numai craniul îi lipseşte. Bun, şi de ce mi l-ai adus mie? Ia-l acolo la tine şi pune-l pe perete, să se uite oamenii la el şi să se minuneze.

— Păi era la mine pe perete, dar l-a dat jos propagandista, a spus că dumneata i-ai dat ordin.

— Eu i-am dat ordin? Să-l dea jos pe ăsta?

Directorul s-a uitat din nou la portret.

— Nici vorbă! Cum ai zis că-l cheamă? Cas... Cvas... E francez, nu?

— Profesor de limbă franceză la gimnaziul din Orenburg, Castagnier.

— Parcă ziceam că-i Belikov, a zis directorul, râzând. Deşi ăla preda latina. Nu, n-am dat niciun ordin. Tu să te înţelegi cu ea.

— Păi dumneata eşti directorul. Ea m-a trimis la dumneata, am spus eu tăios. „Din ordinul directorului...” Uită-te numai ce-a făcut în muzeu! Toţi pereţii sunt jupuiţi! L-a dat jos şi pe Ceapaev, chiar sub ochii mei! Cine ştie pe cine o mai da jos acum!

Directorul s-a încruntat şi s-a aşezat în fotoliu.

— Dacă nu ştii, nu mai vorbi, mi-a tăiat el avântul. Nu pe Ceapaev l-a dat jos, ci pe ăia care apar cu el în fotografie. Un muzeul sovietic nu trebuie să se transforme într-o galerie de duşmani ai poporului, iar în fotografia aia sunt şi duşmani. Ceapaev nu putea să-i ştie, dar noi îi ştim. Şi tu, în loc să strigi şi să dai din mâini, mai bine veneai la mine imediat, ca să te lămuresc.

M-am uitat la Klara, care încerca să mă avertizeze din priviri. Dar n-am luat-o în seamă şi m-am întors din nou spre director.

— Bine, am spus, hai să zicem că, în cazul lui Ceapaev, apar nişte duşmani în fotografie, dar cu ciobanii ce-a avut? Pe ei de ce i-a dat jos de pe pereţi? Tot scriem despre ei, îi lăudăm că sunt oamenii noştri cei mai buni, că sunt constructori ai socialismului... Şi atunci de ce i-a dat jos din cui şi i-a trântit pe jos? Tocmai pe constructorii socialismului?

— Vezi că vorbeşte gura fără tine, m-a apostrofat directorul, ridicându-se ameninţător şi strivind aşa de tare prespapierul, că i s-au înverzit degetele. Tu-ţi dai seama ce zici?

— Eu îmi dau seama, am spus, aprinzându-mă la rândul meu. Dar de ăştia ce ziceţi, care, la ordinul dumneavoastră, jupoaie pereţii? Klara ştie ce mizerie au făcut acolo. Zi şi tu, Klara...

— Vai, Doamne, a spus repede Klara cu vocea ei moale, melodioasă. Vai, Doamne...

Preţ de o clipă, directorul s-a uitat mânios la mine, după care a ridicat receptorul, a chemat-o pe funcţionara de serviciu şi i-a poruncit să o caute şi să o trimită neîntârziat la el pe Zoia Mihailovna. Apoi s-a lăsat din nou în fotoliu şi s-a apucat să citească o hârtie. La mine nici nu se mai uita. În cabinet se lăsase o tăcere apăsătoare. M-am dus spre canapea şi m-am aşezat lângă Klara. Ea se uita la mine şi dădea din cap cu reproş. Deodată a intrat propagandista. Era roşie la faţă, înfierbântată, plină de praf. Bluza albă şi strâmtă (mereu purta bluze care plesneau pe ea) se murdărise la subsuori.

— Tocmai mă pregăteam să vin la dumneata, a spus ea. În mare, pot să zic că sus am terminat. Adineauri am primit un telefon de la Şcoala Nr. 12, directorul ne roagă...

— Stai puţin.

Directorul a luat de pe masă portretul lui Castagnier.

— Cine e ăsta?

— Un funcţionar ţarist, a răspuns propagandista.

— Şi care anume?

Tulburată, dădea din colţ în colţ.

— Nu ştii?

— Nu, dar...

— Şi atunci de ce l-ai dat jos? a întrebat-o directorul, punând portretul pe masă. Trebuie să-l pui imediat la loc, unde a stat până acum.

Propagandista mi-a aruncat o privire fugară. Eu tăceam şi mă uitam în podea. Klara, care stătea lângă mine, a întins o mână subţire şi mi-a strâns tare încheietura.

— Tovarăşe director, l-a implorat fierbinte propagandista, doar răspund de munca ideologică, nu?

— Şi?

— Şi chiar dumneavoastră m-aţi recomandat ca membră de partid, nu? Şi atunci cum pot să permit eu ca în muzeu, unde se fac vizite şcolare, să se lăfăie în văzul tuturor un satrap ţarist cu toate onorurile prinse în piept? Doar e un om de ştiinţă reacţionar, şovin, membru al Sutelor Negre[37]. Nu-l ştie nimeni în afară de cercetătorul nostru ştiinţific, el l-a scos nu se ştie de unde şi l-a băgat în expoziţie. Mă întreabă elevii: „Ce general e ăsta? De ce e aici?” Ce să le răspund?

— Şi până acum ce-aţi răspuns? am întrebat-o eu.

— Nimic. Tăceam, a zâmbit trist propagandista, făcând un gest de neputinţă.

— Ei, atunci tăceţi în continuare. Cine ştie carte o să citească legenda, acolo scrie tot – şi cine e Castagnier ăsta, şi ce a făcut, şi ce cărţi a scris, ba chiar şi de unde e luată fotografia.

S-a lăsat din nou tăcerea.

---

[37] Organizaţie radicală de dreapta, antisemită şi monarhistă, care s-a manifestat activ împotriva revoluţiei din 1905 din Rusia.

— Aşa că uite, Zoia Mihailovna, trebuie să pui la loc fotografia, a ordonat directorul. Mi se spune că şi în alte secţii ai mai dat jos câte ceva. Pe cine ai mai dat jos?

— Tovarăşe director...

Propagandista se uita încurcată la director. Directorul tăcea. Propagandista şi-a mutat privirea spre mine, a văzut că zâmbesc şi atunci şi-a ridicat cu semeţie capul şi a spus:

— Da, am dat jos şi în alte secţii! Am dat jos pe răspunderea mea câteva fotografii care mi s-au părut suspecte. Eu cred că trebuie să fim vigilenţi, tovarăşe director! Ştiţi câţi duşmani au fost demascaţi în ultimul timp în organismele noastre economice? Oare chiar am auzit noi de toţi? La noi vin oameni din tot Kazahstanul. Şi ce-o să spună când o să vadă la noi în muzeu vreun naţionalist sau vreun duşman al poporului? Unul care a contaminat recoltele cu insecte dăunătoare, iar noi l-am pus alături de Lîsenko[38]. Chiar de curând s-a întâmplat ceva de felul ăsta... Klara Fazulaevna a fost şi ea de faţă.

De data asta i-am strâns eu mâna Klarei, iar ea şi-a întors capul fără să spună nimic.

— Nu, Klara Fazulaevna nu are nicio legătură cu asta, a spus directorul, urmărindu-mă cu privirea. Desigur, se pot întâmpla atâtea, dar nu poţi să le prevezi pe toate. Uite, prevăd totuşi un lucru. Parcă văd că mă sună mâine cineva de la comitetul raional şi-mi spune aşa: „Se află acum la mine un stahanovist cunoscut şi se plânge că tu, director de muzeu, i-ai dat jos portretul de pe perete şi i l-

---

[38] Trofim Denisovici Lîsenko (1898-1976), agronom şi biolog sovietic, iniţiatorul agrobiologiei inspirate de tezele lui Miciurin.

ai aruncat la gunoi. Ce faci, prietene, vrei să laşi muzeul cu pereţii goi, ca să dormi tu bine? Că i-ai dat afară pe duşmani, e bine c-ai făcut-o, dar de ce-i trimiţi la groapa de gunoi şi pe eroi laolaltă cu ei, cap sec ce eşti?” Ce-o să răspund la asta? Că am o propagandistă extrem de vigilentă, care a decis că nu trebuie să aibă încredere în nimeni? Cu răposaţii, cică, lucrurile sunt clare, dar uite, ăştia vii... cine-i mai ştie... Aşa să zic, nu?

Ea tăcea.

— Aşa că uite ce te rog, pune totul la loc aşa cum a fost! Şi să faci asta chiar acum.

Ea tăcea.

— Chiar acum, Zoia Mihailovna, te rog foarte mult. Uite, o să te ajute Klara Fazulaevna.

— Să mergem, a răspuns scurt Klara şi s-a ridicat de pe canapea.

— Bine, dacă e ordin... a zis propagandista cu jumătate de gură.

— Da, da, îţi ordon, Zoia Mihailovna, a întrerupt-o scurt directorul. Pe răspunderea mea.

Propagandista a pornit spre uşa biroului şi, din prag, s-a mai uitat o dată la mine.

— Când omul n-are ce face, a zis ea cu un zâmbet, le caută altora nod în papură. Ei, poate încep şi eu să-ţi caut nod în papură...

Nici nu a închis bine uşa, că a şi început să zbârnâie telefonul. Directorul a ridicat receptorul, a ascultat puţin şi deodată a început să zâmbească şi să încuviinţeze din cap. La coada ochilor îi apăruseră riduri mici, şmechere.

— Da, da, tovarăşă Aiupova, a spus el bucuros. Vă ascult, vă ascult, tovarăşă Aiupova. Cum îl cheamă, cum spuneţi?

S-a uitat scurt la mine.

— Da, da, avem un angajat cu numele ăsta. Ei, nu, deocamdată n-am primit nicio reclamaţie în legătură cu el. Da, lucrează bine! Ce s-a întâmplat? Aha, aha... Vai, cum se poate aşa ceva? O, trebuie să ne ocupăm de asta, neapărat! Uite unde duce lipsa de vigilenţă! Tovarăşă Aiupova, acum am o mică şedinţă, mă aşteaptă oamenii, aşa că, dacă-mi daţi voie, o să vă deranjez peste vreo jumătate de oră. Totul e foarte, foarte important, tot ce spuneţi. Mulţumesc, mulţumesc mult! Bineînţeles, tovarăşă Aiupova! Ca de la membru de partid la membru de partid...

A pus receptorul în furcă şi a început să înjure cu sete.

— Şi când te gândeşti că-şi închipuie că salvează ţara, a spus el gânditor şi s-a ridicat de la birou. Să mergem, că acum vine maşina după mine.

Şi-a luat şapca din cuier, a ieşit pe coridor, dar s-a oprit deodată şi s-a uitat la mine de parcă atunci mă vedea pentru prima oară.

— Ascultă! Ce-ai zice dacă te-aş trimite o lună la Moscova? Ai auzit ce-a zis adineauri propagandista, şi a mai sunat şi

Aiupova să te reclame. Acum oricum n-ai nimic de lucru. Ce zici, pleci? Doar vezi şi tu ce vremuri ne aşteaptă.

— Ce vremuri? am întrebat eu, păstrându-mi calmul.

— Vin vremuri tare grele, a spus directorul, pierzându-şi răbdarea. Da’ ce, eşti copil? Nu citeşti ziarele? Foarte rău dacă nu le citeşti. Doar trăim pe linia frontului. Piloţii noştri doboară avioane germane lângă Madrid. Deocamdată numai lângă Madrid, dar în curând o să le dărâme şi lângă Paris, şi lângă Varşovia, şi lângă Praga, şi poate chiar şi mai aproape. De asta, oricât te-ai ascunde, nu poţi să scapi. Chiar nu te gândeşti şi tu?

Tăceam.

— Dar ce înseamnă că trăim pe linia frontului? a continuat directorul. Înseamnă că statele-majore – şi al lor, şi al nostru – veghează tot timpul, zi şi noapte. Se sabotează unii pe alţii cu spioni şi diversionişti. Pe unii îi cumpără, pe alţii îi sperie. Se găsesc destui bani pentru asta, iar spaimă, şi mai şi. Ai citit ce-a spus tovarăşul Stalin despre împresurarea capitalistă? Ai citit că e un lucru foarte neplăcut? Aşa e, dar împresurarea asta, cum să-ţi zic...

Directorul îşi frământa degetele.

— Este ca un ulcer cronic, te roade şi te roade, dar poţi să trăieşti cu el, numai că nu trebuie să uiţi că există. În schimb, să fii pe linia focului e mult mai rău. Şi uite, noi trăim pe linia asta. Şi dacă e aşa, atunci cu siguranţă există transfugi şi de o parte, şi de cealaltă. Înţelegi?

Am încuviinţat din cap.

— Iar transfugii sunt de tot felul. Unul pur şi simplu aruncă arma din mână şi fuge, dar sunt şi unii care nu fug niciodată, ci se tupilează prin statele noastre majore şi îşi văd de treabă chiar de acolo. Pentru ăia lucrează, a spus directorul, arătând cu mâna spre vest. Ai înţeles? Dacă e şi un singur duşman în statul-major, o armată întreagă poate să se pună în mişcare şi să se îndrepte spre un câmp minat, mergând la moarte sigură. Şi cum îl descoperi pe unul ca ăsta, dacă sunt toţi de-ai tăi şi n-ai pe cine bănui? Dacă fiecare ţi-e ca un frate sau ca un fiu, dacă ai dormit cu el sub aceeaşi manta şi ai împărţit cu el acelaşi colţ de pâine?

Directorul vorbea încet, pătimaş şi simplu.

— Dacă e cel mai bun dintre cei mai buni, dacă a avut numai victorii în trecut, iar acum munceşte zi şi noapte? Te întreb, cum îl recunoşti? Cum? Cum? Ăsta-i schepsisul, că nu poţi deloc să-l recunoşti. Şi trebuie să-l recunoşti, trebuie! Pentru că altfel, ne paşte moartea... Milioane de morţi. Şi o să-l descoperim! Nu imediat, ci peste zece, douăzeci de ani. Şi atunci nu-l mai cruţăm! Dacă e viu, îl împuşcăm, dacă e mort, îl scoatem din graţii, îi dăm jos portretele de pe pereţi, îi deportăm soţia, îi luăm în vizor pe prietenii lui.

— Dar prietenii cu ce sunt vinovaţi?

— Dracu' ştie cine o fi şi prietenul lui şi ce-i poartă pielea, a zis directorul, uitându-se cu severitate în ochii mei. Un transfug nu poate să facă nimic singur. Singur, e zero barat. Anturajul lui, uite ce e important. Şi o să dăm foc întregului anturaj, aşa cum dădea mama foc cuiburilor de ploşniţe. Şi după aia o să pârjolim şi ţărâna în care şi-au făcut cuib trădătorii ăştia. O să-i pârjolim pe toţi cei

nesiguri, pe toţi cei care şovăie, gata de trădare, pe toţi duşmanii prezenţi, trecuţi şi viitori, toată mizeria asta o s-o distrugem dinainte. Ai înţeles? Dinainte!

— De înţeles, am înţeles, am spus eu, că nici nu e aşa de greu de înţeles... Dar oare poţi să execuţi pe cineva pentru o crimă înainte s-o comită? Asta înseamnă să pedepseşti nu pentru ceva, ci în numele a ceva. Aşa doar i se aduce jertfă lui Moloh, nu se consolidează un stat. Şi lui Moloh nici nu-i pasă, că e din bronz! Iar statul sovietic n-o să se facă mai puternic luându-şi astfel de precauţii.

— Ei bine, noi o să-i distrugem în numele revoluţiei noastre, a strigat directorul şi a bătut din cizmă. O să-i distrugem! Aşa că să nu te mai prind că întrebi de ce sunt date jos portrete şi cine anume e dat jos. Să ştii că i-au dat jos pe duşmani. Un alt duşman ascuns a fost demascat şi dat jos. De-acum încolo să ţii pentru tine întrebările astea blestemate. Şi să-ţi ţii gura! Ţine-ţi gura cât mai mult! Ca să nu te trezeşti într-o zi că vin să-ţi taie limba, cu capul tău deştept cu tot. Nu se încurcă nimeni cu explicaţii acum. Înţelege şi tu ce vremuri ne aşteaptă.

Directorul a plecat, iar eu am rămas singur pe coridor. „Ce vremuri ne aşteaptă”, spusese el. Încă nu ştiam ce vremuri ne aşteaptă şi de ce trebuie neapărat să mă aştepte şi pe mine, dar deodată am simţit un frig înfricoşător şi m-au trecut aşa nişte fiori, că mi-au amorţit degetele. O singură dată mă mai simţisem aşa, când mă urcasem în clopotniţă, mă aplecasem peste balustradă şi rămăsesem aşa suspendat deasupra unui hău de cincizeci şi cinci de metri. Frica şi melancolia mă invadaseră şi mă paralizaseră cu totul. Nu mai aveam putere nici să stau în picioare, nici să mai gândesc, dar nici să rămân pe loc, aşa că m-am smuls din starea aceea şi am luat-o la fugă. Dar de data aceasta

nu am mai fugit la cioburile mele, la pietrele de mormânt şi la idolii de piatră, ci pur şi simplu l-am proptit pe Castagnier de perete şi am luat-o la fugă spre parc, sub cerul liber.

Era o dimineaţă senină, trandafirie, răcoroasă, cu foarte puţin vânt. Plopii foşneau, dar munţii se vedeau aşa de clar şi păreau să fie atât de aproape, încât ai fi zis că sunt chiar în spatele parcului. Pădurile albastre se căţărau pe povârnişuri. Stăteam şi mă uitam la ele şi îmi spuneam că, dacă aş da de o maşină care să meargă într-acolo, peste o jumătate de oră aş putea fi la munte, în răcoarea şi prospeţimea de acolo. Aşa m-a găsit Kornilov. Traversa parcul, fluturând în mână un carneţel cenuşiu – cartea lui de muncă.

— Ascultă, a exclamat el uimit, la mine s-a rezolvat deja totul! Am fost primit! Dumitale trebuie să-ţi mulţumesc?

— Eu n-am niciun merit, am răspuns eu, fără să mă mişc. Să treci mâine pe la director, azi deja a plecat.

S-a uitat mirat la mine şi m-a întrebat:

— Păi poate îmi arăţi biroul în care o să lucrăm?

Am clătinat din cap.

— Nu am când.

A stat aşa o clipă, contrariat, după care mi-a atins cotul.

— Ce-i cu dumneata? Nu ţi-e bine?

— Nu, am răspuns, n-am nimic.

A stat puţin în cumpănă, neştiind ce să zică, şi, într-un sfârşit, m-a rugat sfios:

— Atunci poate îmi arăţi locul meu...?

— Nu acum, acum du-te la Klara Fazulaevna. Ei i-a cerut directorul să se ocupe de dumneata. Eu mă duc la colhozul Uriaşul Munţilor. Tocmai aşteptam o maşină. Trebuie să vină din clipă în clipă. La revedere! Du-te!

Partea a II-a

Capitolul 1

O maşină oarecare m-a lăsat chiar lângă colhozul Uriaşul Munţilor. Se nimerise să fie un şofer cu chef de vorbă, din rândurile băieţilor buni din partea locului, aşa că în zece minute ştiam deja totul despre brigada a VI-a şi despre brigadierul Potapov.

Aşa am aflat că Ivan Semionovici este un om serios, respectat şi că îi cam place să tragă la măsea, ce-i drept, dar fără asta oricum nu se poate. Că anul trecut ar fi dezgropat aici vreo trei oale şi că una, se zice, era plină cu cervoneţi. Dar cine să mai ştie dacă e adevărat sau nu? Acum stau toate goale în magazie, poate să le vadă orice curios.

Când am început să urcăm povârnişul, au început să apară şi livezile: şoferul mi-a explicat că recolta de mere de anul ăsta e „excepţională”, unele crengi fuseseră proptite cu furci ca să nu se frângă sub povara fructelor. O recoltă magnifică, ce mai! Dacă voiam să iau nişte mere, cel mai bine era să vorbesc cu paznicul, tanti Daşa. Casa ei e aia izolată, de la marginea satului! Dar oare nu venisem prea devreme pentru mere? Doar merele Aport încă nu fuseseră culese.

L-am întrebat de ce aş lua neapărat Aport. Că doar Moscova era plină de Aport. Auzisem, în schimb, de nişte mere lămâioase, deosebite. Atunci şoferul s-a întors spre mine şi m-a întrebat:

— Da’ ce, aţi venit în delegaţie? Păi atunci ascultaţi aici la mine, a zis el pătimaş. Să întrebaţi de Aport! Numai de soiul ăsta şi de niciun alt soi! Când o să deschideţi la Moscova o ladă de mere din astea, o să rămână toţi cu gura căscată, acolo neam de neamul lor n-a văzut aşa nişte mere. Un măr ajunge şi la un kil! De aceea se şi numeşte oraşul Alma-Ata, că e patria merilor. Ce-i tot daţi cu lămâioasele? Sunt nişte mere pricăjite, galbene, mai mare jalea. Nu, Aport! Numai Aport! a insistat el cu fermitate.

Am ridicat din umeri. De câte ori nu auzisem asta despre Alma-Ata? „Patria merilor.”

Din vechime erau renumiţi în Rusia castraveţii de Nejin, pepenii galbeni din Ceardjui, vişinele de la Vladimir, pepenii verzi din Kamîşin şi Aportul din Vernîi. Într-adevăr e un măr aproape incredibil – uriaş, strălucitor, de un roşu aprins. Când am văzut prima oară mere din soiul acesta,

nu mi-am putut crede ochilor. Se aflau pe o tavă neagră de tablă, pictată cu trandafiri mari, ca de la crâşmă, dar până şi trandafirii aceia uriaşi păleau în comparaţie cu cele trei mere care ocupau singure toată tava – nişte mere strălucitoare ca nişte matrioşti lăcuite de la târg, cu pete colorate şi nişte vârtejuri de lumină verde. Erau aşa de frumoase, că mi-era şi frică să le ating. Seara am luat totuşi unul şi l-am despicat în două. Abia îl atinsesem, dar imediat a pocnit sec, împroşcându-mă cu seva lui acidulată, înţepătoare. Am ridicat jumătate de măr la lumina lămpii şi fructul a strălucit deodată, ca o bucată de cremene, împrăştiind în jur scântei ca nişte cristale de gheaţă, mai mari şi mai mici, de-ai fi zis că e o piatră preţioasă – nu marmură, nu alabastru, ci o piatră cu totul altfel, uşoară, pârâitoare, sonoră, nu moartă, ci vie, vibrând în palma mea.

Aportul de Alma-Ata! Nimeni nu s-a ocupat vreodată de istoria lui. Mărul acesta a avut parte de o naştere uşoară şi rapidă.

Într-o bună zi, în ziarele din capitală şi pe nişte foi volante a apărut un anunţ. Ţin foarte mult să-l includ aşa cum a fost el tipărit, cu sublinieri numeroase, cu litere de-o şchioapă, ţipătoare, cu alineate multe şi semne de exclamare. Dacă e tipărit cum dă Dumnezeu, textul moare, când de fapt a fost făcut să strige, să cheme şi să laude.

„Din oraşul Vernîi a fost adus un sortiment nemaivăzut, Alexandru cel Mare, minunat ca frumuseţe, gust şi mărime!

De la 7 la 8 verşoci în circumferinţă!

Nişte mere cum n-a mai văzut Petersburgul! Şi cum n-a mai văzut nici străinătatea! Un sortiment asemănător s-a obţinut în Belgia, dar prin calităţile lui e de trei ori mai mic decât Marele Alexandru şi de cinci ori mai scump!”

Aşa se prezenta magazia de fructe a lui Rusakov.

Aceasta a fost naşterea subită şi victorioasă a Aportului de Alma-Ata.

A crescut în liniştea livezilor şi a teraselor, a gustat din pământul şi apa din Alma-Ata şi i-au plăcut aşa de mult, că le-a rămas fidel pentru totdeauna; dacă-l smulgi de acolo, se usucă şi moare. Aşa că multă vreme nu a ştiut lumea de el.

„Înainte de anul 1910 nu ştiam ce să facem cu fructele noastre”, scrie Semirecenskie oblastnîe vedomosti, „mai ales cu merele şi cu perele. O căruţă întreagă de fructe se vindea cu 50 de copeici. Din 1910, tabloul se schimbă decisiv. S.T. Tihonov, o persoană publică extrem de cunoscută locuitorilor din Vernîi, a luat cu el câteva sortimente de mere şi de pere, s-a dus la Petersburg şi a încheiat acolo un contract cu negustorii de fructe.”

Acesta a fost începutul. Şi, desigur, un început cu adevărat fericit.

Cu numele acestui măr s-ar cuveni să fie botezat nu numai oraşul, ci şi întregul ţinut. Dacă Wilhelm Tell ar fi trebuit să tragă cu săgeata într-un asemenea măr, nu ar mai fi fost un erou. Da, dar nu cu asemenea mere aveau de-a face locuitorii acelor vechi văi şi piemonturi. Alma-Ata este patria unui cu totul alt soi de mere. Merii Aport cresc pe dealuri şi la poalele munţilor. Printre ei sunt şi meri pitici, răsuciţi de vânt şi culcaţi pe pantele râpelor, şi pomi înalţi, zvelţi şi rămuroşi, şi unii care seamănă foarte mult cu nişte sălcii – nişte vrejuri viguroase, amare, verzi ca nişte şerpi. Din văi se caţără pe povârnişul munţilor în număr atât de mare, că nici piciorul nu ai unde să-l pui. Acolo capătă forţa şi agilitatea plantelor de munte. Se caţără mult timp, decenii întregi, se târăsc pas cu pas, metru cu metru, când singuri, când în pâlcuri, iar atunci când ajung, în sfârşit, pe creştetul dealului, ce mai înfloresc acolo în familii armonioase! Îşi îmbrăţişează rădăcinile, îşi împletesc trunchiurile şi crengile, uneori chiar cresc unul din altul. Fructele lor însă cresc tari, acre şi mici cât un ou de porumbel. Dar pentru vechii locuitori din munţi, ele păreau uriaşe. Şi, desigur, nu degeaba păreau aşa. Asemenea meri sălbatici nu mai întâlneşti nicăieri. Unii fac mere de un roşu strălucitor, aproape carmin (cu un miez uşor trandafiriu, de culoarea marmurei purpurii), alţii dau nişte mere galbene şi alungite, care seamănă cu nişte lămâi minuscule (din soiul ăsta trebuie să fi apărut lămâioasele), alţii fac nişte fructe albe şi rotunde, acre şi lipicioase, iar încă alţii dau pur şi simplu mere sălbatice – verzi şi amărui. Tocmai sub aceşti meri a avut loc acea mare bătălie despre care avea să vorbească mai târziu academicianul Bartold în monografia sa consacrată istoriei acestor locuri. Dar oraşul cel vechi nu a fost găsit nici până acum. Poate pentru că nimeni nu l-a căutat sau poate pentru că străvechea Alma-Ata se află în cu totul alt loc şi nici nu şi-a

luat numele de la aceste mere pădureţe. Poate că numele oraşului nu are nimic în comun cu merele, nici cu merii, ci înseamnă cu totul altceva. Câţi nu au umblat pe aici în ultimele douăzeci de veacuri? Usuni, saki, mongoli, toţi îşi lăsaseră cartea de vizită, sub forme felurite: ba gorgane, ba pietre, ba aramă şi bronz. Numai gorganele erau cu nemiluita.

„Gorgane de mărime medie şi mică se găsesc pe tot teritoriul oraşului Vernîi, precum şi în staniţele şi cătunele din preajmă”, scria Castagnier în anul 1889 şi adăuga: „În oraş şi în staniţe aceste gorgane au fost, în cea mai mare parte, dezgropate, pentru că ele împiedicau construirea de conace. Acum se întind toate, în linii mai drepte sau mai puţin drepte, de la vest spre nord, de la munte spre stepă, pe malul râurilor.”

Prin urmare, pe aici a fost, fără îndoială, migraţie, dar cine şi cum poate demonstra că tocmai aici trebuie căutat un oraş vechi? Tot aşa şi oalele vechi după care urma să mă duc: oare demonstrează ele ceva?

— Stai, stai, i-am spus şoferului, uite o firmă pe care scrie „Conducere”. Opreşte maşina.

Un om mic cât un gândac, cu nasul gros, într-o cămaşă neagră, fără brâu şi în galoşi încălţaţi direct pe piciorul gol, a ieşit din casă când a auzit huruitul motorului şi s-a oprit în prag, uitându-se la noi supărat şi nedumerit. Nu ştiu cum, dar imediat am înţeles cine este şi am întrebat:

— Brigadierul Potapov?

— Chiar el, a răspuns omul posac. Şi dumneata? Eşti de la direcţia agrară orăşenească?

— Să mergem la conducere, am spus eu. Nu, nu sunt de la direcţia agrară orăşenească. Vasele sunt încă la dumneata?

— Deci ne luaţi olurile astea? (Brigadierul vorbea ca în sud, zicea „oluri”, nu „oale”.) Luaţi-le, luaţi-le! Ne-au umplut toată magazia, nici nu mai ai unde să pui piciorul! Chiar te rog, ia-le...

— Bine. Le luăm mâine.

— Luaţi-le, luaţi-le, a zis el şi, când a împins cu piciorul oala cea mai apropiată, aceasta a început să zumzăie ca un stup de albine. Voiam să le folosesc pentru varză. Le şi spălasem, le curăţasem frumuşel de cenuşă, dar taman atunci a dat buzna aici contabilul vostru, care a sărit ca fript: „Cum se poate aşa ceva! O mare valoare istorică! Locul lor e la muzeu!” Aşa că luaţi-le odată şi puneţi-le în muzeu.

În magazie era cam întuneric, mirosea a rogojină uscată şi a peşte sărat. Întunericul îi dădea încăperii un aer deosebit, ca acela al unui conac dărăpănat într-o zi însorită. Podeaua şi pereţii erau traversaţi de fâşii albe şi galbene de lumină. Pe jos zăceau de-a valma greble, lopeţi late de lemn, stropitoare, găleţi albe zincate, vârâte una într-alta; în mijlocul magaziei se lăfăia o monstruozitate pe nişte roţi verzi, o semănătoare sau o treierătoare, sau cine ştie ce maşinărie agricolă. Cum a intrat, brigadierul s-a şi aşezat pe scara maşinii.

— Aveţi patru? am întrebat eu, interesându-mă de oale.

— Şase, a zis brigadierul cu un zâmbet. Două sunt la duş, o să ţi le aduc mâine şi pe alea. Gata, te-ai lămurit? Atunci să mergem!

Am ieşit în livadă. Totul era inundat de lumină. Străluceau pe acoperişuri plăcuţele de ardezie încinse de soare, şi tot aşa străluceau şi trunchiurile merilor, date cu var. O adiere uşoară se juca prin iarba înaltă, necosită, şi în aer plutea un parfum de pământ reavăn şi de regina-nopţii. Iar dincolo de meri, undeva, peste câmp, râdea tare, în hohote, o femeie. Hohotea şi spunea: „Of, Doamne Dumnezeule, of, of, nu mai pot, nu mai pot!”, şi din nou râdea în hohote.

— Auzi? m-a întrebat brigadierul, făcând un semn din cap spre direcţia din care se auzea glasul femeii. Korşunova! Korşunova, diavoliţă ce eşti! Las’ că-ţi arăt eu ţie repetiţie!

Hohotul a amuţit o clipă, după care, ca pentru a-i face în ciudă brigadierului, vocea şi-a reluat lamentaţiile: „Of, Doamne Dumnezeule, nu pot, nu pot, nu pot!” Şi din nou hohote de râs.

— Pfui, blestemata!... O ţine una şi bună, a zis furios brigadierul. E vai de capul ei. Auzi, actriţă!

— Cine se ocupă de cercul dramatic? l-am întrebat.

Brigadierul a dat din mână a lehamite.

— Nu, nu-i niciun cerc dramatic aici, ea e mai presus de aşa ceva. Studiază la Alma-Ata, la nu ştiu ce şcoală superioară de teatru... e nepoată-mea, fata soră-mii. A venit peste vară s-o ajute pe maică-sa. Auzi cum o ajută?

Dar lasă, stai să vezi la şedinţă, o să-i arăt eu „ha, ha, ha!”.

Şi a pornit repede pe potecă, bodogănind supărat.

— Dar poate că are talent, nu? l-am întrebat eu, ajungându-l din urmă.

El s-a oprit, măsurându-mă din priviri.

— Păi cum altfel? Ce, crezi că până acum n-a avut niciun strop de talent, şi deodată s-a procopsit cu talent cu carul? m-a întrebat el ironic. Sigur că are talent! Acolo fără talent nu te duci! Acolo talentul este cel mai important.

S-a uitat la mine cu subînţeles şi a zâmbit.

Am vrut să-i spun ceva, dar el s-a oprit deodată, s-a uitat la soare, şi-a băgat mâna în buzunarul vestonului şi a scos de acolo un ceas vechi din argint negru. I-a păcănit cu zgomot capacul gravat cu o monogramă plină de înflorituri, a cercetat cadranul şi a spus:

— Tiii! S-a făcut deja ora prânzului. Te rog să pofteşti pe la mine să mâncăm ce ne-a dat Dumnezeu.

— Ei, nu, nu, am încercat eu să refuz, am vrut doar...

— Te rog, te rog, nu te saturi numai cu olurile, a insistat brigadierul, luându-mă de cot.

Am trecut printre două şiruri de meri, pe urmă am luat-o pe o potecuţă printr-o livadă de vişini bogată şi întunecoasă şi am coborât spre Alma-Atinka. Apele ei învolburate se strecurau printre malurile înguste, aruncând în sus nişte jeturi verzi. Lângă pietrele mari clocoteau nişte

vârtejuri de apă şi nişte vâltori mărunte, iar în mijloc, lângă un pietroi uriaş, neted şi negru ca un hipopotam îngenuncheat, se formaseră nişte rotocoale furioase de spumă, frunze şi gunoaie. Stropi mărunţi pluteau deasupra tufelor, iar brusturii mari, aproape cenuşii, cu pedunculi liliachii, tot tremurau din cauza vuietului apei. Şi vuietul era aşa de puternic, că ţi se părea că pe fundul apei se leagănă nişte butoaie uriaşe, goale. Chiar pe spinarea hipopotamului de piatră, cu faţa în jos, astfel încât i se vedeau numai spatele bronzat şi aripile ascuţite ale omoplaţilor, se afla culcat un om în chiloţi negri.

— Iarăşi ăsta? s-a minunat brigadierul. Când o fi venit? Parcă nu l-am văzut de dimineaţă.

— Cine e? am întrebat.

— Păi aşa, unul, s-a eschivat brigadierul şi a zâmbit din nou. Un om foarte curajos, nu se teme de nimic, sare în vâltoarea asta chiar de pe piatră, dar odată şi odată tot o să-l tragă curentul la fund. Auzi cum vuieşte! Apa asta târăşte bolovanii din munţi, iar dacă-ţi cade un bolovan d-ăsta peste picioare...

A luat-o la vale prudent, ţinându-se de tufe.

— Se poate trece şi mai încolo, a spus el. Mai încolo e un podeţ de lemn. N-o să cazi?

Brigadierul se pornise să traverseze râul pe un şir de bolovani care duceau de la un mal la altul.

— O să trec şi eu tot pe aici, am spus şi era cât pe ce să zbor imediat în râpă; tocul unei ghete mi se afundase de tot în lut.

Undeva, sus, ţâşnea un izvor şi pe potecă se rostogolea un şuvoi subţire, transparent.

— Uşurel, uşurel! mi-a strigat brigadierul. Ştii ce atent trebuie să fii aici? Că de nu, imediat te ia apa... Săptămâna trecută a căzut unul şi s-a lovit aşa de tare, că l-au dus în oraş. Ia dă-mi să te ajut...

M-a apucat de braţ.

— Era de la grădina zoologică ăla de care-ţi zic, venise să prindă şarpele. Adusese laţuri, plase, un sac mare de pânză de cort în care să-l pună...

„Aha, văd că a început singur să povestească”, mi-am zis în sinea mea.

— Ei, şi l-a prins?

— L-a prins... şi în aceeaşi zi l-au dus la spital, mai mult mort decât viu. Peste o săptămână a venit din nou, dar de data asta fără plase şi laţuri. S-a tot târât pe dealuri cu aparatul de fotografiat, şi deodată m-am trezit cu el la conducere, că rămăsesem să-i ţin locul preşedintelui, şi-mi pune delegaţia pe masă să i-o semnez. „De semnat, tovarăşe cercetător, nu-i o problemă, dar cu şarpele cum rămâne? Unde e?” Atunci el îmi arată aparatul. „Aicea”, spune. „În cutia asta. l-am fotografiat de patruzeci de ori, în toate felurile: şi cum doarme, şi cum bea apă, şi cum vă înfulecă merele.” „Bine, dar de prins, cine-o să-l prindă?” întreb eu. „Păi o să chemăm un specialist, eu nu sunt vânător de şerpi. Treaba mea e să stabilesc dacă există şarpe sau nu.” Acum c-ai venit dumneata, te-ntreb: ce face el acolo, a arătat cuiva pozele astea sau minte?

— Minte, evident, am spus eu. Şerpii nu mănâncă mere.

— Ei, mă rog, nu spune asta, s-a grăbit brigadierul să mă contrazică, ridicând palmele. Şarpele mănâncă mere, am văzut cu ochii mei.

— Cum aşa?

— Păi uite-aşa. Eu mă scol devreme, pe la ora şase sunt deja în picioare. La fel şi-n ziua aia, m-am sculat eu frumuşel şi m-am dus la râu cu puşca. Deodată m-am întâlnit cu Stiopka, ciobănaşul, care alerga spre mine gâfâind şi urla: „Nene Vania, nene Vania, duceţi-vă mai repede, chiar acolo, lângă măr, e un...” Cum îi zice? Şarpele ăla... cum îi zice?

— Piton.

— Nu, parcă nu-i aşa. El i-a zis altfel, mai ştiinţific. Se termina cu „constructor”, dar primul cuvânt uite că nu-l mai ţin minte, îmi stă pe limbă.

— Boa constrictor? am întrebat.

— Aşa, aşa, ai spus foarte exact, bova constructor. „Unde?” am strigat eu. „Du-mă acolo!” Şi am alergat noi chiar până la râpa asta. Numai că nu din partea asta, ci din partea cealaltă am venit. Stiopka mi-a arătat cu degetul chiar mărul de pe marginea râpei. „Uite, uite, stătea culcat chiar sub măr, acum s-a dus din nou jos.” Şi vezi ce pietriş e aici? În fiecare primăvară se surpă. Iar jos e numai un hăţiş de mărăcini: dracilă, brusturi, beţe. Şi nici coasa, nici focul, nici dracul nu le ia de-acolo. Stau parcă sunt de fier. Şi aici, la drept vorbind, nici nu se poate cosi. E râpă! Cum faci o mişcare greşită, ai şi zburat în râu, cu coasă cu tot.

Aşa că aici la noi de vreo cinci ani nu se coase şi nu umblă lumea. Uite, chiar aici stătea şarpele.

— Încolăcit? am întrebat.

— Chiar aşa, încolăcit. Acolo e o movilă uscată şi lutoasă, pe ea se încolăcise şarpele, se vede că se încălzea după frigul nopţii. Era negru-negru, numai că nu strălucitor, ci mat, ca un cauciuc. Îl gonesc pe Stiopka şi trag o dată cu puşca. Şarpele se foieşte, străluceşte o clipă în bătaia soarelui şi nu mai e! Totul în jur începe să vuiască, să tremure, să foşnească: adineauri era lângă mine, iar în clipa următoare, când mă uit, şarpele nicăieri! Ajunsese deja în capătul celălalt şi se pitise printre brusturi. Parcă fremăta deodată toată râpa. Nu vreau să zic o vorbă mare, dar să ştii că are vreo zece metri, poate şi mai mult. „Stai aici, Stiopka, că mă duc să mă uit,” am zis eu. Dar se vede că nu era rost de aşa ceva. Nici n-am început bine să cobor, că deodată s-a auzit un foşnet dintre ierburile de pe malul celălalt. Trebuie să recunosc, mi-a fost frică să merg mai departe; dacă se ascunsese undeva? L-am trimis pe Stiopka la conducere, după oameni. Au venit cu topoare şi cârlige, au adus chiar şi un butoi de pompieri ca să toarne apă peste şarpe în vizuină. Tropăiau, strigau, se ţineau de şotii. Ce mai, ca la colhoz. Au scormonit peste tot după el, dar şarpele – nicăieri. Au găsit numai merele muşcate de el. Iar de atunci pomul a început să se îngălbenească şi să se usuce. Nu, nu-ncape nicio îndoială, chiar mănâncă mere. N-ai citit Sfânta Scriptură? Că sigur o ai la dumneata la muzeu. Cu ce a ispitit-o şarpele pe Eva? Nu mai ţii minte?

— Cu un măr, am răspuns şi am început să râd.

— Aha, deci ştii, a început şi el să râdă. E bine că ştii. Acuma tineretul nu mai ştie. Ei, şi după aia ni s-a făcut frică să nu ne otrăvească toţi merii.

— Şarpele ăsta nu e otrăvitor, am spus eu, nu omoară decât dacă îşi încolăceşte victima şi o sugrumă.

Dar chiar atunci brigadierul s-a întrerupt şi, după ce s-a uitat în zare, a început să zâmbească de plăcere. Venea spre noi un om înalt, bine făcut, cu un costum gri-deschis şi cu pantofi galbeni, ducând pe umăr un prosop albastru şi pufos.

— Cine e? am întrebat.

— Iaca, e chiar ăla de se scălda mai devreme, a răspuns brigadierul şi l-a strigat pe străin: Mihail Stepanovici, ce-ai terminat azi aşa de repede?

— Te-am văzut pe dumneata şi mi-a fost teamă că te aşezi la masă fără mine, a răspuns Mihail Stepanovici cu o voce plăcută, bătându-şi cu palmele buzunarele umflate.

— Ce plăcut e s-auzi vorbe de duh, a zâmbit brigadierul. Ştii proverbul: „Dacă eşti poftit la masă, musafir se cheamă că eşti, dar stăpân eşti dacă vodcă serveşti.” Păcat numai că nu mai am voie să beau...

Şi s-a uitat din nou la soare.

— Nu-i nimic, am vodcă din aia de vânătoare, cu miros de valeriană, a spus Mihail Stepanovici.

Avea o voce tinerească, sonoră, şi un chip tot tânăr şi rumen. Când a ajuns lângă noi, a zâmbit şi mi-a întins mâna.

Nu ştiu de ce, dar niciunul dintre noi nu s-a prezentat.

Stăteam toţi trei la masa acoperită cu o pânză albă, sub un măr mare, bătrân, cu frunze negre-cenuşii, şi mâncam. Deja băuserăm câte un păhărel.

— Interesanţi mai sunt şi savanţii ăştia, a spus brigadierul. Cine-i înţelege, acela, probabil, o să mai trăiască o mie de ani...

S-a aplecat peste masă şi mi-a umplut păhărelul până sus.

— Stimată gazdă, toţi oamenii sunt interesanţi, a zis împăciuitor Mihail Stepanovici şi s-a întins spre mine să ciocnească. Oameni neinteresanţi, dragă Ivan Semionovici, nu există pe lume. În sănătatea dumitale.

— Să fim sănătoşi!

Brigadierul a dat păhărelul pe gât şi l-a pus pe masă gol.

— Să luăm, de exemplu, ştiinţa dumitale, a spus el, întorcându-se spre mine. Iaca, tocmai ai venit la noi. O să sapi pământul? O să ceri muncitori de la conducere? Ei, o să-ţi dăm nişte invalizi dintre cei mai prăpădiţi, o să sapi cu ei o săptămână, o să dezgropi nişte cioburi, nişte oscioare, nişte monede şi o să le pui în muzeu să se zgâiască toată lumea la ele. Uite, carevasăzică, ce descoperire am făcut noi. Bine! Dar dacă-ţi zic că în cufăraş eu am doi pitaci din vremea Ecaterinei a II-a? Vrei să ţi-i jertfesc pentru ştiinţă?

— Nu, mulţumesc, am spus eu. Nu-i nevoie.

— Aha, deci nu-i nevoie, a zis el înveselit. Dar dacă i-ai fi dezgropat dumneata, atunci ai fi avut nevoie de ei sau nu?

— Atunci da, aş fi avut nevoie.

— Ai fi avut! a exclamat brigadierul, lovind cu palma în masă. Vedeţi cum stă treaba? Îi dau gratis, nu-i trebuie, dar dacă-i dezgroapă dumnealui, îi trebuie. Şi de ce aşa? Doar pitacii sunt toţi la fel, că-s ai mei, că-s ai dumitale... Atâta doar, că ai mei sunt mai curaţi, desigur.

M-am uitat la el şi am început să râd.

— Nu-i de râs, a spus el supărat. Spun adevărul! Toţi ceilalţi umblă cu şmecherii, toţi sunt şmecheri. S-a întors spre Mihail Stepanovici: Toţi caută să obţină un avantaj. Ia zi-mi, dumneata ce salariu ai?

— Ia stai aşa, la ce-ţi trebuie să ştii? a sărit Mihail Stepanovici.

Brigadierul a dat supărat din mână, şi-a mai turnat un păhărel, l-a dat pe cap dintr-o înghiţitură şi s-a şters la gură cu mâna.

— „La ce-ţi trebuie”, „la ce-ţi trebuie”, mereu „la ce-ţi trebuie”, a spus el posac. Şi războiul? m-a întrebat, privindu-mă în ochi. Uite, te duci acum acasă şi mâine dimineaţă, la ora şapte, primeşti ordinul de mobilizare. Ce faci?

— Ce să fac? Mă scol, mă pregătesc şi mă duc.

— De ce te bagi unde nu te pricepi, Ivan Semionovici? a intervenit noua mea cunoştinţă. Războiul e război, iar ştiinţa e ştiinţă, paralelele n-au nicio treabă aici.

— Cum adică paralele n-au nicio treabă? Ai spus: „Dacă o să mă cheme, o să mă duc.” Dar ştii dumneata ce înseamnă să mergi pe front? Stai, stai, stai să-ţi spun eu. În 1915 am plecat la luptă din staniţa noastră, Bolşaia, doisprezece oameni. Ne-au petrecut cu muzică, cu popi... Şi eram băieţi numai unul şi unul! Şi ne-am întors de pe front numai doi, eu şi Petea Karasiov. Eu acuma stau şi beau vodcă cu oamenii de ştiinţă, dar Petea a tuşit, a tuşit, şi peste un an a dat ortul popii; rămăsese cu un singur plămân. Petrecuse o noapte întreagă într-o mlaştină, de-acolo i s-a tras. Deci din doisprezece am rămas numai eu, iar zece dintre noi probabil şi azi zac sub cruci ridicate în Polonia, chiar eu am pus scândurile, aşa că ştiu. Şi acum, uite, nici cruci nu se mai pun, ci numai stâlpi.

— Ivan Semionovici, nu mai bea, s-a încruntat noua mea cunoştinţă. Cum să zici că-s numai nişte stâlpi şi atâta tot... Păi rămâne o amintire frumoasă, nu? Asta nu înseamnă nimic?

— Ba sunt nişte stâlpi şi atât! s-a răstit brigadierul, lovind cu pumnul în masă. Amintirea asta frumoasă e... pfui! un fir de praf, a suflat el şi a început să râdă. Uite-o, amintirea frumoasă, a zburat, uite, uite! O vezi? Unde este? Deodată a izbucnit furios: Noi suntem cei mai avansaţi din lume, până şi religia am depăşit-o, când am descoperit că în cer nu e Dumnezeu, ci un abur. Fie şi un abur, n-am nimic împotrivă. Dar eu uite ce vreau să spun…

S-a oprit, adunându-şi gândurile.

— Iaca, vin la noi oameni de ştiinţă, a continuat el încet şi gânditor, adună cioburi... Foarte bine, ce să zic, noi respectăm ştiinţa… Ei, dar dacă mâine o să fie război? Ce rost mai au atunci toate oasele şi cioburile astea? Citesc şi

eu ziarele şi în fiecare zi scrie că Hitler a lătrat nu ştiu ce discurs sau că armata lui a trecut nu ştiu ce graniţă. Războiul e din ce în ce mai aproape de noi. Deja au început să-i înveţe pe oameni cum să-şi pună o mască de gaz, dar dumneavoastră tot adunaţi cioburi. Cum să înţeleg asta, a?

— Păi ce-i asta, stimată gazdă, ai luptat prea mult? a spus nemulţumită noua mea cunoştinţă. Tot turui ca o coţofană: război, război, război... Citim asta în fiecare zi în ziare şi fără să te mai auzim pe dumneata. Dacă ne cheamă, o să ne adunăm şi o să mergem. Că doar nici războiul n-o ţine un secol! Uite, oamenii de ştiinţă au socotit că, în lumea veche, în timpul ţarismului, la fiecare zece ani de pace reveneau unsprezece ani de război. Aşa luptau oamenii pe vremea aia, iar bănişorii nu se duceau nicăieri. Şi războiul ăsta o să treacă, iar bănuţii o să rămână. Nepoţii noştri o să aibă grijă de ei.

— Tocmai asta e, o să mai aibă cine să aibă grijă de bănişori? a zis gazda, clătinând din cap. Cică au un gaz deosebit, care face ca până şi fierul să se topească. Dacă aruncă gazul ăsta peste mine sau peste dumneata, atunci ce-o să mai rămână din noi, a? Mai au şi nişte proiectoare care e de-ajuns să-şi îndrepte lumina spre un oraş, că-l şi şterg de pe faţa pământului!

— Razele morţii, a început să râdă noua mea cunoştinţă. Citeşte Vokrug sveta[39], citeşte, c-o să dai acolo de altele şi mai grozave. Dar uite ce e, stimată gazdă, dumneata ar trebui să nu mai faci gură chiar din toate alea, l-a avertizat el, ciocănind cu degetul în masă. Ce faci dumneata se

---

[39] În jurul lumii, revistă lunară, înfiinţată în 1861, care publica, printre altele, literatură S.F.

cheamă propagandă defetistă, înţelegi? Cum aşa, ei au de toate, iar noi suntem cu mâinile goale? Nu, ce au ei avem şi noi, ba poate că noi avem arme chiar mai bune decât ale lor. De ce nu? Şi de învins, o să-i învingem. Nimeni n-o să lupte alături de ei – nici franţuzul, nici englezul. Din partea asta n-ai nicio grijă.

— N-am, spuse brigadierul, eu am spus doar că...

A amuţit, şi-a luat păhărelul, l-a umplut ochi, dar nu a băut, ci l-a lăsat pe masă şi a început deodată să vorbească, din ce în ce mai animat:

— Uite, dumneata spui că n-o să lupte nimeni alături de ei. Desigur, la masă poţi să spui orice, dar şi despre celălalt război tot aşa se spunea, că nimeni n-o să lupte de partea lor, pentru nimic în lume. Dar dimpotrivă, s-au dus, şi cum s-au mai dus, cu cântece! „Privighetoare, dulce privighetoare”, a început el să cânte şi a izbucnit în râs. Şi cum să nu se fi dus, când i-au înghiontit cu mitralierele, şi din faţă, şi din spate? Şi acuma n-o să se ducă? Ba o să se ducă, şi încă cum!

— Eşti istoric? m-a întrebat noua mea cunoştinţă.

Am încuviinţat din cap.

— Uite de ce întreb: mitraliera asta de care vorbeşte dumnealui, e, într-adevăr, un mijloc cu adevărat foarte puternic de a mâna oamenii la război. Dar ia spune-mi, oare pot nişte armate să câştige un război cu astfel de mitraliere? Şi aici nu mă refer numai la mitraliere, desigur, ci şi la atâtea alte acte de cruzime. Să dai foc satelor, să-i spânzuri pe dezertori, să-i împungi pe soldaţi cu mitralierele de la spate... Se poate câştiga aşa un război?

— Ei, asta depinde de cine cu cine se luptă, am spus eu. Dar un singur lucru pot să spun cu certitudine: armata unor oameni liberi învinge mereu o armată de sclavi. Asta încă Eschil o ştia foarte bine. În Perşii, de exemplu, bătrâna regină Atossa îl întreabă pe Corifeu despre greci: „Cine mână în luptă armata asta? Cine e regele ei?” Iar Corifeul răspunde: „Nu-i mână nimeni, n-au niciun rege, sunt oameni liberi.” „Şi atunci cum sunt în luptă?” întreabă regina. „În luptă sunt atât de aprigi”, răspunde Corul, „încât toată armata fiului tău s-a prăbuşit la pământ sub săbiile lor.” Şi cântă Corul mai departe: „Perşi, nu porniţi la luptă împotriva elinilor, căci au chiar pământul drept aliat.” Au pământul drept aliat! Gândiţi-vă, o armată uriaşă, formată din douăsprezece popoare asuprite – sirieni, egipteni, fenicieni – a fost zdrobită în luptă de către un singur popor liber.

— I-auzi, taică, s-a întors Mihail Stepanovici spre brigadier. Ai auzit ce-a spus istoricul? Poate că zici „Ce rost are istoria?”. Istoria e ca să ne înveţe pe noi, prostimea. Nimeni nu învinge mânat cu bâta. Şi mitralierele tale care-i împung pe soldaţi din spate, şi ele se pot întoarce să tragă în cei care le-au pus...

— Desigur, asta aşa e, a admis posac brigadierul, pe care deja îl obosea discuţia asta. Şi totuşi, trebuie să spunem şi că...

— Sofa! a strigat deodată noua mea cunoştinţă. Te-am aşteptat, te-am aşteptat, dar ai întârziat o oră!

M-am întors. Spre masa noastră venea o femeie necunoscută.

— Ei, asta e, a spus ea din mers. Asta e, Mihail Stepanovici, n-am avut cum să vin mai devreme.

Am măsurat-o din priviri. Avea părul moale, auriu (pe atunci era la modă perhidrolul), obrajii supţi, un chip prelung şi o piele albă, aproape străvezie. Chipul ei suav şi curat, încadrat de părul bălai, nu se potrivea deloc cu fruntea înaltă, bombată, aproape bărbătească. Nici măcar coafura nu putea s-o acopere. De aceea îmi produsese o impresie ambiguă şi cumva neliniştitoare. De parcă de sub o faţă frumoasă şi blândă apărea deodată una total diferită – hulpavă, ascunsă. Avea un costum englezesc din covercot deschis la culoare, nisipiu, care-i punea foarte bine în valoare silueta. De umăr îi atârna un aparat de fotografiat într-un etui de piele. Venea spre noi zâmbind, dar se uita numai la Mihail Stepanovici. El s-a ridicat de la masă, i-a luat degetele între mâinile sale şi apoi, fără să le dea drumul, s-a întors spre mine.

— Faceţi cunoştinţă, a spus el. Sofa Iakuşeva, aspirantă la Facultatea de Drept, face practica la noi. De dimineaţă până seara umblă prin munţi şi face fotografii cu Tian-Şan, a adăugat, uitându-se la ea şi izbucnind în râs. Odată, lângă şcoala noastră de grăniceri a reţinut-o o patrulă, a trebuit să mă duc s-o scot de acolo. Iată, Sofa, dumnealui este gazda noastră – şi a spus numele brigadierului –, iar dumnealui – m-a cuprins de talie – este arheologul nostru. Chiar cel al cărui articol din ziar l-aţi lăudat aşa de tare – şi a spus numele meu.

— Îmi pare bine să vă cunosc, m-a salutat Sofa cu o voce egală şi mi-a întins mâna.

Mâna era rece, parcă scoasă dintr-un torent.

— Ia loc, Sofa, a invitat-o Mihail Stepanovici. Hai, stimată gazdă, mai adu-ne un păhărel. Să se încălzească şi Sofa.

Ea a încuviinţat din cap şi s-a aşezat la masă. Gazda a dat fuga după pahar.

— Azi nu te grăbeşti nicăieri? a întrebat Mihail Stepanovici în treacăt, dar cu subînţeles.

Ea a ridicat uşor dintr-un umăr.

— Nu în mod deosebit, dar pe la opt trebuie să fiu în oraş, vreau să mă duc la film.

— E ceva interesant? a întrebat el repede.

— Da, a răspuns ea.

El s-a uitat la ceasul brăţară.

— Minunat, o să mergem împreună! Bem un păhărel şi mergem, bine?

Ea a încuviinţat din cap.

O discuţie scurtă, rapidă şi înţeleasă numai de ei.

După aceea Mihail Stepanovici s-a întors din nou spre mine, cu o figură din nou senină, binevoitoare şi ironică.

— Noi discutam despre război. Gazda noastră ne-a cam băgat frica în oase, dar noroc că ne-a scăpat istoricul, a spus el, privindu-mă.

— Nu v-am băgat deloc frica în oase, a răspuns ursuz brigadierul, apărând în uşă cu o farfurie de castraveciori muraţi. Am spus ce ştiu. Dacă vine vorba de minciuni...

Atunci mi-am dat seama că e beat turtă.

— Uite, a continuat el pe un ton certăreţ, dumneata spui că n-o să fie nimic, dar în Scriptură nu asta e scris. Acolo zice c-o să fie o ultimă bătălie şi o să vină păsări de fier şi o să distrugă tot ce-i viu. Ce, şi p-asta tot un prost a scris-o?

Mihail Stepanovici i-a aruncat o privire Sofei, dar ea stătea tăcută.

— Iată c-am ajuns şi la Scriptură, a spus el vesel. Păi ce, tu eşti sectant, Ivan Semionovici?

Brigadierul a dat din cap posac, aranjând cu grijă vesela.

— N-are Scriptura nicio treabă aici, a zis el, am pomenit de ea numai aşa, c-a venit vorba.

— Ei, frumos îţi şade! a exclamat Mihail Stepanovici. Şi zici că eşti om cu conştiinţă, colhoznic, brigadier!

Atunci gazda noastră şi-a ridicat deodată capul şi s-a uitat la noi. Mi s-a părut chiar că se înroşeşte de iritare.

— Da, bine că sunteţi toţi oameni învăţaţi, politicieni, ne-a înţepat el cu ironie, ridicând glasul, iar eu sunt doar un prost de colhoznic, cum ai zis dumneata, Mihail Stepanovici. Şi atunci ce părere aveţi, Scriptura asta ce mai e? O fi scris-o tot vreun prost, vreun popă Serghei sau cine?

— Ei, sigur că nu un prost, a răspuns Mihail Stepanovici. Dar...

— Aha! Deci nu un prost, desigur, a zâmbit gazda. Aşa, buuun... Şi atunci înseamnă ceva sau nu? Ia ziceţi, acum să vă văd...

Sofa a oftat şi a întors capul, iar Mihail Stepanovici a răspuns plictisit:

— Da, desigur, reflectează ceva, fanatism, obscurantism, frică, starea de spirit a maselor de atunci şi tot felul de chestii social-istorice. Şi ce, o să vină păsările astea de fier şi o să ne omoare pe toţi? Dar poate că sunt păsările noastre, nu ale lor!

— Terminaţi odată, a spus Sofa încet şi necăjită. Ce-i cu voi?

— Hai, istoricule, m-a îmboldit Mihail Stepanovici, pune-l din nou la punct.

— Hai, hai, ia pune-mă la punct, a zis brigadierul, înfruntându-mă cu privirea, hai încearcă!

— În scriptură nu e nicio pasăre de foc, am spus eu ferm. Aşa e, sunt în Apocalipsă nişte lăcuste de fier, probabil la ele te referi.

— Păsări, lăcuste... Dar de ce apar? m-a întrebat brigadierul insidios. Cum ar trebui să interpretăm lăcustele astea? Doar lăcustele sunt aşa, nişte gâze, ce pot ele să facă în mod deosebit? Pot să invadeze livada, să roadă grânele, dar în Scriptură scrie c-o să-i distrugă pe toţi! Aşa

scrie. Oare cel care a scris-o n-a văzut niciodată în viaţa lui o lăcustă?

— O, ba a văzut, şi încă cum! De-aia a şi scris de lăcuste, pentru că a văzut ce pot să facă. În locurile alea din Asia Mică, lăcustele sunt ca moartea, nimic nu te scapă de ele – nici râul, nici muntele, nici distanţa. Odată vine un nor de câteva zeci de miliarde de gâze, care rod tot ce-apucă. Şi n-ai decât să le striveşti sau să le dai foc sau să trimiţi peste ele o cireadă de tauri, ele oricum o să roadă. Le striveşti, dar ele rod mai departe, rod întruna, nimic nu le atinge, nici moartea, nici durerea, nimic. N-au odihnă decât după ce au pustiit pământul.

— Uite, ca-n palmă, a spus brigadierul încet şi înfrânt, punându-şi pe masă palma uriaşă şi arsă de soare. Exact ca-n palmă! Şi tata mi-a povestit despre asta.

— Şi atunci s-a gândit omul că şi moartea trebuie să fie la fel. Şi bine că moartea asta nu înfulecă şi pământul, că altfel nici din pământ n-ar mai rămâne nimic.

Brigadierul stătea şi se uita tăcut la mine.

— Deci despre asta e vorba, a spus el în cele din urmă. Foarte bine aţi explicat.

Avea înfăţişarea unui om în pragul revelaţiei.

— Aşa e, a zis brigadierul. O bacterie! Un vibron!

În momentul acesta eu am fost cel care m-am pierdut. Se vorbea deja despre un război bacteriologic. Se spunea că în Germania, în Japonia şi chiar şi în Italia se lucrează la cultivarea unor bacterii mortale. Le încrucişează cu ceva,

seamănă nişte culturi în nişte medii propice, le dau nişte sucuri hrănitoare, le seamănă pe un pat de alge, pe urmă le seamănă din nou, iar le încrucişează şi la sfârşit obţin ceva monstruos, nişte bacterii pe care nu le distruge nici focul, nici gerul. Pot să omoare un om în câteva ore. Se spunea că undeva, în Japonia, deja fusese obţinut un hibrid monstruos care provoacă friguri tropicale mortale, o încrucişare între bacterii de tetanos, morvă şi lepră. E suficient să torni conţinutul unei eprubete în conducta de apă ca un oraş întreg să se transforme într-un cimitir. În ziare despre asta s-a scris foarte puţin şi la modul foarte general. Dar se vorbea despre asta şi se ţineau şi prelegeri. Se ţineau prelegeri despre faptul că organele NKVD dăduseră în vileag un act duşmănos de proporţii gigantice. Agenţii serviciilor de informaţii străine reuşiseră să înregimenteze multe sute de muncitori de la silozuri şi depozite. Miliarde de puduri de cereale, la ordinul duşmanului, fuseseră contaminate cu o căpuşă mutantă. A trebuit ca toate cerealele acelea să fie arse. Fuseseră arestaţi o mulţime de muncitori în funcţii de răspundere şi, din zi în zi, numărul celor anchetaţi devenea tot mai mare. După oamenii importanţi a venit rândul oamenilor simpli – muncitori, expeditori, contabili, laboranţi. Au fost judecaţi cu uşile închise, de către tribunale militare. Sentinţele au fost dintre cele mai grele – au fost şi execuţii. Arestaţii au recunoscut totul, aşa că, în scurt timp, procuratura şi organele de anchetă au putut declara că au descurcat până la capăt iţele întregului ghem de trădări. Duşmanii se bazaseră, scriau ziarele, pe sufletul mare al poporului sovietic, dar greşiseră din nou: mâna de fier a serviciilor sovietice de informaţii (am văzut şi eu mâna asta pe afişe, „mănuşile lui Ejov”; tot oraşul era împânzit de ele) i-a luat de gâtlej pe duşmani, i-a sugrumat şi i-a alungat din societatea sovietică. Aşa că duşmanii dăduseră greş, nu

mai încăpea nicio îndoială. Dar e o prostie să credem că o să se potolească. Dimpotrivă, aduc în luptă forţe mereu noi. Şi trebuia să ne aşteptăm la asta, fiindcă, aşa cum a arătat tovarăşul Stalin, cu cât mai mari sunt succesele noastre, cu atât mai înverşunată va fi împotrivirea duşmanilor şi cu atât mai drastice vor fi mijloacele la care vor recurge. Şi de aici concluzia pe care o trăgea brigadierul: dacă poţi contamina în mod artificial cu o căpuşă nişte silozuri, atunci de ce nu ai putea cultiva în Maroc nişte stoluri de miliarde de lăcuste de un tip special şi să le dai drumul pe câmpurile colhozului? Şi gata apocalipsa...

M-am uitat la brigadier şi nu ştiu cum se făcea, dar înţelegeam foarte bine ce e în capul lui.

— Taică, e o prostie. Nu există pe lume asemenea bacterii.

El a clătinat din cap cu tristeţe, dar vehement.

— Ba există, există! Aşa se spunea mai înainte şi despre căpuşă, că e numai de propagandă, dar uite câte au fost până la urmă!

— Ei, să nu amestecăm căpuşele cu lăcustele, a intervenit Mihail Stepanovici. Asta e o cu totul altă treabă. Lăcusta nu-i cum e căpuşa, nu poţi s-o aduci în eprubetă şi să-i dai drumul aşa, peste câmpuri.

Şi atunci mi-a venit să zic un lucru la care mă gândeam deja de câteva luni şi pe care îl întorsesem pe toate feţele, dar care abia acum mi-a apărut cu o precizie desăvârşită.

Am spus:

— Şi căpuşele au fost o scorneală. Nimeni n-a contaminat silozurile cu ele.

Dar atunci Mihail Stepanovici a ridicat paharul şi a exclamat vesel:

— Ei, stimată gazdă! De ce n-ai tu grijă de pahare? Uite, toate sunt goale. Haideţi să mai bem câte un păhărel.

Parcă nici nu auzise cuvintele mele. Numai Sofa Iakuşeva mi-a aruncat o privire scurtă.

— Ba există căpuşe, a spus brigadierul, fără să se clintească. Neapărat există... Asta ştiu sigur!

A luat sticla de pe masă şi a început să toarne în pahare.

— Ştiu sigur... a repetat el. Din cauza lor l-au împuşcat pe fratele meu. Fusese recrutat de Modest Ippolitovici, cel care conducea silozul de la noi. Şi crezi că pentru nimic a încasat el nouă grame de plumb? Nu, nu, asta nu pot admite. Există căpuşe, neapărat există! Asta e mai mult ca sigur.

N-a mai pomenit nimeni nimic de plecare. Sofa bea cot la cot cu noi şi, când se gândea că nu o văd, mă privea pe furiş cu nişte ochi mari, senini. Iar mie îmi părea deja rău că vorbisem mai mult decât trebuia. Mi-am turnat două păhărele şi, fără să mai ofer nimănui, le-am dat peste cap imediat.

— Uite, asta este ca la noi, bravo! s-a veselit Mihail Stepanovici. Ce zici, Sofa, bem şi noi, da?

Ea a clătinat din cap şi a spus încet:

— E timpul să plecăm.

Începuse deja să se însereze. De undeva se simţea parfum de trandafiri. Dar ştiam că mirosul nu vine de la trandafiri, ci din gropi, unde zăceau putrezite frunzele de anul trecut. Gazda stătea tristă pe taburet şi, legănându-se uşor, se uita gânditor la mâinile sale. Deodată, chiar deasupra noastră, a început să ţipe un grangur. Avea un ţipăt respingător, tăios, ca de pisică. Am tresărit.

— Ei, ce fricos mai eşti, a zâmbit Mihail Stepanovici.

Nici nu a apucat bine să îşi termine vorba, că de undeva, de dincolo de livadă, a început să cânte un cuc.

— Cucule, cucule, câţi ani o să trăiesc? a strigat el spre pasăre.

Cucul a cântat de trei ori şi pe urmă a tăcut.

— Nu prea mult, a zâmbit Mihail Stepanovici şi s-a uitat la ceas.

— Mergem? a întrebat încet Sofa Iakuşeva şi s-a ridicat.

— Dumneata ce faci? m-a întrebat Mihail Stepanovici, ridicându-se şi el. Vrei să te lăsăm în oraş?

Am mulţumit şi am refuzat. Nu ştiu de ce, dar nu aveam chef să merg cu el. Mi-a întins mâna.

— Ei, atunci permiteţi-mi să vă urez toate cele bune, sper c-o să ne mai întâlnim.

— O să ne întâlnim. De acum o să mă vedeţi des pe-aici.

Chiar atunci a început din nou să cânte cucul, de undeva mai de aproape.

— Poate eu am mai mult noroc, am spus. Cucule, cucule, câţi ani o să mai trăiesc?...

Cucul a tăcut deodată.

— Niciunul dintre voi n-are noroc, a râs Sofa Iakuşeva. Probabil din cauza discuţiilor ăstora morbide. La revedere atunci!

După ce au plecat, eu am mai stat vreo zece minute, după care am dat să mă ridic şi eu.

— Mai stai puţin, mi-a spus gazda cu severitate şi a mai turnat câte un păhărel plin.

— Nu mai beau, am refuzat eu, împingând păhărelul, m-am îmbătat deja.

El a zâmbit din colţul gurii.

— Beţi, nu-i nimic. Limba nu se împleticeşte. Poate numai gândurile, nu?

Tăceam.

— Ziceam că poate gândurile ţi-s puţin încâlcite, nu? a repetat el insistent.

Nici de data asta nu i-am răspuns.

— Ai zis de căpuşă că totu-i o scorneală.

— Îi ştiţi bine pe oamenii ăştia? l-am întrebat.

A zâmbit şi a căzut pe gânduri.

— Pe Mihail Stepanovici ăsta, a spus el într-un sfârşit, cred că-l ştiu de vreo două luni. Nu ştiu de ce, dar a început deodată să vină des pe-aici, stă şi toată ziua, uneori stă la soare, se bronzează... Dar pe femeia care era cu el e abia a doua oară când o văd.

— Ea cine e?

— Ea? Păi cine să ştie, jurisconsult poate, nu ştiu. Oare poţi să ştii ce e o femeie? După Mihail ăsta, a continuat el, gândindu-se puţin, a venit odată o maşină din oraş. El stătea acolo, pe o piatră, iar şoferul a dus maşina chiar până la râu şi i-a dat un bilet. El l-a citit, s-a îmbrăcat imediat şi a plecat cu şoferul. Dar să nu vă temeţi de el.

— Nu mă tem, am spus eu repede.

— Să nu vă temeţi, că nu e cazul. Am discutat noi multe aici, dar el niciodată nu ia nimic în seamă... Aşa, şi ziceam de căpuşele alea. Mata spui că nu există, dar eu îl ştiu de mulţi ani pe Modest Ippolitovici ăsta, care a fost împuşcat împreună cu fratele meu.

Din nou a început să cânte cucul, şi cânta întruna, încă şi mai abitir decât înainte, poate pentru că niciunul dintre noi nu îl mai întreba cât are de trăit. Brigadierul mi-a povestit totul despre Modest Ippolitovici şi pe urmă a început să vorbească despre fratele său.

Într-o zi venise la el cumnată-sa cu ochii în lacrimi şi îi spusese că se întâmplă ceva rău cu soţul ei: umblă teleleu nu se ştie pe unde şi vine acasă noaptea târziu. Dar cea mai mare nenorocire era că nu vine beat. Odată s-a întors

abia spre dimineaţă, s-a aşezat la masă şi a spus: „Katia, am fost ieri la Issîk şi am trecut toate economiile mele pe numele tău, dar dacă se întâmplă ceva cu mine, să nu te duci imediat să le iei, aşteaptă vreo două luni, iar mai apoi scoate tot şi du-te la fratele meu, el o să te angajeze la colhoz, au un colhoz foarte bogat – se face pomicultură acolo, au salarii bune, o să sortezi fructele.” Ea a început să plângă, dar el i-a spus: „Nu plânge, de acum nu mai ai cum să mă ajuţi.” „Iar ieri”, a zis cumnată-sa mai departe, „a lipsit de acasă o zi şi o noapte, a venit beat şi imediat s-a trântit, cu cizmele, în pat. Vino”, l-a rugat femeia, „şi descoase-l, poate că aşa e şi chiar s-a întâmplat ceva rău cu el.” „Bine”, a răspuns brigadierul, „o să vin mâine să văd ce-i cu el.” Dar nu a reuşit să se ducă decât abia peste o săptămână. L-a găsit pe frate-său vesel, băut, de parcă era sărbătoare. Avea o cămaşă strălucitoare, albastră, cu brâu de mătase cu ciucuri şi ghetuţe galbene. Când l-a văzut pe brigadier, a început să râdă şi a sărit să-l sărute. Apoi s-au aşezat la masă, iar pe nevastă a trimis-o după vodcă. Au băut un rând şi pe urmă încă unul. Soţia, bucuroasă, roşie la faţă, cu basma în cap, se tot ducea la chioşcul din colţ după cumpărături. Fratele i-a povestit că era cât pe ce să dea de necaz, dar că, slavă Domnului, scăpase cu bine, oamenii se dovediseră inteligenţi şi pricepuseră tot, chibzuiseră bine. El nu era vinovat de nimic, peste o săptămână aveau să-i dea o cameră mare în fostul apartament al lui Modest Ippolitovici şi toată mobila de acolo avea să fie a lui. Urma să plătească din salariu, puţin câte puţin. „Bine, dar ce ţi s-a întâmplat?”, l-a întrebat încetişor brigadierul pe frate-său. El a dat din mână şi a răspuns: „Cu mine s-a lămurit totul! Nu mă supăr, ăştia ca noi mai trebuie zgâlţâiţi din când în când, nu poţi să-i iei numai cu uşurelul, că altfel nu scoţi nimic de la berbecii de noi. Uite, şi eu am fost prost, trebuia să

spun imediat totul.” „Ce să spui?” l-a întrebat brigadierul pe frate. „Păi c-am văzut că e ceva suspect cu directorul. Se ducea des în laborator când nu era nimeni acolo şi încuia uşa. Începuse să vină cu o servietă nouă cu încuietoare, spunea că aduce de acasă nişte sandvişuri dietetice, dar dacă avea căpuşe în borcan? Cine ştie? Uite, eu am declarat toate astea şi m-au lăsat în pace.” Au mai băut ce-au mai băut şi fratele a adormit cu capul pe masă. A doua zi dimineaţă, brigadierul a plecat acasă cu o maşină de ocazie, iar peste două zile au venit după el şi l-au dus la secţia orăşenească a NKVD-ului. Acolo a fost dus imediat într-un cabinet şi au început să-l interogheze în legătură cu fratele lui. L-au interogat doi barosani: unul cu două dungi pe epoleţi, celălalt – cu trei sfârleze; şeful cu dungi era mai în vârstă şi vorbea mai puţin; în schimb, îşi dădea foarte multă importanţă. Cel cu sfârlezele era un tânăr blonduţ, un băiat care râdea mereu, îi dădea să fumeze şi îl întreba de ce se dusese la frate-său cu o zi înainte să fie arestat şi ce vorbise cu el. Oare nu îi dăduse fratele ceva de transmis cuiva, în caz de arest? Oare nevastă-sa nu spusese nimic? Îi vorbeau frumos, politicos, respectuos, zâmbeau, glumeau, i-au oferit ceai, sandvişuri cu somon, iar pe urmă i-au spus că deocamdată ajunge, e liber să plece. Dar să se mai gândească, poate îşi mai aduc aminte de ceva. Iar soţia, într-adevăr, e mai bine să se mute la el. Să vândă casa şi să nu-l mai aştepte pe soţ. Soţul ei fusese prins îndeplinind ordinele unui serviciu secret străin. Recunoscuse tot şi dezvăluise identitatea complicilor săi. „Cum adică a recunoscut?”, s-a mirat brigadierul. „Mie mi-a spus cu totul altceva.” „Oamenilor sovietici nu le spun mereu tot”, a zâmbit tinerelul. Iar cel care avea două dungi (şi care stătea tot timpul lângă fereastra deschisă, fumând şi spunând glume) i-a spus: „Hai, povesteşte-i tot, îţi dau voie.” Atunci tânărul a spus

că fratele brigadierului iniţial negase tot şi chiar strigase la ei, dar mai apoi, când i se arătaseră notele pe care le transmisese anul trecut la Novosibirsk rezidentului unui stat străin, începuse să plângă şi spusese: „Ei, din moment ce aţi aflat şi de Novosibirsk, n-am de ales.” Şi recunoscuse totul. Din păcate, nu îi poate spune brigadierului numele acestui rezident străin. Numele reprezentanţilor diplomatici sunt rostite numai cu uşile închise. Dar important e să înţeleagă că serviciul sovietic de informaţii nu greşeşte... După aceea i-au semnat permisul de ieşire şi i-au dat drumul să plece. Nu mai auzise de fratele lui de câteva luni. Soţia trăia acum cu altul şi nu-l mai aştepta. Dacă se întorcea, n-avea să fie de bine.

Pe când ascultam povestea asta, mă rodea un sentiment ciudat. Mi-am dat seama că se născuse în mine ceva nou, ceva se maturizase deodată şi-mi dădea peste cap toate convingerile. Nu credeam nici o iotă în căpuşa din străinătate, în nota informativă pe care fratele brigadierului ar fi dat-o diavolului sau în cuvintele celor doi barosani cu sfârleze şi dungi. Nu credeam nimic din ce-i povestiseră ei brigadierului. Dar la fel de clar îmi era faptul că interlocutorul meu, un om lucid şi trecut prin multe, crede cu sfinţenie fiecare cuvânt al lor şi că nu ai cum să-l convingi de contrariu. Există o notă informativă, există o mărturisire, avem un vinovat şi o pedeapsă, şi atunci cum să nu fie adevărat?

— Dar mie nu prea-mi vine a crede, a spus deodată brigadierul, şi uite de ce. Frate-meu nu s-a dus la niciun Novosibirsk, noi doi am inventat pozna asta. El voia să-şi lase nevasta şi să se mute la o contabilă de la fabrica de plumb; se cunoscuseră în staţiune. Aşa că ne-am dus noi doi la ea în Cimkent, şi atunci am împrăştiat zvonul că se

duce de fapt la Novosibirsk, la nişte cursuri de o lună pentru perfecţionarea muncitorilor de la magazie, ba am şi trimis o telegramă în sensul ăsta, iar noi, între timp, am stat la ea, la Cimkent. Uite de ce nu i-am crezut.

Simţeam că mă ia somnul. M-am ridicat de la masă şi am dat să plec, dar am început să mă clatin pe picioare şi probabil aş fi căzut dacă nu m-ar fi sprijinit gazda. M-a luat pe după umeri şi, spunând ceva, m-a condus în casă. Atâta mai ţin minte. Mai ţin minte şi că m-am desprins din mâinile lui când am văzut scara rezemată de perete şi m-am grăbit să mă urc în şură. Ţin minte foarte bine penumbra, mirosul puternic de fân şi de mere şi stogul mic ridicat chiar în mijloc. Dar cum am ajuns până la stogul acela mic, cum m-am culcat şi cum am adormit, asta n-o mai ţin minte.

Când m-am trezit era încă noapte. În jur era numai beznă şi mirosea şi mai tare a mere şi a fân. Pe uşa deschisă a şurei am văzut o băncuţă pe care stăteau trei oameni. Vorbeau. Deodată mi s-a părut că disting clar vocea lui Kornilov.

— Şi în timpul interogatoriului ea i-a numit pe toţi complicii, inclusiv pe marele filosof Longinus, a spus Kornilov.

— Şi ce-au făcut cu filosoful ăsta? a întrebat a doua voce, puţin răguşită – vocea unui bătrân.

— L-au omorât.

— Uite, scârba, a suduit bătrânul şi a început să tuşească. Toate... toate muierile sunt aşa, a continuat el, respirând

greu. De-aia nu m-am însurat eu a doua oară. Deci pe el l-au omorât. Dar cu ea ce-au făcut?

— Pe ea Aurelian a pus-o să meargă în lanţuri de aur în timpul triumfului. După aia, ce-i drept, i-a dăruit o vilă luxoasă într-o suburbie, şi a trăit în huzur la Roma până la sfârşitul zilelor. A avut parte numai de onoruri, şi-a crescut nepoţii...

— Ce huligani o fi crescut ea, fără tată şi cu bani mulţi, a spus cu răutate aceeaşi voce bătrânească. Ai şi pentru ce să cinsteşti o curvă ca asta! A pierdut războiul, şi-a distrus toată capitala, s-a dezis de prieteni, a mers în lanţuri, ca o neruşinată, şi pentru asta i se aduc onoruri!

— Păi reginelor mereu li se aduc onoruri, a răspuns cel de-al treilea, şi am recunoscut vocea brigadierului. Pe omul simplu imediat îl răpun, dar ţarii au mereu numai privilegii. Uite, Wilhelm şi acum trăieşte în Olanda, şi o duce bine-mersi.

— Dar pe Nikolaşka l-au răpus, l-a contrazis bătrânul.

— Da, dar asta e la noi. Noi şi pe Zenobia aia am fi răpus-o, n-am fi cruţat-o, a spus brigadierul. Dar ia spune, ea ce naţie era, evreică?

— Nu, probabil arăboaică, a răspuns Kornilov.

— Şi mai era şi frumoasă! a zâmbit bătrânul. Aşa sunt toate reginele, frumoase: Cleopatra, Salomeea aia de tot sălta şi dansa, Katenka a noastră.

— Da, se spune că era uimitor de frumoasă, a încuviinţat Kornilov. Şi foarte cultă. Vorbea patru limbi. Soţul o lua cu

el în campanii şi ea lua parte la bătălii cot la cot cu bărbaţii.

— Ei, p-asta n-o mai cred. Cum adică să lupte muierile, a zis bătrânul şi mai mult am ghicit în întuneric gestul de dispreţ pe care îl face. Asta e parada modei, nu război. Îi şedea bine pe cal, era frumoasă, dar dacă o apuci de moţ, atunci îşi vinde şi tată, şi mamă. Aşa era Marus’ka, vitează de nu puteai să te apropii de ea, dar când s-a ajuns la răfuială, şi ea a început să dea din colţ în colţ. Numai că noi nu suntem de-alde Aurelian, noi imediat am mătrăşit-o.

— Păi pe Marus’ka aia parcă au omorât-o în luptă, a spus nesigur brigadierul.

— Aia e altă Marus’ka, a răspuns categoric bătrânul. Ştiu de care vorbeşti. Au fost mai multe. Pe cea mai importantă am mătrăşit-o eu personal.

— Cum adică personal? a întrebat Kornilov. Cu mâna dumitale?

Nu am auzit vreun răspuns, dar cu siguranţă bătrânul încuviinţase din cap. M-am uitat în jos cu mai multă atenţie.

Stăteau pe bancă, fumau şi discutau; alături de Kornilov se aşezase bătrânul acela pe care-l chema Rodionov.

— Şi atunci cum s-a întâmplat asta? Povesteşte, Semion Lukici, l-a rugat Kornilov. Dacă nu e secret, desigur.

Rodionov s-a întins şi şi-a aruncat departe mucul de ţigară. Brigadierul s-a dus după el, l-a strivit cu cizma şi s-a întors.

— Mă rog, nu e niciun secret, a spus Rodionov, dându-şi importanţă, numai că nu-mi place să-mi aduc aminte.

A stat o clipă pe gânduri şi a oftat.

— Da, nu-mi place deloc. Cum stăteam eu şi n-aveam nicio treabă, odată mă cheamă comisarul şi zice: „La soviet s-a hotărât s-o mătrăşească pe Marus'ka; nu sunt mijloace de transport şi nu pot să aducă oameni de acolo, dar trebuie să se termine cu ea. Du-te şi fă ce-i de făcut." Aşa că m-am dus şi am făcut. Asta a fost tot.

— Da, asta a fost... a încuviinţat din cap brigadierul şi a oftat. Ei, ei!

— Da, asta a fost, a întărit Rodionov. Pe atunci nu dădeam prea mare importanţă execuţiilor ăstora, pentru că era război. Dacă ai făcut fie şi o singură greşeală, pac, rămâi fără cap. Şi gata, nici n-ai când să-ţi dai seama ce s-a întâmplat, n-ai ce spune... Că doar nu suntem jurişti. Dar nu despre asta e vorba, uite ce voiam să vă zic. Ideea e că ea şi după moarte mi-a arătat ifosele ei de muiere. Am văzut-o cu ochii mei moartă, am ajutat şi să-i târască leşul în groapă, dar la vreo două săptămâni după asta, la trei sute de verste depărtare de locul ăla, mă cheamă la el comisarul, zâmbeşte şi-mi dă o hârtie: „Ia citeşte, e pentru tine." M-am uitat eu la semnătură şi imediat mi s-au muiat genunchii: „Marus'ka a ta." „Rău m-aţi mai împuşcat", scrie ea, „dar sunt vie şi nevătămată. Şi o să mai trimit o sută de-alde voi la generalul Denikin[40], aşa să ştiţi, nemernicilor! Iar pe tine, desculţule, pentru că m-ai dus să mă omori pe câmp, o să te tai de viu în o mie şi una de

[40] Anton Ivanovici Denikin (1872-1947), general locotenent în armata imperială rusă, unul dintre cei mai de seamă conducători ai albilor în războiul civil din perioada 1917-1923.

bucăţi. E la mine în detaşament un chinez, Vania, şi se pricepe la lucruri de felul ăsta. Îl ţin special pentru tine, aşa că bucură-te cât mai poţi să bei vodcă şi să fumezi mahorcă.” Uite ce viperă!

— Da, a spus Kornilov nu prea hotărât, se mai întâmplă.

— Ei, nu, ce-i asta? a sărit brigadierul gâtuit de emoţie. Din moment ce-ai văzut-o moartă chiar dumneata, atunci cum? Dumneata o împuşti, şi ea... Păi ce-i asta, o minune?

— Judecă şi dumneata, a răspuns sever Rodionov. Pe atunci minuni d-astea erau la ordinea zilei. Doar am spus că erau vreo zece asemenea Marus’ka.

— Ce poveste! a spus brigadierul impresionat. Ce poveste!

Chiar atunci mi-a intrat ceva în nas, am strănutat tare şi am sărit jos din şură, lângă ei.

— O, uite-l şi pe savantul dumitale, a exclamat bucuros brigadierul când m-a văzut, pornind în întâmpinarea mea. Ei, cum ai dormit? Mie de tânăr îmi plăcea să dorm în şură.

Am văzut în iarbă două sticle goale, un colţ de pâine şi o farfurie adâncă cu castraveciori muraţi. Se nimerise o noapte întunecoasă, fără stele sau lună. Tot cerul era acoperit de nori pufoşi, ca de pâslă. Stătea să cadă o ploicică de vară, caldă şi ropotitoare. Când am coborât, Kornilov s-a ridicat şi el şi a venit spre mine.

— Te-am căutat, mi-a spus el încet. Bine c-ai venit.

Ne-am strâns mâinile.

— Nu cumva mi-ai deranjat şoarecii? a strigat vesel brigadierul. Am în şură şoareci cu duiumul! Ce tot ronţăie acolo, nu pricep. Am închis şi o pisică, am pus şi capcane, nimic! Tot acolo trag, blestemaţii!

Am răspuns ceva la întâmplare. Rodionov stătea tăcut. Iar eu nu ştiam dacă să-l cred sau nu. Dumnezeu ştie ce fel de om e şi dacă o fi ceva adevărat în ce povestise, măcar episodul cu biletul pe care i-l înmânase comisarul. Asemenea povestiri cu omoruri, execuţii şi femei frumoase poţi să le auzi mereu din gura celor cărora nu prea le-au ieşit socotelile în viaţă. Un ratat d-ăsta poate s-o ţină ani în şir sau chiar zeci de ani cu o astfel de poveste scornită; i-o prezintă fiecărui nou-venit, tot povesteşte şi repovesteşte, iar oamenii râd de el, nu-l cred, dar după toate completările, falsificările şi decantările, ceva-ceva tot se formează, şi începe să aducă a adevăr. Uite, probabil ceva în felul acesta auzisem şi eu din şură.

De altfel, bătrânul Rodionov se dovedise a fi şi partizan. Partizanii ăştia mereu îmi dădeau de furcă. De când, la iniţiativa directorului, secţia de istorie sovietică se adresase, prin intermediul ziarului, tuturor participanţilor la războiul civil cu rugămintea de a ne împărtăşi amintirile lor, cabinetul era mereu plin. Toţi cei care îşi mai aminteau câte ceva şi pe care apucasem să-i chestionez puteau fi împărţiţi în câteva categorii clare: unii veneau gălăgioşi şi încrezători: „Ei, bună ziua! Cine de-aici de la dumneavoastră se ocupă de eroi?” Aveau chipiu de-al Armatei Roşii, căciulă căzăcească cu căptuşeală zmeurie, tunică verde, iar pe piept o panglică şi o bucăţică de aramă zgâriată. Fumau în prezenţa noastră numai mahorcă şi numai din punguţă. Aduceau numere vechi de ziare din urmă cu douăzeci de ani (hârtie galbenă, fărâmicioasă, care te zgâria dacă puneai mâna pe ea,

litere mici cât nişte furnici) şi nişte ordine culese cu litere mari, zglobii (aşa se tipăreau afişele în provincie). Povesteau mult şi cu vădită plăcere, dar era un chin să-i asculţi. Te simţeai ca şi cum ai fi alergat în cerc la o cursă cu obstacole. Vorbeau cu înflăcărare şi încurcau tot. La început încercam să mai scot câte ceva din haosul acela, câteva nume autentice, câteva amănunte, dar pe urmă m-am lăsat păgubaş şi am început să-i trimit direct la dactilografă. Acolo vorbeau până răguşeau, iar noi trimiteam însemnările lor la arhivă, cu menţiunea „Fondul de conservare cutare, unitatea de conservare cutare”.

Cu musafirii din cea de-a doua categorie era mult mai uşor de vorbit, pentru că la ei totul era ordonat – vorbele, hainele, amintirile. Puteai să le pui întrebări oricât de complicate şi ei răspundeau liniştiţi, clar şi serios. Dar tocmai ei ne interesau cel mai puţin, aproape niciodată nu-i trimiteam la dactilografă. Nu erau eroi, ci rude de-ale eroilor. Niciodată nu participaseră cu adevărat la nimic şi nu fuseseră martori la nimic. Iar dacă văzuseră totuşi ceva, amănuntele se amestecaseră de mult cu ceea ce citiseră sau auziseră de la alţii.

A treia categorie era cea mai dificilă, dar şi cea mai preţioasă pentru noi. Aceşti oameni nu veneau singuri, ci erau căutaţi şi aduşi. Este adus la tine într-o zi un astfel de bătrânel, este poftit să se aşeze într-un fotoliu uriaş, de piele, în faţă i se pune o ceaşcă de ceai cu un covrigel, iar el stă o vreme aşa, zăngănind uşor cu linguriţa pe buza ceşcuţei, zâmbeşte şi pe urmă îşi dezleagă limba. Spune nume şi locuri pe care le cunoşti din copilărie din filme, tablouri şi manuale. Povestirea decurge monoton, încet, liniştit, aproape academic; el vorbeşte fără să se grăbească, dactilografa scrie şi ea tot fără să se grăbească, tu mai notezi câte ceva într-un caiet, colegii

intră şi ies, sună telefonul. Dar uite, în răspunsul la nu ştiu care întrebare ezită („Staţi puţin”) şi scoate din mica lui servietă de şcolar ceva fragil, înfăşurat în hârtie şi care mereu vrea să se facă sul. El netezeşte obiectul pe masă cu două unghii lungi şi vezi o fotografie din vremuri de demult, o fotografie foarte proastă – galbenă, în ceaţă, cu pete colorate. Mulţi oameni înarmaţi, în manta şi haină de piele cu panglici roşii. Toţi s-au înghesuit lângă un gard, într-un spaţiu minuscul, ca să încapă în poză. Se uită cu toţii la obiectiv. Unul s-a pus mai sus, altul mai în faţă, altul s-a îndreptat de spate, să fie mai elegant. Şi deodată, prin ceaţa tulbure şi gălbuie a emulsiei, printre căciuli, chipiuri şi caschete, apare un chip de demult, cunoscut şi ciudat de tânăr: sprâncenele sunt ridicate, fruntea e încruntată, stă cu o mână pe baionetă şi cu cealaltă în şold, un picior e uşor adus în faţă. Îţi muţi ochii la interlocutor: „Dumneata eşti?” Iar el zâmbeşte: „Ce, mai puteţi să mă recunoaşteţi?” Da, desigur, cum să nu-l recunosc! Iată-l în faţa mea, în fotoliul greoi de muzeu, împungând cu unghia groasă în fotografie şi încercând să povestească şi să explice ceva. Dar ce poţi tu, bătrân ticăit, să-mi mai povesteşti despre tânărul acela necruţător care, mijindu-şi ochii, se uită din fotografie la amândoi? Îi mai pun câteva întrebări, mai primesc două, trei răspunsuri şi vizitatorul pleacă – un om înalt, uscăţiv, contabil sau vatman, cu o servietă mică de şcolar la subsuoară. Mai adaug câteva date verificate, încă un itinerar sau două pe hartă şi rămân cu o ciudată strângere de inimă. Îmi pare foarte rău de cineva, dar de cine? De el, de mine? În general de oamenii ajunşi la bătrâneţe, obosiţi şi chinuiţi de boli?

Erau şi vizitatori de categoria a patra. Cu unul dintre ei, un kazah bătrân, a trebuit să vorbesc ore în şir…

Ce glorie bizară mai avea şi omul ăsta! Răsunătoare şi discretă în acelaşi timp. De fapt, nu discretă, ci mai degrabă stinsă. Pe vremea când se petreceau evenimentele despre care povestesc, se ocupa de un domeniu care era în strânsă legătură cu activitatea muzeului nostru. Aşa ne-am şi întâlnit. Fapta eroică pe care o săvârşise în urmă cu douăzeci de ani – sau, mai bine zis, pe care o săvârşiseră oamenii lui la ordinele sale – era la fel de simplă şi de legendară ca şi traversarea lui Suvorov peste Teufelsbrücke[41]. Numai că nu fusese nevoit să escaladeze munţi acoperiţi de nămeţi, ci să străbată deşerturi şi stepe încinse. Pentru nu ştiu ce mare ofensivă militară, era nevoie să se transporte arme la o distanţă de multe sute de verste. Atunci a fost chemat acest om şi i s-a spus: „Uite puştile, uite mitralierele, uite gloanţele – n-ai decât să-ţi dai sufletul pe drum, dar să le duci!” Aşa că şi-a adunat oamenii şi au pornit prin stepă. Au mers două luni. Duceau armele pe cămile, iar ei mergeau pe lângă animale. Câţi au murit dintre însoţitori, nu se ştie. Dar armele au ajuns la timp. Repet, este o faptă eroică (mi se pare că depăşeşte cu mult posibilităţile umane) care n-ar fi fost dusă la îndeplinire dacă n-ar fi fost voinţa şi încăpăţânarea acestui om. Un om foarte ciudat, la drept vorbind. Înainte de asta el, kazah de felul lui, învăţase la un seminar rusesc din Kazan şi putea să ajungă preot, dar nu o făcuse; în schimb, fără nicio explicaţie, pornise deodată pe jos în jurul lumii. Nu demult mi s-a arătat un exponat interesant – notele lui de călătorie de atunci. Pe o copertă roşie din saftian e gravat cu aur pseudonimul lui, alături de însemnarea „Călătorie în jurul lumii pe jos”, iar toate paginile sunt pline de ştampile – simple, cu surguci,

[41] În 1799, într-o bătălie deosebit de primejdioasă purtată pe frontul elveţian, pe podul Teufelsbrücke, Suvorov, generalisim în armata imperială rusă, a silit armata napoleoniană să se retragă.

lipite, în toate culorile curcubeului –, de timbre fiscale, de etichete de la hoteluri şi de autografe ale guvernatorilor şi consulilor. A fost şi în Africa, şi în India, şi în China, şi în Europa. Prin unele locuri se dusese ca fotograf ambulant, prin altele îmblânzise şerpi, prin altele făcuse săpături. Avea o memorie excepţională, ţinea minte toate meseriile pe care le avusese de-a lungul timpului şi mi-a povestit fel de fel de lucruri. Mi-a povestit despre stepă, despre zăpuşeala de atunci (pământul era uscat şi scârţâia fărâmicios sub tălpi, ca un vas de lut, firele de telegraf sfârâiau de căldură, iarba albă, subţire, când apropiai un chibrit de ea, se aprindea şi ardea până la rădăcină).

Mă uitam la el şi mă gândeam: ce face oare un spirit atât de aventuros într-o instituţie atât de liniştită cum e cea de protecţie a rezervaţiilor naturale, unde lucra? Vopseşte oale de lut? Înregistrează dări de seamă ale responsabililor de la ocolul silvic? Dă afară şi angajează apicultori din rândurile chiaburilor şi ale sectanţilor fugari? Aprobă vânătoarea de gazele? Ce stupine îl interesează, soarta căror gazele îl preocupă? La finalul discuţiei am înţeles: îl interesează tot, toate stupinele şi toate gazelele. A terminat de povestit despre drumul cu cămile, a răspuns cu precizie la toate întrebările, a promis să mai facă nişte completări din loc în loc, apoi i-a făcut semn dactilografei că poate să plece, a scos din buzunar un carnet gros, legat în piele (Participantului la al... congres) şi a spus pe cu totul alt ton:

— Uitaţi despre ce voiam să vă vorbesc, despre antilopele Saiga...

Şi deodată a început să ne ocărască. La noi în muzeu antilopele Saiga sunt foarte prost reprezentate, nu e nicio secţie consacrată lor. Asta nu e bine. Doar antilopa Saiga e

o relicvă din epoca glaciară. Contemporană cu mamuţii. De fapt, acum vreo zece ani specia asta era ca şi dispărută, atât de puţine exemplare mai rămăseseră. Dar oamenii şi-au dat seama la timp. Au pus pe picioare o rezervaţie. Şi, în cincisprezece ani de existenţă, rezervaţia asta... Da, uite câteva cifre pentru expoziţie. Şi trebuie şi fotografii! Lucrul cel mai important e ca expoziţia să includă o fotografie bună, clară, pe jumătate de perete, sau chiar mai mare, cu legenda „Turmă de antilope Saiga în rezervaţia naturală Barsakelmess”.

Un alt om din această categorie era directorul meu, dar despre el deja am scris. La noi se simţea şi sufocat, şi plictisit, şi enervat. Dar muncea. Muncea ca un salahor – cu râvnă, strângându-şi pumnii, muşcându-şi buzele, înnebunit de turbare şi de absurditatea situaţiei în care se găsea. Muncea, cu stângăcia lui bovină, să scoată instituţia noastră liniştită, cu profil educativ şi politic, din mlaştina în care o afundaseră predecesorii lui – specialişti care îşi iubeau meseria, arheologi, teoreticieni ai artei, oameni de ştiinţă cu doctorat în domeniile în care erau calificaţi. Cu partizani de felul acesta mă mai întâlnisem. Bătrânul însă era de un soi cu totul nou, nu mai văzusem partizani ca el. Dar, la urma urmei, ce mă priveşte pe mine? Las’ să bată câmpii cât pofteşte. Eu unul nu am de gând să dactilografiez ce zice.

— Ascultaţi, m-am băgat eu în vorbă, aţi pomenit-o adineauri pe regina Zenobia. De ce?

— De la monedă a pornit discuţia, m-a lămurit Kornilov. A venit răspunsul de la Ermitaj, inscripţia de pe ea e cât se poate de banală. Nu e niciun Sanabar, desigur; e doar o monedă de-a lui Aurelian.

— Una care nu apare în niciun catalog, a spus repede şi pătimaş Rodionov.

— Aşa e, nu apare, m-am uitat, a confirmat Kornilov. Nici măcar în catalogul de monede de la British Museum nu figurează. Deci se prea poate să fie unicat.

— Monedele romane n-au circulat niciodată aşa de departe în Răsărit, a întărit Rodionov cu entuziasm.

— Da, da, a zis Kornilov. După descoperirea asta, Alma-Ata devine cel mai răsăritean areal de răspândire a monedelor romane în Asia Centrală. Deja am comandat o fotografie, s-o trimit la Ermitaj.

— Adică descoperirea lui Semion Lukici are până la urmă o importanţă ştiinţifică? am întrebat eu.

— Fără îndoială, a spus Kornilov. Desigur, nu putem vorbi de ruinele unui oraş roman, dar trebuie să facem săpături pe dealuri. Inscripţia e cât se poate de clară – e un dinar din vremea împăratului Aurelian. N-ar strica să facem câteva săpături de explorare. Directorul spune că sunt bani pentru asta.

— Bani sunt, am zis eu, dar ştii ce alergătură presupune: trebuie să ceri voie, să trimiţi o cerere pentru săpături, iar asta ia mult timp.

— O să ne mişcăm repede, a spus ferm Rodionov. În două ore am şi obţinut aprobarea. Şeful de la departamentul în cauză e un prieten bun de-al meu, am luptat împreună, ar face orice pentru mine, dacă-l rog. De el vă ziceam că mi-a ordonat s-o mătrăşesc pe Marus’ka.

— Şi zi aşa, ţi s-a ordonat s-o... a spus Kornilov.

— Mi s-a ordonat, cum altfel? a răspuns ferm bătrânul. „Pe Mit’ka”, îmi spune comisarul, „nu pot să mă bazez, pentru că Mit’ka e încă un mucos. Iar Marus’ka e o vrăjitoare, o ţigancă. Ştie şi hipnoză, te pomeneşti că-i suceşte capul lui Mit’ka. Tu, în schimb, eşti un om puternic, demn, proletar din tată-n fiu, ai făcut parte din Partidul Socialist Revoluţionar, în tine îmi pun toată nădejdea, tu poţi!” Aşa a zis, că eu pot! Ce să mai spui la asta? Eu pot! „Şi unde s-o mătrăşesc?” întreb eu. „Păi pe câmp, pe cărare, deja am trimis nişte oameni să sape o groapă. Când îi vezi, lângă groapă s-o termini. Hai, du-te chiar acum, suie-te pe cal şi fă-o!” După cum vă puteţi închipui, m-a luat ca din oală şi am rămas cu gura căscată. Măcar să mă fi prevenit din vreme, dar aşa, deodată, du-te, găseşte-o şi împuşc-o… „S-o fac singur?” întreb eu. „Păi da”, răspunde el, „fă-o singur. Ia un cal, un pistol şi du-te în magazie, o s-o aducă imediat la tine.” Ce să mă mai lungesc la vorbă? Trebuie să înţelegeţi: eram în 1919, în Ucraina, în stepă! Într-o zi eram într-un loc, dar a doua zi puteam să ne trezim cu un batalion de soldaţi cu mitraliere, şi să trebuiască să fugim vreo douăzeci de verste ca să ne salvăm pielea; într-o zi îi băteam de le suna apa-n cap, dar a doua zi îşi luau revanşa şi ne puneau la zid. Într-un cuvânt, era revoluţie, iar pe atunci se luau numai două măsuri revoluţionare – fie te chema comandantul la el, făcea presiuni asupra ta, izbea cu revolverul în masă, şi după aia îţi striga „Să nu-ţi mai văd mutra!”, fie îţi zicea direct „La zid!” şi ieşea din cameră. Iar tu îţi găseai sfârşitul pe loc, fără curte de casaţie sau de apel. Aşa era în stepă!

Bătrânul s-a oprit o clipă şi s-a întors spre brigadier:

— Iaca, mi-ai vorbit acum, la beţie, despre fratele dumitale, cum l-au ridicat fără motiv, şi uite ce-ţi spun eu...

— Spune, spune mai departe, l-a încurajat Kornilov, apucându-l de mână pe bătrân.

— Ei, ce să spun, am spus deja tot. Am ieşit pe culoar şi am dat peste Mit'ka. Era tare bosumflat şi supărat. Îi era ciudă că m-au chemat pe mine şi nu pe el. „Unde te trimite?” „Păi du-te şi întreabă”, îi zic. Şi s-a dus. Şi pe urmă m-a ajuns din urmă, a scos plosca şi a spus: „Na, ia, ca să ai mâna tare.” Şi eu, prostul, am luat o duşcă, şi încă una zdravănă. Dar ştii ce tare era licoarea aia? Ardea, nu alta! Vezi ce prost am fost? Eu mă duceam să fac treaba asta, iar el... Dar n-are a face! M-am dus eu în grajd, am luat calul, l-am înşeuat şi am pornit spre magazie, cu pistolul în mână. Şi iat-o. Era o muiere frumoasă, înaltă, bine făcută, mândră, dar cu nişte ochi verzi, ca de şarpe. Avea dreptate comisarul, nu putea să-i încredinţeze asta mucosului de Mit'ka. În schimb, mie puţin îmi păsa de frumuseţea asta, nu mă impresiona nici cât negru sub unghie. Pe atunci înţelegeam revoluţia ca pe un regim de viaţă foarte strict şi auster, nu-mi permiteam niciun exces, rareori beam vodcă, nu aveam muieri. Îmi intrase în sânge viaţa asta aspră. Aşa, ziceam c-au adus-o la magazie. Ea se uita la mine şi zâmbea, scăpărându-şi dintele de aur, şi ridica nu ştiu cum din umerii mici, ştiţi, cum fac muierile, cu un umăr mai sus decât celălalt. „Unde mă duci, şoimanule?” mă întreabă. Îi răspund sever, ca un revoluţionar: „Unde trebuie, cetăţeancă cutare...” Uite că i-am uitat numele... Cernenko parcă, sau Bocikariova, sau ceva de genul ăsta... „Unde trebuie, acolo o să mergi. Marş la drum! Nu vorbeşti cu nimeni, nu te opreşti nicăieri. Iar dacă încerci să fugi, o să trebuiască să iau măsuri, ai

înţeles?” Ea a zâmbit ca un şarpe şi a zis: „Eu, domnule comandant, n-o să fug, se vede că n-am cum. În schimb, o să fugi dumneata, numai că degeaba o să fugi; ce faci tu nu-i o treabă cu care poporul muncitor să te lase să scapi prea uşor.” Ei, vedeţi ce viperă e? a spus bătrânul deodată cu un entuziasm plin de răutate. Vedeţi? Ea, cum să spun, e dusă la execuţie, şi tot ea se găseşte să-i ameninţe pe alţii! Cică eu o să fiu pedepsit! Şi nu de oricine, ci chiar de poporul muncitor! De parcă ea e poporul, iar eu, cum să spun, un burjui, un chiabur, un moşier!

— Ce de apărători mai are poporul, a zâmbit brigadierul şi a clătinat din cap. Şi Kolceak, şi Denikin, şi Marus’ka asta a ta, şi tu cu pistolul! Toţi sunteţi apărătorii poporului.

Băncuţa a scârţâit scurt, iar povestitorul s-a întors spre Potapov.

— Nu vorbi aşa, l-a certat el pe brigadier. Nu ştii ce spui! Poporul a ştiut mereu care-i sunt apărătorii. Noi suntem, cum să spun, stratul de deasupra, burghezia măruntă, mic-burghezii; am tot şovăit, dar el, tăicuţul nostru, a ştiut mereu cine-i duşman şi cine-i prieten.

— Haide, povesteşte mai departe, l-a îndemnat Kornilov din nou.

— Că l-au luat pe fratele tău, asta eu înţeleg, e o durere, dar cum să spun, n-ai de ce să-ţi pierzi capul din cauza asta, a zis bătrânul cu obidă. Poveştile astea să i le spui ăluia beat din şură, el înghite orice, dar să nu vii la mine cu...

— Hai, povesteşte odată, l-a rugat Kornilov.

— Nu! Mi-a trecut cheful de povestit.

Bătrânul a stat aşa cam un minut, în tăcere.

— Uite, vezi? a spus el deodată îndurerat. Cum îl atingi pe om, imediat îi zboară toate principiile, praful se alege de ideologia lui minunată! Mic-burghezul tot mic-bughez rămâne. Uite, ca Zenobia aia.

— Da’ ce-am spus, a mormăit brigadierul, eu doar...

— Nu mai face pe vicleanul, doar nu sunt prost, înţeleg ce-ai spus, şi înţelegi şi tu, i-a retezat-o bătrânul cu severitate. Ai spus-o cu răutate, şi de gândit, ai gândit şi mai rău! Nu e bine aşa, suntem oameni bătrâni, trebuie să ne înţelegem între noi. În fine. Eu bineînţeles că n-am răspuns nimic la palma asta pe care mi-a dat-o ea. I-am strigat numai atât: „Să termini cu discuţiile, marş!” Şi am agitat pistolul prin aer. Am plecat. Am ieşit amândoi pe poartă, eu pe cal, ea în faţa mea. Şi era încă foarte devreme, cam patru dimineaţa. Toate obloanele erau trase la ferestre, numai din loc în loc ne ieşeau în cale nişte muieri cu căldări, dar cum ne zăreau, imediat se lipeau de garduri. După ce-am mers noi aşa vreo două cvartale, Marus’ka mă întreabă: „Unde mă duci, şoimanule, spaimă a duşmanilor?” Eu nu o băgam deloc în seamă. „La şef”, îi spun, „acolo te duc. A venit un comisar nou de la divizie, te duc să vorbeşti cu el.” Ea a zâmbit şi a clătinat din cap. „Da’ ce, el e în picioare la patru dimineaţa? Nu aveţi prea mulţi de felul ăsta! Eu cred că mă duci la statul-major al generalului Denikin.” Vedeţi? Isteaţă vipera, n-am ce zice! Fireşte că nu-i iau în seamă glumiţele. Îi spun liniştit: „Nu mi-au spus numele şefului, eu am numai ordin să vă duc la el cât mai repede, şi am de gând să-mi duc sarcina la îndeplinire.” „Păi hai atunci, du-o la îndeplinire!” zice ea.

Traversăm noi tot orăşelul, ieşim în câmp şi, când vede ea că s-au terminat casele, se opreşte deodată, se întoarce spre mine şi spune cu toată hotărârea: „Tu mă duci la moarte!" „Bine", zic, „mergi, nu te certa cu mine, o să vorbeşti acolo." Dar ea nici nu se clinteşte. S-a făcut roşie, nu ştiu dacă de frică sau de furie, şi se holbează la mine cu ochii ei mari, verzi, ca de şarpe. „Dar e păcat să mori la anii ăştia." Îi răspund: „Aici anii n-au nicio treabă, tuturor ne vine rândul să murim, iar tu ştiai în ce te bagi. Şi tu ştii, şi eu ştiu, aşa că ce să mai vorbim?" „Desigur", zice, „asta aşa e." Stă o clipă în cumpănă, apoi deodată scuipă printre dinţi, se uită la mine şi încuviinţează din cap: „Să mergem." Pornim din nou. Merg o vreme călare, cu pistolul într-o mână şi cu hăţurile în cealaltă, şi la un moment dat mă opresc şi mă uit în zare. Capul începe să-mi bubuie. „Unde dracu' or fi săpat groapa", îmi zic în sinea mea, „unde dracu' m-a trimis comisarul?" Deodată muierea se întoarce din nou spre mine, zâmbind, şi mă îmbie suav: „Ei, ce viaţă de câine... Măcar să mă fi mângâiat puţin, nu? De doi ani nu m-a mai atins mână de bărbat." „Mişcă, viperă, n-o face pe proasta! N-am venit să ne-alintăm, nu eşti în pat cu ibovnicul." „Nu-s cu ibovnicul?" Şi începe să ridice aşa din umeri, că imediat un umăr i se dezgoleşte, şi la fel şi sânul. Şi avea sfârcul aşa de tare, că puteai să te înţepi în el. „Ce", zice, „e frumoasă Maşa? Ia uită-te mai de-aproape", şi se mai unduieşte o dată, şi toate sforile cu care era legată cad la pământ. Ziceţi şi voi, cum se poate aşa ceva? Uite dumneata, tovarăşe Kornilov, eşti om învăţat; cum se poate aşa ceva?

Kornilov nu a răspuns nimic, mulţumindu-se să ridice din umeri.

— Hipnoză, a spus brigadierul. Am văzut la circ la Moscova. Acolo fachirul Torama tot aşa se dezlega.

— Hipnoză, că bine zici, a continuat bătrânul. Odată pune mâna pe grumazul calului şi dă să înşface pistolul. Eu încep să strig ca un apucat. „Înapoi”, strig, „muierea dracu’!” Agit pistolul prin aer şi reuşesc s-o pocnesc. Nu mai aveam glas şi eram sleit. Deodată ridic privirea şi-i văd p-ăia din groapă. Săriseră afară şi se zgâiau la noi, cu lopata în mână. Atunci am răcnit la ei: „Haideţi mai repede!” Şi am încercat s-o strivesc pe vrăjitoare sub copitele calului. S-a întors şi ea spre ei şi i-a văzut. „Aaaa!” ţipa şi scutura din cap. „Aaaa!” ţipa ca o apucată. Cât se uita ea la ei, m-am aplecat şi poc, în ceafă, poc! Şi imediat i-am crăpat ţeasta; s-a auzit un sunet de parcă aş fi ciocănit într-o sticlă plină. Poc! S-a întors, a dat din mână, a făcut doi paşi spre mine, dar picioarele i s-au frânt şi a căzut într-o parte. Am sărit de pe cal, m-am dus repede cu pistolul la ea, am mai împuşcat-o o dată, drept în ochi, şi am rămas aşa deasupra ei, uitându-mă şi neştiind ce să fac. Nu-mi venea să fac nimic – nici s-o ridic, nici s-o rostogolesc spre groapă, nici să încalec, nici să-mi bag pistolul la loc, nimic! Cei doi gropari au venit în fugă, au luat-o de mâini şi au tras-o, iar capul ei se bălăngănea întruna, dinţii îi străluceau, picioarele îi tremurau ca la electrocutaţi şi îi curgea sânge întruna din cap. Vai, ce de sânge! Am sărit pe cal, cineva m-a plesnit chiar peste ochi, şi toată ziua am rătăcit prin stepă. Unde am fost, la cine am fost, nu mai ţin minte. Ţin minte doar atât, că într-un loc am descălecat, nu ştiu de ce, am pipăit nişte căpiţe, să văd dacă sunt uscate, apoi m-am întins pe lutul umed de lângă râu, am băut apă şi m-am spălat pe faţă. Simţeam un gust amar în gură, ca de sânge. M-am întors murdar de tot, jerpelit, nu ştiu pe unde mă căţărasem şi cine mă lovise peste ochi, nu ştiu nimic. Ştiu, în schimb, că-n ziua aia cam trăsesem la măsea. Ticălosul de Mit’ka îmi dăduse să beau. Şi pe urmă m-am mai dus şi eu la soţia unui

soldat care vindea băutură; am trecut pe la ea ştiind că mereu are tărie. Pe urmă a povestit c-am venit la ea şi, fără ca măcar să mă dau jos de pe cal, i-am cerut un rachiu mai deosebit şi nişte mahorcă, ca să uit tot ce aveam în cap. Când a văzut comandantul cât de rău m-am pilit, a clătinat din cap şi a spus numai atât: „Du-te şi te culcă!” Dar a doua zi m-a chemat şi m-a certat: „Cum de-ai umblat aşa prin stepă o zi întreagă, doar pe-acolo umblă tot felul de bande de tâlhari! Puteau să te pândească şi după aia cine ştie ce să-ţi facă...” Puteau, cum să nu poată, dar de-asta îmi ardea mie? Apoi o săptămână întreagă nu mi-am putut veni în fire: îmi vedeam de treburi ca şi până atunci, dar nu eram deloc în apele mele. Credeam c-o s-o visez. Dar n-am visat-o. Am visat tot felul de porcării, sânge, morţi, am visat că mâncam broaşte, dar pe ea n-am visat-o. Iar peste vreo două săptămâni, văd hârtia aia, semnată: „Marus’ka a ta.”

— „Toţi ucidem ce iubim”, aşa spune un poet, a declamat Kornilov. Se vede că Marus’ka şi-a făcut loc în sufletul dumitale, Semion Lukici.

— Ei, să zicem... versuri nu scriu, s-a supărat deodată bătrânul. Nu despre asta-i vorba aici, eu am povestit numai ce înseamnă revoluţie.

A doua zi Kornilov m-a dus la locul viitoarelor lui lucrări. Peste tot numai meri, meri, meri. Pe când mă uitam la ei, mi-am dat seama că prea mult n-o să săpăm pe acolo. Desigur, nu era deloc exclus ca oraşul medieval Alma-Ata să se afle chiar acolo. La urma urmei, dealurile astea sunt exact ceea ce îi trebuia locuitorului vechi din Semirecie. Sunt înalte, au panta lină, se află chiar lângă râu, sunt acoperite de sus până jos de copaci şi de o iarbă

minunată. De pe înălţimile astea, duşmanul se putea vedea de la distanţă, aşa că un asediu ar fi fost uşor de respins. Aşa este. Dar, în primul rând, cu judecăţi apriorice nu mergi prea departe în arheologie: cine ştie ce logică aveau vechii usuni; în al doilea rând, în literatura de specialitate referitoare la amplasarea vechii Alma-Ata întâlnim o singură menţiune precisă. Ea se găseşte în lucrarea academicianului Bartold, Istoria regiunii Semirecie. În anul 1508, lângă Alma-Ata (adică Vernîi), scrie el, Mansur s-a luat la luptă cu fraţii lui şi i-a nimicit. Asta e tot. Cu alte cuvinte, în secolul al XVI-lea exista, într-adevăr, un oraş mare cu numele Alma-Ata, lângă care s-ar fi putut da lupte decisive şi unde ar fi putut să piară armate întregi. Dar în urma lui nu rămăseseră nici ruine, nici amintiri, nici legende. Unde se afla, nu se ştie. Până şi Bartold era evaziv – „lângă Vernîi”. Adică du-te şi caută, caţără-te pe terase, sapă prin văi... Desigur, sunt şi alte relatări, mult mai bogate în informaţii. Dar una singură este demnă de luat în seamă, fiindcă în celelalte este vorba despre Almalîk, nu despre Alma-Ata. E adevărat, turcologul sovietic Bernştam crede că este vorba de acelaşi oraş. „Alma-Ata în secolul al XVI-lea poartă uneori numele Almalîk”, scrie el. „Denumirea din urmă apare încă din secolul al XIII-lea, la învăţatul persan Juvayni[42]. Aşa figurează aşezarea în jurnalele lui Timur. Dar adevăratul nume al oraşului este Alma-Ata.”

Aşa să fie? Dar, dacă Alma-Ata şi Almalîk sunt unul şi acelaşi oraş, atunci despre Alma-Ata medievală se pot scrie întregi romane istorice. Iată, ca exemplu, un singur episod: „Jenkşi trăia mai ales la Almalîk, iar franciscanul Nicolae a fost bine primit la curtea lui. Oamenii de stat Karasmon şi Iuhanan (probabil nestorieni) au cedat în

---

[42] Ata-Malik Juvayni (1226-1283), istoric persan.

folosul episcopului numit de papă o moşie lângă Almalîk, unde s-a ridicată o biserică frumoasă. Curând după aceea au venit acolo episcopul Richard din Burgundia, călugărul Francisc şi Raimund Ruf din Alexandria, părintele Paschalis din Spania, fraţii mireni Petru din Provenţa şi Laurenţiu din Alexandria. Au reuşit să-l vindece pe han, iar acesta i-a răsplătit dându-le permisiunea de a-l creştina pe fiul lui de şapte ani, pe care l-au botezat Ioan” (Bartold).

Episcopi, fraţii mireni, călugării franciscani, părintele Paschalis, nestorieni, prinţul mongol Ioan, Spania, Provenţa, Burgundia, Alexandria, biserica catolică de la poalele munţilor Alatau, sutane negre şi liliachii, tonsuri, lănci şi crucifixe – rândurile lui Bartold sunt pline de culoare! Păcat, mare păcat că Almalîk este capitala hoardei lui Djagatai şi că se află undeva foarte departe de aici, pe malul stâng al râului Ili, în timp ce străvechea Alma-Ata rămâne învăluită în mister.[43]

Dar problema cea mai importantă e alta: să zicem că ruinele vechiului oraş Alma-Ata se află, într-adevăr, aici. În cazul ăsta, cine o să ne dea voie să distrugem livezile? Doar aici nici nu ai unde să sapi, peste tot sunt numai meri – Aport, lămâios, Borovinka. Iar dacă mai cobori puţin dai de vişini şi de caişi.

— Să mergem mai bine să vedem costişa, am spus eu după ce am chibzuit bine la toate acestea. Pe ele nu creşte nimic. Şi aşa poţi să mă şi conduci spre şosea.

---

[43] Există şi o a treia supoziţie, enunţată nu de mult: „Este vorba despre două oraşe a căror denumire vine de la bogăţia livezilor de meri (...) Unul este pe partea dreaptă a râului Ili, iar celălalt se află pe partea stângă, pe locul actualei Alma-Ata (...) Mongolii au numit ambele oraşe la fel, Almalîk.” (G. Martînov, „Oraşul cu două coline”, în Prostor, nr. 7, 1962) (N. a.).

Dar Kornilov, care se suise pe o moviliţă în mijlocul unei poieni, se tot uita la plan. (Panglica albastră era râul Alma-Atinka, linia cafenie era drumul, iar desenele care arată ca nişte nori îngrămădiţi reprezintă tufişurile şi merii.)

— „De săpat aici”, a citit el cu glas tare şi a bătut cu piciorul în moviliţă. Rodionov spune că au săpat aici acum vreo cinci ani şi au dat de un ceaun de bronz. A stat multă vreme pe iarbă până l-a luat cineva.

— Grozav, am spus eu. Unde se uită Rodionov hopa, răsare câte o comoară. Apropo, pe unde umblă?

Kornilov a arătat cu mâna spre drum.

— La cooperativa lui. A plecat cum s-a crăpat de ziuă. Doar e contabil acolo.

— Ei, atunci să-şi vadă de contabilitate. Pe director l-a ameţit de cap, pe mine m-a luat de la lucru... E căutător de comori, înţelegi? Asta face el, caută comori. Nu iese nimic dacă te iei după unii ca el, n-o să găsim nimic aici.

— Fie ce-o fi, s-a hotărât deodată Kornilov. O să încerc totuşi! Încercarea moarte n-are! Potapov a promis că ne dă azi muncitori. „Las’ să-şi mai rupă spatele şi de dragul ştiinţei”, aşa a zis. Trebuie să mă duc să-i iau de la conducerea colhozului. Vii?

— Nu, am spus eu categoric, descurcă-te singur de-acum, eu trebuie să mă duc în oraş. Şi aşa am venit fără să cer voie. Să vezi ce-o să mă urechească directorul, nu poate să sufere chestii d-astea...

Capitolul 2

Toată ziua următoare am lucrat în arhiva muzeului, cercetând registrele de inventar ale intrărilor din ultimii ani; voiam să fac o listă cu toate descoperirile întâmplătoare care avuseseră loc în regiunea colhozului Uriaşul Munţilor, dar inventarul era atât de prost făcut, încât nu am putut să stabilesc nimic. Însemnările din registru sunau cam aşa: „Ceaun din bronz pe picioare de capră, lângă casa de vacanţă a esaulului Selivestrov”, „Obiect din bronz în formă de seceră, cu destinaţie necunoscută (cuţit ritualic?), la versta 25, lângă bornă”. Unde e acum borna asta, de unde se numără verstele? Unde se află casa de vacanţă a esaulului Selivestrov? Însemnările m-au lămurit buştean.

Le-am tot răsfoit până s-a întunecat, dar nu am făcut nimic mai de Doamne-ajută, deşi îmi luasem o mulţime de notiţe. M-am dus la mine şi m-am culcat, dar pe la ora trei m-a trezit un bărbat şi m-a poftit în camera alăturată.

— De ce? am întrebat.

— O să fiţi martor la o percheziţie, mi-a răspuns el.

M-am dus şi, de cum am intrat în cameră, am dat cu ochii de fosta noastră dactilografă. Îşi dăduse demisia cu un an în urmă şi de atunci nu o mai văzusem. Îi spuneam „madam Moarte”, pentru că era uscăţivă şi galbenă la faţă şi pentru că se ţinea dreaptă de parcă ar fi înghiţit un par. Stătea smirnă pe scaun, cu capul ridicat, fixând cu privirea un punct de pe tapet. M-a văzut şi a dat imperceptibil din cap – chipurile m-a salutat.

Am fost poftit să iau loc alături de ea şi mi s-a repetat că sunt martor. M-am aşezat şi am început să mă uit.

Îl arestaseră pe administratorul nostru. Era un kazah de vârstă mijlocie, cu pomeţi proeminenţi, voinic, chel, cu picioare strâmbe, de cavalerist. Directorul îl considera un om abil şi descurcăreţ. Bănuia că fură exponate de la Klara şi că ne bea spirtul, şi probabil aşa şi era. Dar îl arestase NKVD-ul. Când am intrat, percheziţia deja se terminase. Acţionau doi indivizi – un civil şi un militar. Civilul stătea jos şi scria, în timp ce militarul cotrobăia într-un cufăr şi scotea tot felul de cârpe şi cutiuţe. Arestatul stătea într-un colţ şi nu-i vedeam faţa, auzeam numai cum îi scârţâie scaunul din când în când.

— Ascultaţi, despre ce este vorba? a întrebat el într-un târziu.

— Păi ştiţi şi dumneavoastră, probabil, a răspuns civilul.

Cel care mă adusese în cameră, tot un militar, se dusese undeva şi se întorsese cu o a doua femeie. Era cam întuneric şi nu am recunoscut-o imediat pe Zoia Mihailovna. Când m-a văzut, propagandista s-a tras înapoi şi a dat să spună ceva, dar civilul i-a poruncit să ia loc. Ea s-a aşezat şi imediat scaunul de sub administrator a început să schelălăie ca un câine.

— Zoia Mihailovna, a strigat el, dumneavoastră ştiţi doar, v-am spus tot...

Civilul a ridicat privirea şi a spus liniştit:

— Ei, hai, linişte!

Şi din nou a început să scrie. A terminat de scris, a scos portţigaretul, şi-a aprins o ţigară şi a vrut să se lase pe spătarul fotoliului, dar imediat s-a răzgândit şi l-a întrebat pe militar:

— Cum e, ai găsit ceva?

Militarul a adunat cârpele de pe jos, le-a îndesat cu amândouă mâinile în cufăr şi s-a ridicat. Civilul i-a făcut un semn din cap, arătând spre perete, iar militarul s-a apropiat şi a început să smulgă fotografiile de pe tapet. Civilul şi-a terminat ţigara şi s-a dus să scormonească printre cărţile îngrămădite pe masă. Erau acolo, printre altele, romanul Teheranul cel teribil, un ghid pentru fotografii amatori şi un volum intitulat Probleme ale leninismului, cine ştie cum ajunsese la administrator – un volum umflat, jerpelit, cu copertă roşie. Civilul a răsfoit neglijent ghidul de fotografie, dar volumul Probleme ale leninismului l-a cercetat cu atenţie. Era o carte veche, citită şi răscitită, cu o mulţime de sublinieri, însemnări şi semne de exclamare şi de întrebare pe margini. În mod clar, cineva studiase cartea îndelung, în pregătirea unui examen sau în vederea întocmirii unui raport. Mi s-a părut că civilului îi tremură degetele şi că în ochi i se aprinde o scânteie de entuziasm când îşi dă seama peste ce a dat.

— Ei, ia uite... mi-a spus el încet şi tulburat, întinzându-mi cartea. Scrieţi pe copertă: „Confiscat la percheziţie.” Puneţi data şi semnaţi.

Am luat pixul şi mi-am dat seama că, oricine ar fi citit cartea despre leninism, oricine ar fi subliniat pasaje în ea, pentru toate va trebui să răspundă numai administratorul. „Ce voiaţi să spuneţi”, va fi întrebat, „când aţi subliniat

rândurile astea? De ce aţi pus tocmai aici un semn de exclamare? Vă rog să explicaţi pentru anchetă.”

Poftim de explică! Administratorul a înţeles şi el asta. Când am luat pixul, omul s-a foit pe scaun, făcându-l să scârţâie, şi a strigat:

— Păi nu e a mea, nu e a mea! Am găsit-o în pod! Au locuit nişte studenţi aici înainte. Uite, şi Zoia Mihailovna poate să zică...

— Încetaţi, i-a tăiat-o sec Zoia Mihailovna şi s-a întors cu spatele la el.

Am semnat şi am pus cartea pe masă. Deodată au început cu toţii să se foiască şi s-au răsucit spre uşă: a intrat un militar cărunt, rumen, în manta de ploaie. Mi-am dat imediat seama că nu poate fi decât anchetatorul şef. Administratorul a înţeles şi el asta. A sărit în sus şi a strigat:

— Tovarăşe şef, ce se întâmplă?

Dar ceilalţi şi-au pus mâna pe umerii lui, iar el s-a aşezat ascultător. Şeful, fără să se grăbească, a început să se plimbe prin cameră, s-a apropiat de masă, s-a uitat în procesul-verbal peste umărul civilului, a întrebat ceva în şoaptă, a încuviinţat din cap şi s-a apropiat de mine.

— Ei, cum e, tovarăşe cercetător? Ce mai e nou la dumneavoastră, la muzeu? a întrebat el vesel. Cum, nimic? Tot oraşul se duce acum la muzeu să vadă şarpele, a zis şeful, întorcându-se spre Zoia Mihailovna. Ieri fata mea toată ziua m-a bătut la cap să mergem la muzeu, să

mergem la muzeu, că dacă le ceri tu, ţie o să ţi-l arate. „Păi acolo nu e niciun şarpe”, zic. Plânge, nu crede.

— Şi eu sunt lucrătoare la muzeu, i-a zâmbit fermecător Zoia Mihailovna.

— Aaaa! a făcut şeful, aruncându-i o privire, după care s-a întors spre cei doi, care făcuseră percheziţia, şi-a întrebat: Ei, cum staţi, gata?

Civilul i-a răspuns ceva şi i-a pus o întrebare.

— Neapărat! a spus şeful. Şi să-l luaţi cu voi şi pe tovarăşul, el locuieşte chiar în casa asta, o să vă arate el.

Militarul a pus şi ultima fotografie pe marginea mesei şi mi s-a adresat:

— Să mergem în pod.

Am ieşit din cameră, am traversat un coridor lung şi ne-am oprit lângă peretele din dreptul căruia pornea scara îngustă spre pod. Pe coridor era întuneric şi umezeală Se auzea răpăitul ploii de pe acoperiş. Militarul a aprins lanterna, iar raza ei de lumină a smuls întunericului treptele murdare ale scării şi balustradele verzi şi putrezite.

— Trec eu primul, a spus el şi a urcat vioi primele trepte.

Dar deodată s-a auzit un şuierat şi ceva a trosnit.

— Draaace!

Am pornit iute pe trepte, i-am întins mâna şi l-am ajutat să se ridice: cedase o stinghie sub el, iar omul intrase până la

genunchi între trepte. Când l-am ridicat, s-a uitat la genunchi, i-a pipăit – un cui îi intrase în carne – şi deodată, spre marea mea uimire, a început să mă înjure.

— De ce... mama ta de... nu m-ai avertizat?

— De unde să ştiu? am zis eu, ridicând din umeri.

— De unde să ştii, m-a maimuţărit el, lingându-şi degetul mare. Sunteţi cu toţii nişte prefăcuţi!

I-am dat în tăcere lanterna. El a luat-o în sus, şchiopătând, cu mine după el. Am ajuns amândoi în pod.

— Ia să vedem, a spus el, oprindu-se în prag, ce aveţi aici? Arată-mi!

Învăluite într-o lumină liliachie, ne-au apărut în faţă nişte umbre cu coarne, ca răsărite din adâncurile oceanului, precum şi un uriaş cufăr negru cu încuietori metalice şi cu pete verzi de mucegai. Undeva se legăna o oglindă spartă şi am văzut în lumina ei ceţoasă siluetele noastre desenate pe bezna din spate.

— Bun, unde-şi ţin lucrurile? m-a întrebat militarul.

Am răspuns că nu ştiu.

— Locuiţi aici şi nu ştiţi? s-a răstit el, trăgând din nou o înjurătură şi dând din mână.

O linişte neobişnuită a pus stăpânire pe mine; l-am privit cumva de sus şi am spus:

— Ai grijă, prostule, să nu cazi din nou.

Mi-a aruncat o căutătură cruntă şi a dat să-mi răspundă, dar s-a răzgândit şi, plecând de lângă mine, s-a dus şchiopătând spre comodă. Cu mare efort a smuls sertarul de sus, plin cu cârpe, şi era cât pe ce să cadă cu el.

— Astea sunt ale lui? m-a întrebat, încruntându-se.

Am răspuns că nu.

A scormonit puţin printre cârpe şi apoi a încercat să tragă şi al doilea sertar, dar el nu a cedat. Atunci mi-a zis din senin:

— Auzi, ia adu geamantanul ăla!

Pentru că nu era nicio urmă de ameninţare în vocea lui şi pentru că şchiopăta şi sângera, m-am apropiat de piramida cu coarne formată din scaune stricate, am smuls de sub ea geamantanul şi i l-am dat. Desigur, totul s-a prăbuşit în clipa aceea şi s-a ridicat un nor de praf aşa de mare, că amândoi era cât pe ce să ne sufocăm.

— Mama voastră... Nu-l aduce aici, deschide-l acolo, mi-a strigat el, tuşind.

Am încercat să smulg lacătul geamantanului, dar nu ceda, aşa că am mai tras de el şi, văzând că tot nimic, m-am aşezat în genunchi (gata cu pantalonii mei!) şi am început să învârt încuietoarea.

— Bine, lasă-l dracului, mi-a zis militarul.

A mai stat aşa o vreme în picioare, jucându-se cu lanterna prin ungherele camerei, după care a spus trist:

— Să mergem.

Când ne-am întors, civilul tocmai lega cărţile într-un pachet. Grămada de fotografii neînrămate şi vreo zece scrisori le pusese într-o cutie de tablă cu un palmier şi o cămilă desenate pe capac. Zoia Mihailovna stătea lângă şef şi îi povestea ceva cu glas scăzut.

— Ei, ce-aţi găsit? a întrebat căruntul.

Însoţitorul meu s-a mulţumit să facă un gest cu mâna. Civilul mi-a dat procesul-verbal şi pixul şi m-a invitat să semnez:

— Aici, vă rog.

Am semnat. Civilul a băgat procesul-verbal al percheziţiei într-o servietă, le-a făcut semn militarilor spre legătura de cărţi şi i-a ordonat administratorului:

— Să mergem.

M-am uitat la administrator. Avea o faţă suptă şi verde, iar ochii îi erau adânciţi în orbite. Chiar şi în lumina aia chioară se vedea cât de jalnic arată. Nu era un om prea bun – un lăudăros de două parale, un fante amărât. Nu-l prea aveam la inimă, şi nici ceilalţi nu-l îndrăgeau. Dar mi-a trecut prin minte că o să treacă pragul şi, cu acest pas, viaţa îi va lua sfârşit.

Nu îmi părea rău de el şi, dacă ar fi plâns, probabil că m-ar fi scârbit. Dar supuşenia lui, aerul lui resemnat, tăcerea lui erau pur şi simplu sfâşietoare. Deodată, administratorul a ridicat privirea, s-a uitat la mine şi a zâmbit uşor din colţul gurii.

— Ei, ce să spun, n-ai ce-i face, a spus el trist şi ferm. Să nu mă ocărâţi, conservatorule, nici tu, nici directorul.

— Ei, să mergem, să mergem, l-a îmboldit căruntul încet şi binevoitor, bătându-l pe spate.

Au plecat. Rămăseserăm patru – eu, Zoia Mihailovna, militarul cărunt şi madam Moarte.

— Aşa... a făcut militarul, plimbându-se prin cameră. Aşa... Un singur lucru vă rog – pe dumneavoastră şi pe dumneavoastră, a zis el, împungându-mă sever cu degetul, să nu povestiţi nimic nimănui, clar? Şi mai bine ar fi să nici nu spuneţi c-aţi fost aici, clar?

— Clar, am răspuns.

— Desigur, desigur! a exclamat Zoia Mihailovna şi, confundându-mă cu militarul, m-a recompensat cu o privire tandră şi entuziasmată.

Madam Moarte tăcea; cât durase percheziţia, nu scosese o vorbă.

— Tot ce priveşte munca noastră este secret de stat, a continuat militarul. Divulgarea secretelor de stat se pedepseşte foarte sever. Clar?

— Am înţeles. Totul e clar, am răspuns eu din nou.

S-a uitat la mine neîncrezător, după care şi-a deschis servieta şi a scos dinăuntru o bucată de ceară, o sfoară, un sigiliu şi o cutie de chibrituri.

— Să mergem, a spus.

M-am dus la mine şi m-am trântit în fotoliu. Mă gândeam că ar trebui să-mi fac măcar un ceai, dar deodată parcă am încetat să mai simt, să mă mai gândesc, să mai exist. M-a trezit numai zbârnâitul telefonului.

M-am uitat buimac în jur – soarele invadase deja toată camera, iar printre vişinii din livadă sufla un vânticel cald; afară se luminase de-a binelea.

M-am dat jos din pat şi am ridicat receptorul. Era directorul.

— Vino imediat, mi-a spus.

— Ştiu.

— De unde? s-a mirat el.

— Am fost de faţă.

A urmat o pauză scurtă, după care mi-a ordonat din nou:

— Bine, vino.

Când am intrat în cabinet, directorul stătea la birou şi discuta ceva în şoaptă cu Klara. Când m-au văzut, amândoi au tăcut.

— Ia zi, ce s-a întâmplat? a întrebat directorul posac.

Am început să povestesc şi când am ajuns la momentul în care m-am certat cu militarul, directorul a zâmbit şi a clătinat din cap.

— Iarăşi faci pe partizanul? m-a mustrat el cu amărăciune. Of, of!

— Trebuia să ne fi chemat, a spus Klara cu blândeţe.

— Dar nu ştii despre ce e vorba? a întrebat directorul. De ce l-au luat?

Am ridicat din umeri şi am zâmbit.

Directorul mi-a surprins privirea şi s-a mâhnit.

— Ce simplu e totul pentru tine, a oftat el, ce simplu e!

— El nu ştie, nu ştie nimic, a intervenit repede Klara, aruncându-mi o privire care zicea: „Taci!”

Directorul mi-a aruncat şi el o privire şi s-a încruntat, după care s-a întors, a luat receptorul şi a dat un telefon.

— Hai, mi-a şoptit Klara.

Am ieşit împreună. Pe scară s-a oprit deodată şi s-a uitat la mine. Era o privire deschisă, senină, întrebătoare.

— Ei, ce-i, Klara? am întrebat-o. Ce-i, draga mea?

— Nimic, a răspuns ea cu glas tare, după care m-a întrebat în şoaptă: Chiar nu puteai să te abţii, chiar nu puteai? Pentru ce îi provoci, de ce faci asta?

— Eu îi...?

Dar nu am mai terminat propoziţia. De fapt, chiar aşa reieşea, că îi provoc. Eu încerc să stau la locul meu şi să trec neobservat, să nu jignesc pe nimeni, să nu mă leg de nimeni, să nu supăr pe nimeni, dar, când colo, reiese că tot eu îi provoc pe ei – şi pe Aiupova, şi pe propagandistă, şi pe militarul acela. Şi toţi strigă la mine, toţi vor să-mi

demonstreze ceva, să-mi arate ceva. Dar ce să fac eu cu demonstraţiile lor? Eu nu vreau decât să mă lase odată în pace!

„Tovarăşi”, le spun eu tuturor prin existenţa mea liniştită, „eu sunt arheolog, m-am căţărat în clopotniţă ca să iau la puricat paleoliticul, bronzul, ceramica, identific cioburile, beau nişte vodcă din când în când cu unchiaşul şi nu-mi bag niciodată nasul în treburile voastre. M-am cocoţat la o înălţime de cincizeci şi cinci de metri de la pământ, nu-i puţin lucru! Şi atunci ce vreţi de la sufletul meu?” Şi mi se răspunde: „Băi, prostule, istoria te priveşte şi pe tine. Ea este pielea ta, sângele tău, carnea ta! Toată fiinţa ta e impregnată de istorie! De istorie n-ai cum să scapi – nici în turn, nici în turnul turnului, nici în Epoca Bronzului, nici în Epoca Fierului, şi nici măcar în pielea de arheolog.” „Eu sunt conservator de antichităţi”, protestez, „de antichităţi, şi cu asta, basta! Auziţi ce zic, înţelegeţi cuvântul ăsta, «an-ti-chi-tăţi»?” „Ajunge”, răspund ei. „Ştim noi de ce te-ai urcat aici! Lasă prostiile, n-are niciun rost! Ia coboară tu din clopotniţa ta! Ce ţi-a trecut ţie prin minte să te izolezi aşa? Auzi, cincizeci şi cinci de metri! Fâs! Păi nici zece mii nu te salvează.”

Desigur, acum simplific foarte mult firul gândirilor mele, de dragul clarităţii şi al preciziei. În clipa aceea, se înţelege, nici nu îmi trecea prin cap aşa ceva. Mă simţeam însă ca o băltoacă mică în nisip, pe malul oceanului; o simţeam aproape fizic. Într-o parte, nemărginirea uriaşă, vie, care îşi rostogoleşte încet valurile cu un vuiet prelung, şi dincoace eu – o groapă micuţă, o adâncitură în nisipul umed, o gură de apă rece şi sărată. Dar oricât ai încerca s-o goleşti, nu o să reuşeşti niciodată, pentru că oceanul e chiar alături.

Stăteam în faţa Klarei şi nu ştiam ce să spun. Mă uitam la ea în tăcere. Deodată, Klara a zâmbit, mi-a atins mâna şi, cu un glas melodios, a spus încetişor:

— Şi dacă m-aş îndrăgosti de dumneata, conservatorule?

Şi, chicotind, a fugit de lângă mine.

„Da”, mi-am spus în sinea mea, „se vede că nu trebuia să fi venit aici de la săpături, am eu o presimţire că ziua asta n-o să se încheie aşa, sigur se mai întâmplă ceva.”

...Şi aşa a şi fost.

Deodată a venit la mine în fugă portăreasa kazahă.

— Du-te, du-te repede jos, mi-a zis ea, du-te în cancelarie!

— Ce s-a-ntâmplat, ce-i?

— Du-te, te rog, mai repede, a repetat portăreasa.

M-am dus. Uşa cancelariei era închisă, aşa că a trebuit să bat. Mi-a deschis propagandista. În cameră mai erau Klara, casierul – un kazah tânăr, voinic, cu scurta de piele şi cizmele de călărie pe care le purta mereu –, controloarea, o bătrânică tătăroaică mărunţică la trup, şi încă cineva din administraţia muzeului.

Toţi se înghesuiau în jurul unui fotoliu mare, episcopal. În fotoliu stătea o fetiţă. Era slăbuţă, blonduţă, cu părul împletit în codiţe subţiri, cu vârful ascuţit, îmbrăcată într-o rochiţă veche şi roz, care se decolorase de la atâta spălat. Stătea şi îşi frământa în mână batistuţa. Toţi tăceau. În cameră domnea o linişte grea, respingătoare. M-am uitat la Klara.

— Despre ce e vorba?

Nu a răspuns nimeni.

— Iaca, fetiţa asta, a început deodată cu glas tare propagandista, zice că-i nepoata tovarăşului Stalin.

La aşa ceva bineînţeles că nu mă aşteptam.

— Cum aşa? am întrebat, uitându-mă năuc la fetiţă.

Ea nu s-a tulburat, numai şi-a mototolit şi mai tare batistuţa în mână.

— A intrat fără bilet, mi-a explicat propagandista. Şi când controloarea a oprit-o, a zis că e nepoata tovarăşului Stalin şi că el i-a dat voie să intre gratis în toate muzeele şi la toate teatrele.

„Numai pozna asta idioată îmi mai lipsea”, mi-am spus şi m-am aplecat deasupra nepoatei lui Stalin.

— Dar ai vreun act la tine, fetiţo?

Ea nu mi-a răspuns, dar a foşnit ceva în batista pe care o ţinea în mână – pesemne că avea o bancnotă legată în ea. (Judecând după dimensiunile batistei, era probabil o hârtie de zece ruble, cât să-i ajungă de cheltuială o săptămână.)

— Când i s-au cerut actele, a bubuit deodată propagandista, a zis aşa: „Noi nu arătăm oricui documentele noastre!”

Am pufnit în râs când am auzit, aşa de frumos o potrivise fetiţa. Jos pălăria! Tare bine o brodise.

În cabinet s-a lăsat tăcerea. Am stat o clipă, chibzuind ce să fac, după care m-am aplecat din nou deasupra fetiţei.

— Eşti din Alma-Ata?

Ea tăcea.

— Înveţi undeva? Ai venit să stai la cineva? Îţi cauţi de lucru? am întrebat eu precaut.

— Vai de mine, ce spui... s-a scandalizat Zoia Mihailovna, dar Klara imediat s-a întors spre ea şi i-a aruncat o privire atât de ameninţătoare, că propagandista nu şi-a mai dus gândul până la capăt.

— Am lucrat la unii, a răspuns fetiţa, dar nu mi-au dat nimic, nici haine nu mi-au dat, aşa că am plecat.

Şi cum a spus asta, pe obraji au început să îi şiroiască lacrimi.

— Ei, gata, gata, am spus eu sever.

M-am dus la masă, i-am umplut un pahar cu apă şi i l-am vârât sub nas.

— Bea!

Ea a clătinat din cap.

— Bea, bea! am insistat, şi deodată am văzut că încep să îi tremure codiţele subţiri, legate cu nişte cârpe roşii, şi să i se zgâlţâie umerii. Bea şi du-te! Uite câţi oameni s-au adunat aici din cauza ta!

Din senin, fetiţa a început să urle cât o ţineau plămânii. Cineva a oftat adânc. M-am sculat şi i-am deschis uşa.

— Hai, du-te!

— Vai de mine, cum aşa? a prins să strige propagandista. Cum?... Am trimis deja după miliţian! Tovarăşi, de ce tăceţi? Cum se poate aşa ceva? Hai, fetiţo, vino cu mine...

— Termină odată, am spus eu încet. Klara Fazulaevna, ai putea să...

Dar Klara şi fetiţa nu mai erau. Am văzut pe fereastră cum Klara iese cu fetiţa pe treptele de la intrare, îşi deschide poşetuţa argintie şi îi strecoară copilei ceva în mână. Fetiţa primeşte darul, îi aruncă o privire iute, ca de animal hăituit, şi coboară treptele în fugă. Am plecat de la fereastră.

— Uite, a început din nou propagandista, acuşica vine miliţianul! Ce-o să-i spunem? Dumneata ce-o să-i spui?

— Nimic. Cum o să vină, aşa o să şi plece.

— Aşa, pur şi simplu? m-a întrebat ea ironic.

— Da, pur şi simplu, cum altfel?

— Şi asta e tot?

— Da, asta e tot, Zoia Mihailovna, am răspuns eu cu vehemenţă. Tot. Nu mai avem despre ce să vorbim.

— Ia ascultă, s-a milogit Zoia Mihailovna cu amărăciune. Dacă e din familia unui duşman al poporului, dacă toată familia ei e închisă? Ce zici de-asta? A lucrat undeva ca

menajeră. Crezi dumneata aşa ceva? Nu seamănă a menajeră. Chiar dimpotrivă, judecând după înfăţişare, parc-ar fi o... Dar ce-o fi făcut ea în casa oamenilor ălora?

Chiar atunci a venit miliţianul – un om în vârstă, obosit, simplu, cu o cămaşă murdară de sudoare. A venit cum a plecat, fără să priceapă nimic şi fără să îşi noteze nimic. Pur şi simplu a clătinat din cap cu reproş şi dus a fost.

— A doua alarmă falsă pe ziua de azi, a bodogănit el. Şi-a ieşit lumea din minţi, o fi din cauza căldurii?

Am fost chemat la Narkompros. De anunţat, m-a anunţat directorul – a sunat special ca să mă cheme la el în cabinet, a aşteptat până au plecat toţi şi abia atunci mi-a comunicat că vrea să mă vadă adjunctul comisarului poporului, tovarăşul Miroşnikov. M-a avertizat să nu întârzii sub nicio formă. Tovarăşul Miroşnikov venise din armată şi trata toate problemele milităreşte – precis, clar, riguros. Nu-i plăcea delăsarea, ura neglijenţa. Directorul m-a mai sfătuit să nu vorbesc în plus şi, mai ales – aici a făcut un gest cu mâna în dreptul tâmplei –, să nu par prea deştept. Am zâmbit.

— N-ai de ce zâmbi, m-a mustrat directorul. Curcanul s-a tot umflat în pene, până când a ajuns în ciorbă. Ştii povestea?

— O ştiu.

— Ei, aşa e şi acum. Altfel, n-ai de ce să te temi, e om drept. Lasă deoparte chestiile astea – a făcut din nou gestul de mai înainte – şi o să fie bine. Ai priceput? Hai, du-te.

M-am dus.

Adjunctul comisarului poporului m-a primit imediat, deşi era prins într-o convorbire telefonică. Era înalt şi lat în umeri şi avea o mustaţă tunsă cu grijă. Că era mustaţa, că era altceva, cert e că semăna foarte mult cu portretul mare care atârna în spatele biroului său. Şi se vedea că aşa şi vrea. Altfel, era un bărbat roşcovan, pistruiat, cu o uşoară predispoziţie spre îngrăşare, dar fără să fie gras. Când am intrat mi-a aruncat o privire şi mi-a făcut semn să iau loc pe canapea. M-am aşezat.

— Bine, a spus el la telefon, hai că te mai sun eu. Hai că a şi venit. Bine! Foarte bine.

A pus receptorul în furcă şi a chemat-o pe secretară.

— Adu-mi dosarul ăla al meu, a rugat-o el. Uitaţi, mi s-a adresat adjunctul după ce a ieşit fata, am vorbit cu directorul dumneavoastră. Îl cunoaşteţi de mult?

Am spus că de un an. Trecuse în rezervă şi venise la noi cam la o lună după ce ajunsesem eu la muzeu. Miroşnikov s-a încruntat uşor.

— Şi de ce credeţi că tocmai din armată venea?

„Ţine-ţi gura”, mi-am adus aminte că îmi spusese directorul.

— Pentru că a venit la noi în uniformă.

Adjunctul comisarului poporului s-a uitat strâmb la mine.

— Uniformă paramilitară... Doar a activat în Osoaviachim. Uniforma asta o poartă nu numai soldaţii din armată, ci şi

trupele de pază , şi lucrătorii NKVD, şi trupele de pază forestieră, şi anumite unităţi speciale, mi-a explicat el, de parcă ar fi recitat o poezie. Nu v-ar strica să ştiţi asta. Aşa...

A deschis dosarul, a scos o hârtie de acolo şi a început s-o citească în gând.

Stăteam şi aşteptam.

— Cine e Rodionov ăsta? a întrebat el fără să îşi ridice privirea.

„Ia uite-l! Fir-ai tu să fii de hodorog!” mi-am spus în sinea mea şi am răspuns:

— Un arheolog amator. Mai şi ciopleşte în lemn.

— Ce, astea-s profesii? m-a fulgerat adjunctul cu privirea. Arheolog amator şi sculptor în lemn?

„Îi place precizia”, mi-am adus eu aminte şi am răspuns:

— Acum e pensionar, mi se pare că mai face muncă de contabil pe undeva.

— Ei, asta-i cu totul altceva, a încuviinţat mulţumit adjunctul, cu o mişcare din cap. Deci Rodionov e pensionar? Şi ce pensie primeşte? Pentru ce? Nu ştiţi?

— Mi se pare că a făcut pe partizanul, am răspuns.

— Adică a fost partizan, m-a corectat sever adjunctul comisarului poporului. A face pe partizanul şi a fi partizan sunt lucruri cu totul diferite. Îl cunoaşteţi? A venit pe la muzeu?

Am încuviinţat din cap.

— De ce?

Am răspuns că a adus nişte obiecte pe care le-a descoperit el şi că acum facem prospecţiuni în locurile în care le-a găsit.

— Prospecţiuni sau săpături? m-a corectat adjunctul, sau poate doar m-a întrebat.

Eram într-o situaţie foarte neplăcută. Atât omul de la birou, cât şi omul din portret – îmbrăcaţi la fel, spilcuiţi, tunşi scurt – se uitau la mine: unul cu un surâs ironic, celălalt neclintit şi sever.

— Prospecţiuni înseamnă tocmai săpături de explorare, am răspuns. Doar la suprafaţă nu se vede nimic, trebuie să săpăm.

Adjunctul comisarului poporului a început să bată darabana cu degetele pe birou.

— Da... a spus el meditativ. Trebuie să săpaţi. Şi săpaţi! Minunat! Cine supraveghează săpăturile, Kornilov?

A rostit numele acesta cât se poate de firesc, ca şi cum Kornilov tocmai ar fi ieşit din cameră.

Am răspuns că da, Kornilov sapă.

— Chiar Kornilov, care a fost dat afară de la biblioteca publică?

— Dine câte ştiu eu, n-a fost dat afară. Pur şi simplu nu s-a înţeles cu conducerea ştiinţifică şi a plecat.

— Şi dumneavoastră l-aţi primit imediat la muzeu?

Am oftat.

— Directorul e cel care hotărăşte.

— Şi nu s-a sfătuit cu dumneavoastră? s-a mirat adjunctul comisarului poporului.

Începea deja să mă enerveze. I-am răspuns destul de tăios că, desigur, directorul s-a sfătuit cu mine şi i-am spus că avem nevoie de un asemenea angajat.

— A, aşa deci, a încuviinţat din cap adjunctul comisarului poporului. Dar nu v-a spus directorul şi de ce anume a fost dat afară Kornilov de la muzeu? Doar e o chestiune care vă priveşte şi pe dumneavoastră, din câte am auzit.

„Pe care dintre noi trei îl sapă?” mi-am spus şi, ca să nu fac vreo gafă, am bolborosit ceva ininteligibil.

El s-a uitat la mine şi, înţelegând probabil ce e în mintea mea, a spus deja pe un alt ton:

— Bine, să zicem că incidentul ăsta n-are legătură cu dumneavoastră. Dar la muzeu ce conflict aţi avut?

Am răspuns că, dacă este vorba de ciocnirea mea cu Zoia Mihailovna, totul s-a întâmplat din cauza faptului că ea a început s-o facă pe stăpâna în secţia mea; a dat jos din expoziţie portretul unui savant, iar asta nu mi-a plăcut.

— Şi cine e savantul ăsta? m-a întrebat adjunctul comisarului poporului.

I-am răspuns că a fost dat jos portretul arheologului Castagnier.

— Al cui, al cui? a întrebat el precipitat.

Am repetat pe silabe:

— Cas-ta-gni-er.

— N-am auzit niciodată de el. Şi prin ce s-a remarcat? a vrut să ştie adjunctul comisarului poporului.

— Prin lucrări de istorie antică.

A zâmbit.

— E prima dată când aud de el. Uitaţi, lucrările lui Morgan şi ale academicianului Marr despre istoria antică le-am citit şi chiar am dat examen din ele, dar despre Castagnier aud pentru prima oară. Ce să zic? Cât trăieşti înveţi. Şi cum e, e un savant progresist? Şi-a pus umărul la construcţia socialismului în epoca sovietică sau a fost deportat aici încă din perioada ţarismului?

Am răspuns că nu a fost deportat şi că nu cred să fi lucrat vreodată în instituţii sovietice, dar că probabil nici nu poate fi socotit un mare om de ştiinţă. În schimb, pentru istoria antică a regiunii Semirecie a făcut, din câte ştiu, extrem de multe.

— Chiar aşa de multe? a zâmbit adjunctul. Asta-i bună! O fi făcut Castagnier extrem de multe pentru istoria regiunii Semirecie, dar un om de ştiinţă de talia lui Friedrich Engels, să zicem, a făcut extrem de multe pentru istoria antică în general. Aveţi expus în muzeu portretul lui?

Am răspuns că avem expuse portrete de-ale lui Engels în mai multe secţii.

— Şi în a dumneavoastră? a întrebat adjunctul.

— În a mea nu.

— Păcat, păcat.

Adjunctul comisarului poporului a tras sertarul biroului, a scos de acolo o carte învelită în hârtie şi mi-a întins-o.

— Poftiţi, v-o dăruiesc. În cartea asta sunt toate lucrările lui Engels despre istoria antică. Luaţi-o şi citiţi-o. Astăzi puteţi să nu vă duceţi la lucru. Staţi şi citiţi. Spuneţi că v-am învoit eu. Angajat al muzeului, istoric, om de cultură! a izbucnit el deodată. Şi nu l-a citit pe Engels! Asta-i o ruşine! O ru-şi-ne, pricepeţi? Şi pentru dumneavoastră, şi pentru noi, pentru toţi.

— L-am citit pe Engels, am răspuns.

— Atunci l-aţi citit prost, mi-a retezat-o el. Vă ocupaţi de istoria veche a Semireciei? Atunci iată, citiţi despre ea! Citiţi! Găsiţi aici tot ce vă trebuie, citiţi.

— Bine.

Am luat cartea şi am băgat-o în servietă. Adjunctul comisarului poporului s-a uitat la mine şi deodată a început să mârâie:

— V-aţi găsit pe cine să puneţi în muzeu... Auzi tu, Castagnier... Profesor de franceză la corpul de cadeţi! Nu-l ştie nimeni, dar îl ştiu eu şi-l expun. Doar tot aşa aţi păţit şi cu biblioteca. Oare chiar n-aţi priceput nimic?

Am clătinat din cap.

— Erau în bibliotecă nişte cărţi, nimeni nu ştia nimic de ele, nimeni nu se interesa de ele. Şi deodată a venit un expert luminat, a lămurit tot şi a arătat ce valori extraordinare stau pe sub rafturi. Uitaţi unde bate articolul dumneavoastră. Dar biblioteca asta deserveşte mii de oameni! La noi în republică sunt cincisprezece universităţi, câteva mii de studenţi şi fiecare student trebuie să primească în mână câte un manual. Fiecare cerere a cititorului este îndeplinită în douăzeci de minute. Despre asta aţi scris? Nu! Pe dumneavoastră numai rarităţile vă interesau... Şi ce-i cu rarităţile? Sunt nişte rarităţi şi atât! Au fost aduse în bibliotecă, au fost puse pe raft, şi stau acolo de cincisprezece ani, neatinse de nimeni. Între timp, în fiecare zi sălile de lectură sunt vizitate de sute de oameni, care pleacă mulţumiţi. Asta nu vă interesează?

Vorbea altfel cu mine. Chiar dacă încă mârâia, o făcea într-un mod destul de binevoitor, aşa cum vorbeşte un adult cu un copil. „Nătăfleţ mai eşti, băieţaş!” Cu asta chiar că a reuşit să mă scoată din sărite.

— N-am făcut decât să îndeplinesc sarcina pe care am primit-o din partea redacţiei, atâta tot.

Imediat a ridicat mănuşa pe care i-o aruncasem.

— Nu, nu e tot, mi-a zis el cu răutate, ridicând vocea. Nu e deloc tot. Dumneavoastră lucraţi pentru mine, nu pentru redacţie sau pentru redactori. Eu vă dau indicaţii, iar dumneavoastră trebuie să le ascultaţi şi să trageţi concluziile potrivite. Şi încă ceva: n-ar strica să fiţi mai politicos cu vizitatorii, că se cam plâng de dumneavoastră. A venit la dumneavoastră un bătrân, un partizan ilustru,

un erou, şi cum v-aţi purtat cu el? Nu-mi face deloc plăcere să citesc ce-a scris despre asta. Ia uitaţi!

Şi mi-a întins aceeaşi dare de seamă pe care o văzusem şi la muzeu.

— Măiculiţă, câte d-astea a trimis?... mi-a scăpat involuntar.

— Ce, aţi mai văzut-o? V-a arătat-o directorul? m-a întrebat repede adjunctul comisarului poporului. Şi ce v-a spus? Nu v-a spus nimic. Păcat. Ei, atunci vă spun eu şi vă rog foarte mult să nu mai primesc asemenea reclamaţii. Vine la dumneavoastră în instituţie un om bătrân, cu merite deosebite, face o propunere raţională, chibzuită, iar angajatul, un tânăr, nici nu se uită la el. Îi întoarce spatele şi mârâie ceva printre dinţi. O colegă de-a dumneavoastră, femeie în vârstă, vă spune că rău aţi făcut să puneţi în locul cel mai vizibil portretul nu ştiu cărui general.

Am dat să protestez.

— Mă rog, consilier de stat, fie. Dar nimeni nu-şi mai aduce aminte de uniformele astea. În schimb, decoraţiile şi epoleţii ţarişti sar imediat în ochi, stârnind întrebări din partea vizitatorilor nedumeriţi.

— Şi ce-i cu asta?

A ridicat din umeri.

— Ce să fie, nu-i nimic, numai că vă-ntreb ce rost au toate astea. Se repetă aceeaşi istorie ca la bibliotecă: mereu vreţi să străluciţi, să uimiţi pe cineva, să frapaţi. Nu vă purtaţi ca un om serios.

Stăteam pe canapea şi îl ascultam. Toate argumentele lui se aranjau, de fapt, într-o arhitectură destul de solidă. Nu aveam ce să obiectez. Şi totuşi, eu şi adjunctul aveam, pur şi simplu, nişte sisteme de calcul total diferite, cum ar spune fizicienii; eu mă plimbam cumva pe alte coordonate. Atâta tot.

Tăcea şi se uita la mine.

— Văd că nu sunteţi deloc de acord.

— Nu, am răspuns eu, nu sunt. Dar îmi dau seama că altcineva decât mine ar putea să privească lucrurile şi aşa.

— Pentru că numărul proştilor e nelimitat, a zâmbit el.

— Nu, am răspuns eu cu sinceritate, sunteţi un om inteligent şi tot ce spuneţi e bine cumpănit. De-asta nici n-am găsit imediat ce să vă răspund, deşi ştiu că nu aveţi dreptate.

A izbucnit deodată în râs.

— Bine, haideţi, duceţi-vă înapoi la treabă. Dar să vă gândiţi la ce v-am spus. Legaţi Antichitatea dumneavoastră cât mai strâns de vremurile noastre, mi-a strigat el vesel. Ştiţi, e un poet, Bezîmenski[44]. Bine a scris el undeva: „Nu e vrednic de vremurile noastre decât cel care vede revoluţia mondială chiar şi în cele mai mărunte lucruri.” Căutaţi şi dumneavoastră revoluţia mondială în lucrurile mărunte de care vă ocupaţi. Fiecare exponat din muzeu ar trebui să amintească de ea. Cât despre generalul ăla...

---

[44] Aleksandr Ilici Bezîmenski (1898-1973), poet bolşevic.

A început să râdă.

— Mai lăsaţi-l dracului! De ce să stârnim întrebări şi nedumeriri când nu e cazul? Ce ziceţi, îl daţi jos?

— Nu, am răspuns eu, nu-l dau.

— Cum aşa?

Deodată i s-au crispat muşchii feţei, iar ochii i s-au stins.

— Adică încă vă mai agăţaţi de el? a întrebat el gânditor şi ironic. Bine! Atunci să-mi scrieţi un raport complet: cine e, ce a făcut şi de ce consideraţi necesar să-i expuneţi portretul în muzeu. Iar eu o să trimit raportul la Moscova, la Komakademia[45], să decidă ei în chestiunea asta. Asta-i tot.

Când am ieşit din cabinet, amândoi stăpânii biroului îmi sfredeleau ceafa cu nişte ochi la fel de lacomi, de pătrunzători şi de nemiloşi.

Capitolul 3

Noaptea unchiaşul mi-a bătut la uşă. Îi auzisem paşii când a venit şi mi-am dat seama că aşteaptă în prag, dar aşa de toropit de somn eram, încât nu aveam chef să mă duc să îi deschid. Unchiaşul a stat aşa o vreme pe coridor, trăgând cu urechea, a bătut puţin din picioare, apoi a tuşit, a mai ciocănit o dată cu un deget şi a întrebat delicat:

---

[45] Abreviere de la Academia Comunistă de pe lângă Comitetul Central al PCUS.

— Pot să intru? Eşti singur?

M-am sculat şi i-am deschis uşa. Unchiaşul stătea în prag, sub becul galben din colţ, şi ţinea în mână un obiect mare, dreptunghiular, acoperit cu o muşama neagră.

— Ce-i asta? am întrebat.

S-a uitat cu asprime la mine şi a trecut pragul în încăpere.

— Vai cât m-am spetit, a spus el cu năduf şi a pus cutia pe masă. Ce, eşti singur? Credeam că eşti cu cineva. Of, fir-ar să fie!

S-a trântit în fotoliu şi şi-a smuls şapca de pe cap.

— Uf... Uite, patru verste am cărat drăcovenia asta, sunt leoarcă de sudoare. Mi s-a lipit cămaşa de spate, şi mă mai ţii şi tu la uşă! Mi-am zis c-o fi vreo frumoasă aici.

— Ce-ai adus aici? l-am întrerupt eu iritat.

— Ce-am adus?

Unchiaşul a scos din buzunar o batistă roşie cu buline şi şi-a şters faţa.

— Stai să vezi, băiete, ce maşinărie extraordinară ţi-am adus... N-are nici cinşpe kile, dar de-abia l-am cărat, mi-a rupt mâinile. O maşinărie extraordinară, internaţională! Hai, aruncă de-aici tigrii şi muierile. O să ascultăm Anglia, America, să vedem ce zic acolo despre noi…

Atunci a tras muşamaua şi am văzut un aparat radio cu lămpi argintii şi cu un ochi galben, tulbure, în partea de jos. Strălucea de nou ce era.

— De unde-l ai?

Unchiaşul a început să râdă.

— L-am furat, a răspuns el vesel. Ei, ce te holbezi aşa? Chiar aşa cum îţi zic, l-am furat. Uite, am trecut pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului, ferestrele erau deschise, iar aparatul stătea şi urla pe pervaz. Am pus laba pe el şi am venit întins la tine. Acuşica vine miliţia, o să trebuiască să sari pe fereastră... Aşa! a făcut el, aplecându-se asupra radioului. Unde să-l punem?... Iaca, aici! Să ştii că eu, cât ai băut tu vodcă în munţi cu fetele, ţi-am aranjat toată muzica în cameră. Ia să-i dăm drumul!

O vreme nu s-au auzit decât nişte hârâieli, dar deodată a ţâşnit de sub mâinile bătrânului o voce tăioasă, guturală, care striga sacadat ceva ameninţător, iar lămpile argintii au prins viaţă şi au început, ca nişte băşici de peşte, să se umple încet cu sânge de un roşu-gălbui. Ochiul galben de jos s-a aprins, trimiţând o lumină clară, de un verde curat, a clipit de câteva ori, s-a stins şi pe urmă din nou a început să ardă, de data aceasta cu o lumină liniştită şi profundă, numai din când în când îngustându-şi şi lărgindu-şi pupila. Vocea din cutie a mai răcnit ceva şi deodată totul s-a întrerupt. Radioul a început să tremure şi să hârâie. S-a auzit un pârâit, un sfârâit, de parcă ar fi adus cineva în cameră o tigaie încinsă – mi-am dat seama că sunt aplauze –, iar după aceea zgomotele s-au stins şi deodată a început să cânte o femeie.

— Ce ţară-i asta? a întrebat unchiaşul repede.

— Franţa, am zis. O arie din Carmen.

— A, Paris, imediat te-ai prins... Să ascultăm puţin, să ascultăm.

Unchiaşul s-a aşezat în fotoliu, a scos din buzunar o punguţă brodată cu aţă purpurie, a băgat în ea două degete galbene ca nişte rădăcini de plantă medicinală şi a scos câteva fire de mahorcă. Apoi mi-a cerut ziarul, şi-a răsucit o ţigară şi a început să fumeze.

— Ce voce catifelată, a oftat unchiaşul şi a întors hotărât butonul.

S-au auzit un piuit, un ţipăt, un urlet, apoi vâjâitul amplu şi furibund al unui vifor cosmic (probabil că aşa vâjâie şi exploziile solare), apoi deodată cineva a hohotit prosteşte şi a început să turuie în germană. Avea un accent caraghios, de Odessa.

— Înainte înţelegeam germana la perfecţie, a spus unchiaşul. Dar acum, deşi recunosc limba, nu pricep nimic. Ştii că i-au adus aici pe austrieci în 1916. Eu eram însărcinat cu paza lor. Dar ce era să păzim acolo? Unde să fugă? Săpau pământul sau stăteau tolăniţi pe iarbă, în timp ce eu mă ţineam cu femeile din staniţă. Aveam o muieruşcă tare drăguţă, şi la ea mă tot duceam. Lor le ziceam: „Aveţi grijă, isteţilor, dacă fuge unul, vă căsăpesc pe toţi şi pe urmă îmi fac şi mie felul.” Ei nu ziceau nimic, numai râdeau ca nişte draci. Iar acum, uite, n-aud decât un vuiet, a spus moşul, ciulindu-şi urechile. Dar de ce râd aşa, în hohote?

I-am tradus gluma prostească pe care o făcuse vorbitorul de la radio.

Unchiaşul a încuviinţat din cap.

— Tiii, că veseli mai sunt ăştia care trăiesc sub Hitler, nu mai pot de atâta râs, a spus el şi m-a întrebat din senin: Auzi, dar o să fie război?

Am ridicat din umeri.

— Probabil o să fie, unchiaşule.

— O să fie! m-a îngânat unchiaşul, dând din cap cu tristeţe. Neapărat o să fie. Şi directorul spune la fel: „Tare mă tem că altă rezolvare n-o să se găsească.” Doar el ţi-a trimis maşinăria asta. „Las’ să asculte conservatorul”, zice, „să bage şi el la cap că prea şi-a lungit limba pentru vremurile pe care le trăim.”

— El ţi-a spus asta? m-am speriat eu.

— Nu, dar îţi spun eu, s-a încruntat unchiaşul. Ce-ai mai făcut? Iar l-ai spânzurat pe Miliukov al tău?

— L-am spânzurat. De ce, îţi pare rău?

— Nu-mi pare rău de nimic, a răspuns bătrânul. Numai că exagerezi, ce treabă ai tu cu el? N-a auzit nici dracu’ de el! Trebuia tu să faci tărăboi. Te-ai enervat şi te-ai aprins de puteau să prăjească şi ouă pe tine, şi ai ţinut-o pe-a ta. Larmă, ţipete, propagandista a dat fuga la director, şi la ce bun? Să fi fost tu chibzuit, ţineai portretul o săptămână la tine în cameră şi după aia îl puneai la loc, încetişor, fără tam-tam, fără gălăgie, şi nimeni nici n-ar fi băgat de seamă.

Unchiaşul vorbea acum încet, gânditor şi trist; pe chip i se citea nedumerirea, şi chiar părea uşor pierdut. Asta m-a impresionat, nu îl mai văzusem niciodată aşa.

— Trebuia să-l pun la loc, unchiaşule. Nu-i vorba de general, ci de faptul că altfel i-aş fi dat prea multă libertate scârbei ăleia. Mâine-poimâine o să treacă toată ţara în rândul duşmanilor!

— Ei, şi tu acum! a zâmbit unchiaşul şi a clătinat din cap. Hai, că mi-ai plăcut... Adică ea ne trece pe lista duşmanilor, iar tu vii şi ne ştergi de pe listă! Nu, nu merge aşa. Când o să se înfurie, o să te scrie pe lista care trebuie, uite-aşa! Şi nimeni n-o s-o condange. Dimpotrivă, o să fie ridicată-n slăvi pentru vigilenţa ei. Despre asta e vorba.

În glas i se simţeau durerea şi reproşul. Asta m-a scos din sărite.

— Tu te-ai găsit să vorbeşti? am izbucnit eu. Auzi, ştii ce...

Voiam să îi spun ceva foarte jignitor, dar m-am abţinut. Un om total diferit – liniştit şi trist – se uita la mine în clipa aceea. Nici nu îmi dădeam seama ce se schimbase la el. Îi dispăruse până şi sclipirea ironică din priviri; era cu totul altul.

— Uite, şi un taur face gălăgie, dar cine se uită-n gura lui, a spus unchiaşul scurt şi simplu. La o adică, nici eu nu tac, dar să faci gălăgie degeaba, pentru nişte amărâte de cartoane şi fotografii...

Mi-a întors brusc spatele şi s-a aplecat din nou asupra radioului.

Iarăşi rătăceam prin eter, ascultam voci din alte oraşe, de pe alte frecvenţe, pluteam de la Moscova la Copenhaga, de la Copenhaga la Cape Town şi Havana. Pe Pământ era când noapte, când dimineaţă, când amiază, când toate trei

în acelaşi timp. Pământul cânta, predica, înspăimânta, ameninţa şi ţinea cuvântări persuasive. Deodată, o voce bărbătească antrenată, moale, foarte clară, care ajungea la noi probabil dintr-o sală de concerte de la Paris sau Toulouse, a zis:

— Acolo, jos, în lumea oamenilor, spune Zarathustra, toate cuvintele sunt inutile: cine vrea să-i înţeleagă pe oameni trebuie să fie violent, fiindcă...

— Uite, ăştia nu mai sunt nemţi, sunt alţii, a spus uncheşul. Îmi dau seama după cum le sună limba.

Şi a dat să răsucească butonul.

— Stai, stai! am sărit eu. Nu pune mâna, vreau să ascult, e un francez.

Tocmai pentru că era francez voiam să-l ascult. Dacă ar fi vorbit un neamţ, imediat aş fi trecut pe alt post. Ştiam deja foarte bine ce-ar putea spune despre Nietzsche un doctor în drept sau filosofie de la Universitatea din München, să zicem. Dar ce putea spune un francez, şi nu unul oarecare, ci probabil unul cunoscut, şi nu cândva, ci tocmai în vara anului 1937, asta nu puteam deloc să bănuiesc. Stăteam şi ascultam, iar unchiaşul se uita la mine şi nu pricepea nimic. A căscat o dată, a căscat a doua oară, apoi mi-a pus uşor mâna pe umăr. („Mai lasă şi tu muzica asta...”) Atunci m-am dus la dulap, am scos de acolo un flacon de alcool şi i l-am dat unchiaşului. Unchiaşul s-a uitat la mine şi a clătinat din cap.

— Nu beau singur, a spus el cu asprime. Şi te rog să nu te mai porţi cu mine de parc-aş fi alcoolic. Dacă aduci, atunci bei şi tu.

— Beau, beau, am spus eu şi mi-am turnat o jumătate de pahar.

— Ei, asta-i altceva, m-a lăudat unchiaşul. Aşa e frumos!

A dus paharul la gură şi deodată a început să strige şi să dea din mâini:

— Ce? Nu e diluat? Ia uite, om cu şcoală, să facă o asemenea prostie! Trebuia să mă pui în gardă, puteam să-mi ard gâtlejul. Aşa i s-a întâmplat unui dulgher de la noi. A luat o înghiţitură zdravănă dintr-o licoare d-asta, şi după aia trei zile n-a mai putut să scoată o vorbă, doar şuiera. Putea să şi crape. Mie mi-ai turnat, dar dumitale?

— Beau şi eu acuşica, am răspuns şi mi-am ridicat paharul.

— Ei, hai, uite, îndoaie-l şi tu cu ceva! a zis unchiaşul şi mi-a turnat dintr-o cană cu apă.

— Pierdere de vreme, am zis eu.

Am râs amândoi, ne-am uitat unul la altul, am ciocnit paharele şi le-am dat pe gât dintr-o suflare.

— Bravo, unchiaşule, am spus, hai să mai bem câte unul.

El s-a uitat la mine fără curaj, ezitând.

— Dar nu face rău? m-a întrebat precaut. Vezi că mâine dimineaţă vine directorul pe la tine. Chiar aşa, cum ţi se pare directorul?

— E om, am răspuns. Directorul e om.

— Aşa e, e om, a încuviinţat unchiaşul. Uite, vezi, ţi-a trimis radioul, „lasă”, zice, „să stea conservatorul şi să asculte, poate-mi povesteşte ceva”. Acuma ce mai asculţi? m-a întrebat cu blândeţe. Tot pe franţuzul ăla îl asculţi? Şi ce spune? Zice ceva de război?

Am încuviinţat din cap. Franţuzul ţinea o prelegere despre Nietzsche. Iar când vorbeşte un francez despre Nietzsche în 1937, pur şi simplu debordând de entuziasm, atunci cu siguranţă vorbeşte de război.

Repet, am ascultat numai pentru că vorbea un francez. N-aş fi stat să ascult un german. Dar uite că se nimerise să fie un francez extrem de amabil, cu mult farmec, cu o dicţie foarte bine pusă la punct, cu o voce plăcută şi melodioasă (câtă distincţie se simţea în râsul lui vesel şi în ironiile fugare, în meditaţia lui tristă şi luminoasă, în excursul lui dureros, în tonul uşor condescendent cu care vorbea). Ai fi zis că oratorul francez – poate membru al academiei sau eseist, de ce nu? – nu vorbeşte, ci pur şi simplu îşi revarsă cuvintele despre Nietzsche, cu ochii daţi peste cap, ca un inspirat. Iar toate astea, repet, se întâmplau în vara anului 1937, ceea ce era cu adevărat curios, foarte semnificativ şi chiar înfricoşător. Dar, oricât aş fi ascultat, nu reuşeam să prind nimic deosebit. Era o flecăreală obişnuită, încă departe de vicleniile, de concluziile şi generalizările lui Hitler. Şi deodată am prins ceva cunoscut mie – era vorba despre sabie şi foc. Ce-i drept, focul şi sabia nu ţineau nici de premisele, nici de concluziile oratorului, ci erau pur şi simplu o înfloritură artistică a discursului – nişte comparaţii, nimic mai mult. Dar mi-am dat seama imediat despre ce este vorba. „Dürer”, spunea francezul, „într-una dintre gravurile sale, l-a înfăţişat pe Dumnezeu-Cuvântul pe tron, cu o sabie de

foc ieşindu-i din gură. Tot o astfel de sabie era şi cuvântul lui Nietzsche. El trecea prin lumea noastră de mizerie şi neputinţă ca o sabie şi ca un foc. Fusese un mare purificator, care ura tot ce e monstruos, rău, chinuit de durere şi îngenuncheat de suferinţă, fiindcă ştia că tot răul se naşte din infirmitate. În asta consta iubirea lui pentru oameni.”

Şi atunci vocea melodioasă de la radio s-a ridicat deodată până la cer, căpătând inflexiuni de lamento.

„Ascultaţi rugăciunea lui Nietzsche”, a strigat francezul. „Ascultaţi şi o să înţelegeţi de câtă iubire de oameni s-a umplut inima unui om care s-a consacrat căutării adevărului. Ce poate fi pentru un filosof mai scump decât raţiunea? Şi totuşi, iată pentru ce se roagă Nietzsche: «O, ceruri, trimiteţi-mi nebunia! Trimiteţi-mi delirul şi frigurile! Lumină orbitoare şi întuneric de necuprins! Friguri şi fierbinţeli pe care nu le-a mai trăit nimeni! Torturaţi-mă cu vedenii şi înspăimântaţi-mă! Fie şi să mă târăsc pe burtă ca un animal, dar lăsaţi-mă să cred în forţele mele! Arătaţi-mi că m-aţi apropiat de voi! Dar nu stă asta în puterea voastră! Numai nebunia poate să-mi demonstreze asta!»„

Vocea aceea care se înălţase până pe culmile eterului a coborât spre sfârşit din ce în ce mai mult, până s-a topit într-o şoaptă şi s-a întrerupt. S-a lăsat liniştea. Nu se mai auzeau decât hârâielile radioului. Aşteptam, ţinându-mi răsuflarea.

Unchiaşul şi-a deschis deodată pleoapele cafenii şi a căscat.

— Gata, a terminat?

„Auziţi?” a prins din nou radioul să şuiere. „Oare auziţi voi, oamenilor, rugăciunea asta? Din cauza voastră, un înţelept renunţă la raţiune. Auziţi cum îi bate inima dezgolită? Încă o secundă şi o să se facă fărâme...”

Din nou s-a lăsat tăcerea şi, după o clipă, francezul a spus trist, cu un aer firesc: „Şi Dumnezeu i-a ascultat rugăciunea – înţeleptul a înnebunit.”

— Ajunge pentru azi, am spus eu şi am închis radioul.

Unchiaşul a deschis ochii de-a binelea şi mi-a împărtăşit gândurile care îl frământaseră până atunci:

— Uite, tu te superi pe ea. Şi ai dreptate, nu face nici două parale, recunosc, dar ce importanţă are? Că doar nu face treburile astea din proprie iniţiativă.

Din nou am început să mă întristez şi am dat din mână.

— Tu sapă-ţi pietrele şi gata, a spus unchiaşul sever.

A întins mâna, a luat cutia de chibrituri şi a deschis-o.

— Ce-i asta, e de pe vremea ăluia... cum îi zice... A-u-re-li-an?

— Da.

Unchiaşul a pus pe masă moneda, cercetând-o cu luare-aminte, când pe o faţă, când pe cealaltă. Am scos o lupă din sertarul biroului şi i-am dat-o. El a luat-o şi s-a uitat multă vreme prin ea la monedă, după care m-a întrebat:

— Şi ce-a fost Aurelian? Împărat? Aşa ca Pilat din Pont?

— Vai de mine, am început eu să râd. Şi ai mai şi fost doi ani la şcoala de duminică! Păi Pilat a fost împărat?

— Da’ ce-a fost? a zâmbit unchiaşul cu superior. Că în Crez zice-aşa: „Şi s-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont.” Cum să nu fie împărat? Deşi, ce-i drept, ăsta seamănă mai degrabă cu Irod cel Aprig. Uite ce cuşmă are pe cap! Şi chiar a venit el de la Roma să ne cucerească sau nu e încă lămurită chestia asta?

— Nu e lămurită, unchiaşule, am răspuns. Probabil că nu-i adevărat. Şi totuşi, moneda asta a ajuns cumva în livezile noastre, că doar n-a picat din cer. Se vede că a avut mâini lungi Aurelian, dacă a ajuns moneda lui până la noi. Uite, asta vreau să lămuresc eu.

— Bravo, bravo, lămureşte! a spus unchiaşul şi s-a sculat. Lămureşte, lămureşte! Până atunci, eu mă duc să moţăi puţin. Nu ştiu de ce, dar m-a cam luat somnul.

După ce a plecat unchiaşul, m-am dus lângă raftul cu cărţi (o scândură de pin dată la rindea, agăţată cu o sfoară deasupra patului), am luat o cărţulie şi am început s-o răsfoiesc. După ce venise de la Ermitaj scrisoarea care spunea că moneda antică dezgropată în grădina de dincolo de Alma-Atinka e un dinar din vremea lui Aurelian, îmi petrecusem tot timpul scormonind prin biblioteci după informaţii despre acest împărat. Dar am găsit extrem de puţine materiale. Cei care le elaboraseră ştiau să se răfuiască foarte bine cu istoricii şi cu istoria. Într-un dicţionar gros de Antichitate clasică al lui Lübecker am găsit numai câteva trimiteri la clasici. Datele erau nu doar insuficiente, ci şi nedemne de încredere. La surse erau indicaţi Zosimos, Eusebius, Aurelius, Victor şi, în sfârşit, o

culegere ciudată şi misterioasă de „biografii ale împăraţilor”, semnată de şase nume total necunoscute. Tocmai aceste „biografii” alesesem să le răsfoiesc după plecarea unchiaşului. Găsisem în minuscula noastră bibliotecă o traducere rusească veche, bine întocmită, dar cam grosolan, de pe vremea împărătesei Ecaterina. Toate frazele erau formate din perioade ample, care semănau cu arcurile triumfale ale acelor vremuri. Ar fi fost o caznă cumplită să o citeşti din scoarţă în scoarţă. Peste o oră deja lăsam cartea la o parte. Dar nu numai traducerea era de vină. De neînţeles era chiar împăratul. Pentru a mă lămuri măcar cât de cât, am împărţit în două o foaie de hârtie şi am început să scriu în stânga calităţile lui, iar în dreapta – defectele. Iată ce am obţinut în cele din urmă. (Mă folosesc de o nouă traducere – cea veche, din 1776, nu mai e acum la mine.)

Coloana din stânga:

„Aurelian a adus din nou lumea sub stăpânirea Romei.”

„Pe trădători şi pe turnători i-a urmărit cu o severitate neobişnuită.” (Ura, Aurelian!)

Era drept. Iată ce îi scria comandantului său de oşti: „Dacă vrei să fii tribun, ba mai mult, dacă vrei pur şi simplu să rămâi în viaţă, îngrijeşte-te de soldaţii tăi!... Fiecare soldat să fie mulţumit cu raţia sa.”

Ţinea la ostaşii lui şi îi respecta.

„Armele să fie curăţate, încălţămintea să fie trainică. Hainele vechi să fie înlocuite cu unele noi.”

„Să se slujească unii pe alţii ca pe nişte stăpâni, dar niciunul dintre ei să nu slujească precum un rob.”

Nu era numai mărinimos; când trebuia, ştia să fie şi inventiv în mărinimia lui.

„Când a ajuns la Tiana şi a găsit porţile încuiate, se spune că ar fi exclamat mânios: „Niciun câine n-o să las viu în oraş!” Iar după ce a luat oraşul, a poruncit astfel: „Am spus despre câini. Să-i omorâţi pe toţi!”

Era un mare domn şi conducător de oşti. „Numai în timpul domniei lui Aurelian, care a câştigat războaie în toată lumea, statul nostru a fost reîntregit”, a spus succesorul său în faţa trupului neînsufleţit al împăratului.

Asta pe coloana din stânga. Iat-o şi pe cea din dreapta, pe care am întocmit-o în acelaşi timp:

„Se remarca printr-o asemenea cruzime, că multora le arunca acuzaţii născocite de complot, ca să îi poată executa pe urmă mai uşor.”

„Fuseseră omorâţi astfel chiar şi unii dintre cei mai de seamă oameni ai epocii. Condangarea se făcuse doar pe baza unor acuzaţii fără acoperire, susţinute de spusele unui singur martor, şi acela neserios şi neînsemnat.”

Dar împăratul nu era pur şi simplu crud, ci superstiţios în actele lui de cruzime.

„Porunciţi-le băieţilor”, le zicea el senatorilor, „ca la vremuri de restrişte şi de înfrângere să înalţe cântece de îmbărbătare.”

Şi băieţii cântau:

Mulţi ani, mulţi ani să trăiască

Cel ce atâţia duşmani a nimicit

Nu poţi bea atâta vin

cât sânge a vărsat.

Aurelian, care nu se încredea în nimeni, a fost răpus până la urmă de mâna unui ucigaş, Pentru că a venit într-un sfârşit şi clipa morţii.

Cunoscut pentru austeritatea în care trăia, cheltuia în schimb sume colosale pentru ridicarea unor temple grandioase şi a unor clădiri edilitare somptuoase. Şi azi se mai pot vedea, în apropierea Romei, zidurile lui Aurelian, moarte chiar din ziua în care au fost ridicate.

I-a ucis pe dezertorii care veniseră la el din tabăra inamică şi fără de care nu ar fi putut învinge, fiindcă „acela căruia nu i-a fost milă de patria lui n-o să-mi păstreze credinţă nici mie”.

A fost cel dintâi care s-a autoproclamat zeu: „Nu numai în inscripţii, dar şi pe monede se află săpate cuvintele Deus et Dominus.” (Zeu şi stăpân.)

Aceasta e a doua coloană.

Multă vreme după ce am părăsit tema asta de gândire, am trăit cu impresia că meditaţia mea pe marginea acestui subiect se reduce numai la această filă împărţită în două. Dar se pare că, tot atunci, mai scrisesem o foaie:

„În ziua morţii sale, Augustus şi-a întrebat prietenii dacă li se pare că şi-a jucat bine rolul în comedia vieţii sau nu. Şi în încheiere a declamat următoarele versuri:

Dacă vă place, bateţi din palme

Şi cu bucurie ne petreceţi.

Aşa povesteşte Suetonius.

Chiar dacă lucrurile nu s-or fi întâmplat aşa, tot trebuie să recunosc că Suetonius a fost foarte inspirat să le povestească astfel. Aşa şi trebuia să moară Augustus. Acest „monstru abil şi fericit”, „om fără credinţă, ruşine şi onoare” (Voltaire). Rol, comedia vieţii... V-a plăcut? Bateţi din palme... Ce altceva ar fi putut să spună dacă nu vorbele acestea? Principala trăsătură a oricărui despot, în mod evident, este chiar miopia lui groaznică. Caracterul anistoric al conştiinţei lui, nu? Despotul încape în întregime în cadrele vieţii sale. Nu poate să vadă mai departe de limitele mormântului său.

...Iau moneda în mână. Pe ea este efigia unui militar matur, vânjos, cu un aer oriental, cu nişte mustăţi bogate şi, probabil, foarte ţepoase. Trăsăturile feţei sunt precise şi tăioase. Pe cap are un coif. Împărat şi soldat... („Împăratul Irod”, aşa a spus unchiaşul). De ce o mai fi vrut să i se zică şi Deus? Că-i punea pe băieţi să cânte, ei, mai treacă-meargă, dar să îşi zică „zeu şi stăpân”!

„«A fost cântărit şi a fost găsit mult prea uşor», va spune bătrâna Themis surorii sale, muza istoriei, Clio. «Ia-l tu, colega, ajunge pentru câteva zeci de lucrări de doctorat.»„

— Ia uite-l, doarme! Doarme! Unde ţi-e disciplina, afurisitule?

Directorul a tras cuvertura de pe mine.

Am tresărit. Afară se luminase de-a binelea. Lăsasem lumina aprinsă. Radioul urla ca un apucat.

— Ia uite ce tinichele a găsit Kornilov în munţi, a continuat directorul.

Tinichelele cu pricina se aflau pe noptieră, lângă creştetul meu, pe o batistă curată, întinsă cu grijă de director. Am văzut înşirate acolo o piesă rotundă de bronz cu destinaţie necunoscută, un vârf de săgeată verde, în patru colţuri, de tip scitic, o plăcuţă de os sculptată şi, în sfârşit, un ciob de vas aproape portocaliu. Pe el l-am luat în mână mai întâi. Ciobul era foarte bogat ornamentat. Ornamentele se organizau pe trei niveluri. Veneau mai întâi nişte ondulaţii banale. Pe urmă, o serie de discuri solare destul de mari. Şi, pe ultimul nivel, din nou nişte discuri solare, dar mai mici, aşezate pe o tulpină de ceva şi privite dintr-un alt unghi. Semnificaţia ornamentului era clară. Discurile mai mari erau simbolul unei zeităţi, iar cele mai mici – o floare consacrată acestei zeităţi, probabil o margaretă. Descoperirea era uimitoare. Aşa ceva nu mai văzusem până atunci. Niciunii dintre vechii locuitori ai acestor dealuri – fie ei usuni, saki sau kara-katai – nu cunoşteau aşa ceva. Ce-i drept, vasul ar fi putut să fie adus din Sogdiana, să zicem, adică de pe teritoriul Tadjikistanului de astăzi (ceea ce ar fi explicat şi discurile solare: sogdienii erau adoratori ai soarelui). Însă asta ar fi plasat vasul în vremuri foarte îndepărtate, ale căror vestigii nu

mai fuseseră descoperite până atunci în preajma oraşului Alma-Ata.

— Şi le-a găsit pe toate în acelaşi loc? am întrebat eu.

— Păi uite, citeşte, a zâmbit directorul, strecurându-mi în mână o foaie de caiet.

Kornilov scria astfel: „Vă trimit prima mea captură, deocamdată nu prea însemnată. Arătaţi-o conservatorului, el o să înţeleagă imediat despre ce este vorba. («Şi? Ai înţeles despre ce este vorba?» a întrebat directorul.) Am descoperit, fără îndoială, vestigiile unei aşezări din Antichitate pe teritoriul colhozului Uriaşul Munţilor. Dacă o fi vorba de un oraş, de o aşezare mai mică, o cetate sau un punct de trecere peste apă, asta o să lămurim mai târziu, pe măsură ce avansăm cu săpăturile. Tot ce v-am trimis a fost descoperit pe o întindere de doi metri, pe un deal străbătut de şosea. Pământul este moale, argilos, se sapă uşor cu târnăcopul şi lopata.”

Am pus hârtia pe masă şi am spus:

— Cu târnăcopul şi lopata... Vă daţi seama ce prăpăd a făcut acolo?

— Tocmai la asta mă gândeam, s-a încruntat directorul. Ei, ce facem, ne apucăm de săpături serioase sau îl lăsăm pe Kornilov să mai dea cu târnăcopul pe-acolo? Doar vezi ce scrie: „pe o întindere de doi metri.” O să-i rupă gâtul colhoznicii pentru metrii ăştia, că le distruge şoseaua.

— Nu, o să trebuiască să facem săpături serioase. Tot ce ne-a trimis e foarte interesant. O să facem săpături de explorare. Şi obţinem mai târziu aprobarea. Nu prea e-n

regulă, dar ce să facem? Nu e ca şi cum am săpa într-un gorgan. Săpăm pur şi simplu în nişte straturi cu urme de viaţă.

Directorul se uita cu gravitate la mine. Deodată, a început să râdă.

— Straturi cu urme de viaţă, a repetat el cu plăcere. Ce ţi-e şi cu arheologii ăştia... Bine, o să vedem. Ei, dar drăcovenia asta ai ascultat-o? mi-a zis, făcând un semn din cap spre aparatul de radio.

— Vai! am sărit eu în sus. Ce porc sunt! Am uitat să vă mulţumesc. Toată noaptea am stat lângă el.

— Deci d-asta dormi în timpul programului, a glumit directorul. Se vede că n-ai făcut armata. Acolo ai fi văzut tu instrucţie...

S-a dus la fereastră şi a deschis-o.

— Nu, nu mai stăm să pierdem vremea. Trebuie să săpăm, aşa e. Măcar anul ăsta să facem şi noi ceva la capitolul expediţii. Că altfel e mai mare ruşinea. Ni se dau bani, iar noi îi trimitem înapoi şi scriem: „Nu au fost făcute expediţii din lipsă de personal.” Asta în timp ce în organigramă figurează şaizeci de trântori. Mai mare ruşinea, conservatorule, nu-i aşa?

— Aşa e, e ruşine, am răspuns eu.

— Ruşine, nu alta, a oftat obosit directorul şi s-a apropiat din nou de aparat. Ei, şi ce ai ascultat? A fost ceva care să merite?

— A fost, şi chiar a meritat. O prelegere despre Nietzsche.

Directorul a dat ochii peste cap.

— Afurisiţii! Nu se mai satură de el! Cum prinzi Germania, cum dai de Nietzsche.

— Păi nu era Germania, am răspuns, ci o transmisiune din Paris.

— Da? s-a minunat directorul. Îi interesează aşa de tare Nietzsche pe francezi? Ce treabă au ei cu Nietzsche?

Nu am răspuns.

— Ia ascultă, poţi să-mi explici aşa, simplu, fără cuvinte mari, ce-i cu Nietzsche ăsta? L-am auzit odată pe unul vorbind despre Nietzsche vreo două ore. Cât timp am ascultat, parcă am înţeles. Dar cum am ieşit afară, mi-a rămas numai o ceaţă-n cap, atâta tot. Om, subom, supraom, Übermensch, Untermensch! Ei, poţi să-mi dai cu o bâtă în cap, dar n-am înţeles nimic din povestea asta! mi-a mărturisit el, zâmbind vinovat şi depărtându-şi braţele într-un gest de neputinţă. Poţi să mă scoţi tu din ceaţa asta?

— E rău dacă n-aţi înţeles nimic, am zis. Trebuie să începem chiar de la filosof...

— Da, bravo, foarte bine! s-a entuziasmat directorul.

— ...De la omul care se temea de tot.

— Aşa, da, foarte bine, a repetat directorul şi s-a aşezat.

— Se temea de durerile de cap, de durerile de dinţi, de femei – mereu avea câte un incident neplăcut cu ele –, de război nu mai zic. Odată s-a dus ca sanitar la un spital

militar – s-a îmbolnăvit de dizenterie şi abia a reuşit să se pună pe picioare. Şi era vorba de un război victorios. Iar spre final... Îl mai ţineţi minte pe porcuşorul cel înţelept[46]?

— Ei, cum să nu, a zâmbit directorul, „imaginea mic-burghezului la Saltîkov-Şcedrin”: cât a trăit, a tremurat, şi a murit tot tremurând. Ţin minte foarte bine, şi ce-i cu asta?

— Aşa şi-a trăit şi Nietzsche ultimii ani, ca porcuşorul cel înţelept. Pur şi simplu s-a retras în sine, ca porcuşorul în vizuina sa, a închis ochii şi şi-a făurit o lume a lui. Mai ţineţi minte ce visează porcuşorul în vizuină, că „a crescut cu jumătate de arşin şi acum el e cel care înghite ştiuci.” În tot râul nu se găseşte peşte mai puternic şi mai lacom de sânge decât porcuşorul. E de-ajuns numai să se încrunte, că se şi sperie toate ştiucile. E foarte rău când cei lipsiţi de putere încep să dobândească putere.

— Adevăr grăieşti, a zis directorul şi deodată a început să râdă, aducându-şi aminte de ceva. Ştiu şi eu porcuşori d-ăştia. Când te uiţi la el, abia-şi duce sufletul, cu un scuipat l-ai şi pus la pământ, dar dacă se enervează, înnebuneşte de tot. Nu, ce spui tu acum e cât se poate de adevărat. Am simţit asta pe pielea mea. Dar cum să creadă nişte ştiuci de-un stânjen ce le zice un porcuşor de două parale? La ce le trebuie pălăvrăgeala lui? Ca să poată să facă tot ce vor? Dar şi înainte puteau. Puterea e de partea lor.

— Puterea e de partea lor? am zis eu cu un zâmbet. Păi ce, asta-i putere? Ăsta-i atac banditesc, e obrăznicie, nu putere. Puterea adevărată se însoţeşte cu bunătatea, şi abia asta îi dă trăinicie.

---

[46] Trimitere la o povestire satirică omonimă de M.E. Saltîkov-Şcedrin.

— Aşa, aşa, a zâmbit şi directorul şi a început să se plimbe prin cameră. Cu alte cuvinte, în opinia ta, nici compatriotul lui Nietzsche, Adolf Hitler, n-are putere, ci e doar un isteric? Isteric este, nu-ncape vorbă, că doar nu degeaba a stat el la balamuc. Sau n-a stat el, ci nişte prieteni de-ai lui? Mă rog, n-are importanţă, ideea e că are putere, nu glumă. Ziarele noastre încurcă multe şi nu spun totul până la capăt. Dar ştiu eu ce-i poate pielea. Dacă nu s-ar teme de noi, atunci Europa n-ar mai fi existat de mult, ar fi fost numai Al Treilea Reich peste tot, am fi văzut numai vulturii nemţilor cocoţaţi pe toţi stâlpii. Dar tu ai văzut ce vulturi au? Ca ai unor tâlhari! Plaţi, cu aripi înguste, striviţi, ca nişte lilieci sau ca nişte pisici de mare. Ăsta-i Adolf Hitler. Dar să te uiţi la vlăjganii lui! Soldaţii ăia pe care-i vezi uneori prin ziarele noastre. Numai unul şi unul: tineri, încruntaţi, laţi în umeri, vrednici de-a fi puşi în flancul drept. La ce dracu' le trebuie lor Nietzsche al tău? Ei de Hitler au nevoie. Pentru că Hitler le-a promis o viaţă paradiziacă. A promis-o pe seama mea şi a ta. Şi ei văd că Hitler nu numai promite, dar şi face. Aliaţii numai dau din gură şi flutură din mâini, dar Hitler taie capete. Încă-l mai crezi un porcuşor? Un Nietzsche monstruos? Nu, frăţioare, ăsta nu-i un peştişor. Rechin tigru, mai curând, dacă o exista aşa ceva. Dar există, am citit eu undeva... Numai de noi se teme. Şi dacă nu i-ar fi frică de noi, numai America ar rămâne la adăpost, acolo, dincolo de ocean, şi asta numai până la următoarea discuţie serioasă, ai înţeles?

S-a aşezat pe scaun, şi-a tras răsuflarea şi a zâmbit.

— Cam asta e cu Hitler.

— Păi eu nu de el vorbeam, am spus, ci de profesorul lui.

— Nici aici n-ai dreptate, că el are mulţi profesori, şi pe Nietzsche şi pe ne-Nietzsche, în funcţie de împrejurări, a zis directorul şi a deschis un carneţel. Uite, vezi? Am aici o jumătate de pagină plină cu nume: contele Gobineau, profesorul Treitschke, profesorul Klaatsch, Theodore Roosevelt... Îi ştii pe ăştia?

— Nu pe toţi, am spus eu. Pe Gobineau îl ştiu, şi pe Klaatsch.

— Vai, dar cum să nu-i ştii? a zâmbit directorul. Doar eşti conservator de relicve! Dar, la urma urmelor, nu de ei e vorba. Conte şi răsconte, profesor şi răsprofesor – toţi, luaţi la un loc, nu fac doi bani. Nietzsche al tău măcar a suferit, măcar a înnebunit. Dar ăia n-au suferit, n-au înnebunit, au stat la ei în Vaterland, în birou, şi au tot ciocănit la maşina de scris. Şi nimeni nu s-a gândit vreodată că vor fi folosiţi pentru a legitima un masacru. Dar a venit Hitler şi imediat i-a dezgropat pe toţi şi i-a pus să stea de strajă, pentru că altfel nu merge să-i spui omului că el e un amărât şi că tu eşti stăpânul lui. Nu, trebuie să fie o idee la mijloc, ca să poţi să zici: „Şi tocmai în virtutea acestui fapt tu eşti un amărât, iar eu sunt stăpânul tău! Tu eşti un iepuraş, iar eu sunt capcana ta!” Ştii cine spune asta?

— Nu.

— Aşa se vorbeşte în lumea interlopă. Aşa vorbesc infractorii, hoţii; acum ştii ce bandiţi sunt? Şi ăia care te-nghesuie la colţ de stradă ca să te jefuiască, şi ăia au o ideologie. Iar tu oricum nu poţi să polemizezi cu ei. Dacă eu am un cuţit, iar tu, un beţişor, mai e loc de dezbatere ideologică? Eu o să am mereu dreptate. „Ia-mi tot ce vrei,

numai nu mă omorî!” Aşa o să zici. „Ideologia ta”, o să spui, „a fost superioară.” Aşa se întâmplă.

— La început, am spus.

— Şi la început, şi mai târziu, şi când vrei tu; pentru că, dacă-ţi pune cineva mâna-n gât...

— Eee... am început eu să râd. Păi asta se cheamă „a face gât”, nu „a-i pune mâna-n gât”. Hoţii de soiul ăsta sunt chiar dispreţuiţi. Asta nu e putere, ci o lovitură mârşavă... Asta am înţeles-o încă de acum douăzeci şi cinci de ani. Tata mi-a explicat, el înţelegea foarte bine toate lucrurile astea. Încă de pe atunci a înţeles, reţineţi!

Directorul s-a uitat chiorâş la mine şi a izbucnit în râs. Avea un râs foarte frumos: răsunător, vesel, gâlgâitor şi, în general, foarte plăcut.

— Se vede că ai stofă de scriitor, mi-a spus el. Nu m-aş mira să fi inventat povestea asta cu tatăl. Ei, şi dacă ai inventat-o, ai brodit-o bine. Poate ai şi tu dreptate pe undeva. N-o fi acelaşi tip de forţă, dar cum simplifică asta lucrurile? Asta e întrebarea! Ce-a fost taică-tău? Judecător de pace? Mijlocitor? Parcă aşa li se zicea pe atunci.

— Nu, nu erau mijlocitori pe atunci. Tata a fost avocat.

— Avocat? Probabil a fost un avocat bun, inteligent... A murit de mult? Când nici nu împliniseşi zece ani? Păcat, păcat că a murit. Ştii ce nevoie avem noi acum de asemenea avocaţi. Mare nevoie avem! I-am face imediat judecători în tribunale. Că altfel suntem de parcă ne-au spart farurile. Şi ştii câţi ar vrea să ne facă asta? O puzderie! O puzderie! Până se strânge adevărata forţă

nimicitoare, până se pregăteşte, până vine, ştii ce pagube pot să facă ăştia?

A tăcut câteva clipe, căzând pe gânduri, şi deodată a spus pe cu totul alt ton, simplu, firesc:

— Dar tu nu înţelegi asta şi tot bodogăneşti în barbă... Ia zi, ţi-a plăcut Miroşnikov? E un om sever.

Am spus că severitatea nu e o problemă. Dar, în afară de sever, mai era şi limitat, şi încuiat, şi mai şi voia să-i înveţe el pe alţii.

— Şi ce anume a vrut să te înveţe? a întrebat curios directorul.

I-am povestit toată discuţia.

— Hm, da... a făcut directorul. Ei, cu portretul chiar a exagerat, o să-l sun eu să vorbim. Dat în toate celelalte privinţe...

— Ce-i în toate celelalte privinţe? am întrebat eu morocănos.

Era perfect clar că în celelalte privinţe apucase deja să vorbească la telefon cu Miroşnikov.

— Dar în celelalte privinţe are dreptate, a spus directorul cu vehemenţă. Uite, îţi spun o dată şi după aia e treaba ta: dacă nu vrei, nu asculta. Dar cum te întâlneşti cu cineva, cum iese scandal.

Tăceam şi mă uitam la el.

— Hai să le numărăm, a reluat el, îndoind câte un deget. La bibliotecă ai avut neplăceri, pe propagandistă ai enervat-o de-au apucat-o istericalele, de la Rodionov te-ai pricopsit cu o reclamaţie făcută cu tot dichisul, cu organele a ieşit mare scandal, deja m-au sunat de acolo să se intereseze de tine. Probabil ţi-a pus o vorbă bună binefăcătoarea ta. Lui Aiupova i-ai spus aşa nişte lucruri, că a început să bată drumul pe la toate instanţele. Noroc că noi te ştim bine, altfel... Ei, dar că ai urlat şi în cabinetul meu, asta mai ţii minte?

— Şi ce, am urlat degeaba? l-am întrebat. Nu am dreptate?

— În ce privinţă? a strigat el. În ce privinţă ai dreptate? În esenţa problemei? Da, fără îndoială că ai dreptate. Dar tocmai în esenţă, nu şi în formă. Îţi imaginezi ce-ar fi fost dacă s-ar fi nimerit tocmai atunci Zoia Mihailovna şi ar fi tras cu urechea la uşă? Ce, ţi s-a urât cu binele, vrei să te-ntovărăşeşti cu administratorul nostru?

Tăceam.

— Ei, uite ce e, dragă tovarăşe. Nu poţi să spui orice, oricând şi oricui. Dar tu turui peste tot la fel...

A dat din mână şi a tăcut.

Tăceam şi eu.

Cum se uita aşa la mine, deodată a zâmbit.

— Ei, bine că măcar nu protestezi. Taci şi m-asculţi. Tot e ceva. Şi apoi, dragă tovarăşe, ai o meteahnă de care nu te dezveţi, adică nu o meteahnă, ci aşa, nişte prejudecăţi stupide. Conservatorule, să ştii că nu eşti deloc un om

obiectiv. Despre asta e vorba. Uite, să luăm, de exemplu, povestea asta cu Rodionov. A zis c-o să ne mai aducă ceva.

— Tovarăşe director, am spus eu pe un ton protocolar. Înţelege şi dumneata, eu sunt arheolog, „conservator de antichităţi”, după cum îmi spuneţi. Mă ocup şi eu cu ce ştiu: lipesc vase de lut şi scriu fişe. La educaţie politică nu mă pricep nicio iotă. Cât despre Rodionov şi planurile lui...

Am făcut o pauză pentru efect.

— Ei, ce-i cu planurile lui? s-a înfipt directorul. Ce-i, ce-i? Doar săpăm chiar acolo unde ne-a arătat el, îngropăm banii statului la indicaţiile lui, cum s-ar zice.

— Păi nici nu-i îngropăm acolo. Ia uită-te pe hartă! Am luat-o de la Kornilov. Zice „Săpaţi aici”. Păi unde să săpăm, când acolo sunt numai meri şi şerpi boa...

— Apropo, şi-a amintit directorul, te-au sunat de la redacţie, tot în legătură cu blestematul ăsta de şarpe. Ia zi, e vreun şarpe sau nu, ai verificat? Ce ştii despre el?

Am ridicat din umeri.

— E ceva dubios aici, a recunoscut directorul. Am sunat şi eu la consiliul orăşenesc şi n-am aflat nimic. Altceva am auzit eu. Am auzit că n-a scăpat niciun şarpe de nicăieri şi că nici n-a apărut pe undeva. Cică altceva s-a întâmplat de fapt.

— Ce anume?

— Uite ce, a zis el. E o trupă de circ care merge prin cluburi: un director gruzin, un roşcat cu pantaloni cadrilaţi,

un hipnotizator pe nume To Rama şi o bătrână cu un număr care se cheamă „Ultimul cântec al lebedei”. Dar piesa de rezistenţă a programului e un număr care se cheamă „Lupta cu şarpele boa”. Dau jos din vagon un sicriu găurit, plin de încuietori şi aşa de greu, că şase oameni abia reuşesc să-l care în magazie – acolo-i şarpele boa. Iar pe capac e un afiş cu un şarpe boa care striveşte un taur şi un text: „Încleştare mortală a unui om cu reptila gigant.” Oamenii dau năvală, bineînţeles – se-nghesuie la casa de bilete, mai-mai să răstoarne ghereta. Iar când programul e pe sfârşite, vine directorul şi anunţă: „Lupta nu poate avea loc, pentru că şarpele boa s-a îmbolnăvit.” Şi asta e tot. Iar Banii nu se returnează!

— Şireţi, nu glumă!

— Şireţi, cum altfel? Numai că într-un colhoz au început să-i roage să le arate şarpele. Au înconjurat cutia şi o ţineau una şi bună: „Deschide, deschide.” „Bine”, a spus directorul, „o să vi-l arătăm diseară.” Iar seara, după ce s-a încheiat programul, a anunţat aşa: „Şarpele boa gigant a scăpat din cuşcă; cei care deţin informaţii despre locul în care s-ar putea afla animalul o să primească de la trupa noastră o recompensă de zece mii de ruble. Semnalmentele sunt următoarele: douăzeci şi cinci de metri lungime, înghite oameni, dărâmă copaci, sugrumă animale domestice. Sare, ţopăie, sugrumă, se târăşte, înoată, mai că nu scuipă foc. Aveţi grijă, feriţi-vă! Aveţi grijă de copii!” Şi s-a declanşat panica, bineînţeles: femeile nu mai ies din casă, şarpele ba l-a sugrumat pe unul, ba pe altul, nimeni nu mai munceşte... În cele din urmă, a ajuns vestea şi la autorităţi, care au trimis un împuternicit. A venit omul, s-a instalat la sediu şi a început să cheme oamenii unul câte unul. Trupa şi-a luat tălpăşiţa. Aşa de

repede s-a cărat, de parcă nici n-ar fi fost. Aşa s-a întâmplat cu trupa.

Am izbucnit în râs.

— E o poveste foarte frumoasă. Să înţeleg că ăsta-i vestitul şarpe care a apărut la Uriaşul Munţilor?

Directorul a zâmbit.

— Dracu’ mai ştie care e. Probabil că nu-i niciun şarpe. În orice caz, asta mi s-a povestit la consiliul orăşenesc. De fapt, în vremurile noastre, o treabă ca asta nu-i deloc amuzantă, din moment ce s-au implicat până şi autorităţile... Asta s-o ţii minte.

Am ţinut-o minte.

Între timp, în muzeu, distrugerea vechii expoziţii era în toi. Lucrările erau supravegheate tot de propagandistă. Klara, de data asta, n-o mai ajuta. Chiar şi aşa, Zoia Mihailovna făcuse rost de doi lucrători şi apucase deja să golească o secţie întreagă. Trecea victorioasă la următoarea. Cu ea se discuta la telefon, ei i se dădeau indicaţii, ea era chemată la întrevederi. De secţia mea nu se mai lega, nu avea timp de asta. Peste noapte, duşmani ai poporului se dovediseră a fi multe nume mari ale literaturii kahaze: unul fusese demascat ca spion, altul recunoscuse singur că e agentul unei agenturi germane, despre al treilea ancheta a arătat că intenţiona să rupă Kazahstanul de Uniunea Sovietică în folosul Japoniei. Despre acesta al treilea aş vrea să vorbesc în mod special. Pacostea a căzut pe capul lui cu totul pe neaşteptate. Tocmai se sărbătorise în republică aniversarea lui, de-abia se terminaseră festivităţile şi

banchetele, de-abia se încheiaseră discursurile şi felicitările, încă nu fuseseră vândute la chioşcuri toate fotografiile lui şi broşurile cu biografia, şcolile medii încă nici nu apucaseră să le plătească artiştilor plastici portretele scriitorului în cauză, că el deja devenise duşman al poporului. Şi nu era numai un mare scriitor, ci şi un revoluţionar, membru al guvernului şi întemeietor al puterii sovietice în Kazahstan: secţiuni întregi în cele mai felurite expoziţii îi fuseseră consacrate şi la noi. Într-o bună zi, au sunat de undeva şi au ordonat să se dea jos toate panourile pe care apărea numele lui. Aşa că au dat jos tot şi le-au trimis repede pe toate undeva. Iar mai apoi au urmat noi telefoane şi au zburat şi alte portrete.

Au început să se desfăşoare procese-fulger, cu uşile închise, iar noi ne adunam după orele de program ca să cerem pedeapsa cu moartea. Lua cuvântul directorul şi vorbea pătimaş şi convingător, dar fără să înţeleagă nici el ce se întâmplă. Ca mai toţi, şi eu credeam foarte multe din cele ce se spuneau, credeam chiar şi în aceste procese, dar din ce în ce mai des începuse să mă viziteze un gând sfredelitor şi laş: „Dar ce-ar fi dacă... Şi totuşi, dacă...?”

Odată, pe când eram la tâmplărie, a început să sune telefonul. Am ridicat receptorul şi am auzit vocea directorului.

— Ce face fierbătorul, e pornit? a întrebat.

— Da, să trăiţi, am răspuns eu cu vocea unchiaşului. Clocoteşte fierbătorul, şuieră pe foc!

— Foarte bine, vin acum după nişte apă clocotită, a spus directorul.

Un minut mai târziu, când am intrat în cabinetul directorului cu un samovar plin cu apă fierbinte, la masă se aflau trei persoane: directorul, bătrânul căutător de comori Rodionov şi Klara. Se uitau la nişte obiecte mici şi rotunde care treceau dintr-o mână în alta – nişte monede, probabil.

— A, uite-l şi pe conservator! m-a întâmpinat bucuros directorul. O, şi ai adus şi ceainicul! Bravo, bravo! Uite, Klarocika, o să-ţi arăt cum făceam noi ceai în Karakum. „Ceai grăniceresc” îi ziceam! Se ia apă clocotită...

Directorul a pipăit ceainicul.

— Mda, merge şi aşa... Se toarnă în ea un pumn de ceai negru, familial, cum se numea înainte – a luat o cutie de metal foarte colorată, toată numai palmieri, chinezi şi cocori, a deschis-o, şi-a turnat în palmă mai bine de jumătate din conţinut, apoi s-a uitat la moviliţa din pumnul lui şi a mai adăugat puţin – şi se lasă totul vreo cinci minute pe cărbuni aprinşi.

S-a apropiat de dulăpiorul din colţ, a pornit plita electrică şi a pus ceainicul pe ea. Între timp, Klara mi-a pus în mână obiectele la care se uitaseră până atunci. Erau nişte cerculeţe de metal galben cam de mărimea unui pitac.

— Ce mai sunt şi astea? am întrebat.

— Tu să ne zici nouă, a strigat vesel directorul din colţ. Uite, noi, de exemplu, credem cu toţii că sunt din aur, tu ce părere ai?

— Dumneavoastră le-aţi adus? l-am întrebat pe Rodionov.

— Chiar aşa, domnule, a zis el, făcând o plecăciune. Muncitorii de la fabrica de cărămizi mi le-au dat. Le-au găsit undeva, domnule...

— Unde?

A ridicat din umeri.

— Au fost undeva la vânătoare, acolo le-au găsit, domnule.

Tare mă mai irita tonul lui moale şi cuviincios, acest „domnule” neaşteptat, şuierător, care şerpuia în vocea lui. Dar nu am spus nimic, numai m-am dus la fereastră.

Directorul s-a întors la masă, a pus ceainicul pe birou şi a spus:

— La sfârşit adăugăm puţin, doar puţin bicarbonat, ca să îşi păstreze ceaiul savoarea. Uite aşa!

— Vai, a sărit Klara, privindu-l speriată. Bicarbonat?!

— Puţin, foarte puţin, nici nu se simte, a asigurat-o directorul. Gata, acum se poate bea.

A scos două ceşcuţe din sertarul de jos şi le-a pus pe masă – una pentru el, cealaltă pentru căutătorul de comori –, apoi a scos şi un pachet neînceput de zahăr şi l-a aşezat pe birou.

— Voi, ceilalţi, aveţi cănile voastre, aduceţi-le aici. Klarocika, o să mergi sus după cană, nu? Atunci adu-l şi pe Petea, că s-a cocoţat sus la el şi nu-l mai scoţi de acolo. Ia zi, conservatorule, ce e ăsta, aur?

Am luat în mână una dintre bucăţelele de metal. Da, putea să fie şi aur.

— Nu ştiu, am răspuns. Trebuie trimise la verificat. Că aşa, ce să spui? Sunt strivite de parc-ar fi fost puse pe şinele tramvaiului.

— Bine, dă-le-ncoa’, o să le verificăm.

Directorul a adunat piesele de metal şi le-a aruncat în sertarul biroului.

— Acum uite care-i treaba. Ne-am înţeles cu tovarăşul Rodionov, care e şi un sculptor talentat, să ne facă nişte lucrări de artă.

Am ridicat din umeri: ce treabă aveam eu cu lucrările lui de artă? În departamentul meu nu se sculpta, ci se lipeau vase.

— I-am văzut lucrările, a zis directorul mai departe, vorbind apăsat şi uitându-se la mine. Uite ce cred eu: ar fi bine să comandăm la tine în secţie două, trei diorame mari. Aaa! Iată-l şi pe celebrul nostru electrician! Uite că a reuşit Klara până la urmă să-l dea jos de sub cupolă! Piotr, asta te priveşte şi pe tine. Uite, Piotr, vrem să facem câteva diorame şi avem nevoie să te gândeşti la iluminare – ceva simplu, eficient şi la îndemâna vizitatorilor: vizitatorul apasă butonul şi totul se aprinde, începe să strălucească, să se pună în mişcare… Înţelegi?

— Înţeleg, a răspuns trist Petea. Ce să spun, acolo, la Klara Fazulaevna sunt vreo două sute de becuri mici de lanternă. Le vopsim un pic şi le folosim p-astea.

— Of, lucraţi numai de mântuială, leneşilor! s-a văicărit directorul, încruntându-se de parcă ar fi fost chinuit de o durere. Păi un bec de lanternă şi eu pot să pun. Trebuie să chibzuiţi bine treaba asta! Trebuie s-o chibzuiţi din toate părţile, să fie un mecanism simplu, care să-i lase pe toţi cu gura căscată! Să se minuneze cu toţii! Să vină cu ghiotura! Asta trebuie făcut. Trebuie să inventezi ceva mai deosebit. Poţi?

— Ei, ce să spun, a bâiguit Petea. Se poate. Uite, Klara Fazulaevna...

— Of! Nici să vorbească nu vrea! Voi doi, tovarăşi, tu şi tu! (Directorul m-a împuns cu degetul.) Să gândiţi bine toată treaba asta, să iasă totul aşa cum trebuie. Nu te strâmba, conservatorule, asta pe tine te priveşte cel mai mult. De ce? Uite de-aia! În secţia ta, la drept vorbind, nici nu-ţi vine să intri. Ce-i acolo? Un ciob, un hârb, o oală spartă. Asta e tot. Şi ştii ce-am putea să facem? Tovarăşe Rodionov, spuneţi-i ce-am putea să facem. Spuneţi-i ce mi-aţi propus şi mie acum.

— O vânătoare de mamuţi, cum e cea pictată de academicianul Vasneţov, a bubuit bătrânul.

— Iată! a strigat directorul şi m-a împuns din nou cu degetul. În planul secund, o grotă din care iese un cap de mamut. E cu trompa ridicată şi i se văd colţii! Iar în jurul lui se agită oameni îmbrăcaţi în blănuri şi cu bâte în mână. Înţelegi? Şi scena să fie luminată de soarele amurgului.

— Mai putem face un atelier de topoare, într-o peşteră, cu focul încă aprins, s-a băgat în vorbă şi Klara.

— Bravo, Klarocika, a lăudat-o directorul. Ai înţeles? Auzi, conservatorule? O peşteră cu focul aprins, şi înăuntru o bătrână care face o oală. Uite, asta da panoramă! Şi limbile de foc nu sunt egale, tot timpul se schimbă, şi iese fum. Asta, electricianule, e treaba ta deja, ai acolo la tine nişte cilindri rotitori, aşa am auzit. Foloseşte-i, descurcă-te! Aşa, tovarăşi! Cine mai vrea ceai grăniceresc? Piotr, conservatorule, tovarăşe Rodionov? Nimeni? Ei, atunci ne despărţim deocamdată, a zis directorul, după care s-a apropiat de bătrân şi l-a bătut pe umăr. Despre săpături mai vorbim noi. Conservatorul o să-mi spună tot. Îl trag eu de limbă. Nu te uita că e mai ursuz; e băiat cu cap, m-a lăudat el, făcându-mi cu ochiul. Zici că sunt nişte oale goale? Atunci o să luăm oalele, avem nevoie de tot. Şi mai am o discuţie cu dumneavoastră. Să mă sunaţi azi la numărul de acasă. Doar trebuie s-o lămurim şi cu colhozul.

Odată, spre seară, pe când stăteam în turnul meu şi trudeam din greu la ultimele tăbliţe şi exponate, a intrat val-vârtej la mine Kornilov şi s-a trântit în fotoliul episcopal – pusesem şi eu mâna pe unul dintre ele.

— Ce s-a întâmplat? m-am speriat eu.

A dat din mână a lehamite, a tras cofa de apă mai aproape şi a dat pe gât două pahare unul după altul, apoi s-a şters la gură şi a început să se plângă şi să înjure. De plâns, se plângea că se băgase (sau fusese băgat, nu am înţeles prea bine) într-o treabă cu totul lipsită de speranţă, inutilă şi chiar prost gândită.

— Ce facem noi doi în munţi, săpăm pământul? Sădim varză? a răbufnit el. Nu aşa se lucrează, nu aşa se fac săpături. N-avem nimic, nimic, nimic: nici un plan al lucrărilor, nici buget, nici listă cu personalul, nici

autorizaţie... Dracu’ ştie cine lucrează, cum lucrează şi pentru ce. Şi nici n-am pe cine să trag la răspundere. Zece ţărani de la târg plătiţi cu ziua – ăsta e tot personalul. Vin când au chef de muncă, pleacă când vor. E un haos total, parcă ne-am juca de-a puia gaia, nici nu zici ca facem săpături arheologice. Cel mai des găsim cioburi de vase vechi, sunt împrăştiate prin tot colhozul, oriunde ai scormoni pământul, hop şi ele. Şi atunci de unde cetate? Nici urmă de cetate aici, e doar un zid de cărămidă care nici nu are mai mult de o sută de ani.

— Şi comorile? am întrebat.

— Ce-i cu ele? Mi-aţi împuiat capul cu ele! a început el să urle la mine. Cine a găsit, bine, cine nu, poate să mai sape şi o sută de ani, că tot degeaba. Asta e tot. N-ai la ce spera. Apropo, a răbufnit el deodată, multă vreme o să mai conducă munca ştiinţifică a unui muzeu republican un comandat de brigadă în retragere? Asta nu e o divizie militară, asta-i ştiinţă. Trebuie să ştii să faci diferenţa!

Era extrem de neplăcut pentru mine să îi ascult tirada, şi tare îmi mai venea să îl întreb: „Te obligă cineva să sapi? Nu-ţi place, fă un raport, coboară din munţi şi stai cu mine să scrii fişe, să vedem cum îţi place!” Dar tăceam şi numai îl ascultam. Însă tocmai asta îl irita cel mai mult. A izbit cu pumnul în măsuţa de marmură şi a mai strigat câteva fraze nedemne. Se puteau referi şi la director, şi la mine, şi la săpături, şi la muzeu în general, şi, de fapt, la orice altceva. Şi-a dat şi el seama de asta şi s-a întrerupt în mijlocul frazei.

— Bine, am spus eu şi m-am dus la dulap. Dar despre asta ce spui?

Şi am pus pe masă cutiuţa cu plăcuţele rotunde din metal auriu.

Kornilov a dat să răspundă, dar chiar atunci a intrat pe uşă unchiaşul tâmplar. Avea un buzunar uşor umflat, şi se vedea că e deja cherchelit.

— Ei, cetăţeni savanţi, ne-a salutat el, aşezându-se pe un scăunel şubred de fier. S-a terminat balul, luminile s-au stins, e timpul să vă duceţi şi voi pe la casele voastre. Jos deja am închis tot.

— Uite ce-i, unchiaşule, am început eu, gândindu-mă cum să scap de el. Dulapul ăsta nu e închis, trebuie să te duci după chei, nu poate să rămână descuiat. Că doar ţinem aur aici, sunt bani.

— Ei, lasă, lasă asta, a spus unchiaşul dispreţuitor. Nu fuge nimeni cu ei. Cine are nevoie de pitacii tăi? Nu-i aur în ei nici atâtica.

— Nu se poate, unchiaşule, m-am încăpăţânat eu. Ăsta e metal preţios, nu se poate aşa.

— Preţios! a pufnit unchiaşul ironic. De-abia ce-am eu în buzunar e metal preţios, ăsta da metal preţios!

A scos o sticlă din buzunar şi a pus-o pe masă.

— Dar o gustare ai?

— Ia te uită la plăcuţele astea, am spus eu, întorcându-mă cu spatele la unchiaş şi la sticla lui de băutură. Ai apucat să le vezi?

Kornilov a încuviinţat din cap.

— Mi le-a arătat Rodionov.

— Asta înseamnă că se află un mormânt în apropiere şi încă unul bogat, cu siguranţă. Un mormânt de femeie. Toate piesele astea sunt părţi ale unei podoabe feminine.

Kornilov mi-a aruncat o privire scurtă.

— Au fost, a mormăit el, au fost părţile unei podoabe; nu mai sunt, din moment ce piesele astea se află acum pe masa dumitale. Acum în locul lor e o groapă goală plină cu oase. Restul a fost luat.

— Asta nu e sigur, a spus deodată ferm unchiaşul. Dacă le-ar fi luat cineva pe toate, n-aţi mai fi găsit piesele astea ca să le aduceţi aici. Dar, din moment ce sunt aici, atunci înseamnă că Rodionov spune adevărul şi că au fost luate de undeva dintr-un pârâu.

Kornilov s-a uitat uimit la unchiaş. Am izbucnit în râs. Unchiaşul mereu era la curent cu treburile noastre. Vedea tot, auzea tot, simţea tot. Chiar şi când Klara se strecura la mine, uitând să încuie dulapul cu alcool, unchiaşul imediat se înfiinţa lângă dulap, mormăind şi făcându-şi de lucru pe acolo. Şi mereu scotea de undeva o sticluţă, imediat găsea şi o pâlnie, şi pe urmă totul mergea strună.

— Uite, bine a spus unchiaşul, am zis eu, râzând. Are o logică de fier: dacă ar şti oamenii ce-i cu plăcuţele astea, nu le-ar da aşa degeaba primului venit. Şi eu cred că mormântul e neatins.

— Şi atunci unde e, a întrebat repede Kornilov, unde? Zi-mi şi imediat mă duc acolo cu lopata!

Am ridicat din umeri.

— Da, unde! Tocmai aici e problema!

— Stai să-ţi zic eu care e problema, a oftat Kornilov. Comorile astea, dragul meu, sunt fermecate, nu se arată aşa uşor.

A oftat din nou şi a luat o plăcuţă în mână. Şi atunci am văzut ceva ciudat. Degetele lungi ale lui Kornilov deveniseră deodată neobişnuit de grijulii, de atente, de sensibile. Ca şi cum Kornilov ar fi simţit piesa cu toată fiinţa sa, prin toate asperităţile degetelor sale. Parcă ar fi radiografiat plăcuţa, scoţând la lumină ce se ştersese cu timpul, ce murise sub loviturile de ciocan, ce păruse să fi dispărut pentru totdeauna. Degetele lui alergau, pipăiau urmele invizibile ale desenului şi relieful şters al efigiei, iar plăcuţa începea să îi vorbească prin forma ei, prin greutate, prin netezimea suprafeţei, prin componenţa ei chimică. Chipul lui Kornilov era, ca mai înainte, imobil şi posac, dar apăruse pe el expresia unei concentrări care îl făcea să pară îngândurat. Nu puteam scăpa de impresia (din ce în ce mai puternică, de fiecare dată când îmi aduceam aminte) că în clipele acelea Kornilov simţea o radiaţie invizibilă, o vibraţie tainică, o diferenţă de temperatură emanând din acea plăcuţă minusculă. Într-un sfârşit, a pus-o pe masă.

— Da, este foarte curios, a spus el. Probabil că ai dreptate, trebuie să facă parte dintr-o podoabă feminină. Poate că o asemenea plăcuţă se cosea pe haine, ca o aplicaţie, poate...

Chiar atunci s-a stins lumina.

— Ei, bravo! a spus unchiaşul tare. Dacă aş fi băut tocmai acuma?

— Ce s-a întâmplat? am exclamat eu.

— Se joacă Petea cu lumina, m-a lămurit unchiaşul. A luat toate becurile, le-a vopsit ca un prost şi acuma stă şi le admiră, arde siguranţele. De câte ori i-am spus! Dar nu-l interesează, mă ia peste picior! Vorba ceea, râde ciob de oală spartă. Să ştii că s-a cocoţat la tine în pod! Ce, nu ştiai? S-a făcut deja o săptămână de când nu mai coboară de acolo. Şi-a făcut un agregat din placaj şi stă şi arde siguranţele. Hai la el să mergem ce-a făcut...

Petea, la mine în pod! Asta nu prevestea nimic bun. Am pipăit uşiţa dulapului, am scos de acolo două lumânări, le-am aprins şi am spus:

— Să mergem să vedem.

Am coborât, am ieşit afară şi am intrat în muzeu pe cealaltă uşă, care dădea într-o cameră mare şi goală (se zicea că acolo lucraseră mai înainte prescurăresele). Am urcat pe scara de incendiu până în clopotniţă, acolo ne-am strecurat printr-o gaură mare din zid şi, când am ajuns la a doua platformă a scării, lumina s-a aprins din nou. Dar în pod era încă întuneric, şi în întunericul acela ardeau nişte ghirlande luminoase, nişte constelaţii albastre, mormane întregi de beculeţe ce se aprindeau şi se stingeau. Erau de toate culorile: albastre, galbene, verzi, violete, roşii, portocalii... Şi erau aşa de multe steluţe, puncte şi cerculeţe mărunte, strălucind puternic prin toate ungherele podului, încât ai fi zis că toată încăperea se umpluse de un roi de licurici zburători sau de fluturaşi fosforescenţi. Luminiţele aveau viaţă. Unele se stingeau,

altele se aprindeau, o ploaie electrică alerga prin ghirlande şi tot timpul, legănându-se, se aprindea şi se stingea creanga luminoasă cu ramificaţii, care atârna din tavan.

— Petea, ce faci? am strigat.

— Arde siguranţele, a spus unchiaşul cu voce de bas.

Licuricii au mai clipit o dată şi s-au stins. Camera s-a cufundat într-o beznă desăvârşită, dar deodată s-a aprins o lumină strălucitoare, orbitoare, chinuitoare. Peste tot, pe lângă tavan, fuseseră înşurubate becuri strălucitoare. Petea stătea dezorientat în mijlocul camerei; pe jos zăceau aruncate cutii cu vopsea, bucăţi de placaj smulse din lăzile de împachetat şi cabluri întinse în toate direcţiile.

— Ce faci aici, Petea? am mai zis eu o dată.

El a zâmbit tulburat şi, în sfârşit, mi-a explicat.

— Iaca, aşa mi-a ordonat directorul. Pun beculeţele pentru panorame.

— Dar ai şi tu atelierul tău, de ce te-ai cocoţat aici? l-am întrebat eu încă nedumerit.

Petea tăcea.

— Zi, Petea, de ce nu lucrezi la tine?

— De invenţii îi arde lui, a mormăit dispreţuitor unchiaşul.

Kornilov s-a mulţumit să clatine din cap.

— Păi tot timpul vine câte cineva acolo la mine: ba să repar una, ba să mă uit la alta, a spus Petea cu o privire

vinovată. Aşa mi-a zis directorul, să nu mai stau acolo, că nu mă lasă lumea să lucrez. Tot timpul se găseşte cineva cu câte o problemă.

Din senin, Kornilov s-a întors tăcut pe călcâie şi s-a dus glonţ spre ieşire.

De-abia în stradă l-am ajuns. Sărise câte trei trepte.

— Dracu' să vă mai înţeleagă! a răbufnit el, oprindu-se în drum. Unchiaşul cu vodca, Petea cu becurile, dumneata cu plăcuţele astea... Ăsta-i circ, nu muzeu! Noi doi suntem nişte bufoni, iar împuternicirea oficială de la muzeu tot n-a venit. Parcă văd că mă cheamă mâine preşedintele şi mă ia la trei-păzeşte... Ce-o să facem atunci?

— Nimic. Stai liniştit. Intru mâine la director. O să rezolvăm cu colhozul cât ai bate din palme.

Cu colhozul chiar am rezolvat-o foarte repede. Nici nu a fost nevoie să trimitem cererea de începere a săpăturilor. Chiar a doua zi, brigadierul Potapov a trimis la muzeu o adresă cu semnătura preşedintelui: ni se dădea dreptul de a săpa, de a face puţuri, de a lua straturi de pământ – toate acestea pe o rază de jumătate de kilometru, de o parte şi de alta a dealului pe care trecea şoseaua.

Directorul a făcut rost de undeva de două corturi din pânză tare, iar unchiaşul şi-a adus „fierbătorul" şi l-a pus în faţa „taberei". Kornilov a adunat muncitori şi expediţia a început să se mişte. Nori de praf se ridicau, lumea lucra. Deocamdată, ce-i drept, fără nicio noimă. Kornilov adunase muncitori tineri, voinici, care cântau mereu lângă cort la armonică sau din voce şi râdeau toată ziulica. Deşi,

ca să fiu sincer, eu nu puteam să vizitez situl decât duminica. În restul timpului trebuia să lucrez la muzeu. Pregăteam o nouă expoziţie, care avea să conţină aproape cinci sute de exponate. Trebuia să le pregătesc pe toate şi să scriu legende pentru fiecare în parte. Era o muncă teribilă, pe care o făceam singur. Kornilov nu avea timp de mine, era prins cu ale lui. Săpăturile erau încă în stadiu de provizorat. Directorul nu semnase niciun ordin referitor la expediţie, ci pur şi simplu dăduse dispoziţii să se elibereze contra chitanţă o sumă cu destinaţia „pentru achiziţionarea de exponate”. I-am spus de câteva ori că nu este în ordine, dar el numai dădea din mână.

— Ei, măcar de-ar găsi ceva, spunea el, ceva cât de mic, înţelegi? Doar n-o cer pe Venus din Milo sau vreo sabie a lui Alexandru Macedon. Ceva acolo, cât de mic...

Dar trecuse deja o jumătate de lună şi Kornilov nu găsise nimic mai de Doamne-ajută: tot umbla pe terase, fotografia dealuri, făcea nu ştiu ce schiţe, uneori mă trezeam cu el la mine, scormonea în sertarele mele, în cartoteci, fototecă şi, fără să găsească nimic, dispărea la fel de repede cum apărea. Îl înţelegeam: voia să facă săpături arheologice ca un profesionist. Băieţii şi bătrânii l-au condus în locurile în care făcuseră descoperiri. Kornilov le marcase cu nişte cruciuliţe pe hartă; în cele din urmă, toată livada de meri a ajuns să arate ca un cimitir. Atunci a venit la mine, a aruncat harta cât colo, a tras o înjurătură şi a spus:

— Nu poţi să stabileşti nimic! Undeva, cândva, cineva a găsit ceva, dar unde şi ce anume, nimeni nu ştie precis, fiecare povesteşte altceva. Nu, asta nu arată deloc a metodă arheologică!

Dar nici metoda arheologică nu dăduse vreun rezultat notabil pentru Kornilov. În orice caz, când mă duceam la el, îmi arăta numai cioburi de ulcioare şi nişte pietre şlefuite într-o manieră bizară – poate erau nişte pietre de ascuţit sau fragmente de pietre de moară. Kornilov însă voia neapărat să găsească străzi, case, ateliere.

Directorul dădea din cap şi spunea: „Of, sigur o să dau de belea din cauza voastră.” Dar nu dădea ordinul de încetare a săpăturilor şi tot nu cerea deconturi pentru banii daţi. Poate pur şi simplu pentru că nu-i stătea gândul la asta: se aranja secţia de la intrare şi în ea se afla tot ce trebuie să aibă un „colţ al ateului” – cruci păgâne, o icoană făcătoare de minuni care lăcrima, istoria crucii, originea omului, potopul lui Noe în legende şi în realitate, portretul lui Galilei, iar sub el un loc pentru o dioramă mare.

Tot în vremea asta mi s-a spus că la muzeu a apărut un nou sculptor. Se spunea că este un om foarte ciudat – mic, cocoşat, ofticos, cu părul creţ. Nu trăia în oraş, ci într-o staniţă mare şi lucra la artelul „Artistul”; lucra la domiciliu, mi se pare că cioplea suvenire. Rodionov era cel care îl găsise şi îl adusese la noi. Directorul a vorbit cu amândoi, apoi a chemat-o pe Klara şi i-a ordonat să-i dea „sculptorului nostru”, cum l-a prezentat cu multă emfază pe cocoşat, materialele de care are nevoie – catifea, mătase, fildeş şi orice i-o mai trebui.

— Te rog foarte mult, Klarocika, ai grijă să nu ducă lipsă de nimic. Om avea noi doi istorici, dar nici nu se vede…

Şi a dat din mână a pagubă.

Aşa, cel puţin, mi-a povestit Petea, care fusese de faţă la discuţie.

Într-o zi a venit la mine directorul şi mi-a înmânat tăcut un plic negru. Înăuntru era un teanc de fotografii din care nu se putea înţelege nimic: pe un fond negru, nişte raze mai mari şi mai mici, ca nişte dungi.

— Lasă astea, a zis directorul, uită-te la rezultat.

Rezultatul analizei se afla tot în plic. „Probele de metal trimise sunt, din punct de vedere chimic, aur curat. Impurităţile sunt nesemnificative şi cu totul accidentale... O proporţie aproximativă a acestora... Nişte cifre mai precise poate da numai o analiză cantitativă...”

Am aruncat hârtia pe masă.

— Deci e adevărat, e aur. E foarte interesant, nu-ncape vorbă. Dar povestea cu plăcuţele rămâne în continuare obscură şi enigmatică. De unde sunt? Ce sunt? Cine le-a găsit? Unde? a zis directorul, depărtându-şi braţele a neputinţă. Şi, de fapt, la drept vorbind, nu-mi place deloc rezultatul. Chiar deloc nu-mi place. Se plimbă pe undeva aurul ăsta. Cât e? De unde e? E clar că provine din vreun gorgan, dar unde e mormântul, asta nu se mai ştie. Şi atunci cum procedăm? Ar trebui să existe nişte indicaţii pentru situaţii de felul ăsta. Ce să facem? Sunăm la miliţie?

Am ridicat din umeri.

El tăcea gânditor.

— Dar Kornilov al tău ce face acolo? A dat de ceva?

— Lucrurile astea nu se fac aşa de repede, am răspuns. Dacă anul ăsta am putea măcar să facem o hartă orientativă, tot ar fi foarte bine. Dar e foarte probabil ca oraşul să fi fost chiar acolo.

— De ce crezi asta? m-a întrebat repede directorul.

— Locul e foarte potrivit. Trecerea spre aşezare e îngustă, dificilă. E multă verdeaţă. Apă. Râu. Vizibilitatea e foarte bună – dacă te uiţi de pe deal, vezi în jur pe o distanţă de cincizeci de verste. Citadela asta ar trebui s-o căutăm. Probabil că s-au păstrat temeliile.

— Aşa, aşa...

Directorul bătea darabana pe marginea mesei.

— Aşa, aşa...

S-a aşezat, frământând ceva în minte, şi pe urmă a spus:

— Citadelă! Dar uite ce mi-a povestit Kornilov că a citit undeva, într-o carte veche: „O pisică poate să alerge de la oraşul Taraz[47] până la oraşul Samarkand numai pe acoperişuri şi să nu atingă niciodată pământul.” Ce zici, aşa o fi?

Am început să râd.

— Ei, nu cred că putem să luăm literal povestea asta cu pisica. Dar că acum o mie de ani, în locul acestor stepe şi nisipuri se aflau oraşe şi sate înfloritoare, asta, desigur, aşa e.

---

[47] Acum Djambul. (N. a.).

Directorul a clătinat trist din cap.

— Da! În schimb acum mergi, mergi, trei zile şi trei nopţi, şi nu dai de nimic! Da' de nimic! Numai pământ fierbinte şi iarbă pârjolită, atâta tot! Şi noaptea mai vezi câte o vâlvătaie galbenă deasupra pământului: ard kazahii stuful pe sărătură. Unde s-au dus toate? Le-au înghiţit nisipurile? Le-a spulberat vântul? Sau, cum spuneţi voi, s-au produs schimbări climatice şi arşiţa a nimicit tot? Ce-a fost?

— Oamenii au fost! am spus eu. Au năvălit oameni străini, au ars oraşul şi au distrus canalul. Cât despre locuitori, unii au fost omorâţi, alţii au fost duşi în robie, iar alţii au fugit fără să mai aştepte să-i roage cineva. Apa a secat, a venit nisipul şi asta e tot. Nu e aşa de complicat.

— Da, e o treabă simplă, simplă, a dat din cap directorul. Adică este aşa de simplă, că mai simplă nici nu se poate. Au venit. Au dat foc. Au plecat. Asta e toată istoria locului în ultima mie de ani. Ăsta e totul sensul ei ascuns, ca să zic aşa.

S-a oprit; rămăsese pe gânduri.

— Acum doi ani am fost într-o delegaţie într-un sovhoz din stepă, eram în interes de serviciu, mergeam cu probleme de partid. Ei, ce să-ţi povestesc! Un sovhoz a-ntâia! Bine amenajat, eficient... În jur, stepă, iar în sovhoz – livezi mari şi mici, verdeaţă cât cuprinde, o şcoală cu zece clase, un club cu etaj. Directorul era din populaţia locală, băştinaş. Uite, odată, chiar înainte de plecarea mea, ne-am apucat amândoi să bem. A venit şi instructorul de partid, a adus în sac un pepene galben greu de un pud şi vreo trei sticle de vin. Stăm noi, discutăm. Mă uit – văd pe un dulap o cană albastră. Tare mai strălucea în lumina soarelui! Şi în două

locuri avea nişte tortiţe metalice făcute cu grijă. M-am dus eu, am luat-o în mână, iar gazda spune: „Aveţi grijă! Ştiţi câţi ani are cănuţa asta? O mie.” Ei, acum m-am mai obişnuit eu cu miile astea ale tale. O piatră de-a ta are o mie de ani, un ciob, tot o mie, iar salcâmul alb are chiar trei mii de ani bătuţi pe muchie. Dar atunci, când am auzit una ca asta, era cât pe ce să cad din picioare. „Adică cum, întreb eu, o mie? De unde e?” „Chiar de aici”, mi-a răspuns. „Au dezgropat-o copiii. Vedeţi? Au şi ciobit-o un pic cu lopata. Aici, la noi, unde sunt terenul arabil şi canalele, a fost cândva un oraş foarte mare. Unul dintre cele mai mari din Asia. Palate, băi, livezi... Pe scurt, oraşul Otrar. Aici a murit Tamerlan. Atunci au şi distrus oraşul ostaşii lui.” E simplu, nu?

— Da, am încuviinţat eu, e simplu.

Directorul s-a gândit puţin, a oftat şi a spus:

— Bine, căutaţi, căutaţi-vă citadela. O să reconstituim istoria ţinutului. Doar suntem muzeu, ce naiba!

S-a auzit un ciocănit în uşă şi a apărut Potapov. Avea o manta de pânză de cort, cum poartă birjarii, şi, nu se ştie de ce, un bici în mână.

— Bună ziua, a spus el. Se poate?

— A, intră, intră, gazdă bună, l-a poftit directorul, zâmbind. Dumneata eşti acum gazda noastră, a continuat el, invitându-l pe Potapov să se aşeze pe canapea. Că doar la dumneata scormonesc tinerii pământul, păcat numai că nu găsesc nimic. Dar poate că zic ei numai aşa, ca să ne arunce praf în ochi? Poate au dezgropat acolo un ceaun plin de aur, cine ştie?

— Au dezgropat pe naiba, a început Potapov, aprinzându-se. N-au găsit nici...

Dar mi-a întâlnit privirea şi s-a oprit.

— Ei, sunt băieţi harnici, a spus el, pe un ton mai scăzut. N-am de ce să mă plâng. Dar despre mine, uite – s-a scormonit în sân –, au scris în toată Uniunea Sovietică.

— Cum aşa? am sărit amândoi în sus.

Potapov a scos solemn din buzunarul mantalei un ziar împăturit şi i l-a întins directorului. Era numărul din ajun al ziarului Kazahstanskaia pravda, peste care încă nu apucasem să mă uit.

— I-auzi! a făcut directorul. Poftim, citeşte cu voce tare, conservatorule, că pe mine mă cam doare capul, nu ştiu ce am...

Articolul apăruse în pagina a doua şi se intitula „Musafirul din îndepărtata Indie”. Când am citit titlul, directorul a început deodată să râdă.

— O, interesant, a spus el, frecându-şi mâinile, citeşte, citeşte, conservatorule! Cu sentiment, aşa cum se cuvine...

— „Încă din toamna trecută circula prin colhozul Uriaşul Munţilor un zvon despre acest musafir cel puţin nepoftit. Cineva îl văzuse cum se târăşte dintr-o căpiţă mare, nişte copii au alergat îngroziţi acasă când l-au zărit încolăcindu-se ca un ghem uriaş la câţiva paşi de şosea.

Şi de curând am primit un telefon.

A fost văzut în livadă... Se încolăcea în jurul unui copac gros, alegând merele cele mai mari şi mai coapte şi hăpăindu-le dintr-o înghiţitură.

Brigadierul Potapov povesteşte:

«Era 22 iunie. Mă plimbam prin livadă, fără să mă uit pe unde calc. Nu mă uitam nici în stânga, nici în dreapta. Deodată ceva începe să şuiere lângă mine. Când m-am uitat, am îngheţat. Era cât pe ce să calc pe coada unui şarpe uriaş. Se târa de-a curmezişul potecii... Tare negru mai era! Să tot fi avut patru metri. Era gros cât trunchiul unui măr.»„

— Minte, a spus Potapov răguşit. N-am spus nimic de felul ăsta! Patru metri sau nu, n-am spus nimic. Am spus numai că era foarte mare.

Am citit mai departe:

— „Am luat-o la goană scos din minţi, m-am urcat în magazia din livadă şi o oră întreagă, de spaimă, nici n-am putut să mă mişc.”

— Ce mai erou! a strigat directorul entuziasmat. Hai că m-ai dat gata! Şi mai zici că în timpul ţarismului ai primit Crucea Sfântului Gheorghe!

— Păi e o minciună, e o minciună sfruntată! a spus Potapov cu ochii injectaţi. A inventat totul din capul lui!

— „«Era alb ca varul», ne-a confirmat colhoznicul Zavaluiev, care se afla atunci în magazie.”

— Formidabil!...

Pe director îl distra aşa de tare povestea asta, că mai avea puţin şi ţopăia prin cameră.

— Când vă zic că-i o minciună! O minciună! a început din nou să strige Potapov.

Directorul a dat din mână ca să îl potolească.

— Bine, bine... Hai, citeşte mai departe, conservatorule, să vedem ce zice.

— „Din vorbele lui Luţenko, ale lui Zavaluiev şi ale altora, şarpele uriaş se pare că a fost văzut destul de recent şi de Vasili Gutov, din aceeaşi brigadă.

Coroborând toate aceste informaţii şi mărturii ale mai multor persoane cu dispariţiile din ce în ce mai dese ale iepurilor şi ale găinilor...” Complimentele mele responsabilului cu crescătoria, m-am întrerupt eu. Iepurii sunt, într-adevăr, foarte gustoşi.

— Mai ales la vodcă, a admis sfios şi Potapov, care se mai calmase.

— „În opinia oamenilor de ştiinţă, şarpele ar fi putut hiberna în peştera din apropierea oraşului Alma-Ata, descoperită în anul 1910 de către Ganjoi, un locuitor din sătucul Malaia Staniţa. Peştera este foarte spaţioasă şi se întinde pe mai mulţi kilometri...” Ei, şi mai departe este despre peşteră. Asta e tot.

S-a lăsat tăcerea.

— Uite ce-i, Ivan Semionovici, a spus directorul deodată sever. Am înţeles că articolul e plin de braşoave. Dar ia zi, dumneata chiar ai tras în el?

Brigadierul a tăcut uimit.

— Chiar l-ai văzut sau nu?

— Cum vă văd, a răspuns Potapov încet. Cum vă văd, uite-aşa l-am văzut. Mare, negru, târându-se prin iarbă. Tremurau brusturii pe unde trecea. E adevărul adevărat, credeţi-mă!

— Te cred, a răspuns directorul. Din moment ce spui aşa, te cred. Înseamnă că n-ai de ce să te temi. Dacă l-ai văzut, există, şi cu asta, basta. Aşa să le şi spui tuturor! Iar pe ziaristul ăsta să-l prinzi undeva şi să-i...

Capitolul 4

Zilele treceau şi ceva foarte ciudat începuse să se întâmple în muzeu. Nu mi-am dat imediat seama despre ce este vorba. Dar tocmai ce consideram noi mai important şi mai important – reconstrucţia secţiilor, adunarea materialelor de istorie a războiului civil, săpăturile şi chiar inventarierea – a fost lăsat la o parte.

Kornilov se afla deja de două luni la Uriaşul Munţilor şi venea la noi numai săptămânal cu rapoarte, schiţe şi dări de seamă; rapoartele erau neliniştitoare (cioburi şi vârfuri de săgeţi, la infinit), iar dările de seamă erau aproape identice. În ceea ce priveşte secţia dedicată războiului civil, în primăvară m-a sunat un individ care scria o carte intitulată Revoluţia din Octombrie şi războiul civil în Kazahstan şi m-a întrebat dacă nu vreau să scriu un studiu despre... Şi a pronunţat numele unuia dintre primii membri

ai comitetului revoluţionar din Vernîi. La muzeu pe omul acesta îl ştiam după nume şi din auzite. Nu intrase nici în expoziţie, nici în broşurile noastre explicative. Pur şi simplu ni se ceruse să nu îl includem. (Dar cine, de fapt, ne-o ceruse? Nici măcar asta nu ştiam; prinsesem doar nişte aluzii şi îmi trecuseră pe la ureche nişte zvonuri; pe scurt, peste numele lui se aşternuse obişnuita tăcere, care funcţiona foarte bine.) Eroul cu pricina era o figură interesantă, una dintre acele personalităţi care se nasc numai în vreme de război, de revolte şi de revoluţii.

Deşi era kazah, numele lui de familie avea o rezonanţă aproape rusească. Fusese şcolit în limba rusă (făcuse numai şcoala primară, după câte se pare). Documentele îl descriau ca pe un om curajos, impulsiv şi hotărât. Era extrem de activ şi plin de iniţiativă – probabil că avea prea mult spirit de iniţiativă pentru gustul epocii. A dispărut imediat după instituirea puterii sovietice în Semirecie, în nişte circumstanţe neclare şi enigmatice.

Mă mai interesasem de personajul acesta cu ceva vreme în urmă, aşa că am răspuns că aş scrie cu plăcere, dar că nu am de unde să fac rost de material. În afară de extrasele din documentele oficiale şi de dosarul personal (o singură foaie!), nu aveam nimic. Aşa i-am răspuns coordonatorului antologiei.

— Să vedeţi, tocmai de aceea vă şi sun, a început el să râdă. Am dat de soţia lui! Are foarte multe lucruri interesante de zis, ba a păstrat şi câteva documente. Aşa că, dacă doriţi, o s-o trimit la dumneavoastră, ca să aveţi cum să vă scrieţi studiul. Ei, cum să nu, cum să nu! E o figură importantă, revoluţionar, prieten apropiat al lui Kuibîşev.

Am acceptat, bineînţeles, şi cam o săptămână m-am ocupat de treaba asta: am stenografiat, am comandat fotografii, am scormonit prin arhive, am confruntat documente, am dictat la maşină. Articolul a fost predat la redacţie şi a stat acolo cam o jumătate de an, iar după aceea a fost trimis la tipografie şi deja citisem prima corectură când am primit pe neaşteptate un telefon de la coordonatorul antologiei, care m-a întrebat ce să facă cu materialul pe care l-am dus la redacţie – să trec eu pe la ei sau să mi-l trimită prin curier.

— Dar ce este, am întrebat, v-a nemulţumit ceva?

— Ei, nu, nu despre asta e vorba, a răspuns el fără chef. Ce, la muzeu aţi expus cumva vreun material legat de personajul ăsta? Ce, acolo i-aţi expus portretul?

Am răspuns că portretul lui nu este expus, şi nici nu avem vreun material despre el, dar că nu înţeleg...

— Dar ziarele nu le citiţi?... Ei, şi atunci ce nu înţelegeţi? a spus el iritat. Parcă sunteţi copil mic, ei, Doamne... Ce atâta vorbă, veniţi şi luaţi materialul!

Şi nu a pus receptorul în furcă, ci l-a trântit de-a dreptul. I-am povestit directorului despre asta. Mă asculta şi se plimba prin cabinet. Apoi deodată s-a oprit în mijlocul camerei şi a spus:

— Da, desigur, cum să nu-ţi sară ţandăra?... Numai să nu te cerţi cu ei. Ai făcut ce ţi-au comandat? Ai făcut! Ai scris pe subiect? Ai scris! Că doar n-ai pus nimic de la tine! Ei, foarte bine, dă-ne nouă articolul. O să ţi-l plătesc eu cumva.

Şi apoi a mai sunat pe cineva, s-a aşezat, s-a gândit puţin, şi-a muşcat buzele şi a întrebat:

— Portretul lui zici că nu e expus, nu?

Am clătinat din cap.

— Foarte bine, mai aşteaptă. O să mai vorbesc cu cineva, dar deocamdată hai să te ocupi de secţia de la intrare. Acum este treaba noastră cea mai importantă. Ştii doar cât timp şi bani cheltui cu ea!

Ce să mai vorbim, bani şi timp pentru această secţie paşnică, directorul cheltuia fără să facă economii, iar secţia se dezvoltase şi devenise tot mai înfloritoare: lucrau la ea pictori şi sculptori, şi apăruseră nişte tabele colorate, nişte busturi de antropoizi, o machetă a unui urs de peşteră şi alta a unui tigru cu dinţi sabie. Iar într-o zi mi-au arătat ceva cu totul neobişnuit.

M-a sunat Klara şi m-a rugat să trec pe la ea. Am băgat în dulap ornamentele din Taraz (le fotografiam pentru Ermitaj) şi am dat fuga pe scară, la secţia de conservare. Acolo era linişte, întuneric şi răcoare, ca întotdeauna. Klara nu suporta lumina naturală. La ea mereu ferestrele erau acoperite de covoare. „Lumina e duşmanul meu cel mai teribil”, spunea ea, „e mai lacomă decât moliile.” Ce-i drept, la secţia de conservare şi avea ce să înfulece: acuarele chinezeşti, cele mai fine ţesături pictate, miniaturi persane („ca nişte fluturi din ţări străine”), pergamente aurii din Bizanţ şi din Cairo.

Vreo cinci oameni erau adunaţi în jurul unei măsuţe chinezeşti lăcuite. Examinau ceva cu atenţie, la lumina câtorva lanterne de buzunar.

— Uite c-a venit, a spus directorul bucuros. Vrei să vezi tribunalul de sub pământ? Ia uite!

S-a dovedit că lanternele luminau o dioramă. Într-o cutie care rămăsese de la un colet mai vechi fuseseră montate nişte arce gotice, nişte ferestre înalte, în ogivă, cu vitralii şi o masă lungă, acoperită cu un văl negru. La masă stăteau nişte călugări. Pe un loc ridicat se afla un cardinal în purpură, iar alături, mai jos, un individ cu o bonetă şi cu mască neagră. Doi soldaţi în armură şi cu halebarde în mână stăteau drepţi lângă o uşă ferecată cu fier. Toată scena era construită în jurul unei figuri centrale. Fără îndoială, era Galilei, cel mai adevărat Galilei pe care l-ai fu putut găsi într-un manual de fizică de clasa a şasea. Ochii mari şi inteligenţi pentru care era atât de cunoscut, bărbuţa ca o lopăţică, cămaşa cu guler alb. Galilei arăta mânios cu mâna spre tavan, iar la picioarele lui se aflau nenumărate tomuri legate în piele. Deasupra cutiei se afla un arc metalic, care încadra o inscripţie în slavonă: „«Şi totuşi, se mişcă.» G. Galilei.”

— Ei, ce zici? m-a întrebat directorul. Ţi-a plăcut?

„Şi ce să facem noi cu asta?” era cât pe ce să-mi scape.

Dar Klara mi-a aruncat o privire plină de înţeles, aşa că m-am abţinut şi am răspuns:

— Ce să zic, e frumoasă. Numai că inscripţia ar trebui făcută cu alte caractere – gotice, să zicem.

— Aş putea s-o fac în oţel, s-a auzit lângă mine o voce moale şi melodioasă.

M-am întors şi am dat cu ochii de un omuleţ foarte ciudat, cu umeri înguşti şi cu piept ca de pasăre, îmbrăcat într-un sacou îngrijit şi bine călcat, croit parcă pentru un adolescent. Avea mâini subţiri, dar viguroase, cu degete frumoase şi lungi. Capul omuleţului era acoperit de bucle mici şi sârmoase, fiecare stând parcă separat, iar faţa îi era mică şi fragilă, parcă de pisică sau de dihor. Nu ştiu de ce, dar când mi se vorbise de el, mi-l imaginasem cu totul altfel, poate cocoşat, poate monstruos, dar puternic şi cu pieptul lat, precum Quasimodo. În schimb, în faţa mea se afla un om pipernicit, fragil şi subţiratic.

— Pe jos sunt operele lui Galilei, aici e când i se cere să se dezică de ele, mi-a explicat amabil omuleţul.

Totul începea să mă enerveze foarte tare. Ce însemna circul ăsta?

— Unu, doi, trei, şase... am numărat eu. Tovarăşe dragă, la grosimea tomurilor ăstora, fiecare asemenea carte este cât colecţia pe un an din Izvestia, şi toate luate la un loc sunt cam de o sută de ori mai mult decât a reuşit Galilei să publice în timpul vieţii.

— Of, conservatorule, a îngăimat Klara. Dar oare despre asta e vorba?

— Exponatul trebuie să arate bine, asta-i important, a spus propagandista.

— Şi apoi, vitraliile n-au ce căuta aici, am continuat eu. Cine mai e şi ăsta cu masca? Un călău? Şi atunci ce caută în catedrală îmbrăcat aşa? Aţi amestecat două evenimente diferite – interogatoriul lui Galilei şi dezicerea lui de scrierile sale.

— Atunci am putea să scoatem masa, a zis împăciuitor omuleţul. Dar mi-e teamă că imaginea de ansamblu o să aibă de suferit.

— Fără îndoială, fără îndoială c-o să aibă de suferit, a şarjat propagandista. Exponatul trebuie să-l educe pe vizitator, el...

Şi a tot ţinut-o aşa cam un minut. Directorul a ascultat-o, după care s-a întors spre mine:

— Hai, zi, conservatorule, ce mai e?

Am dat din mână a lehamite.

— Klara Fazulaevna, parcă şi dumneavoastră voiaţi să spuneţi ceva... Nu, nimic? Bine, atunci să votăm. Cine este pentru achiziţionarea exponatului? Unanimitate. Bun, atunci rămâne că luăm panorama, dar cu obligaţia de a face nişte corecturi. Iar corecturile uite care sunt, s-a întors el spre omuleţ. Lăsaţi vitraliile, e mai frumos aşa, aveţi dreptate. Cărţile de pe jos să le luaţi pe toate, să nu mai rămână niciuna. Vedeţi ce iese? Pare că Galilei ar călca Biblia în picioare. Trebuie să fie Biblia, din moment ce e cartea cea mai groasă din biserică. Ţineţi minte Gâlceava despre credinţă[48], de la Galeriile Tretiakov? Este exact acelaşi lucru. Trebuie schimbată şi inscripţia, bineînţeles. Scrieţi pur şi simplu cu litere obişnuite. Asta e tot, tovarăşi.

Când a trecut pe lângă mine, m-a apucat de cot.

— Să mergem, trebuie să vorbim.

---

[48] Tablou de Vasili Perov (1834-1882).

Odată ce am ajuns în cabinet, s-a aşezat în fotoliul de arhiereu şi m-a întrebat:

— Hai, zi, ce te nemulţumeşte?

— La ce ne trebuie nouă chestia asta, ce să facem cu ea? Ce să facem cu Galilei ăsta? Ce, suntem planetariu? Cărţile alea, mai înţeleg, sunt vechi şi rare, dar asta ce-i?

Directorul s-a uitat la mine şi a început să râdă.

— Frăţioare, ce om mai eşti şi tu... Deci munca de culturalizare a maselor nu înseamnă chiar nimic pentru tine? Ia asta şi semnează aici, în locul preşedintelui.

Şi mi-a întins un document.

„Comisia de achiziţii, din care au făcut parte următoarele persoane... întrunită... după ce a văzut panorama ce înfăţişează faptul istoric al dezicerii lui Galilei de scrierile sale şi după ce a supus-o evaluării, a dispus următoarele...”

Am tăiat „faptul istoric”, am scris deasupra „scena” şi am semnat.

— Fapt istoric! Ei, de ce trebuia să mai scrie şi asta? Am cumpărat-o şi gata! „De chinuri epuizat,/ De călăi la cazne pus,/ Galilei s-a supus/ Şi totul a retractat.” O poezioară de Sîsoev din almanahul lui Sîtin. Şi inscripţia asta: „Şi totuşi, se mişcă.” Ce rost are? Doar nu a fost niciun „Şi totuşi”.

— Cum? a sărit directorul, căscând ochii. Cum n-a fost? Ce spui? Nu asta a strigat Galilei?

— Ei, poftim, am spus eu. Uite de ce trebuie să-i baţi cu bâta pe alde Rotator. Pentru că le creează cititorilor impresia că oamenii mari nu se exprimau decât în aforisme şi exclamaţii: „Evrica!”, Sancta simplicitas! Aşa, ca nişte tenori la operă! Păi de asta le ardea lor, Mitrofan Stepanovici? Prostiile astea numai alde Rotator le-au inventat. Şi propagandiştii le-au răspândit. Ca să dea bine. Ei, drăcia dracului!...

Directorul a început să râdă şi s-a ridicat.

— Ei, bine, bine, hai, du-te la ale tale. Se vede că te-ai enervat foarte tare, dacă am ajuns la Dobrînia-Rotator. Ce ţi-e şi cu literaţii ăştia! Nişte arici! Hai, du-te!

Am făcut contractul, am semnat şi pe urmă pictorul s-a făcut nevăzut. Cam o săptămână nu am ştiut de el, până când l-am întrebat pe director ce s-a întâmplat cu decoratorul, dacă s-a îmbolnăvit cumva. Luase o grămadă de cărţi de la mine şi dispăruse în neant.

Directorul a zâmbit şi a spus:

— Nu, nu s-a îmbolnăvit, dar... Ce, te grăbeşti? Mai rabdă şi tu puţin, frate, cam o săptămână. I-am dat o sarcină specială. Am avut o discuţie la şedinţa comitetului orăşenesc şi mi-a venit o idee.

M-am uitat nedumerit la director. El zâmbea, dar se vedea că nu e în apele lui.

— Ce sarcină? E secret? l-am descusut eu.

A început să râdă şi şi-a ferit privirea.

— Auzi, secret! Nici vorbă! E aşa, o idee. Nici eu nu ştiu ce-o să iasă.

N-am insistat, dar cu alt prilej am întrebat-o pe Klara pe unde umblă pictorul ei.

— Cum, nu vine pe la dumneata? s-a mirat ea. Eu îl văd în fiecare zi. Şi azi a venit. De ce tăceţi? Trebuie să-i spuneţi directorului.

— Păi i-am spus.

A doua zi, când a trecut pe la mine să-şi ia rămas-bun (se ducea cu o expediţie etnografică a universităţii), a spus deodată:

— Am trecut pe la director în dimineaţa asta, dar nu era în cabinet. Femeia de serviciu spune că e la atelierul de pictură, în clopotniţă. Am urcat în clopotniţă, dar uşa e încuiată. Se auzeau voci dinăuntru: a artistului şi a directorului. Am ciocănit, am ciocănit, dar nu mi-au deschis. Ce-o însemna asta?

— Secretul vechiului turn, am glumit eu.

Nu am reuşit să o fac să râdă.

— Ai văzut ce pantaloni avea ieri directorul? Pe genunchiul drept era o pată arămie cam de o palmă. A frecat-o el cu benzină, dar nimic. Meşteresc ei ceva acolo.

— Da, dar ce, ce?

Nu mi-a răspuns.

Abia peste o săptămână am reuşit să înţeleg câte ceva. Ziarele au început deodată să vorbească despre o nouă Alma-Ata; ziceau că în nişte ateliere celebre de arhitectură din Moscova a fost elaborat proiectul unui nou oraş socialist la picioarele munţilor Alatau. Rotator a trântit un articol despre un chei grandios, din granit roşu, care să îmblânzească „violenta şi năprasnica Alma-Atinka”, despre parcuri, cum că vor fi cele mai mari din Uniunea Sovietică, despre „impozantul sediu al bibliotecii”, despre clădirea impunătoare, în formă de cupolă, care se va ridica în locul fostului deşert (unde se aflau cazărmile kazahe) – un observator sau un planetariu sau poate galeria de artă a Kazahstanului, o iurtă de marmură înaltă de patruzeci de metri.

În paragraful următor, Rotator se grăbea să scrie despre muzeul nostru: zicea că de mult ar fi trebuit să se mute din catedrală şi să se întoarcă cu faţa spre contemporaneitate. Nici pe Rotator, nici pe director nu îi mulţumea catedrala. Am aflat mai târziu că directorul purtase deja câteva discuţii pe tema asta şi că avusese câteva întâlniri la vârf, dintre care una chiar cu oficialii de la Moscova. Dar toate acestea – şi întâlnirile, şi discuţiile – se întâmplau undeva departe de noi. Mie directorul nu îmi împărtăşea nimic. De ce, iar nu ştiu. Şi numai o dată am întrezărit o frântură din ce ne aştepta. Directorul m-a chemat la el, a închis uşa şi a întins în faţa mea un fel de afiş viu colorat sau o reclamă – aşa mi s-a părut atunci – făcută pe o foaie de desen.

— Uite, a spus el. Ştii ce-i asta?

M-am uitat şi am recunoscut parcul nostru, colţul pe care îl vedeam în fiecare zi de la fereastra clopotniţei mele. Numai că pe alei apăruseră palmieri, iar în piaţă se ivise de nicăieri o uriaşă fântână arteziană din bronz.

Pretutindeni înfloreau narcise şi stânjenei. Un cuplu frumos – un el şi o ea – stăteau pe o bancă, îmbrăţişaţi. Dar lucrul cel mai important era clădirea muzeului. O dihanie strălucitoare, cu multe ferestre, un fel de prismă rectangulară din sticlă şi planşeuri de oţel. Clădirea avea atât de multe ferestre, încât părea festonată, ca aripile unei libelule. De la ea porneau nişte galerii boltite, iar pe acoperişul cubului se înălţa un turnuleţ cu un steag în vârf.

— Şi nu vă pare rău de catedrală? am întrebat.

El s-a uitat uimit la mine.

— Auzi vorbă! Să-mi pară rău de cuibul ăsta de ploşniţe, de hardughia asta popească în care se adună praful? Asta-i bună!

Am tăcut. Ce era să mai spun? Pe foaia de desen, totul corespundea ultimelor inovaţii în tehnica de construcţie.

— Şi pe acoperiş ce e? am întrebat.

Directorul a început să râdă.

— Cum aşa, n-ai recunoscut secţia ta de arheologie? Acolo o să stai tu cu pietrele tale, iar eu cu Klara uite unde o să ne mutăm...

Şi mi-a arătat nişte ferestre de la parter, uriaşe ca o poartă.

De atunci a început să vină foarte des omuleţul ciudat, care zâmbea respectuos, dar de data aceasta era impenetrabil şi închis, ca valijoara englezească din carton pe care o căra mereu după el. Cu mine sculptorul doar se saluta. Apărea mereu chiar la sfârşitul zilei, se saluta

respectuos cu toată lumea, apoi se oprea în faţa cabinetului directorului şi ciocănea delicat, cu unghia, în uşa arhierească, capitonată cu piele. În faţa lui uşa se deschidea imediat. Directorul, obosit, înfierbântat, dar mare şi bun, stătea în prag şi repeta binevoitor: „Poftiţi, poftiţi, vă rog!” Şi se apleca, luându-l uşor pe după umeri. Apoi uşa se închidea, se auzea scârţâit de scaune, omuleţul scotea un obiect din valijoară şi îl punea pe masă, şi atunci începea discuţia. De câteva ori, cu siguranţă chemat, venea la ei şi Dobrînia-Rotator, şi atunci auzeam vocea lui puternică de orator, cu vibraţii şi inflexiuni subtile. Din când în când se auzea şi o frază extrem de inteligentă, un aforism care, fără îndoială, avea să rămână înscris cu litere de aur pe răbojul istoriei.

De pildă: „Când am văzut prima oară catedrala Sfântul Isaac, am spus: «Este o veritabilă sonată săpată în piatră.»„ Sau, şi mai şi: „Babilonul a pierit pentru că a vrut să se înalţe până la Dumnezeu. Dar steagurile noastre şi turnurile o să dureze pe veci, pentru că se înfig într-un cer pustiu.”

Aceeaşi frază, însă într-o variantă prescurtată, bineînţeles (fără vreo referire la Dumnezeu), a apărut ulterior în ziarul Soţialisticeskaia Alma-Ata.

— Explicaţi-i şi prostului ăstuia că turnul Babel n-are nici în clin, nici în mânecă cu pieirea Babilonului, i-am spus directorului.

Directorului imediat i-a sărit ţandăra.

— Ia nu te mai lega de toate mărunţişurile, asta nu ţine de arheologia ta! Ia mai bine du-te tu în munţi, e timpul s-o cam terminăm cu săpăturile.

Am dat din mână a lehamite şi nu m-am mai interesat de nimic.

A doua zi eram deja în munţi.

Capitolul 5

Vara s-a terminat pe neaşteptate. Frunzele mestecenilor se subţiaseră până deveniseră aurii-străvezii, ca nişte foiţe de mică. Crângul de plopi tremurători, cu frunziş bogat, se făcuse purpuriu, se rărise şi prin el începuse să se zărească terasa conacului învecinat (gardul, poarta, acoperişul verde). În aer plutea izul fin şi pătrunzător al firelor de iarbă care se ofileau, al florilor grele de toamnă spălate de ploile nopţii, al frunzelor ce cădeau. Acum chiar cădeau aşa cum cad frunzele toamna – învârtindu-se încet şi plutind îndelung în aer. Peste tot apăruseră galbenul şi roşul. Dacă frunzele arţarilor se făcuseră mai deschise la culoare, se îngălbeniseră şi se subţiaseră atât de mult, încât lumina aproape că trecea prin ele, tufele de dracilă se făcuseră roşii-purpurii.

De cum am zărit-o într-un loc, toamna a început să mi se arate peste tot. De exemplu, coboram spre Alma-Atinka, mă opream pe bolovani, mă uitam cum şuieră apele învolburate printre pietre şi simţeam prin toţi porii înţepăturile stropilor ca de gheaţă. Mergeam pe povârnişul pietros, acoperit de nisip şi mărginit de-a valma de plopi tremurători, de coada-şoricelului şi de brusturi mici, parcă festonaţi, de un verde ca de brotăcel, şi răzbăteam cu privirea până jos, în fundul râpei. Mai înainte, frunzişul era

aşa de des, încât ascundea cu totul vederii pietroaiele liliachii din vale.

Aveam cinci muncitori – doi bătrâni şi trei tineri. Şi trebuie să dau cezarului ce-i al cezarului: lucrau în draci. Aşa de bine îi momisem cu basmele noastre despre comori îngropate. Când le povesteam despre Venus din Milo, despre sarcofagul de aur al lui Tutankamon, despre comorile Frumoasei Elena, li se aprindeau ochii şi se minunau, dând din cap de parcă erau ameţiţi. Odată le-am povestit că în urmă cu vreo cinci sute de ani, la Roma, pe Via Appia, a fost dezgropată o fată frumoasă. Era întinsă într-un sicriu, dar părea vie. Avea obrajii rumeni, pielea fină şi delicată, genele lungi şi pieptul de fecioară. Era îmbrăcată ca o mireasă. Frumoasa a fost dusă la Vatican şi expusă acolo. Şi aşa a început pelerinajul. Din ce în ce mai mulţi oameni veneau să o vadă din toate colţurile lumii. Circulau tot felul de zvonuri ciudate. Flăcăii au început să îşi părăsească logodnicele ca să se ducă să vadă sicriul. Ca să pună capăt isteriei, papa a poruncit ca sicriul să fie îngropat din nou. Şi aşa a murit frumoasa pentru a doua oară, după ce stătuse în pământ mii de ani.

Când am terminat de povestit, Potapov a dat din mână şi a spus:

— Ei, dar asta e Frumoasa din Pădurea Adormită. E un basm. „Pe cheiul de-altădată/ O nouă cetate-i durată/ Şi de pe meterezele ei/ Salve se trimit corăbiei.”[49]

— Ba nu, nu-i un basm.

— Atunci ce e? întrebă brigadierul dispreţuitor. O poveste muierească, atâta tot.

---

[49] Versuri din basmul lui A.S. Puşkin, Povestea ţarului Saltan.

Dar cel mai tânăr dintre muncitorii noştri, un băiat înalt, blond şi cu faţa prelungă, căruia i se spunea Ţapul, a clătinat din cap şi a întrebat încet:

— Şi oare chiar aşa să fi fost?

— Da, chiar aşa a fost, am zis eu. Pe frumoasa asta a văzut-o un om demn de încredere şi a notat imediat totul într-un caiet; se pare că nicio însemnare de-a lui n-a fost pusă vreodată la îndoială.

— Ei, ca să vezi! s-a minunat tânărul, după ce m-a ascultat cu încordare. Ei, ca să vezi! Şi cum, a adormit ea atâtea mii de ani? Ei, ca să vezi, a repetat tânărul gânditor.

— Ce mai stai, du-te s-o cauţi, a spus Kornilov grosolan şi ironic. Şi aici, pe undeva, se află o frumoasă adormită. Uite, chiar de curând ni s-au adus de la ea doi solzişori. Sigur e ea pe undeva, te aşteaptă să vii cu lopata.

Şi imediat au început toţi să râdă, iar discuţia s-a încheiat cu o glumă.

A doua zi a venit din nou la noi brigadierul Potapov. De fapt, ne vizita în fiecare zi – ba se zgâia la meri, ba venea să se uite cum se coase iarba, ba undeva, în apropiere, se construia o baie şi aducea el un tehnician. Dar de data aceasta venise fără nicio treabă; avea un sac peste umăr, iar în mâini ţinea un furcoi.

— Ce-i cu furca? Zici că eşti Neptun, zeul apelor, l-am întâmpinat eu.

Parcă nici nu m-ar fi auzit; a salutat pe toată lumea, le-a făcut semn muncitorilor cu şapca şi i-a întrebat:

— Merge, merge treaba? N-aţi dezgropat-o pe muierea adormită? Probabil că nu săpaţi unde trebuie, vi se aruncă praf în ochi. Probabil că direcţiunea o păstrează pentru ea. Bună ziua, profesore.

— Bună ziua, am răspuns. Ce-i cu dumneata, ai luat ceva la bord?

— De unde ai scos-o şi p-asta, că am luat ceva la bord? s-a supărat el. Dacă era Întâi Mai sau aniversarea Revoluţiei, mai era o chestie, atunci aş fi avut motiv să chefuiesc.

S-a sprijinit în furcoi.

— Deci nu e nimic? Păi pe aici, pe undeva, trebuie să fie aur, asta ştiu sigur. Aici, în timpul ţarismului, cu o vară înainte de război, au dezgropat un ceaun plin cu galbeni. A venit până şi guvernatorul; le-a dat tuturor medalii, s-a scris în ziare. Aurul lui Alexandru Macedon.

(Iarăşi blestematul ăsta de Alexandru Macedon cu aurul lui!)

Brigadierul a mai vorbit cam un minut despre aur, apoi s-a sculat şi a luat furca.

— De ce-ai adus furca? l-am întrebat.

Mi-a zâmbit posac.

— Dac-am luat-o înseamnă că-mi trebuie, nu?

Şi a plecat fără să mai spună nimic. Mai ţin minte o discuţie cu el, pe care am reţinut-o nu din cauza conţinutului, ci din pricina nervozităţii pe care mi s-a părut că o disting în glasul lui, în tonul ciudat pe care îl avea

când a intrat în vorbă cu mine. Stăteam pe vine şi curăţam un ciob cu o periuţă. La un moment dat a venit brigadierul şi s-a oprit în spatele meu fără să scoată o vorbă. M-am întors şi l-am văzut, stătea în picioare sprijinit în furcă.

— Bună ziua, a spus el trist. Nu m-a căutat nimeni?

— Nu, am răspuns eu uimit. Dar de ce?

— Ei, nu, am întrebat şi eu aşa. Am fost plecat azi.

— Ai fost plecat cu furca?

Brigadierul a zâmbit, a lăsat furca deoparte şi s-a aşezat lângă mine.

— Ce mai scrie în ziare? a întrebat el.

— De toate. Nu e bine în lume, e nelinişte, am spus.

Potapov a oftat, a scos o foiţă, şi-a turnat nişte tutun şi a început să-şi ruleze o ţigară.

— Numai să nu vină blestematul ăla încoace, a spus el. Numai să nu trebuiască să plecăm la război!

— Ţi-e frică? l-am întrebat.

— Mi-e frică, a recunoscut el cu gravitate. Nu pentru mine, pentru copii mi-e frică. Noi ne-am trăit viaţa. Bine, rău, ce mai contează? Nici nu mai ai cui să-i ceri socoteală. La copii mă gândesc. Uite, ăl mare al meu termină liceul tehnic, deci la anul o să facă armata. Dacă începe războiul, o să-l trimită imediat pe front. Şi de-acolo te mai întorci, nu te mai întorci... Şi ce-a înţeles el din viaţă? Noi măcar ne-am trăit traiul, am băut niţică vodcă, dar el n-a văzut

nimic, nimic! Uite, frate-meu s-a dus, de el nu-mi pare rău. Nu, nu-mi pare rău deloc! Vinovat sau nu, el şi-a trăit traiul. Dacă o fi greşit cândva, a plătit pentru asta.

Mi-am adus aminte de ce îmi povestise despre fratele lui şi am întrebat:

— Dar ştii tu că a greşit?

— Cine, frate-meu?

Potapov a sărit deodată în picioare şi şi-a luat furca.

— Ce atâta vorbă, stăm şi trăncănim degeaba! a spus el grosolan. A greşit, n-a greşit, o să vadă pe lumea ailaltă. Dacă n-ar fi făcut nimic, nu l-ar fi luat.

Şi-a pus furca pe umăr şi a plecat. Pe când mă uitam aşa în urma lui, s-a apropiat de mine Kornilov.

— Ce-i cu el?

Nu am răspuns. Kornilov a zâmbit, clătinând din cap.

— Nu ştiu de ce tot cară furca aia după el. Muncitorii mi-au povestit că au plecat ieri să cânte la armonică, cu muierile, bineînţeles, şi au dat de Potapov, care se ascundea prin tufişuri. Avea cu el o furcă şi un topor, iar pe umeri ducea un sac.

— Toporul la ce-i trebuie? am întrebat eu.

— Dar furca la ce-i trebuie? Dracu' mai ştie ce face cu toporul! Cică e unul aşa, micuţ. Nu topor, ci mai degrabă o toporişcă, din aia cu care se taie cioturile.

— Ciudat, foarte ciudat...

Mai e o întâmplare care mi s-a întipărit bine în minte. Luată în sine, nu însemna chiar nimic, era o prostie, o anecdotă ridicolă. Dar eu am reţinut-o pentru că atunci l-am văzut ultima oară pe Potapov aşa cum fusese în prima zi a întâlnirii noastre, în acele momente în care am stat sub măr şi am sporovăit despre arheologie, despre lăcuste şi despre destinele omenirii.

Două zile înainte de asta fusesem în oraş. M-am întors dimineaţa devreme cu o maşină de serviciu şi primul lucru pe care l-am văzut când am coborât lângă sediul colhozului a fost spatele lui Potapov. Mergea repede pe drum, cu o lopată pe umăr.

— Ivan Semionovici! am strigat eu în urma lui. Stai puţin, omule, unde ai luat-o aşa la goană, hei!

— Alerg la prostul ăla al tău, s-a răstit el, întorcându-se spre mine. A făcut ditamai tâmpenia, a dezgropat oase ciumate! Acolo au fost îngropate acum o sută de ani nişte animale moarte, iar el a scos la lumină toată molima asta şi a împrăştiat-o prin livadă. Dacă află muierile, o să fie vai şi amar de pielea lui!

Şi a pornit în goană mai departe. L-am ajuns abia lângă groapă. M-a întâmpinat o privelişte cu totul ieşită din comun: o bortă dreptunghiulară, plină până sus de oase mărunţite. Muncitorii stăteau tăcuţi în jur. Kornilov ţinea un os în mână. Alături, pe iarbă, se afla un morman mare de oase – albe, galbene şi negre. Potapov le lovea cu cizma şi şuiera:

— Să dispară imediat! Să nu mai văd niciun oscior! Savant se cheamă că eşti?

Şi a înfipt lopata în mormanul de oase.

Peste o oră, sub meri nu mai rămăsese nimic. Numai o dată s-a oprit din lucru Potapov, când Kornilov a aruncat cu furie lopata şi, bolborosind ceva, a plecat supărat.

— A, fugi! a bubuit în urma lui glasul lui Potapov. Eşti boier! Ţi s-au murdărit mânuţele, nu mai vor să muncească. Ce boier năzuros!...

I-am dat un ghiont şi s-a potolit imediat.

— Păi chiar ca un boier se poartă, s-a băgat în vorbă un tânăr. Nu-i place deloc să muncească, numai ne zice unde să săpăm. Uite, dumnealui – şi a arătat spre mine – se vede imediat că nu-i place să stea fără treabă, dar savantul nostru...

Şi atunci Potapov mi-a povestit ce s-a întâmplat. La rugămintea lui Kornilov, îi mai dăduse cinci băieţi pentru nişte lucrări speciale. Kornilov îi dusese în livadă şi le poruncise să sape chiar dealul pe care bătrânul îl însemnase cu indicaţia „De săpat aici”. Între timp, savantul se dusese să bea un ceai la cantina colhozului. În ziua aceea nu găsiseră nimic, dar a doua zi dimineaţă, în cortul lui Kornilov au dat buzna doi băieţi. Unul dintre ei ţinea în mână nişte coarne uscate, de bour, iar celălalt venise cu un fragment de opaiţ vechi din lut. I-au povestit că, săpând dealul, muncitorii au dat de nişte oase. Coarnele de bour şi opaiţul se aflau în primul strat. Kornilov, care era întins pe pat numai în chiloţi şi maieu, a sărit în sus şi, aşa cum era, a luat-o la fugă la locul

săpăturilor. Groapa era plină ochi cu oase mărunţite: coarne, omoplaţi, vertebre, coaste, cranii de oi, cai, porci. Zărind un craniu de porc, Kornilov l-a luat în mână şi, ridicându-l deasupra tuturor, ca pe un felinar, a început să urle:

— Perioada preislamică, prieteni! Usuni! Secolul al IV-lea! Săpaţi mai departe! Ura!

— Atât de prost este! a spus Potapov când a ajuns la acest „ura!”. Zbiera de-ai fi zis c-a găsit aur, nu altceva!... Să fi venit el la noi în staniţă când trebuia... Of, ce ţi-e şi cu oamenii ăştia de ştiinţă!

Era aşa de indignat, că nu putea să termine nicio frază, numai pufnea şi dădea din mâini.

— Bine, Ivan Semionovici, am spus eu împăciuitor. Bine! Desigur, n-avem nevoie de asta acum. Dar în general, oasele găsite la săpături sunt obiecte de preţ.

El a căscat ochii la mine şi a zâmbit.

— Obiecte de preţ! Ştii câte obiecte din astea duc eu în fiecare lună în oraş? Vagoane! Şi nimeni nu dă doi bani pe ele. Şi doar sunt la fel ca astea: oase de capră, de oaie, de berbec. Şi atunci cum vine asta, nu e acelaşi lucru? Interesant!

— Da şi nu, am răspuns eu. Uite, berbecii ăştia pe care i-a descoperit Kornilov au poate o mie de ani. Înţelegi?

Potapov a zâmbit şi a scormonit ceva în ţărână cu piciorul.

— Uite, şi asta tot ştiinţă e, a spus el, dezvelind din iarbă ceva negru şi murdar, o bucată de lemn putrezită. Ei, voi,

artiştilor! Ce-aţi împrăştiat molima asta peste tot? le-a strigat el tinerilor. Ce ne facem acum?

— Dar asta ce-i? l-am întrebat.

— Un ciot de lemn, ce să fie? a răspuns el dispreţuitor. Acum o mie de ani, aici a fost un stâlp. Un stâlp! Un stâlp cu nişte câlţi...

S-a aplecat, a ridicat bucata de lemn şi şi-a luat avânt, să-l arunce în râpă.

— Stai! l-am oprit eu, apucându-l de braţ. Dă să mă uit şi eu!

Era un fragment transversal dintr-o bârnă, foarte neted, numai uşor putrezit pe la margini. Mijlocul însă se păstrase bine.

— Uite ce-i. Iau eu asta. Mă duc acum la râu s-o spăl.

— Du-te, a spus Potapov supărat. Auzi vorbă, obiecte de preţ! Du-te! Spală! Obiecte de preţ! Du-te!

Şi a plecat, bolborosind supărat şi tot dând din mâini. Dar, când a ajuns la drum, s-a oprit deodată şi mi-a strigat pe alt ton, senin şi blând:

— Auzi? După ce speli obiectul, vino să bei un ceai! Şi adu-l şi pe mucenicul tău, că s-a jigărit de tot cât ai lipsit. Obiecte de preţ! Am trăit s-o aud şi p-asta!... Obiecte de preţ!

Pentru mine, bucata aceea de lemn chiar era un obiect de preţ. În urmă cu mai mulţi ani, îmi căzuse în mână cartea

Meteorologia pe înţelesul tuturor. Nu mai ţin minte cine e autorul, dar un capitol mă interesase în mod deosebit. Lemnul, scria acolo, este un document foarte precis, este martorul tuturor forţelor de pe pământ şi din cer care s-au manifestat în perioada de creştere a copacului. Secetă, ploi torenţiale, incendii cumplite, ierni neobişnuit de aspre, veri neobişnuit de zăpuşitoare, pete solare, schimbări de climă, impactul curentului Gulf Stream, blocada arctică de gheaţă (în viaţa planetei noastre a existat şi aşa ceva) – într-un cuvânt, tot, absolut tot ce a trăit pământul şi a văzut cerul se fixează şi se păstrează în panglica bine strânsă a inelelor care marchează fiecare an din viaţa unui arbore.

Ţin minte că pe atunci eram în clasa a opta şi am fost uimit de legătura subtilă dintre toate elementele naturii. Îmi spuneam că poate descoperirea legată de inelele arborilor e numai începutul; poate că nişte fire mult mai subţiri, pe care deocamdată nu le cunoaştem, leagă cosmosul de pin şi tufa de alun de constelaţia Orion. Cine ştie ce eclipse, ce aurore boreale, ce apariţii de comete, ce explozii de noi stele vor citi urmaşii noştri în scândura unui dulap vechi din pod. Poate că tot cerul înstelat e încifrat acolo! Eram aşa de absorbit de asta, încât am început să caut literatură de specialitate şi am aflat şi mai multe.

Am aflat că inelele copacilor arată un anumit ritm climatic, anumite cicluri de viaţă şi de activitate ale planetei, care nu coincid nici cu perioada de activitate solară, nici cu altceva.

Ceva necunoscut se întâmplă cu pământul la fiecare zece, treizeci, treizeci şi cinci de ani, şi toate acestea formează un ciclu de o sută de ani. Iar ciclurile pot fi urmărite timp

de trei mii cinci sute de ani pe inelele uriaşe ale unui arbore sequoia gigantic din California.

Cum ar fi să întocmim un tabel al acestor cicluri şi pentru latitudinea noastră!

O lună întreagă am întors ideea asta pe toate feţele, iar mai apoi am uitat cumva de ea şi mi-am adus aminte de-abia peste zece ani. În podul muzeului se păstrau câteva buturugi minunate ale unor pini din Tian-Şan. Una dintre ele avea două sute şaptezeci şi cinci de inele, altele erau mai tinere, dar şi ele foarte vechi. Vorbisem despre asta cu directorul şi el îmi adusese un dendrolog, un om foarte tânăr, cu o constituţie atletică, în tricou şi cu păr scurt, tuns periuţă.

Plecând de la materialul nostru, dendrologul a făcut un tabel comparativ (pornind de la grosimea inelelor) al anilor ploioşi şi secetoşi din regiunea oraşului Alma-Ata în ultimii două sute cincizeci de ani, iar noi l-am expus în muzeu.

Totuşi, dendrologul nu era mulţumit.

— Două sute cincizeci de ani? Ce-i asta? Un fleac! a spus el. Asta înseamnă doar perioada contemporană! Dacă am afla ce climă a fost aici acum o mie de ani... ar fi altceva. Oare în gorgane nu se poate găsi nimic? Doar sunt acolo nişte proptele...

În gorgane nu există nicio proptea, bineînţeles, dar o astfel de bucată de lemn, poate chiar cu o mie de ani vechime, ţineam în mână în clipa aceea.

Jos, lângă râu, am îndepărtat cu grijă mizeria de pe lemn, l-am spălat de câteva ori şi l-am pus să se usuce. Între timp, m-am dus pe mal să mă uit la pietroaie. Aici erau extrem de multe, parcă era o turmă întreagă – roşii, verzi, albastre, negre ca smoala –, o turmă de animale care se târâseră şontâcăind din munţi şi, când ajunseseră la nisip, încremeniseră în poziţii diferite: unul căzuse într-o parte, altul se târâse sub o tufă, altul intrase în râu până la genunchi, arcuindu-şi spatele cocoşat în bătaia soarelui şi lăsându-se şfichiuit de picăturile reci ca gheaţa. Unul singur, cel mai lung bolovan, negru, care parcă avea şi un bot îngust, ca de animal răpitor, se ridicase în două labe şi îngheţase aşa într-o poziţie absurdă, semănând cu un urs care tocmai ieşise din bârlogul în care hibernase.

Lângă el m-a găsit Kornilov o oră mai târziu, cu bucata de lemn în mână. S-a uitat lung la mine, a început să râdă şi a grăbit pasul pe potecă. Avea un costum alb şi o pelerină de ploaie aruncată peste umăr.

— Ei, ce-i cu Potapov? am întrebat.

El a început din nou să râdă.

— Ce să fie cu Potapov? „Ţăranii ăştia răi şi nervoşi”, aşa scria undeva Cehov, tare bine i-a descris! Uimitor! Uite, şi ăsta e la fel: strigă de nu mai poate, te scuipă-n faţă şi pe urmă vine la tine, clătinând din cap: „Ei, tare rău a mai ieşit.” Chiar el m-a trimis după dumneata: „Muzeistul s-a cam supărat, a dat fuga la râu cu ciotul ăla de lemn.” Hai că asta-i bună! a zis el, râzând. Ce-i cu lemnul ăsta?

S-a aplecat, l-a ridicat şi a început să-l examineze.

— Dar nu-i nimic scrijelit pe el. E pur şi simplu o bucată de lemn putrezit, atâta tot!

M-a deranjat tonul lui, dar, desigur, trebuia să dau nişte explicaţii.

— Vezi tu, lemnul ăsta are legătură cu o problemă care m-a interesat cândva foarte mult.

Şi, în câteva cuvinte, i-am prezentat esenţa chestiunii: inelele care marchează fiecare câte un an, posibilitatea de a obţine astfel un tablou al regimului de temperatură din secolul respectiv, posibilitatea de a compara acest tablou cu datele din cronici şi documente.

Cât am vorbit, Kornilov m-a ascultat în tăcere. Pe urmă a ridicat din umeri şi m-a întrebat:

— Doamne, cum de le poţi cuprinde pe toate? Cioburi, lemne, Hludov, războiul civil... Eu mă ocup numai de săpături şi de-abia fac faţă... Săpăm, săpăm, dar nimic! În schimb, dumneata vezi numai straturi peste tot!

Şi a izbucnit în râs.

Într-o bună zi, brigadierul a dispărut. Se plimba, înjura, povestea, tachina, şi deodată s-a făcut nevăzut, de parcă l-ar fi înghiţit pământul. Muncitorii au remarcat asta chiar din prima zi.

Seara, după lucru, Kornilov mi-a spus:

— Chiar aşa, ce s-o fi întâmplat cu Potapov? Tare gânditor a devenit în ultima vreme.

— Se teme de război, am zis eu. Se gândeşte la copii. Aşa se întâmplă acum cu oamenii.

În aceeaşi seară, m-am hotărât să mă duc la Potapov şi am pornit la drum peste pantele abrupte. S-a întunecat repede şi am aprins lanterna. Stătea să plouă. La orizont scăpărau din când în când nişte fulgere mute. Doar atunci se vedeau norii, sălbatici şi povârniţi, ca şi stâncile pe lângă care treceam. În scurt timp aerul devenise aşa de sufocant, încât mi se părea că sunt închis într-o magazie îngustă şi lungă, tapetată cu vată umedă. Nu mai era mult până când începea ploaia. M-am oprit pe malul râpei ca să mă gândesc pe unde ar fi mai bine să cobor. În bezna care se lăsase, nici nu mai distingeam drumul. Cât pe ce să-mi atingă faţa, a trecut pe lângă mine în zbor o pasăre de noapte cenuşie, mare şi silenţioasă ca o pisică. Când am început să cobor, călcând cu atenţie, jos, în tufe, s-a aprins, ca răspuns, o altă lanternă. M-am oprit şi am descris cu mâna de două ori un arc luminos (un gest cât se poate de stupid, de fapt), iar cealaltă lanternă a făcut acelaşi lucru. Au trosnit nişte crengi şi am văzut o siluetă albă profilându-se pe negrul tufelor, la lumina unui fulger. Pentru o clipă m-am simţit extrem de neplăcut. Dar imediat silueta a început să râdă şi a spus cu vocea Sofei:

— Ce bine că m-am întâlnit cu dumneata! M-am rătăcit de-a binelea. Bună seara, dragul meu.

Mi-a întins mâna.

— Dar pe Mihail Stepanovici nu l-ai întâlnit pe-aici?

— Nu, am zis eu.

— Ce ghinion, ce ghinion, repeta ea, privindu-mă în faţă. Ni s-a stricat maşina, dar ni s-a stricat rău de tot. L-am lăsat să încerce s-o repare şi am pornit singură pe jos, iar acum m-am rătăcit, nu mai pot să găsesc drumul.

Drumul era chiar alături, nu trebuia decât să coboare. I-am spus asta. Ea a început să râdă din nou.

— Înseamnă că mă rătăceşte duhul pădurii, cum spunea bunicul meu. Ştiţi, bunicul meu a îngheţat chiar lângă peretele conacului său. A ajuns până acolo, s-a lipit cu spatele de perete, a alunecat şi a murit îngheţat. Moşierul Iakuşev, a zis ea, uitându-se la mine. Aţi auzit de el?

— Ei, cum să nu! am exclamat eu. Deci din neamul lor te tragi!

— Da, da, a încuviinţat ea, da, din neamul lor! Un vechi neam boieresc.

Între timp deja coborâserăm şi trecuserăm – mai bine zis, săriserăm – pe drum.

— Gata, suntem pe drum, am spus eu. Dar unde te duceai? La maşină sau... Unde să te conduc?

— La Potapov, a spus Sofa. Voiam să iau de la el nişte mere pentru pachet.

— Ce bine! am exclamat. Şi eu tot la el mă duceam. Nu ştiu unde a dispărut, ne e teamă să nu fi păţit ceva.

S-a uitat la mine cu luare-aminte.

— Dar ce se putea întâmpla cu el? a întrebat cu precauţie, după o clipă de gândire.

— Poate s-o fi îmbolnăvit? mi-am dat eu cu presupusul.

— Cum să se îmbolnăvească? s-a mirat ea. Nu, nu s-a îmbolnăvit. S-a întâlnit Mihail Stepanovici azi cu el în oraş, acolo s-au înţeles pentru mere.

Am mai mers aşa o bucată de drum, după care Sofa s-a oprit.

— Ştii ce, hai să coborâm spre şosea, la maşină, să vedem ce s-a întâmplat acolo, poate că se chinuie degeaba. Poate că e nevoie pur şi simplu să trimitem în oraş după ajutor. Hai să mergem.

Şi, fără să mai aştepte acordul meu, a pornit repede înapoi. Dar de-abia am făcut câţiva paşi, că de după colţ s-a şi ivit o maşină lungă, galbenă, care mătura drumul cu lumina ei liliachie. Ne-a prins în lumina farurilor ei, împreună cu tufele de dracilă de pe margine, şi s-a oprit şuierând. Din maşină a sărit Mihail Stepanovici, care a pornit în grabă spre noi. Înăuntru mai erau doi oameni în pelerine militare cenuşii.

— Ei, cum e, l-a întrebat Sofa, totul e în ordine?

— Se pare că da, a răspuns evaziv Mihail Stepanovici, uitându-se la mine. De unde-ai răsărit?

— Ne-am întâlnit pe drum, a spus Sofa. Şi el mergea tot la Potapov.

— Păi am fost eu acolo, a răspuns Mihail Stepanovici, Potapov e în oraş.

„Şi atunci când a vorbit cu el despre mere?”, mi-am spus eu, dar nu am mai întrebat nimic.

— Apropo, n-ai nevoie să mergi în oraş? m-a întrebat Mihail Stepanovici. C-am putea să te ducem noi.

— Nu, am răspuns eu, în oraş mergem numai duminica.

În maşină se întâmpla ceva, unul dintre militari a început să se foiască şi a întrebat sau a spus ceva.

— Atunci, te ducem până la tabăra dumitale, a zis Mihail Stepanovici aproape strigând. Urcă, urcă!

Nu puteau să mă ducă până la tabăra noastră, nu era în drumul lor şi ei ştiau foarte bine asta. Stăteam în picioare fără să ştiu ce să fac. Totul era ciudat, foarte ciudat.

— Să mergem, m-a îndemnat şi Sofa cu blândeţe, de parcă m-ar fi invitat, şi mi-a atins uşor umărul.

— O să meargă, cum să nu meargă? a repetat vesel Mihail Stepanovici şi m-a luat de mână.

Deodată am început să nu mai fiu în apele mele. Naiba ştie ce voiau de la mine oamenii ăştia. Un singur lucru era clar: nu erau deloc ceea ce pretindeau.

— Hai, te rog, a insistat din nou Mihail Stepanovici, deja fără nicio urmă de zâmbet.

Chiar în clipa aceea, în faţa noastră s-au ivit farurile liliachii ale unei alte maşini, negre şi silenţioase, care a oprit lângă noi. În ea nu era nimeni în afară de şofer. De fapt, nici nu prea semăna a şofer omul care se afla la volan. Era mic, foarte anemic, cu ochi cenuşii, de o răceală metalică, şi cu două riduri adânci brăzdându-i fruntea. Mi-a aruncat o privire scurtă, dar pătrunzătoare, s-a aplecat, a

întins mâna, a deschis portiera, şi atunci am văzut că pe sub pelerină poartă uniformă.

— Urcă, i-a zis el Sofei, făcându-i un semn din cap.

Ea s-a dus imediat spre maşina galbenă.

— Nu, la mine, a ordonat omuleţul, iar el în cealaltă.

Atunci Mihail Stepanovici m-a împins uşor, iar unul dintre militari s-a tras mai încolo şi mi-a făcut loc.

— Suntem cam înghesuiţi, dar nu e cu supărare, a spus el zâmbind. Să mergem!

Şi am pornit.

Toată lumea tăcea. Mihail Stepanovici a scos din buzunar portţigaretul şi mi l-a întins. Am refuzat, clătinând din cap.

— Nu mai e mult, m-a liniştit el încetişor.

Maşina zbura pe şoseaua asfaltată care ducea spre oraş, dar la un moment dat şoferul a micşorat viteza, a răsucit volanul şi a virat pe un drum lateral. Ştiam de acest drum lateral numai că duce la o clădire amplasată pe terasa opusă. Maşina înainta lin, drumul era asfaltat, iar lumina farurilor smulgea întunericului tufele îngrijite de pe marginea străzii. Nişte gherete, un foişor de pază, o barieră ridicată, iar lângă ea o gheretă în care se afla un bărbat în uniformă militară. Aici maşina a întors şi a pornit de data aceasta nu în sus, ci în jos. Am intrat pe o poartă larg deschisă, mare, de lemn. Am văzut o curte acoperită cu nisip alb şi, în depărtare, o vilă mare de piatră, cu o terasă închisă cu geamuri. Ferestrele erau luminate şi acoperite bine cu draperii.

Maşina s-a oprit, s-a auzit scârţâitul unei sârme şi de maşină s-a apropiat încetişor un câine cenuşiu uriaş, semănând cu un lup. Mihail Stepanovici l-a luat de gât şi mi-a spus:

— Coboară!

Am coborât. În faţa mea se afla unul dintre însoţitorii mei din maşină. Mi-a atins uşor umărul şi a spus, arătând spre casă:

— Să mergem.

Atunci i-am văzut pentru prima oară faţa – ochi luminoşi, părul întins cu grijă, lins, pometţii proeminenţi şi grei. Al doilea însoţitor al meu era înalt, slăbuţ, costeliv, roşcat, plin de pistrui aurii. Şi, cu toate că nu semăna deloc cu primul, care era solid şi îndesat, era clar că amândoi sunt făpturi de aceeaşi rasă, amândoi la fel de ordonaţi, curaţi, îngrijiţi.

— Să mergem, m-a invitat primul, sau poate mi-a ordonat.

Am pornit. El în faţă, eu în spatele lui, roşcatul la urmă. M-a condus într-o cameră spaţioasă, cu un birou în dreptul unei ferestre acoperite şi cu o bibliotecă în colţ. A tras sertarul biroului, a scos de acolo un teanc de numere din revista Ogoniok şi două, trei numere din Vokrug sveta, le-a pus pe toate pe masă şi a ieşit. Înainte să închidă bine uşa, mi-a zis scurt: „Numai o clipă.” Am rămas în picioare, m-am uitat o vreme în jur, apoi m-am aplecat peste birou şi am dat deoparte un colţ al perdelei. Fereastra dădea spre gard şi spre o poartă uriaşă, zăvorâtă cu o bârnă. Între gard şi fereastră nu era nimic în afară de nisipul alb. Nicio tufă, nicio floare. Am lăsat jos perdeaua, m-am dus la

bibliotecă şi am început să mă uit la cărţi. De fapt, era o singură carte, Marea enciclopedie sovietică, într-o copertă nou-nouţă, verde cu roşu. Atunci a intrat în cameră Mihail Stepanovici.

— Ei, cum îţi place la noi? m-a întrebat el cu un aer vesel. Nu cred c-ai intrat vreodată pe drumul ăsta, nu?

— Nu, am spus.

— Ei, uite că acum ai intrat şi ai văzut cum e şi pe-aici. Ia loc, ia loc, te rog, fumează. Acum casa asta e pustie. Aici locuiesc profesorii de la Şcoala Superioară de Grăniceri care vin din alte oraşe. Şcoala e chiar alături. Eu predau acolo drept internaţional, iar Sofa e doctoranda mea. Sunt coordonatorul ei de practică.

— A, aşa deci!

— Da. Ei, dar nu sta în picioare, ia loc. Doar eşti musafir, mi-a zis el cu un zâmbet. Uite despre ce e vorba... Ia stai puţin să aduc un scaun, ca să vorbim.

A ieşit, trăgând cu grijă uşa după el. S-a întors după numai vreo două minute cu un scaun şi cu o servietă.

— Uite despre ce e vorba, a zis el, punând scaunul jos şi aşezându-se. E o chestiune destul de ridicolă. Potapov al dumitale ţi-a povestit despre şarpele boa?

— Da, am răspuns.

Mihail Stepanovici a făcut o grimasă comică.

— Şi probabil ai mai şi citit câte ceva în ziar despre el?

— Am citit.

— Şi de văzut nu l-ai văzut? Nu, bineînţeles. Ei, dar pe omul care a văzut şarpele ăsta l-ai văzut?

— Pe Potapov? Cum să nu? A şi tras în el o dată.

— Dar a ratat. Minunat! Reţinem amănuntul ăsta... Şi cine a mai văzut şarpele? Nişte pionieri care n-au fost găsiţi. Da? Mai e ciobănaşul Petea, care are doisprezece ani şi care, când a fost luat la întrebări, n-a putut să spună nimic coerent. Nenea Potapov a tras în ceva, dar în ce anume, asta n-a putut să vadă. Mai e cineva?

Tăceam.

— Înţelegi despre ce vorbesc?

— Păi, dacă e să fiu sincer, nu, am răspuns.

— Chiar nu-nţelegi? s-a minunat el. Dar povestea asta e de domeniul fantasticului... Nu e în munţi niciun şarpe boa şi nu a fost niciodată. Zoologii noştri pur şi simplu şi-au bătut joc de noi. Un şarpe boa să hiberneze în nămeţi! Păi asta e ca şi cum ai spune că în beciul meu s-a aciuat o ştiucă.

— Stai puţin, stai puţin, înseamnă deci că Potapov minte?

— Înseamnă că Potapov al nostru minte de-ngheaţă apele, a răspuns blând interlocutorul meu. Induce în eroare, cum se spune, opinia publică şi presa sovietică.

Tăceam şi mă uitam la el.

— Văd că încă te îndoieşti, a zis el, clătinând din cap. Atunci citeşte asta. Soţialisticeskaia Alma-Ata de ieri.

Am luat ziarul. În partea de sus a paginii erau nişte maimuţe care se legănau pe un gard de sârmă, nişte papagali înghesuiţi pe un inel şi un leu cu o coadă ridicată ameninţător. Toate acestea erau înconjurate de nişte litere mari, şerpuitoare.

— Citeşte, citeşte, a spus Mihail Stepanovici. Citeşte cu voce tare.

— „De multe zile o clădire proaspăt vopsită din târgul colhozului atrage atenţia curioşilor...” am citit eu primele rânduri şi am întors ziarul ca să văd când apăruse.

— Numărul 116 din data de 28, luna asta, a spus serviabil Mihail Stepanovici. S-a deschis o nouă menajerie: lei, tigri, crocodili, struţi, şerpi boa... Iar dumneata stai aici, în creierii munţilor, şi nu ştii nimic. Citeşte aici, unde e subliniat cu roşu.

„Când ne vorbea despre şarpele boa”, scria ziarul, „directorul ne-a amintit că în acest an, într-unul dintre ziarele din Alma-Ata, a apărut o comunicare fantastică despre un şarpe boa care ar fi fugit de la o menajerie, s-ar fi instalat în livezile unui colhoz şi chiar ar fi hibernat aici iarna trecută, care a fost extrem de grea. Un musafir tropical nu ar fi putut cu niciun chip să se aclimatizeze la vremea din Alma-Ata. Într-o astfel de climă, ar fi murit în doar câteva zile. În plus, nici nu a dispărut vreun şarpe boa.

Toată povestea cu şarpele boa este o născocire a unui amator de senzaţii şi de scandal, a unui individ neserios şi nu prea cult.”

— Da, dar ce rost ar fi avut să mintă? mi-a scăpat.

— Iată, a spus mulţumit Mihail Stepanovici. Uite, în sfârşit ai pus o întrebare serioasă. De ce s-a stârnit larma asta? Pentru că într-adevăr s-a făcut mult tărăboi pe tema asta. A apărut un articol în ziarul republican şi încă unul în ziarul de seară. Iar apoi povestea a ajuns până în străinătate. Şi ştii unde? Taman în Germania nazistă. În ziarul Völkischer Beobachter s-a publicat un lung articol despre toate fantasmagoriile astea. Ei, ce zici?

— Foarte interesant, am zis eu, dar încă nu prea pricep ce înseamnă toate astea.

— Păi trebuie să pricepi, trebuie, a spus sever Mihail Stepanovici. E pur şi simplu necesar. Am încercat să te fac să înţelegi, dar dumneata... Hai să ne punem o întrebare: cine tulbură apele, cine răspândeşte zvonuri? Brigadierul Potapov. Ei, şi ce om e Potapov ăsta, cine e el?

Tăceam.

— Hai, spune! Cine e?

— Brigadier în brigada a VI-a, am răspuns eu.

— Exact! s-a bucurat Mihail Stepanovici. Brigadier în brigada a VI-a la colhozul Uriaşul Munţilor. Dar asta e acum. Înainte ce-a fost? Uite, noi ne-am interesat şi am aflat nişte lucruri. Se dovedeşte că a fost cazac alb, a luat parte la revolta din 1919. Apoi a fugit din oraşul Vernîi în Gulja, adică la graniţa cu China. Înţelegi? Anul trecut, fratele lui Potapov a fost arestat şi condangat pentru sabotaj; se afla în legătură cu consulul unuia dintre statele duşmane şi primea instrucţiuni de la o agentură străină. A recunoscut tot. Iată cea de-a doua faţă, neaşteptată, a

brigadierului Potapov. Lucrurile astea nu le ştiai, bănuiesc, a zâmbit el.

— Despre frate ştiam, am spus eu pe neaşteptate, surprinzându-mă chiar şi pe mine.

S-a uitat la mine uimit.

— De unde?

— Potapov mi-a povestit.

— Da? Mihail Stepanovici a rămas o clipă tăcut şi pe urmă a răbufnit: Şiret mai e! Ia uite ce-i poartă pielea ticălosului! Da’ ştiu că are tupeu! Ei, din moment ce ştii asta, atunci ce urmează n-o să te mai uimească. Uite.

A scos un plic din servietă şi l-a pus în faţa mea. Adresa destinatarului era scrisă la maşină.

— Te rog să observi că nu e trecută adresa expeditorului. Aşa că nu înţelegi imediat de unde e.

A scos scrisoarea din plic. Era scrisă la maşină. Mi-a întins-o şi mi-a poruncit:

— Citeşte!

„Imperiul German

Ministerul Afacerilor Externe

Serviciul consular

Stimate d. Potapov,

Ne adresăm dumneavoastră la rugămintea Societăţii Germane de Aclimatizare a Animalelor. Societatea respectivă, care fiinţează din anul 1848 şi care îi reuneşte pe cei mai importanţi oameni de ştiinţă din Germania, ni s-a adresat cu rugămintea de a elucida toate circumstanţele legate de apariţia unui şarpe boa în munţii Alatau de lângă Alma-Ata. «Simplul fapt», ne scrie secretarul societăţii, prof. Vogt, «că un animal atât de iubitor de căldură cum este şarpele boa ar putea petrece o iarnă continentală severă e demn de mare atenţie şi studiu detaliat.» Dumnealui speră că veţi înţelege ce însemnătate ştiinţifică au observaţiile de felul celor de care dispuneţi şi de aceea vă roagă să nu ne refuzaţi în a ne transmite aceste informaţii. Dacă veţi binevoi să ne furnizaţi datele pe care le aveţi, prezidiul societăţii vă va trimite un certificat de membru corespondent de onoare, care vă dă dreptul să fiţi prezent la toate şedinţele, expoziţiile şi manifestările societăţii. Adresa societăţii...

...Dacă preferaţi, puteţi lua legătura cu noi chiar prin intermediul consulatului german.

Cu respect...”

— Ei, ce spui? m-a întrebat Mihail Stepanovici când am lăsat hârtia pe masă.

— Interesant.

— Interesant? a oftat el. Ar fi bine dacă ar fi numai interesant. Acum adu-ţi aminte de larma care s-a stârnit,

de articolele din ziare, de scrisoarea asta şi o să înţelegi pe deplin semnificaţia şi conţinutul hârtiei pe care o să ţi-o arăt acum. De data asta e vorba de un document care provine de la o instituţie sovietică şi de la oameni sovietici. Hârtia asta, desigur, e strict secretă. Dar dacă e să vorbim, atunci să vorbim pe şleau. Uite, citeşte de aici.

Şi a luat din servietă un alt plic – mare, lucios, fără niciun fel de înscris. A scos din el un decupaj dintr-un ziar în limba germană şi l-a pus deoparte, apoi o hârtie bătută la maşină. A îndoit-o în partea de sus şi în partea de jos, mi-a întins-o şi a spus:

— Citeşte, am încredere în dumneata.

Am început să citesc. Era o listă de întrebări. Pe unele dintre ele le-am reţinut. Le redau din memorie. Prima întrebare: trecutul brigadierul Potapov, convingerile lui politice. Întrebarea a doua: ce anume putea să intereseze presa nazistă în ştirea despre şarpele boa apărută în Kazahstanskaia pravda (de trecut în revistă toate posibilităţile). Întrebarea a treia: ce scop urmărea ziarul de tineret încercând să publice a doua oară o însemnare pe aceeaşi temă. Cine este autorul însemnării. De ce era nevoie să se indice ascunzătoarea din munţi (peştera) în care, chipurile, ar fi hibernat şarpele. Unde se află această ascunzătoare, dacă este cercetată de organele securităţii statului. Întrebarea a patra: dacă sunt temeiuri să se considere că aceste însemnări sunt un mesaj codificat al agenturii naziste. Întrebarea a cincea: cu ce se ocupă expediţia arheologică trimisă în regiunea în care se presupune că ar fi apărut şarpele. Ce rol joacă în lucrările expediţiei arheologul Kornilov, anterior reprimat de organele NKVD. Ce puteţi comunica despre... (mai departe urma numele meu).

Cât timp am citit, Mihail Stepanovici m-a urmărit din priviri.

— Uite, vezi? E vorba şi de dumneata aici! a spus el când am ajuns la ultima întrebare şi mi-a luat hârtia. Înţelegi că asemenea documente sunt strict secrete, mai ales pentru persoanele menţionate în ele. Eu, totuşi, ţi-am arătat documentul ăsta. Ţi se pare că prin asta mi-am încălcat grav atribuţiile de serviciu? Dacă da, atunci de ce crezi c-am făcut-o?

Am ridicat din umeri.

— Doar trebuie să fi avut un motiv! Nu ştii? a insistat Mihail Stepanovici, ţintuindu-mă cu privirea lui senină şi ironică. Pentru că am încredere în dumneata, iată de ce. După cum se vede, toată povestea cu şarpele este o diversiune chibzuită cu viclenie.

A zâmbit din nou, dar de data aceasta era un zâmbet deosebit, fin, enigmatic, aproape condescendent. De fapt, Mihail Stepanovici părea să se fi schimbat cu totul. Dintr-o gazdă veselă şi binevoitoare se transformase pe nesimţite într-o persoană aproape oficială. Nu mai discuta cu mine, ci trecuse de-a dreptul la interogatoriu. Numai vocea îi rămăsese domoală, ca mai înainte. Se uita la mine zâmbind fin. Iar pe mine mă luase deja ameţeala.

— Ascultă, dar cui să-i trebuiască toate astea şi de ce? am zis eu, ridicând glasul.

— De ce spionează spionii? a făcut el, subliniindu-şi prin intonaţie uimirea. Ei, probabil pur şi simplu pentru că sunt spioni, nu crezi? Alt motiv nu există.

Şi a băgat ambele plicuri în servietă.

— Dar dacă Potapov e spion, atunci de ce nu-l arestaţi?

— Avem noi motivele noastre, a spus el blând. De ce un spion nu e arestat mereu imediat? În orice caz, vrem să te prevenim.

S-a sculat de pe scaun.

— Să nu te duci la Potapov! Dacă îl întâlneşti în munţi, poartă-te cu el ca mai înainte, dar să ne anunţi imediat. Uite, să vii chiar aici! Şi acum să mergem la masă!

M-am întors acasă pe un drum ocolit, luptându-mă cu pantele abrupte.

Deja se făcuse ziuă – era o dimineaţă răcoroasă, senină, cu un cer înalt şi cristalin. De la înălţimea teraselor puteai cuprinde cu privirea vreo zece verste. Pentru prima oară, am văzut în acea dimineaţă albăstreala care mereu vesteşte venirea toamnei în aceste locuri. Pantele munţilor erau cenuşii, acoperite de păduri: liliachii, pietrele şi peticele golaşe ale râpelor; albastre de tot, poalele cuşmelor de zăpadă şi hăţişurile de porumbar. Cu cât priveai mai departe, cu atât albastrul devenea mai puternic, mai intens, iar undeva, sus, trecea în violet şi chiar în negru. Vara nu îl vedeai de verdeaţă, dar toamna, când totul se dezgolea, albastrul devenea culoarea pe care se profilau munţii, contopindu-se cu cerul. Pe fundalul lui licăreau pete roşii, portocalii, aurii, verzi-deschis. Era suficient să-ţi mijeşti ochii şi toate lucrurile dispăreau, iar valea îţi apărea ca un mozaic uriaş de pietricele colorate. Noaptea căzuse o ploicică şi mirosea a pământ reavăn, a pietriş şi a frunze.

Mergeam prin iarba înaltă, plină de rouă, cu o boccea în spate; roua mă udase până la genunchi, iar pantofii îmi pleoscăiau. Dar eu mă gândeam numai la brigadierul Potapov. Acum multe le vedeam în cu totul alt fel: în primul rând, faptul că se schimbase atât de brusc, că umbla cu zilele prin munţi şi nu mai dădea nicio atenţie treburilor colhozului. După discuţia din noaptea precedentă, furca şi toporul căpătaseră în ochii mei o importanţă deosebită. Deşi tot nu-mi dădeam seama la ce îi folosesc. Şi celelalte mi se păreau de neînţeles: întâlnirea nocturnă cu Sofa, drumul asfaltat care ducea în munţi, clădirea din vârful muntelui, discuţia din camera cu vedere spre gardul de lemn, oamenii aceia necunoscuţi, pe care nu-i înţelegeam. În toate astea era ceva dintr-o taină adevărată, dar şi ceva umflat, inventat şi neserios. Dar povestea despre şarpe? Dar articolul din ziarul nemţesc? Dar scrisoarea consulului german? Doar toate acestea fuseseră tipărite, scrise, existau cu adevărat.

Pe când mergeam aşa şi mă gândeam, am zărit corturile noastre şi am simţit adierea umedă a râului. Deodată cineva, din spate, m-a atins uşor pe umăr. M-am întors. În faţa mea se afla o fată necunoscută, cu un batic roşu. Avea o bluză kaki, o fustă strâmtă şi pantofii încălţaţi direct pe piciorul gol.

— Bună ziua, a spus fata.

— Bună ziua, am răspuns eu, uitându-mă cu oarecare frică la silueta ei scundă şi zveltă.

— Nu mă recunoaşteţi? a întrebat ea.

Avea o voce profundă, guturală.

— Nu, am spus. Dar parcă...

— Sunt nepoata brigadierului Potapov, m-a lămurit ea.

— Aaa, am zis eu, râzând. Îmi aduc aminte, îmi aduc aminte. Dumneata râdeai în hohote în loc să lucrezi?

Fata a pufnit în râs.

— Ei, uite că v-aţi adus aminte. Unchiul m-a trimis după dumneavoastră. Are mare nevoie de dumneavoastră.

— Brigadierul Potapov?! am exclamat eu. Să mergem, să mergem!

Şi, pe cuvânt de onoare, imediat mi-au zburat din minte toate gândurile, îndoielile şi întrebările. Aşa de mult contrastau cu acea dimineaţă senină, însorită, cu faţa rotundă şi deschisă a fetei, cu tonul lipsit de griji cu care îmi vorbise, cu basmaua ei roşie şi cu insigna de komsomolist pe care o avea prinsă la piept. (Aşa era reprezentat, în afişe, komsomolul.)

Am vrut să o iau pe drum, dar ea m-a oprit.

— Nu acasă. Vă roagă să veniţi în peşteră.

— Şi de ce în peşteră? am întrebat eu, devenind din nou precaut.

— E aici, aproape, m-a liniştit ea.

Ştiam că e aproape. Chiar fusesem de câteva ori acolo. Doamne Dumnezeule, dar ce umezeală şi întuneric era acolo! Nişte bolovani galbeni, de culoarea apei coclite, peşteri pietroase pe povârnişuri periculoase. Pietroaie

mari, galbene, portocalii, albe, alungite, ca nişte cranii de cal. Zici că nu mai e mult şi acuşica iese un dragon din peşteră. Şi tare te mai cuprinde tristeţea când te uiţi la mormanele de nisip, umflate şi piezişe (ţi se pare că pot s-o ia la vale în orice clipă), la pâlcurile mici de plopi tremurători, la lăstarii lor verzi şi amărui, la mestecenii minusculi, ofticoşi. „Ce dracu' o căuta Potapov acolo?" m-am întrebat şi deodată mi-am adus aminte de ascunzătoare.

Fata mergea înainte, sărind de pe o piatră pe alta, pipăind cu piciorul poteci şi dâmburi invizibile pentru mine. Se vedea că în locurile acelea se simte ca acasă.

— Să nu cădeţi! mi-a strigat ea când mi-a scăpat o piatră de sub picior şi era să alunec de pe buza râpei. Ţineţi-mă de umeri, mi-a ordonat când am început să coborâm.

Nu a trecut mult până când l-am zărit pe Potapov. Stătea pe un bolovan mare, iar alături se afla ceva acoperit cu pânză de sac cenuşie. Îşi luase cu el furca, toporişca şi puşca.

— Ei, bravo, Daşa, a lăudat-o el pe însoţitoarea mea, mă hotărâsem deja să plec singur când am văzut că nu mai veniţi. Ai fost aseară pe la mine? m-a întrebat, întorcându-se spre mine.

— Nu, am răspuns eu.

— N-ai mai ajuns, a zâmbit el. Ţi-au ieşit în întâmpinare şi te-au întors din drum. Unde te-au dus, la organe, nu?

— A, nu, am bâiguit eu, neştiind ce să spun. La şcoala de grăniceri.

— Nu-i rău. Iar despre şarpe ţi-au spus că nu există aşa ceva, nu? Că Potapov l-a scornit, m-a tras el de limbă, cu pumnii încleştaţi. Of, afurisiţii! Mi-au dat peste cap toată munca. În loc să culeg merele, stau de cinci zile şi fierb ca într-un ceaun din cauza lor. S-a uitat la mine şi a spus deodată: Ieri au venit după mine să mă aresteze.

— Ei, ce spui! am exclamat eu, încercând să-mi dau seama ce noimă au toate astea şi cum să procedez mai departe.

Probabil că nedumerirea mi se citea pe faţă, pentru că Potapov mi-a aruncat o privire piezişă, a zâmbit strâmb şi, cu o lovitură de cizmă, a dat deoparte pânza de sac. Pe nişte frunze de brusture stătea încolăcit ceva negru, chircit, solzos, şi am distins inelele unui şarpe destul de mare, ca la un metru şi jumătate. Era încă viu: inelele tremurau, pulsând ca traversate de un fior prelung, iar solzii străluceau ca nişte picături mici de cerneală, de parcă ar fi fost acoperiţi de sudoarea de dinaintea morţii.

— Dar ce-i asta? am întrebat eu aiurit. De unde e şarpele ăsta? Doar nu e...

Potapov s-a uitat strâmb la mine, a zâmbit cu răutate şi a acoperit din nou cu sacul trupul solzos şi muribund.

— Despre ăsta era vorba, a spus el ferm şi trist. Uite, şarpele ăsta, atâta tot. Pe-aici s-a târât. Iar când se târăşte, ştii cât de lung ţi se pare? A scris prostul ăla patru metri, dar eu crezusem că are chiar mai mult, vreo şase metri.

„Da, da”, mi-am spus eu. „Corect, corect... Cum de nu mi-a trecut prin cap? Despre asta scrie şi profesorul Nikolski: când şarpele se târăşte prin iarbă, el pare de două ori sau

chiar de trei ori mai lung decât este... Da, aşa se întâmplă mereu.”

Am ridicat sacul cu vârful cizmei, am dat la o parte frunzele de brusture şi atunci a apărut capul mic şi plat al şarpelui, cu ochii larg deschişi, ficşi, albaştri.

— Coluber constrictor, am spus eu. Cel mai obişnuit şarpe negru. Numai că e foarte mare. La noi sunt doi în borcane în expoziţie, dar n-am mai văzut niciunul aşa de lung.

— L-am măsurat – un metru şi şaizeci de centimetri cu totul, a zis Potapov. Iată, dragă tovarăşe, asta a fost tot. Vezi acum cum te face frica să umfli lucrurile? Am ajuns în ziar, mi-am pus laţul de gât, stau aici deja de cinci zile, şi pentru ce? Pfui!

Brigadierul a dat din mână cu tristeţe.

— Da, dar ce treabă ai tu aici? Nu, nu, brigadierule, n-are rost să te învinovăţeşti. Nu tu ai scornit blestemăţia asta, nu tu ai scris despre ea. Semnătura ta nu apare nicăieri. Alţii au legat totul de numele tău...

— Ei, să pun eu mâna pe artistul ăla care a venit cu aparatul de fotografiat... Ce i-aş mai...

Potapov a clătinat din cap cu furie.

— Dar cum de-am numărat eu atâţia metri? De unde şi până unde? Doar l-am văzut cu ochii mei cum se târa, era uriaş! Să fi fost vreun farmec? Se spune că şerpii pot să te hipnotizeze, să te facă să vezi ce nu trebuie. Se târăşte un şerpişor, şi tu vezi un dragon. Poate că aşa s-a întâmplat.

Am început să râd.

— Despre ce hipnoză vorbeşti? Nu, asta se întâmplă cu oricine, brigadierule. Uite, şi Brehm analizează în detaliu asemenea cazuri. Asta, spune el, e cea mai obişnuită eroare de percepţie. Aşa că nu te teme.

— De percepţie... a zâmbit brigadierul şi a clătinat din cap. Păi nu pe Brehm al tău o să-l interogheze ei. Nici vorbă! Ce spui? În caz de ceva îl dau afară din oraş imediat. Pe ei faptele de la dosar îi interesează, nu altceva. Asta-i problema! Crezi că mai scap eu de ei acum?

— Păi de ce au nevoie de dumneata, de ce?

— Cum de n-ai înţeles până acum? Un frate e împuşcat pentru sabotaj, celălalt e arestat ca spion, ce le mai trebuie? Nici în vis n-au visat aşa ceva.

— Ei, gata, gata, am spus eu sever. Nu vorbi ce nu trebuie. Ia-l şi să mergem.

— Să mergem, a oftat obosit Potapov. Sigur, să mergem. Un singur lucru îmi rămâne acum de făcut: să mă predau. Şi o să iau şi chestia asta cu mine, aşa să ştii. N-am putut atunci să-l apăr pe frăţiorul meu, Petea. N-am putut. M-am sfiit, am fost laş. Credeam că o să-mi scap pielea. Dar tot acolo am ajuns.

S-a aplecat, a apucat şarpele şi a început să-l bage în sac.

— Toată viaţa mi-a dat-o peste cap, din cauza lui mi-am pierdut eu liniştea. Ştii că i-au dus pe toţi muncitorii la interogatoriu, nu? Şi pentru ce? Doar am dus hârtia pe care mi-au trimis-o germanii. Ba chiar mi-a şi mulţumit lunganul ăla care a băut vodcă cu mine! Mai întâi zice „tu eşti om sovietic”, şi pe urmă începe: „Ia zi, în ce scop faci

agitaţie în rândul populaţiei cu Bova constructor? Dacă spui, te iertăm de toate. Dacă nu, o să răspunzi pentru toate. Asta înseamnă că, orice ţi-am spune, tu perseverezi în scopul tău.” „Păi ce scop să urmăresc eu, în ce scop să perseverez?” „Dar ia zi, unde-i frate-tău?” „Asta dumneavoastră trebuie s-o ştiţi mai bine decât mine, că doar dumneavoastră l-aţi luat!” „Ei, parcă tu nu ştii! Ce faci pe neştiutorul? Ce, mama mă-tii, ţi-e frate sau nu?” „Mi-e frate! Singurul meu frate bun, Petea! Şi ştiu că n-a făcut nimic rău, n-a avut la el niciun borcan cu căpuşe, n-a contaminat cerealele cu ele şi nici la consul n-a fost. Asta e numai propaganda voastră.” „Deci aşa vorbeşti? Acum îi iei partea, duşman ce eşti! Deci tu ţii mai mult la un duşman, un sabotor, un spion, un diversionist decât la puterea sovietică, nu? Ce crezi tu, că organele arestează oameni degeaba, aşa, când li se năzare lor? Dar tu ştii unde te afli? Contrarevoluţionarule! Antisovieticule! Mutră de japonez! Sus! Marş pe coridor! Stai jos şi gândeşte-te!” Iată care a fost toată discuţia lor cu mine. Dar eu ce-am făcut? Faţă de cine am greşit? Şi atunci nu crezi că el pune lucrurile astea la cale? Zi tu, că tu eşti deştept.

Vorbea încet, ridicând din umeri a neputinţă. Nu i-am răspuns nimic. El a stat puţin în picioare, cufundat în gânduri. Tăcea şi ofta.

— Mă gândesc, mă gândesc şi nu pot să mă dumiresc cu niciun chip: ce duşman face toate astea, cine a pus la cale urzeala asta? Ce-i trebuie lui zarva asta? Uite, şi tu te temi! Stai şi taci, ţi-e frică să vorbeşti. Nu-i nimic, nu-i nevoie să zici nimic. Ai luat vodcă sau iar nu ţi-a dat tanti Mania? a întrebat-o el posac pe nepoată.

— Am luat, a răspuns nepoata, două jumătăţi de litru chiar, uite-le...

— O, a tresărit imediat brigadierul, chiar două? Dar gustări?

— Am luat nişte salam şi o jumătate de pâine...

— Bravo! a exclamat brigadierul. Bine te-ai mai gândit. Chiar pot să spun că eşti o fată tare bună! Mi-ai picat tocmai la fix! Ce-o să mă mai îmbăt! Dar pahare sunt? Hopa! a făcut el, desfăcându-şi mâinile cu încântare. Cine te-o lua de nevastă tare fericit o să fie... Ei, atunci ia loc cu noi. Ia loc... S-o facem de poveste. Ia loc, ce stai aşa? Dă mai încolo şarpele şi stai jos. Daşa, hai, fă tu onorurile. Ei, ce crezi, s-a întors el spre mine, o să mă aresteze sau nu?

— Păi pentru ce? am spus eu. Stai liniştit, mata n-ai minţit cu nimic. Şi ai şi dovada. Uite, şarpele! Îl ducem mâine la oraş şi gata.

— Dar eu? De mine ce-o să se aleagă, dacă pun ăia mâna pe mine? a zâmbit Potapov. O să mă ia şi nu-mi mai găseşti urma. Ei, ce să mai vorbim, oricum trebuie să merg.

Unde am pornit noi aşa? De ce ne-am dus? Cui îi duceam noi şarpele ăla mort, care nici măcar nu era un boa, ci un şarpe obişnuit, turkmen? Niciunul dintre noi nu putea să răspundă la întrebările astea. De fapt, ne-am dus în oraş „să ne predăm”, cum se exprimase Potapov. Soarele ardea nemilos. Şoseaua se înfierbântase atât de tare, încât urmele de paşi se imprimau în asfalt. Mirosea a cauciuc şi a gudron. Asta în august, în munţii Alatau! Tăceam, pentru că eram convins că brigadierul va fi închis. Tăcea şi el. După trei, patru kilometri, norocul a început în sfârşit să ne surâdă. Ne-am întâlnit din întâmplare cu un şofer

cunoscut, care ne-a luat în maşina lui, şi, din vorbă-n vorbă, ba una, ba alta („Pe unde mai umblă Petea Gvozdiov? Dar ce mai face Marusia, e tot cu ăla, chioru'? Dar pe preşedinte cine-l plimbă cu maşina?"), nici n-am simţit când am ajuns la fabrica de bere. De aici începea oraşul, de aici Alma-Atinka îşi muta cursul pe câmpie. Aici ne-am despărţit de Daşa. Ea nu prea înţelegea ce se întâmplă, aşa că ne-a părăsit fără prea mult ceremonial. Brigadierul i-a spus să îl aştepte până dimineaţă (mătuşii deocamdată să nu-i spună nimic), iar la prânz să dea fuga la preşedinte şi să-i spună că Ivan Semionîci a omorât şarpele boa şi s-a dus cu el la oraş („Scrie unde! Adresa!"), dar nu s-a întors nici până acum. Nu s-o fi întâmplat ceva?

Şi aşa, ne-am luat rămas-bun pe pod. Daşa a plecat, făcându-ne cu mâna, iar noi am rămas să aşteptăm o ocazie. Brigadierul, cu cizmele lui prăfuite, se sprijinea de balustrada podului, tot fluiera ceva şi răsfoia un carneţel cu o copertă galbenă de carton, pe care şi-l făcuse singur. Pe urmă a scos o bancnotă şi a scuturat-o în vânt.

— Uite-o, draga de ea! Exact juma de litru! a spus el.

— Am şi eu bani, am mormăit.

— Da?

Imediat s-a animat şi a ridicat sacul.

— Atunci ce mai stăm? Aici, pe drum, la moara Smîcika e o terasă. Acolo o să găsim şi o maşină. Să mergem!

Am ieşit de pe drum şi am luat-o prin câmp. Nu ştiu de ce, dar acest ultim drum mi s-a întipărit în minte în mod deosebit. Era un loc în care pârâul de munte, cotind brusc,

ţâşneşte printre brusturi şi, două sute de metri mai încolo, răsare din nou, sub forma apelor domoale şi blânzi ale Alma-Atinkăi, un râu liniştit de oraş. Dar încă mai vezi maluri nisipoase, limbi de pământ, insuliţe inundabile, iar din loc în loc golfuri liniştite, acoperite de nişte ghemotoace verzi – smocuri învârtejite din părul rusalcelor. Aici vine lumea să se scalde. Aici stau oamenii la plajă şi se bronzează. Aici le place copiilor să se fugărească. Aici, pe pietrele netede, multicolore, apar peştişori aburoşi ca nişte libelule.

Am mers aşa cam o verstă. Brigadierul mergea prin nisip, iar eu prin apa caldă şi blândă. Pe urmă râul se întunecă brusc şi se învolburează, bubuind vijelios pe lângă pietre şi formând o spumă cenuşie, încreţită.

— Aici au făcut anul trecut explozia, a spus Potapov, ca să lărgească albia. Şi uite ce-a ieşit! Nişte proşti! Au distrus frumuseţe de albie!

Bolovanii mari stăteau în apă înclinaţi sau prăbuşiţi, iar apa în jurul lor forma vârtejuri. Lângă doi bolovani colţuroşi şi piezişi – probabil Scylla şi Charibda din acele locuri – îşi făcuseră cuib nişte valuri mărunte şi furioase. Dar am mers o sută de metri şi din nou au apărut limbile de pământ şi golfurile cu peştişori liniştiţi şi umbre la fundul apei. Totul era simplu şi clar, totul era uşor de înţeles.

Am mers ca la o jumătate de verstă, am traversat un drum şi am ieşit în câmp. Imediat am simţit adierea umedă şi răcoroasă a unui spaţiu mare, deschis. Râul a apărut din nou liniştit, neauzit, cu maluri late şi joase, năpădite de o vegetaţie bogată: fire înalte de coada-şoricelului, umbele albe, aeriene (cu o fiertură din astfel de plante a fost

otrăvit Socrate), frunze late, mari, când delicate, ca de seră, când de un verde tropical, rogoz albăstrui şi ciufulit, iar mai departe, acolo unde trestia e de un verde aproape negru, se adună în jurul bulboanelor şi al mlaştinilor periculoase stuful cu puf maroniu, ca o blăniţă.

— Trebuie să ne scoatem cizmele, a oftat brigadierul. Vino să mă sprijin de tine. Aici imediat poţi să cazi. Să mergem pe acolo, pe unde-i muşchiul.

Muşchiul era umed şi înalt. Un fel de rugină liliachie, metalică, rece ca apa de izvor fierbea printre degetele noastre, dar ochiurile şi gropile le lăsaserăm în urmă. Au început să apară tot mai des tufele, tot mai multe sălcii se ridicau din mlaştină. Scoarţa le strălucea în soare ca aurul de pe lingurile meşterilor din Suzdal. O pasăre răpitoare cu pene albe şi cu ochi rotunzi şi albaştri stătea în vârful unui tufe mari şi se uita la noi cu indiferenţă, fără să clipească – aşa se uită la om numai târâtoarele şi păsările de pradă.

— Îşi are cuibul pe partea cealaltă, a spus brigadierul, arătând spre rogozul negru-verzui. Dar aerul? Îl simţi?

Într-adevăr, aerul era cu totul deosebit. Mlaştina răspândea mii de mirosuri discrete, dar pregnante, care nu se amestecau unul cu altul. Într-un fel miroseau muşchiul şi apa, altfel – tulbure şi aspru – rogozul. O aromă imperceptibilă de ceai se ridica dintre petalele roz, de culoarea pielii, ale unor flori ciudate, cu polen cafeniu şi pufos, şi cu totul altul era mirosul – de mlaştină şi stuf – care venea dinspre bălţile mari, cu apă perfect cristalină, dar care, văzută de sus, părea neagră. Din loc în loc, ca nişte lumânărele, se înălţau nuferi.

Nici vorbă de zumzăitul neîntrerupt şi pătimaş al plopilor tremurători sau al brazilor, nici vorbă să mai auzim foşnetul de furnicar uriaş al pădurii. În crâng se aude până şi cum se caţără ciupercile pe buturugi sau cum se aşază frunzele peste frunze. Dincoace însă, numai muşchiul pleoscăia sub picioare. Până şi broaştele verzi, cu ochi aurii, ca ai peştilor ochi de dragon, intrau în apă fără niciun pleoscăit.

— Ce întindere, câtă libertate, a spus brigadierul. Iar acum...

Am înţeles ce voia să zică: „Iar acum eu merg la închisoare.”

Vântul gonea pe deasupra stufului, trestiile se legănau şi parcă respirau, plecându-şi fără zgomot tulpinile albăstrui când pe o parte, când pe cealaltă. În spatele nostru s-a auzit un piuit puternic, scurt, violent. M-am uitat peste umăr. Era pasărea albă de mai devreme, care îşi luase zborul de pe creangă. Se dădea peste cap, se lăsa când pe o parte, când pe cealaltă, de parcă ar fi vrut să găsească un curent de aer potrivit. Într-un sfârşit, l-a găsit şi s-a ridicat uşor, străpungând văzduhul.

„Nu, totul este o prostie, nu încape vorbă”, am hotărât eu.

Peste vreo cinci minute am ieşit la şosea şi Potapov a trântit sacul pe asfalt.

— Am ajuns, a spus.

Ne-am apropiat de un pavilion de lângă staţia de autobuz. Erau nou, fragil, multicolor, lăcuit şi strălucea tot. Se adunaseră deja destul de mulţi oameni. Vreo zece stăteau

jos, iar alţii stăteau în picioare, lângă tejghea. Unul dormea cu capul pe masă. O blondă frumoasă, durdulie, cu un şorţ alb, stătea în dreptul unui butoi şi umplea cu dexteritate halbă după halbă.

— Bravo, Maşa. În ritmul ăsta, niciodată n-o să duci lipsă de clienţi, a lăudat-o brigadierul. Ei, hai, dă-ne şi nouă câte una mai pântecoasă.

Vânzătoarea s-a uitat la el şi a început să râdă.

— Adineauri am vorbit de dumneata, a spus ea vesel. Tocmai a trecut pe-aici prietenul dumitale de la şcoala de grăniceri, a venit cu un grup mai mare. Aia blondă cine e, soţia lui?

Potapov mi-a aruncat o privire plină de înţeles.

— Înţelegi acum, Aleksei? Ia uite pe unde umblă Sofa a noastră. Şi au stat mult? a întrebat-o pe barmaniţă.

— Ei, nu, cam o jumătate de oră, spuneau că se duc să se întâlnească cu cineva, un profesor de la Moscova, parcă.

— I-auzi, un profesor? s-a mirat ironic Potapov şi a împins cu piciorul sacul sub masă. Nu ştiu cum se face, dar toţi au ajuns profesori. Uite, şi eu ţi-am adus un profesor. Mare specialist în pitaci. La voi acolo n-au găsit băieţii nişte tinichele?

Vânzătoarea s-a uitat la mine.

— Nu sunteţi cumva de la muzeu?

— De la muzeu sunt, am răspuns.

— Staţi puţin, a zis ea.

A lăsat halba deoparte, s-a dus la masă, a tras sertarul şi a scos de acolo o bucăţică de metal, pe care mi-a întins-o. Am cercetat-o cu atenţie. Prin formă şi culoare, bucăţica de metal semăna cu o frunză mare de mesteacăn. Încă se mai desluşeau pe ea urmele unor ornamente. Am cântărit-o în palmă. După greutate, putea fi din aur sau din electron. Aşa se numea aliajul folosit pentru monede şi articole de bijuterie (bunuri de larg consum în Antichitate).

— De unde-o aveţi? am întrebat-o.

Ea a zâmbit.

— Păi mi l-a dat un beţiv. „Să-ţi faci dinţi din ea”, zice. L-am întrebat pe şeful meu şi el spune că-i alamă.

Am încercat metalul între dinţi şi deodată mi-am dat seama foarte niciun dubiu că este aur, şi încă unul foarte vechi şi curat. Nici eu nu ştiu de unde îmi venise convingerea asta. O avea aurul un gust aparte sau poate rezistă altfel la presiunea dinţilor? Indiferent cum stăteau lucrurile, nu mă mai îndoiam că undeva, în apropiere, fusese într-adevăr dezgropat şi jefuit un gorgan.

— Haideţi să-l verific în laborator, să vedem care e aciditatea, i-am propus.

— Sigur, luaţi-l, a zis ea cu plăcere şi din nou au început să îi zboare din mână halbele pline de spumă. Azi avem o bere adevărată, Jiguli. Ia spuneţi-mi, Terentieva, femeia de serviciu, lucrează la muzeu la voi?

— La muzeu? Aaa!

Şi deodată am înţeles ce-am de făcut; parcă m-ar fi pocnit ceva în cap şi imediat m-am hotărât la cine să merg şi ce să spun.

— Un’ te duci? mi-a strigat Potapov din urmă.

— Comandă, că vin acum.

Şi am dat fuga înapoi la şosea să opresc o maşină.

Chiar lângă pavilion, deasupra unui grătar încins, negru, ca un dragon cu capul tăiat şi sprijinit pe patru labe întoarse monstruos, se afla grataragiul. Agita un evantai din piele, lua şi punea pe dragon nişte beţişoare cu frigărui şi, în ritmul mişcărilor lui, găurile rotunde şi strâmbe de pe trupul dragonului se umpleau de foc ca de sânge, răspândind un miros înţepător de mesteacăn ars. Mirosea a frigărui, a ardei roşu, a ceapă, a oţet. Un alt grataragiu, gălbejit, slab, gol până la brâu, ca un fachir, cu coastele ieşindu-i prin piele, lua de pe foc ţepuşele de fier şi le arunca în farfurie. Pretutindeni era o gălăgie şi o veselie de bazar. Omul stropea frigăruile cu oţet galben dintr-o sticlă, cu ardei roşu din alta, le acoperea cu felii de ceapă şi i le dădea ajutorului. Ajutorul, un adolescent cu o giubeică bogat ornamentată, brodată cu fir de aur, zâmbea serios şi sever, ca un Buddha tânăr, lua banii şi dădea farfuriile în mâinile întinse. Petrecăreţii veneau din toate părţile. Venise de pe munte un autobuz albastru de la staţiune şi se oprise, legănându-se uşor. Pasagerii s-au dat jos în grabă şi au tăbărât pe grataragiu.

Pe când mă uitam la ei – veseli, fără griji, cu rucsacuri şi chitare –, la grataragiu şi la dragonul lui bun şi negru, am simţit din nou că lucrurile cu care ne batem noi capul nu

au absolut nicio noimă. Potapov a venit şi el şi s-a oprit alături.

— Ei, n-o să păţeşti nimic, am încercat eu să-l liniştesc. O să te dea afară cu sacul tău cu tot, asta o să se-ntâmple!

El a oftat numai şi a clătinat din cap.

— Of, văleleu…

Lângă intrarea în oraş, unde e acum statuia lui Abai[50], i-am strigat şoferului să oprească. Pe marginea şoselei se afla Klara şi se pregătea să facă semn unei maşini. Era îmbrăcată în alb, numai dantele, şi ţinea o umbreluţă roz în mână – asemenea fete, pe un drum mare, circulat, nu stau mai mult de două minute până le ia o maşină. Când a văzut că maşina noastră opreşte, Klara a început să sară, învârtindu-şi umbreluţa (o veche metodă studenţească de a face autostopul), iar când ne-a recunoscut înăuntru a strigat bucuroasă:

— Ce bine s-a nimerit! Exact la fix! E a doua oară când vă caut pe şosea. Bună, conservatorule! Bună ziua, Ivan Semionovici!

Era subţirică, înaltă, bine pieptănată, cu părul lins. Potapov s-a uitat o clipă la ea şi pe urmă şi-a întors privirea. Am salutat-o tăcut, doar cu o mişcare din cap. Klara ne-a privit nedumerită şi veselia i-a pierit imediat. M-am aplecat să îi deschid portiera.

— Urcă! Brigadierule, ia trage tu sacul mai încolo.

Ea s-a urcat lângă mine fără să scoată o vorbă.

---

[50] Abai Kunanbaev (1845-1904), poet, compozitor şi filosof kazah.

— Acum unde mergem? a întrebat şoferul.

— La catedrală, am răspuns eu şi i-am explicat Klarei: Mergem la director. Vreau să discut cu el.

Ea nu a întrebat despre ce, doar mi-a aruncat o privire speriată şi pe urmă s-a întors spre drum.

Capitolul 6

În cabinetul directorului era întuneric, iar pe coridor, lângă sobă, moţăia liniştit un kazah cu o puşcă. De-abia am reuşit să îl trezim. Şi-a mijit cu greu ochii, a căscat prelung, s-a uitat la noi şi a spus că directorul nu este.

— Poate e la vreo şedinţă undeva... a sugerat Klara sfioasă.

Putea foarte bine să fie şi aşa, desigur. Dar atunci ne-am fi găsit într-o situaţie de-a dreptul stupidă. Ce era să facem, să ne plimbăm aşa cu şarpele după noi? Să-l punem pe jos, iar noi să ne culcăm pe canapea? Nu era vreme de dormit, trebuia, mai mult ca niciodată, să ne grăbim, să spunem cuiva, să facem ceva, să demonstrăm ceva ce era de demonstrat. Eu şi Potapov ne uitam în tăcere unul la altul, fără să ne dăm seama ce s-ar cuveni să facem.

— Până la urmă, ce dracu’ aveţi în sacul ăla? a zis deodată Klara.

— Îmi trag moartea după mine, a zâmbit brigadierul.

Atunci paznicul s-a uitat mai bine la el şi a spus:

— Cred că e pe aici! A trecut tâmplarul să ia un bec, zicea că directorul l-a trimis. Duceţi-vă la el, la tâmplărie.

Dar la tâmplărie nu era nimeni. Iar am stat să ne gândim. Dar deodată ceva m-a luminat, am înşfăcat sacul şi am spus:

— Să mergem!

Am ieşit, am ocolit clădirea şi, lângă rampa care ducea la beciul închis al bisericii, pe un mormânt sirian săpat într-un bolovan gigantic albastru (de câte ori îi spusesem directorului că trebuie să-l luăm de acolo!), l-am văzut pe unchiaş. Stătea şi trăgea din ţigară. L-am strigat. El a ridicat capul şi a zis, ca de obicei, fără să se mire de nimic:

— Te pomeneşti c-aţi dezgropat un morman de aur!

— Unde-i directorul? l-am întrebat eu repede.

El a zâmbit.

— Ei, păi unde să fie? Acasă, bea ceai cu dulceaţă de căpşuni.

— Nu minţi, l-am certat eu. E aici pe undeva...

— Iote, ce grăbit eşti, s-a minunat unchiaşul. Dar de-abia ai venit, nu?

— Chiar aşa, sunt foarte grăbit, am spus eu iritat. Te mai întreb o dată, unde e directorul?

— Acasă.

— Nu-i acolo.

El a oftat plictisit şi s-a întins.

— Ei, atunci văd că mata ştii mai bine unde e, a spus moşul nepăsător şi mi-a întors spatele.

Am stat puţin, m-am gândit şi deodată m-a străfulgerat o idee.

— Ia staţi puţin, am zis eu şi am coborât în beci.

Tare ciudat mai era beciul nostru – întunecos, adânc, umed, cu treptele înguste, măcinate şi ştirbe. La ce le-o fi trebuit popilor un asemenea beci, nu ştiu; poate că băgau morţii în el. Noi, în schimb, ţineam bolovani: pietre de mormânt siriene, pietre musulmane cu semilună, vreo zece idoli feminini luaţi din toate colţurile stepei. Unchiaşului i se oferise acest beci pentru tâmplărie, dar el refuzase: „Cum adică, să mă mut dintr-o groapă într-un cavou? Nu, eu vreau să trăiesc, nepotul meu tocmai termină facultatea... Aaa, dacă mi l-aţi da să fac rachiu în el, atunci n-aş zice nu, că nu mi-e teamă de incendiu.”

Şi aşa, am luat-o la goană pe scări şi m-am trezit ca într-o peşteră de piatră. În faţa mea era o uşă de fier; chiar şi în penumbră mi-am dat seama că seamănă cu aripa unui dragon – verde, subţire, membranoasă, rea. Am bătut cu pumnul în ea. Nu mi-a răspuns nimeni. Am izbit în ea cu piciorul aşa de tare, încât a început să bubuie, dar tot n-am primit niciun răspuns. Atunci am desluşit prin întuneric o pată albă, mi-am dat seama că trebuie să fie soneria şi am tras de ea de câteva ori. S-a auzit un zornăit extrem de respingător, ca şi cum s-ar fi rostogolit pe scări două sticle şi s-ar fi spart. Nici aşa nu mi-a deschis nimeni. Fără să înţeleg nimic, am ridicat capul şi l-am zărit printre stelele funerare pe Potapov. Se cocoţase pe ceva şi fuma. Părea

de-a dreptul extenuat, iar chipul îi era cenuşiu şi încremenit, de parcă ar fi fost şi el unul dintre idolii de piatră pe care îi adunaserăm de prin stepă pentru a-i închide în beci. Am tras o înjurătură urâtă, am scuipat şi am dat să mai trag o lovitură zdravănă în uşa aceea blestemată. Dar chiar atunci Klara m-a tras la o parte şi a poruncit scurt:

— Mitrofan Stepanovici, deschide!

În spatele uşii s-a produs agitaţie, s-au auzit nişte paşi şi vocea directorului a întrebat:

— Dar unchiaşul unde e?

— Deschide odată, deschide! am strigat eu turbat.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat calm directorul şi a deschis uşa.

Klara s-a strecurat imediat în întuneric.

— Hai, l-am poftit eu pe Potapov, făcându-i semn.

Brigadierul a intrat, târând şi sacul după el.

— Intraţi, ne-a invitat directorul şi pe urmă a trântit uşa.

Înăuntru s-a lăsat instantaneu o beznă de nepătruns; nu-mi mai vedeam nici mâinile. Din toate părţile ne-a asaltat un miros de umezeală stătută, de mucegai şi piatră jilavă. Directorul mi-a pus mâna pe umăr şi m-a condus prin întuneric. Lângă un perete s-a aprins o ţigară şi pentru o clipă am văzut ardezia ciobită, aspră, ca de temniţă...

— Mergi, mergi, m-a încurajat directorul, nu te teme, aici nu sunt gropi!... Dar lasă naibii sacul ăla! Ce-ai acolo, mere?

Am clătinat din cap.

— Oase de vacă? a întrebat el şi a poruncit cuiva: Ei, ia dă-i drumul... Noi lucram la machete, mi-a explicat.

A foşnit ceva în întuneric şi deodată în faţa noastră a apărut un întreg oraş strălucitor. Se vedeau înalte cupolele radiodifuziunii, într-un loc ţâşnea albastră apa unei fântâni arteziene, vitrinele magazinelor erau luminate, automobilele goneau pe străzi, iar într-o parte se învârtea o uriaşă roată de foc. Deasupra tuturor, ca un cristal uriaş şi albastru, în formă de cub sau de octaedru, se înălţa clădirea muzeului. Era la fel ca pe foaia de desen pe care mi-o arătase directorul mai demult. Aceleaşi arce, porticuri şi pasaje. Am recunoscut şi turnul în care aveam să stau eu cu pietrele mele, şi încăperile luminoase în care aveau să se instaleze directorul şi Klara. Până în clipa aceea numai patru oameni ştiau de acest secret (eu mă dovedisem nedemn de el). Şi trei dintre ei lucraseră la machetă cu mâinile lor. Toată această construcţie luminoasă, strălucitoare, minunată, făcută din beculeţe minuscule, a stat aşa vreun minut în faţa noastră şi a dispărut la fel de neaşteptat, lăsându-ne într-un întuneric desăvârşit.

— Ei, cum e? m-a întrebat directorul.

— V-a plăcut? m-a întrebat politicos încă o voce.

Am oftat numai.

— Aşa o să arate muzeul nostru peste trei ani, dacă n-o să fie război. Deja au fost alocate fonduri.

În clipa aceea s-a aprins o lumină electrică egală (intrase unchiaşul) şi beciul a devenit iar beci. În beciul nostru murdar domnea o dezordine desăvârşită: într-un colţ erau aruncate nişte scânduri proaspăt rindeluite, în altă parte zăceau mormane de scânduri (se vede că unchiaşul nu se temea nici de foc, nici de paza contra incendiilor), undeva era o cutie cu scule, de perete erau sprijinite nişte gheme mari de cabluri; am dat din nou cu ochii de macheta la care lucrau. Micul arhitect se afla lângă ea şi, plecându-şi capul, se uita pe fereastra uneia dintre clădiri. Se pare că instalaţia electrică nu mersese bine, un sector întreg nu se aprinsese. La lumină, macheta arăta destul de jalnic – un carton pictat şi nişte beculeţe, atâta tot. Şi totuşi, mi-am spus că poate arhitectul nostru pipernicit e într-adevăr un geniu, un al doilea Zenkov. Catedrala o să fie demolată, cu siguranţă.

— Peste două săptămâni, a zis directorul, o s-o expunem în plenara Consiliului Orăşenesc, să vadă şi ei.

Klara se afla în spatele directorului. Era atât de înţepenită de frig, încât se făcuse neagră la faţă şi se urâţise.

— Hai, termină cu săpăturile şi să ne ocupăm de expoziţie, a zis directorul, intrându-şi din nou în rol şi recuperându-şi autoritatea funcţiei. Ce-ai adus acolo? Oase? Am auzit c-aţi făcut-o de pomină în munţi. Am fost sunat de la colhoz. Acoperiţi dracului groapa aia, poate că aşa e, poate că oasele alea chiar sunt purtătoare de molimă.

Brigadierul s-a lăsat în genunchi şi a desfăcut sârma cu care legase gura sacului.

— Iată, a spus el sfios şi a scos şarpele pe dalele albe.

Şarpele arăta foarte jalnic, de parcă ar fi fost făcut din gutapercă neagră. Directorul s-a lăsat pe vine.

— Deci asta era! a exclamat el. Ce zici, Klarocika? Ai văzut ce ne-au adus? Un şarpe de stepă...

Dinspre acest om radia o claritate uriaşă, de cristal. Iar obiectivitatea lui era incompatibilă cu spaimele noastre, cu absurditatea situaţiei şi cu tot ce trăiserăm în ultimele zile.

— Este foarte mare pentru un şarpe de stepă, a intervenit Klara. Dacă ne uităm la cei pe care-i avem noi în secţia de faună...

— Da, e mare, e mare, a încuviinţat directorul, ridicându-se şi ştergându-şi mâinile. N-am mai văzut aşa ceva. Cât să aibă, un metru şi jumătate? Klara, uite ce-i...

Ea a vrut să zâmbească, dar deodată a zguduit-o un fior atât de puternic, încât au început să îi clănţăne dinţii.

Abia atunci directorul a observat umerii ei goi şi s-a plesnit cu palma peste frunte.

— Ei, hai, du-te de-aici, a spus el sever. Cine-o să răspundă de tine? Uite cum s-a mai gătit, aşa goluţă.

Ea a dat să protesteze, dar directorul nu era dispus să stea la discuţii.

— Hai, fuguţa, venim şi noi imediat. Unchiaşule, condu-o tu, aruncă-i pe umeri pelerina mea!

După plecarea lor s-a lăsat o tăcere scurtă. Directorul se gândea la ceva.

— Ei, uite ce-i, Ivan Semionovici, a spus cu fermitate în glas. Laşi şarpele aici, noi îl cumpărăm de la dumneata, îl împăiem sau îl punem în spirt şi pe urmă facem o tăbliţă: „Şarpe uriaş omorât în munţii Alatau.” Poate că aici a crescut aşa de mare, nu? a zis directorul, întorcându-se spre mine. Da’ ştiu că-i mare, nu glumă. Unii ca ăştia sunt adevăraţi regi ai speciei lor. Şarpele ăsta e mult mai mare decât ceilalţi indivizi din specia lui, aşa cum e un rege peste supuşii lui. Şi bătrânii povestesc asta, ba chiar am şi citit pe undeva. Să te duci mâine, conservatorule, la facultatea de biologie, e un preparator acolo. Şi acum să mergem, tovarăşi! Iar şarpele lasă-l, lăsă-l aici, brigadierule. Aici e rece, o să se păstreze bine. Pe urmă directorul s-a întors spre arhitect şi l-a atins pe umăr cu blândeţe. Ei, să mergem, să mergem, dragul meu, i-a spus cu un aer grijuliu. Astăzi n-ai nici măcar pufoaica la dumneata.

Afară se întunecase de-a binelea. Klara, înaltă, dreaptă şi din nou foarte frumoasă, era îmbrăcată cu pelerina directorului şi se uita la stele.

— A trecut un avion, a zis ea. Uitaţi, încă se mai vede luminiţa deasupra munţilor. În ultima vreme au început să zboare cam des.

— Da, des, a confirmat trist directorul. Foarte des.

Se vedea că i se stricase dispoziţia.

— Dar săpăturile cum merg? m-a întrebat el posac. Numai copite şi coarne ai găsit? Bun, lasă totul. Strângeţi corturile şi întoarceţi-vă aici. Gata cu expediţia.

Am scos din buzunar bucăţica de metal şi i-am întins-o. El a luat-o nepăsător în mână, a luminat-o cu ţigara şi deodată a scos o exclamaţie de surpriză. A aprins bricheta şi a început să examineze piesa cu multă lăcomie.

— De unde o ai?

I-am spus că mi-a dat-o o barmaniţă în munţi.

— Şi ea de unde o avea?

— I-o dăduse un beţivan.

— Chiar aşa? Un beţivan? a strigat entuziasmat directorul. Auzi, Klara, un beţivan! Ei, atunci ne-am lămurit! Înseamnă că e pe undeva o frumoasă adormită, n-are cum să nu fie! Şi nouă ne-au adus ieri la muzeu două asemenea bucăţele şi un cercel cu o cămilă desenată pe el. Voiam să trimit după tine, dar Klara a spus: „Păi astea sunt din colecţia noastră, încă de pe vremea fostului director, când ne-au furat toată colecţia de aur scitic.” Ia uite, Klara, vezi?

Şi i-a pus în mână bucăţica de metal.

— Da, a spus Klara serioasă, privindu-mă. Da, conservatorule, frumoasa dumitale chiar te aşteaptă undeva. Trebuie s-o cauţi.

Tăceam.

— Frumoasa dumitale, conservatorule. A dumitale! Moarta dumitale cea frumoasă! repeta Klara apăsat.

Directorul s-a uitat la ea, a dat să spună ceva, dar s-a răzgândit, ne-a făcut cu mâna şi a plecat.

— La revedere! a strigat el. Pe mâine!

— Bine, i-am spus lui Potapov. Să mergem şi noi.

Şi am plecat.

— Staţi! a strigat Klara în urma noastră, luând-o la fugă după noi. Staţi! O să vă conduc! Ei, staţi odată, tovarăşi! Şi ne-a luat pe amândoi de braţ. Mâine, dacă e vreme bună, trebuie să ne ducem în munţi. Dacă într-adevăr e aur din munţi...

Nu am invitat-o să intre la mine. Ne-am luat rămas-bun pe stradă.

— La mine e cam multă dezordine, i-am spus.

Potapov, de cum a intrat, s-a şi trântit pe canapea, numai cizmele şi le-a dat jos, azvârlindu-le cât colo. Când m-am întors cu ceainicul, el deja sforăia. Avea faţa chinuită, galbenă, cu buzele uscate. I-am ridicat uşor capul şi i-am pus o pernă. El nu a avut nicio tresărire, numai a bolborosit ceva. M-am aşezat la masă, mi-am turnat nişte ceai rece, dar am luat numai o gură şi l-am lăsat. Nu aveam chef nici să stau jos, nici să beau, nici să mă gândesc. Mi-am scos paltonul din şifonier, l-am aruncat pe jos lângă canapea, mi-am pus haina la căpătâi, m-am întins şi am adormit imediat. Am dormit vreo trei ore şi m-am trezit din cauza propriilor strigăte. De fapt, poate că am visat. În cameră era la fel de linişte. Luna trimitea pe podea un pătrat de lumină şi în el se mişcau nişte umbre

neclare. Era o linişte aşa de mare, încât se auzea până şi lătratul câinilor din cele mai îndepărtate cartiere ale oraşului. M-am dus la fereastră. Asfaltul strălucea (deci plouase), iar de partea cealaltă a străzii se înălţau plopii nemişcaţi, de un albastru închis. Acolo era parcul. Şi niciun trecător, nicio maşină! Totul dormea, dormea, dormea... „Ei, măcar un lucru bun s-a întâmplat”, mi-am spus eu confuz, „s-a terminat, în sfârşit, povestea asta stupidă! De fapt, am cam născocit totul din cauza fricii! Ce?... Doar şi dracul a existat cândva. Şi el a fost văzut.” Am scos din buzunar bucăţica de metal şi am învârtit-o puţin în mână: „Uite piesa asta! Au jefuit undeva mormântul bogat al unei femei şi aurul a început deja să circule din mână în mână. Azi, mâine, o să se ducă să-l vândă dentiştilor pentru proteze. Deci n-avem nicio clipă de pierdut, chiar mâine trebuie să anunţăm autorităţile. Trebuie să mergem la conducerea miliţiei sau la NKVD...” Şi atunci cineva mi-a şoptit în ureche cu o claritate perfectă: „Pleacă până nu e prea târziu! Spune c-ai primit o telegramă de la mama şi pleacă! Mâine să nu mai fii aici! Ai înţeles?”

Era un gând lucid, ca la lumina zilei, dintre cele care-ţi vin pe nepusă masă, uluindu-te prin claritatea şi justeţea lor, şi care se numesc „revelaţie”. Am oftat, am plecat de la fereastră şi tocmai mă pregăteam să mă culc când alături, pe coridor, s-a trântit o uşă, un copil a izbucnit în plâns şi un glas de femeie a început să îngâne un cântec:

Toţi oamenii dorm,

Toate dihăniile dorm!

Numai o bătrână nu visează,

Ci lângă fereastră veghează,

Îmi smulge blana,

Îmi fierbe laba.

„Mor, mor, mor”,

Am strigat la baba,

„Dă-mi înapoi laba.”

„De la administrator se aude”, mi-am spus. S-a lăsat o clipă de tăcere, apoi din nou a început să scârţâie leagănul şi aceeaşi voce a repetat misterios, ca o cobe:

Am strigat la baba,

„Dă-mi înapoi laba.”

„Ce cântec sinistru”, mi-am zis în sinea mea şi m-am uitat la ceas.

Era deja ora trei. Nu aveam chef să dorm. Să fac o plimbare? Poate după aceea o să-mi fie mai uşor să adorm...

Îmi place foarte mult Alma-Ata noaptea: întunericul molatic, canalele prin care şopoteşte apa, străzile drepte şi albastre, casele, scările, acoperişurile scunde. Primăvara, când florile de liliac se adună în bucheţele grele şi pline, ca nişte ciorchini de struguri; toamna, când în aer pluteşte parfumul ameţitor al florilor ce se veştejesc; iarna, când

omătul cu umbre albastre scârţâie sub picioare. Oricât de neliniştit ai fi, oricât de mult ai suferi, mergi aşa vreo douăzeci de cvartale şi totul se aşază la locul lui: devine clar şi simplu. Numai să nu te grăbeşti, ci să mergi încetişor. Fluieră o melodie, fumează, dacă fumezi, mănâncă nişte seminţe şi relaxează-te, relaxează-te!

În noaptea aceea am făcut acelaşi drum pe care îl fac mereu: a străbătut mai întâi tot oraşul, de la un capăt la celălalt, am luat-o spre canalul principal ca să văd cum curge pe sub patul de beton apa neagră, fără zgomot, apoi am pornit spre Alma-Atinka, spre malurile ei blânde, joase şi nisipoase; să stau puţin acolo, să îmi legăn picioarele în apa rece, să îmi bag capul în apă şi pe urmă să mă ridic şi, fără să mă încalţ, să merg pe asfaltul încă fierbinte până ajung la parc; să fac un cerc complet în jurul lui, să stau de vorbă cu paznicul de noapte – un bătrân kazah care vorbea ruseşte cu o eleganţă desăvârşită, fără nicio poticnire, să fumez puţin, să ascult ce-mi mai povesteşte el, să-i povestesc şi eu ceva şi apoi, frânt de oboseală, împăcat, leneş şi îmbunat, să mă duc la culcare. Exact acelaşi drum l-am parcurs şi în noaptea aceea. Dar când am ajuns la catedrală am văzut că pe băncuţă, alături de paznic, mai este o persoană – un străin într-o scurtă vătuită. „Cine să fie ăsta?” m-am întrebat.

— Nu, nu e Şahvorostov ăla, zicea paznicul. Ăsta e Piotr Andreevici! El n-a fost prea bogat. Are numai un magazin de coloniale la bazar, iar prăvăliile nu sunt ale lui, ci ale lui Semion Fomici.

— Toţi Şahvorostovii sunt bogaţi, a răspuns cu vehemenţă necunoscutul în scurtă, şi deodată l-am recunoscut în el pe căutătorul meu de comori.

„Să mă duc mai aproape”, mi-am spus şi am tuşit ca să-mi anunţ prezenţa. Dar ei discutau aprins şi nu m-au auzit.

— Piotr Andreevici e un om simplu, a insistat paznicul. Uite aici beam cu el! Şi fata lui, care e contabilă la salubritate, mereu mă salută când mă vede.

— Dar ştii mata sigur că ea e încă acolo, la salubritate? l-a iscodit bătrânul, gândindu-se la ceva.

— Mda, ce să zic, a zâmbit portarul. Du-te şi vezi ce plăcuţă e agăţată la mine: „Aduceţi-ne coarne, oase şi cârpe. Primiţi în schimb un costum şi o bicicletă.” Şi literele sunt pictate în mai multe culori. Mă duc o dată, iar ea vine la mine cu plăcuţa asta: „Moşule, agaţ-o mata undeva să se vadă, că uite ce frumoasă e! Străluceşte toată!” Am pus-o lângă calendarul de perete, cine intră la ea se uită întâi şi întâi.

— Păi o să trec mâine, a spus Rodionov. Am un camion plin cu oase: şi de berbec, şi de vacă. Ei, ce să mai spun? Şi mata ce faci, stai pe bancă toată noaptea?

Paznicul s-a uitat la cer.

— Uite, acum mă duc la tâmplărie să mă întind, a zis el, până dimineaţă şi aşa nu mai vine nimeni. Mai vine uneori directorul.

— Ce să caute aici în toiul nopţii? s-a minunat Rodionov.

— Păi cine să mai ştie? a răspuns paznicul, căscând şi legănându-se de atâta căscat. Poate are probleme cu muierea acasă.

— Ei, ce spui! a exclamat vesel Rodionov.

Dar atunci am ieşit din umbră şi amândoi s-au tulburat. Paznicul a început să-şi facă o ţigară, iar căutătorul de comori a prins să se caute prin buzunare. Le-am făcut cu mâna şi am spus:

— Salutare, hromadiane[51]! Nu dormiţi, nu dormiţi?

— Ăsta-i serviciul, a zis paznicul cu un zâmbet strâmb. Doar nu poţi să pleci. De când tot spun la direcţie: îmi trebuie un câine lup. Ce nevoie aş mai avea de un câine ciobănesc! Să zicem că plec să-mi fac rondul...

— Ce zici, moşule? l-am întrerupt şi m-am aşezat. Nu mai îndruga verzi şi uscate, aici nici singur n-ai ce face, şi mai vrei şi un câine lup! Cum de nu v-am mai văzut în ultima vreme? am întrebat eu, întorcându-mă spre Rodionov.

El s-a uitat neîncrezător la mine.

— Tocmai am venit din munţi, am un bilet pentru dumneavoastră... a răspuns Rodionov, scotocind prin buzunar. Am trecut de două ori pe lângă reşedinţa dumneavoastră. Lumina era aprinsă, dar nu se auzea nicio voce dinăuntru, aşa că mi-am zis că fie dormiţi, fie lucraţi. Şi n-am vrut să vă deranjez. Uitaţi, vă rog...

Şi mi-a întins o bucată de hârtie.

Luna a ieşit dintre nori, răspândind lumină peste tot, astfel încât am descifrat fără efort scrisul mic şi citeţ al lui Kornilov.

„Treaba merge îngrozitor”, scria el. „Aşa cum ştii, ne-a pus dracu’ să dezgropăm un morman de oase de animale

---

[51] „Cetăţeni” (ucraineană în original).

domestice mari şi mici. Probabil au fost aruncate aici secole la rând. (Sunt şi cranii de animale sălbatice – bursuci, lupi, vulpi.) Toate acestea ar da un material foarte interesant pentru tema „Vânătoarea şi creşterea animalelor la vechii usuni” sau „Istoria faunei din holocen”. După ce au fost dezgropate toate, am ordonat să se aleagă cu grijă craniile întregi şi labele picioarelor. Dar cineva a împrăştiat zvonul că dezgropăm din nou cimitirul animalelor moarte de molimă. Lumea a intrat în panică. Colhoznicii nu mai vin la noi, soţia brigadierului a trimis după samovar, iar despre pahare a spus: să le păstrăm noi, pentru că nu mai are nevoie de ele. Lui Kozlov (îl mai ţii minte, e cel care era foarte interesat de frumoasa adormită) i-au aruncat în cap o cărămidă. Nu se ştie cine sau de ce, dar un lucru e clar: a fost unul dintre băieţii de la colhoz. Vorbeşte cu directorul, poate vine cu un miliţian.”

Am băgat scrisoarea în buzunar şi am răbufnit:

— La ce naiba i-or fi trebuit oasele astea? Să le fi îngropat la loc de la început şi gata! Că altfel uite ce se întâmplă!

Rodionov a sărit în sus de bucurie. Era aşa de încântat, încât m-a luat de mână.

— Păi şi eu i-am spus să le acopere! a exclamat el pătimaş. La ce dracu’ vă trebuie oasele astea de vacă? Ce, astea sunt artefacte? Sunt din Antichitate? Asta înseamnă arheologie? Ei, ce să mai zic! Rodionov a dat cu năduf din mână şi a spus deodată pe tonul lui obişnuit, scârţâitor şi răutăcios: Iată, brigadierul Potapov s-a dus ieri în oraş să raporteze.

— Despre ce, la cine?

— Ei, despre ce! Chiar despre asta! s-a răstit el.

— Şi cine v-a spus? am întrebat.

Tăcea.

— Nimeni, a zis el într-un sfârşit, ştiu eu şi asta-i de-ajuns!

Atunci mi-a trecut ceva prin minte şi am spus:

— Mihail Stepanovici v-a zis.

El nu a răspuns, numai s-a uitat scurt la mine şi mi-am dat seama că am ghicit.

„Grozav!”, mi-am spus. „Ăsta are urechi peste tot!”

Bătrânul portar stătea pe bancă şi căsca ostentativ. De mult voia să se ducă în tâmplărie, pe intrarea laterală, dar în prezenţa mea nu se hotăra să îşi părăsească postul.

— În ordine! am spus. Noaptea e un sfetnic bun. Să mergem la culcare.

— Unde? a întrebat Rodionov uimit.

— La mine.

S-a pierdut cu firea aşa de tare, încât a înlemnit.

— Păi e târziu, s-a eschivat el, uitându-se sfios la mine. Mai bine vin mâine, dacă-mi permiteţi.

— Să mergem, să mergem, am spus eu categoric şi i-am atins mâna. Doar nu sunteţi de aici, unde o să vă duceţi să dormiţi?

Schimba priviri cu paznicul.

— Uite, nici pe dumnealui nu-l lăsaţi să doarmă! Să mergem!

Uşa de la intrare era deschisă. În prag, Rodionov s-a oprit şi a început să se descalţe. Am vrut să-i spun că nu are rost, dar el a protestat vehement şi m-a urmat pe coridor în ciorapi, în vârful picioarelor. Brigadierul Potapov dormea, ca mai înainte, culcat pe o parte. Dar mi-am dat seama imediat că se trezise: pe masă se aflau ceasul lui cu capacul ridicat şi o ceaşcă de ceai pe jumătate goală. Rodionov a intrat şi s-a oprit în mijlocul camerei. I-am arătat un scaun. S-a aşezat. Fără niciun zgomot, rapid, prevenitor.

— Nişte ceai? l-am întrebat.

A clătinat din cap.

— Nici măcar o ceşcuţă? Pun ceaiul pe plită.

— Da! a exclamat el.

— Mai încet, aici se doarme! l-am mustrat eu în şoaptă.

Şi atunci, din camera cealaltă, din nou s-a auzit cântecul: „Toţi oamenii dorm...”

— Ce cântec înfricoşător, am spus eu, uitând cu cine vorbesc.

Dar Rodionov mi-a răspuns în mod neaşteptat:

— Groaznic! Când eram mic, făceam pe mine de frică din cauza lui. De fapt, de-aia se şi cântă copiilor...

— Cum aşa?

— Tocmai ca să-i sperie. Copiilor li se face inima cât un purice, se ghemuiesc ca iepurii şi adorm imediat.

M-am uitat la el nedumerit. Asta nu-mi trecuse prin cap până atunci.

— Mai sunt cântece d-astea, a zâmbit el. Uite, e unul despre un ied, ăla e şi mai înfricoşător.

— Care, „Avea bunica un ieduţ suriu”? l-am întrebat. „Chiar aşa, chiar aşa, un ieduţ suriu?”

— Nu, nu, nu-i ăsta. Ăsta vine altfel...

A stat o clipă să îşi amintească versurile şi pe urmă a început să cânte. Avea o voce domoală, şoptită, chiar răguşită, dar cânta bine şi mi s-a făcut frică. Noapte, linişte, toată lumea doarme şi numai în camera asta un bătrân rău şi duşmănos cântă...

Fără îndoială, cântecul ăla fusese compus de un geniu. Nu ştia el mare lucru, nu stăpânea mijloacele artistice, şi totuşi reuşise să atingă un nivel de mare expresivitate. Groaza se năştea tocmai din monotonia cântecului, din refrenul care te subjugă şi care de fiecare dată sună altfel, din ce în ce mai înfricoşător. (Şi când te gândeşti că e cântec de leagăn, dracu’ să-l ia!) Cântecul de leagăn al bătrânului Rodionov are şi un fel de patos al pustietăţii: parcă vezi pădurea, munţii, câmpiile şi noaptea neagră ca smoala, parcă auzi vocile animalelor străpungând bezna. Chiar din primele versuri simţi frigul şi frica ieduţului suriu, care umblă singur prin păduri şi văi. Acum mi-e foarte greu să îmi amintesc exact ce a cântat bătrânul. Dar este un

cântec popular, aşa că sigur cunoaşte nenumărate variante. Iată, aproximativ, ce am auzit:

Vai, ce dihanie mare,

Oare ce nume are?

Oare tu eşti moartea mea?

Oare tu mă vei sfârteca?

Strofa aceasta se cântă cu vocea tremurătoare a unui ieduţ rătăcit („voce de ţap”). Iar în întunericul dens strălucesc ca nişte lumânări ochii animalului şi răspunde o voce puternică de lup:

Umblu veşnic prin păduri,

Tremur, mă ascund prin crânguri,

De un veac hălăduiesc,

Dar odihnă nu găsesc.

Aici vocea lupului se întrerupe. Pentru o clipă, animalul parcă uită de tot şi de toate, în afară de soarta lui de lup, şi repetă cu tristeţe:

Dar odihnă nu găsesc,

Dar odihnă nu găsesc.

Însă pe urmă vocea lupului cade ca un topor, lovind cu putere:

Da, eu sunt moartea ta!

Da, eu te voi sfârteca!

— Şi au rămas de la ieduţ numai oasele şi coarnele, a spus Rodionov cu vocea lui obişnuită, pipăind ceainicul.

— Acum, acum îl pun, am spus.

— Ce versuri! a oftat Rodionov şi din glasul lui mi-am dat seama că încă se mai află sub farmecul cumplit al cântecului de leagăn.

Am plecat, am pus ceainicul pe plită şi m-am întors.

— Azi Potapov şi-a tot târât după el moartea în sac, i-am povestit eu.

Nici n-am terminat bine de vorbit, că Potapov, care până atunci stătuse ca o stană de piatră, s-a ridicat în capul oaselor şi s-a aşezat pe marginea canapelei.

— Moartea noastră e într-un vârf de ac, a zis el, iar acul într-un ou, şi oul într-o ştiucă, iar ştiuca în mare.[52] Aşa se zicea pe vremea bunicilor. Bună seara, cetăţeni!

S-a scuturat ca şi cum l-ar fi trecut un fior.

---

[52] Imagine din basmele ruseşti despre Koşcei cel fără de Moarte.

— Nu ştiu de ce-am îngheţat aşa. Oi fi obosit sau m-or fi luat din nou frigurile.

— Cum adică? Suferi de friguri? a întrebat repede Rodionov.

— Şi încă cum, a răspuns Potapov, uitându-se cu sinceritate la Rodionov. Blestematele de friguri! Le-am luat în 1916 în Galiţia. Vezi mata, am băut apă chiar din fântână şi în aceeaşi seară m-au luat. Ce m-au mai scuturat, ce m-au mai scuturat... Cum se lăsa soarele, cum îmi pierdeam cunoştinţa şi transpira cămaşa pe mine de ziceai c-am fost să înot! Un pud am dat pe gât din chinina aia blestemată, un pud, nu glumesc! Am şi surzit de la friguri! Când am venit acasă, nici cumnatul meu nu m-a recunoscut: „Nu”, zice, „nu eşti tu, e altcineva.” Dar măcar am scăpat cu bine.

— Da, bine ai mai scăpat! l-am luat eu peste picior.

— Păi uite, sunt viu, a zâmbit el. Ei, tinere, ce să vorbesc eu cu tine! A fost prăpăd, nu altceva! Ne-au nimicit tot detaşamentul! Ştii tu ce-a fost acolo? A fost cumplit! Divizii întregi au fost împresurate… A făcut neamţul ce-a vrut din noi. Niciun fel de disciplină. În schimb, peste tot roiau spioni! Şi astea numai Suhomlinov[53] le-a făcut. Cică a primit de la Grişa Rasputin o sută de milioane în aur pentru noi. Zi mata de nu-i aşa.

---

[53] Vladimir Aleksandrovici Suhomlinov (1848-1926), general de cavalerie şi ministru de război, judecat pentru trădare în mai multe rânduri şi condangat în 1917 sub acuzaţia de a nu fi aprovizionat armata rusă în mod corespunzător în timpul Marelui Război.

— Habar n-ai despre ce vorbeşti, a spus cu năduf Rodionov. Ce treabă are aici Suhomlinov? Aici e vorba de ţarism...

— Şi Grişka cine e? Ăsta nu-i ţarism? a întrebat repede Potapov.

— Păi Grişka e un ţăran amărât din Siberia, un hoţ de cai. Numai că se pricepea bine la hipnoză, a prostit-o până şi pe Alisa... Dar ce se întâmpla la statul-major, asta nu mai avea de unde s-o ştie. Şi zici că eşti om cu carte, citeşti ziare şi când colo...

M-am dus la plită, am luat ceainicul, am pus un pumn de frunze de ceai mărunţite şi am început să torn în ceşti.

În oamenii de lângă mine trecutul era încă viu, dăinuia şi se zbătea; pentru mine, trecutul nu existase niciodată.

— Hai, bea! l-a îmboldit Rodionov cu asprime. Acum neapărat trebuie să te duci acasă; cum ajungi, să-ţi fierbi zmeură uscată cu miere şi să dai pe gât vreo cinci căni, iar după aia să te bagi într-o scurtă de blană, ca să transpiri serios. O să te trezeşti sănătos tun! Că aşa degeaba. Dacă te-au apucat într-adevăr frigurile...

Un minut, am băut cu toţii în tăcere.

— Suhomlinov, a repetat Rodionov, zâmbind. Să nu-mi vorbeşti mie de el. Eu l-am văzut pe frontul din Caucaz, cum mă vezi şi cum te văd. Am primit şi o cruce de la el! Uite, te trezeşti într-o noapte ca asta şi ieşi afară. Iar acolo nopţile sunt senine, nici urmă de nor! Stai şi te gândeşti: probabil că în spatele unui zid stă la pândă o puşcă austriacă în care se află moartea mea. Stă şi aşteaptă

ceasul. Pe atunci trăgeau în noi cu puşti austriece! Ţintă precisă, te pun jos de la o verstă. Tu stai acolo în picioare, iar moartea ta e în tranşee – au adus-o de la Berlin, au îndesat-o într-o ţeavă austriacă şi i-au dat-o unui turc s-o ţină. Aşa s-au gândit să facă ţarul Nikolai şi kaizerul Wilhelm, din cauza prinţului austriac din Serbia. Când au hotărât, pe tine nu te-au întrebat, dar de murit, imediat te-au chemat să mori. Ai priceput? Uite despre ce e vorba! Şi dumneata mă iei cu Suhomlinov! Ce-s poveştile astea?

— Desigur, ai dreptate, a încuviinţat brigadierul.

— Ei, uite, tocmai aici e problema, că am dreptate. Iar Suhomlinov e a cincea roată la căruţă. Din cauza lui am şi intrat în Gărzile Roşii. Ai priceput?

Brigadierul a răspuns ceva în şoaptă. Din senin, şi-au apropiat capetele şi ceştile şi au început să vorbească despre fratele brigadierului. Cum de se ajunsese acolo? De ce? Şi dacă el nu era vinovat, atunci cine?

Am văzut că nu mă mai bagă în seamă şi am ieşit încetişor afară. Mai era puţin şi se crăpa de ziuă. Cerul era senin şi, cu toate că încă părea de un verde ceţos, la orizont deja se zărea o fâşie de un roz deschis, de parcă deasupra munţilor s-ar fi deschis încet o scoică uriaşă. Cei doi bătrâni stăteau la masă, beau ceai şi vorbeau despre viaţă. Amândoi o iubeau şi încercau să o facă mai inteligibilă, mai cinstită şi mai curată, cu toate că niciunul dintre ei nu ştia cum. Iar acolo, în munţi, Kornilov se întorcea de pe o parte pe alta, fără să îşi găsească somnul. Nu se alesese nimic din planul nostru de a găsi ruinele unui oraş străvechi; timpul tot trecea şi trecea, iar Kornilov începuse să îşi piardă orice speranţă. Nici directorul nu dormea şi, dacă nu stătea întins pe canapea cu un prosop

umed pe frunte, atunci se plimba prin cabinet cu paşi mari, fără să facă niciun zgomot, şi se gândea. Se gândea la arhitectul cel pipernicit şi cocoşat, la macheta pe care ne-o arătase în ziua aceea, la săpăturile noastre din munţi; la faptul că se cheltuiseră atâţia bani, iar rezultatele erau zero; că sigur o să aibă neplăceri financiare din cauza noastră; pe urmă, cu un zâmbet trist, se gândea la şarpele boa, întrebându-se cum o să se termine tărăşenia asta; apoi din nou la arhitect, la proiectul noului sediu al muzeului şi la reconstrucţia oraşului şi, în sfârşit, la faptul că planurile astea nu au nicio importanţă şi sunt de-a dreptul inutile, pentru că în curând va izbucni războiul şi nu va avea loc nicio reconstrucţie. Directorul se gândea la toate acestea şi se tot plimba prin cameră, ducându-se din când în când la masă ca să bea direct din ceainic nişte ceai rece şi amar. Se gândea la ce urma să se întâmple. Ce urma să se întâmple cu mine, cu Kornilov şi cu tot muzeul în ziua în care o să se deschidă punctele de înrolare, când beciurile nu vor mai fi beciuri, ci adăposturi antiaeriene, iar el nu va mai fi director al muzeului, ci comandant al vreunei unităţi militare. Se gândea la asta şi nu dormea. În schimb, cu siguranţă soţia lui, Valentina Sergheevna, dormea dusă în camera de alături, fără să se gândească la nimic. Iar în celălalt capăt al oraşului dormea Klara, zveltă şi subţire. Şi mai departe, în munţi, dormea nepoata brigadierului Potapov, care ştia să râdă aşa de frumos când ar fi trebuit să muncească. Probabil bolborosea ceva în somn şi zâmbea. Femeile noastre dormeau liniştit şi paşnic, încrezătoare în noi, în forţa noastră bărbătească şi în faptul că vom avea grijă să nu se întâmple nimic rău în lume.

Iar undeva, la vreo douăzeci de verste depărtare, într-un loc uitat de lume, pe malul unui râuşor murdar, sub nişte

bolovani uriaşi şi albaştri, îşi dormea deja al doilea mileniu cea care fusese cândva cea mai frumoasă prinţesă, mireasă, poate chiar vrăjitoare.

Totul în jurul ei era învăluit de întuneric şi mister. Nu fusese îngropată şi plânsă, nu i se ridicase niciun gurgan, nu i se pusese nicio piatră pe mormânt. În ziua nunţii, dispăruse deodată din lumea celor vii. Şi două mii de ani nimeni nu a ştiut cum s-a întâmplat şi unde se află. În timpul vieţii fusese o femeie înaltă, cu degete subţiri, cu un chip prelung, şi toţi o consideraseră foarte frumoasă. Cade ploaia, zboară în vârtejuri frunze umede, se adună nori grei pe cer, noroiul alunecă din munţi în şuvoaie cumplite. Dar ea zace acoperită de un bolovan uriaş, la adăpost de furia naturii, şi două mii de ani au trecut peste ei fără să schimbe nimic. Doar două, trei bucăţele de metal din zestrea ei de nuntă ne-au căzut în mână, restul comorii a rămas neatins. Încă nu au găsit mormântul şi nu l-au jefuit. Va veni şi o vreme când toate cele trei sute de podoabe de aur ale frumoasei – inele şi cercei – se vor muta integral în vitrinele muzeului. Dar deocamdată ea e încă mireasă. Şi numai eu mă mai întreb cine o fi fost ea de fapt.

Tocmai au trecut pe lângă mine două femei. Una dintre ele este chiar cea pe care o poreclisem „madam Moarte”. În ultimii doi ani o văzusem numai o dată – în noaptea aceea în care l-au luat pe administrator. Dar nu-mi stârnise nici cea mai mică bănuială. Doar şi eu am fost chemat ca martor. Ea era dactilografă la secţia specială şi, de aceea, tot ce ieşea din mâinile ei era secret, important şi deosebit. În urmă cu o jumătate de oră terminase de bătut la maşină un amplu document în care apărea numele meu. În documentul cu pricina erau pomenite faptele noastre, erau transcrise nişte fraze pe care le rostiserăm în diverse

împrejurări şi se trăgea concluzia că suntem oameni periculoşi, nedemni de încredere, faţă de care se reclamă prudenţă, şi că mai ales unul dintre noi este deosebit de suspect. Dactilografa, mă rog, avea o părere bună despre mine şi chiar riscase la un moment dat ca să mă prevină, dar eu nu o ascultasem, aşa că ea, când a dactilografiat documentul, nu s-a îngrijit decât ca literele să se vadă bine, spaţiile albe şi majusculele să fie amplasate corect, iar titlul şi marginile să fie suficient de mari pentru scrierea rezoluţiei.

Între timp, în camera de alături stătea o femeie – o blondă frumoasă, tânără, care fuma gânditoare, în aşteptarea documentului dactilografiat. Trebuia să îl anexeze undeva de îndată ce îl primea. Îi cunoştea pe toţi cei pomeniţi în document şi înţelegea foarte bine ce consecinţe va avea de suportat cel puţin unul dintre ei. Tocmai de aceea era uşor tulburată, îndurerată... şi chiar, mă rog, puţin emoţionată. Poate chiar de aceea şi fuma. Cu omul al cărui nume era pomenit în document cel mai des – şi pentru care, la drept vorbind, se şi întocmise documentul – se întâmplase să vorbească foarte rar. Cu toate acestea, odată şi-a petrecut o seară întreagă în compania unor bărbaţi chercheliţi, ca să îl asculte în mod special pe el. În seara aceea, la masă au fost el, brigadierul Potapov, şeful ei, şi ea, Sofa Iakuşeva, lucrătoare la secţia specială, primită în serviciu foarte repede, imediat după terminarea institutului, şi aflată în prima ei misiune. Probabil de aceea i se părea că documentul nu prezintă totul corect, că omite ceva foarte important şi include, în schimb, ceva cu totul de prisos. Eroul acestei hârtii, descris (mai bine zis, formulat) în stilul răutăcios, încuiat şi impersonal al acelor vremuri (se susţine în document că el „a proslăvit”, „a calomniat”, „a discreditat”, „a comparat”) aducea foarte

puţin cu cel care îi stârnise, în timpul discuţiei animate de la masă, o simpatie neclară, vagă, şi totuşi, destul de puternică.

Spre ora patru hârtia fusese deja dactilografiată, verificată şi pusă într-un dosar special cu denumirea „Pentru aviz”. Şi iată că, la patru şi jumătate, amândouă femeile au trecut pe lângă mine, amândouă m-au recunoscut imediat şi m-au salutat. Totul decurgea ca de obicei.

Oraşul era învăluit în lumina gingaşă a unei dimineţi răcoroase, cu cer senin. Deja se treziseră primele păsări, iar primii trecători păşeau grăbiţi pe stradă. Undeva, departe, departe, răsuna clinchetul ascuţit şi curat al primului tramvai, iar noi trei stăteam aşa, ne uitam spre cer, trăgeam adânc în piept aerul proaspăt şi înţepător al dimineţii şi sporovăiam veseli, spunând că va fi o zi senină şi frumoasă.

Şi că ar fi bine ca toţi trei să plecăm în munţi.

Table of Contents

Conservatorul de antichitati
Partea întâi
Capitolul 1
Capitolul 2
Capitolul 3
Capitolul 4
Capitolul 5
Partea a II-a
Capitolul 1
Capitolul 2
Capitolul 3
Capitolul 4

Capitolul 5
Capitolul 6